Doktori (PhD) értekezés

Szabó Zoltán István alezredes

2026

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Szabó Zoltán István alezredes

A honvédelmi nevelés sportalapú eszközei a társadalmi reziliencia fejlesztésében

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető: Dr. Molnár Ferenc dandártábornok

Témavezető: Dr. Ujházy László ezredes

Budapest, 2026

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS 7
A kutatási téma aktualitása és indokoltsága 8
A tudományos probléma megfogalmazása 10
Kutatási kérdések 11
Hipotézisek 12
Kutatási célkitűzések 13
A vizsgált terület behatárolása, szűkítések 14
A kutatás módszertana 15
Az értekezés felépítése 18
A releváns szakirodalom áttekintése 20
1. ELMÉLETI KERETEK: A TESTKULTÚRA, A HAZAFISÁG ÉS A BIZTONSÁG METSZÉSPONTJAI 23
1.1. A sport, testnevelés és a hadviselés kapcsolatrendszerének elméleti alapjai 23
1.2. A nevelés értelmezési dimenziói és kihívásai a változó társadalmi környezetben 26
1.3. A hazafias nevelés és a honvédelmi nevelés fogalmi elhatárolása és szimbiózisa 28
1.4. A reziliencia fogalma és értelmezése mint keretrendszer 30
1.5. Részösszegzés 34
2. A SPORT ÉS A HADVISELÉS TÖRTÉNELMI ÉS FUNKCIONÁLIS KAPCSOLÓDÁSA 36
2.1. Történeti áttekintés 36
2.1.1 Ókori kultúrák 36
2.1.2. Testedzés a középkorban 44
2.1.3. A lőfegyverek elterjedésének hatása a katonák fizikai felkészítésére és testnevelésére 46
2.1.4. A modern testnevelés és a katonai felkészítés a 19. században 47
2.2. A versenysport, mint a háború szelídített formája 53
2.3. A katonai készségek transzformációja: Hogyan váltak a harctéri feladatok olimpiai versenyszámokká 55
2.3.1. Küzdősportok, harcművészetek 55
2.3.2. Lövészet 57
2.3.3. A vívás 59
2.3.4. Akadálypályák 66
2.3.5. Az öttusa 69
2.4. Részösszegzés 71

3. A HAZAFIAS NEVELÉS ÉS A TESTNEVELÉS 72
3.1. A hazafias nevelés fogalmi változása, értelmezése és pedagógiai funkciói 72
3.2. A sport mint identitásképző erő: nemzeti identitás és kollektív emlékezet 75
3.3. Hazafias nevelés a nagyvilágban – összehasonlító elemzés 80
3.4. Részösszegzés 85
4. A TESTNEVELÉS ÉS A SPORT SZEREPE A HONVÉDELMI NEVELÉSBEN ... 87
4.1. A honvédelmi nevelés pedagógiai keretei 87
4.1.1. Család 89
4.1.2. Az iskola szerepe a honvédelmi nevelésben 90
4.1.3. Közösség 91
4.2. A magyar honvédelmi nevelés történelmi mérföldkövei 92
4.2.1. A Leventemozgalom 96
4.2.2. A Magyar Honvédelmi Szövetség 98
4.2.3. Nemzetközi kitekintés: a vasfüggöny mögött 102
4.2.4. Az Ifjú Gárda 105
4.2.5. A testnevelés és sport szerepe a magyar úttörőmozgalomban 105
4.2.6. A rendszerváltás és következményei 107
4.3. A honvédelmi nevelés lehetőségei a köznevelésben ma 109
4.3.1. A honvédelmi nevelés és a Nemzeti alaptanterv 110
4.3.2. A testnevelés tantárgy honvédelmi relevanciája 110
4.3.3. Az általános honvédelmi nevelés 114
4.3.4. A Honvéd Kadét Program pedagógiai és testkulturális sajátosságai 115
4.3.5. A Honvédelem tantárgy 116
4.4. A honvédelmi intézmények és sportszervezetek szerepe 119
4.4.1. A Honvédelmi Sportszövetség szerepe és programjai 119
4.4.2. Élményalapú programok 125
4.5. Részösszegzés 128
5. NEMZETKÖZI HONVÉDELMI NEVELÉSI MODELLEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE 130
5.1. Az összehasonlító elemzés alapja, célja 130
5.1.1. Ausztria 130
5.1.2. Csehország 131
5.1.3. Az Egyesült Királyság 132
5.1.4. Franciaország 138
5.1.5. Izrael 139

5.1.6. Lengyelország 142
5.1.7. Lettország 142
5.1.8. Németország 143
5.1.9. Oroszország 144
5.1.10. Szlovákia 150
5.1.11. Szlovénia 151
5.2. Részösszegzés 151
6. A SPORT, TESTNEVELÉS ÉS A TÁRSADALMI REZILIENCIA SZOCIOLÓGIAI, PEDAGÓGIAI ÉS BIZTONSÁGPOLITIKAI ÖSSZEFÜGGÉSEI 154
6.1. Egyéni, közösségi és társadalmi reziliencia 154
6.2. A sport és testnevelés mint alkalmazott reziliencianövelő társadalmi erőforrás 157
6.3. A sport rezilienciafejlesztő mechanizmusa 160
6.4. A lakosság egészségi és mentális állapota mint nemzeti biztonsági tényező, erőforrás 162
6.5. A reziliencia biztonságpolitikai relevanciája 165
6.6. Az EU és a NATO reziliencia koncepciói 169
6.7. Részösszegzés 177
7. A TÁRSADALMI ELLENÁLLÓKÉPESSÉG, HONVÉDELMI NEVELÉS, SPORT KAPCSOLATÁNAK ALAKULÁSA A MÉDIA TÜKRÉBEN (EMPIRIKUS KUTATÁS) 179
7.1. A médiakutatás alapvetései 179
7.2. Kutatás módszere 180
7.3. Eredmények, következtetések 185
7.4. Részösszegzés 194
8. INNOVATÍV IRÁNYOK ÉS INTEGRÁLT FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK 196
8.1. Mérlegen a honvédelmi nevelés és a sorkatonai szolgálat 196
8.2. Reziliencia fejlesztés nonformális oktatási programokon keresztül 199
8.3. Duke of Edinburgh Award története és eredményei 200
8.4. A modell elméleti alapjai és célrendszere 203
8.5. A Duke of Edinburgh Award modell hazai adaptációs lehetőségei 206
8.6. Részösszegzés 210
BEFEJEZÉS 213
Összegzett következtetések 213
Új tudományos eredmények 216
A kutatási eredmények felhasználhatósága, ajánlások 222
További kutatást igénylő területek 223
Felhasznált irodalom 226

1. melléklet: MediaCloud kulcsszavas keresések relatív előfordulásai havi bontásban (saját adatgyűjtés) 250
2. melléklet: Kulcsszavak relatív előfordulási gyakorisága az online médiában (saját szerkesztés) 261
3. melléklet: Az értekezésben használt rövidítések jegyzéke 262
A szerzőnek a témában eddig megjelent publikációi 264
Köszönetnyilvánítás 266

„A legtöbb, amit gyermekeinknek adhatunk:
gyökerek és szárnyak.”[1]

[1] A pontos idézet, „Zwei Dinge sollen Kinder von ihren Eltern bekommen: Wurzeln und Flügel.”, gyakran Goethe-hez kötik, de nem találtam nyomát annak, hogy ez bárhol is így szerepelne a műveiben. Henry Ward Beecher amerikai lelkész hasonló gondolatai így hangzanak: „There are only two lasting gifts we can hope to give our children. One of these is roots, the other, wings.” https://quoteinvestigator.com/2014/08/12/roots-wings/

BEVEZETÉS

Akkora tempóban zajlanak a technológiai, energetikai és geopolitikai változások, hogy a korábban stabilnak hitt szabályokat, törvényszerűségeket is átírják a mindennapjaink történései, ezzel együtt a biztonság korábban ismert fogalma is alapjaiban változott meg. Kutatásom idején a szomszédos országban javában folyik egy öldöklő háború és más – eddig távolinak hitt – biztonságpolitikai feszültségek is közvetlen hatással vannak életünkre, mind a gazdaságban, mind az információs térben, vagy akár a társadalmi hálózatokban. Ezen felül még a terrorizmus, a kiberhadviselés, a gazdasági sokkok és a klímaváltozás is olyan új kihívásokat teremtenek, amelyekre a hagyományos katonai erő önmagában már nem adhat választ. A valódi védelmet ma egy újfajta erő, a társadalmi reziliencia jelentheti: ez az a képesség, amely lehetővé teszi, hogy egy közösség egészként ellenálljon a váratlan megrázkódtatásoknak, alkalmazkodjon, és a nehéz idők után is talpra álljon.[2]

Magyarország Alaptörvénye kimondja,[3] hogy a haza védelme minden magyar állampolgár kötelessége. Ez a mondat a fentiek fényében ma mást és többet jelent, mint valaha. Ma már nem csupán a haderő és a fegyveres testületek feladata a biztonság garantálása, hanem egy valódi nemzeti ügy, amelynek kulcsa az állampolgárok elkötelezettségében és cselekvőképességében rejlik. De hogyan válhat egy átlagpolgár a haza aktív védelmezőjévé egy ennyire összetett és turbulens világban? Hogyan alapozható meg, vagy fokozható egy ország felkészítése a láthatatlan és kiszámíthatatlan fenyegetésekre?

A válasz talán egy váratlan, mégis évezredek óta ismert és alkalmazott területről érkezhet: a sporton keresztül.

A testnevelés és a honvédelem történelmileg szorosan összekapcsolódnak, hiszen a mozgás és a testedzés régóta a katonák fizikai felkészítésének és a közösségi, nemzeti identitás erősítésének alapvető eszköze. Napjainkban, a globalizált és összetett kihívásokkal teli világban is, a sport már messze túlmutat a fizikai erőnlét fejlesztésén. A sportban elsajátított kitartás, fegyelem, csapatszellem, stratégiai gondolkodás és helytállás olyan mentális és szociális képességek fejlesztését támogatja, amelyek egy reziliens társadalom alapját

[2] NORRIS, F. H. – STEVENS, S. P. – PFEFFERBAUM, B. – WYCHE, K. F. – PFEFFERBAUM, R. L. (2008): Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. Am J Community Psychol., 41(1–2), 127–50. DOI: 10.1007/s10464-007-9156-6

[3] Magyarország Alaptörvénye, XXXI. cikk (1).

képezhetik. Ez a kapcsolat indította el a kutatásomat, amelyet a későbbiekben majd részletesen is elemzek.

A globalizáció mélyrehatóan alakította át a világunkat, és ez a folyamat a sport, a társadalom és a honvédelmi nevelés kapcsolatát sem hagyta érintetlenül. Jelen kutatás többek között arra a kérdésre keresi a választ, hogy a 21. században milyen formában járulhat hozzá a testnevelés, a sport, valamint a hazafias, honvédelmi nevelés a társadalmi reziliencia építéséhez, fejlesztéséhez?

Az értekezés célja, hogy történelmi példákon keresztül bemutassa, miként kapcsolódott a testnevelés a honvédelmi felkészítéshez, és feltárja azokat az összefüggéseket, amelyek e két terület kapcsolatát meghatározzák. A vizsgálat arra is ráirányítja a figyelmet, hogy a testnevelés és a sport eszköztára napjainkban is alkalmas a hazafias és honvédelmi nevelés támogatására, valamint olyan cselekvő hazafiság kialakítására, amely az egészséges életmódra és a pozitív közösségi kapcsolatokra épül. A kutatás eredményei azt is előrevetítik, hogy e területek integrált megközelítése hozzájárulhat egy olyan erős és ellenálló társadalom megalapozásához, amely képes alkalmazkodni korunk összetett biztonsági és társadalmi kihívásaihoz.

A kutatási téma aktualitása és indokoltsága

A 21. században felnövekvő generációk olyan társadalmi és globális környezetbe születnek bele, amelynek komplexitása és kockázati tényezői az emberiség történetében korábban nem tapasztalt mértékűek. Egyrészt a makroszintű kihívások – a klímaváltozás, a geopolitikai instabilitásból fakadó fegyveres konfliktusok, a hatalmi és gazdasági rendszerek mélyreható átrendeződése – egyidejűleg hatnak azokkal a mikroszintű folyamatokkal, amelyek az egyéni jóllétet és a közösségek korábbi belső kohézióját fokozatosan átalakítják, rombolják. A városiasodás felgyorsulása, a digitális tér által erősített függőségek, a mozgásszegény életmód és az elmagányosodás terjedése együttesen gyengítik a társadalom fizikai és mentális állapotát. E tendenciákat tovább mélyíti a mesterséges intelligencia egyre szélesebb körű térnyerése, amely alapjaiban kérdőjelezi meg a munka, a tudás és az emberi identitás korábban stabilnak tekintett kereteit. Mindez olyan aggasztó válságegyüttes képét rajzolja ki, amelyre a hagyományos, elsősorban ismeretátadásra épülő nevelési modellek már egyre kevésbé képesek kielégítő választ adni. A nevelés feladatköre ezért szükségszerűen át fog alakulni. A puszta tudásközvetítés helyett egyre inkább előtérbe kerül majd a magasabb rendű

kompetenciák – mindenekelőtt a reziliencia, vagyis az egyének és közösségek rugalmas ellenálló- és alkalmazkodóképességének tudatos fejlesztése. E képesség hiányában nemcsak a személyes jóllét fenntartása, hanem a komplex társadalmi problémák kezelése is kérdésessé válik. Különösen igaz ez napjainkban, amikor a fokozódó információs zajban egyre nehezebbé válik az összefüggések felismerése, az ok-okozati viszonyok megértése és a döntések következményeinek előrelátása. Ilyen körülmények között kiemelkedő szakpolitikai és pedagógiai kérdéssé válik, hogy milyen eszközökkel erősíthető az egyének és a közösségek felkészültsége a folyamatos és gyors változásokra, miközben fokozzuk a társadalom belső kohézióját is.

E kérdés vizsgálatához kutatásom egy sajátos – a szakirodalomban eddig kellő mélységben nem elemzett – összefüggésrendszer feltárását tűzte ki célul: a testnevelés, a hazafias és honvédelmi nevelés, valamint a társadalmi reziliencia hármas kapcsolatát. Szakmai tevékenységemből fakadóan évek óta foglalkozom a modern honvédelmi nevelés rendszerszintű fejlesztésének kérdéseivel, és e munka során szembesültem azzal a felismeréssel, hogy a hazafias és honvédelmi nevelést hajlamosak vagyunk – mind katonai, mind civil gondolkodásban – leszűkíteni a katonai előképzés és utánpótlás-nevelés funkciójára. Egy orvostudományi konferencián a reziliencia fogalmával való találkozás volt az a fordulópont, amely felvillantotta számomra egy lényegesen tágabb társadalmi értelmezés lehetőségét ezen a területen.

Munkámban a testnevelés és a sport, illetve a haderő és a társadalom viszonyrendszerén keresztül vizsgálom a nemzeti ellenállóképesség erősítésének lehetőségeit, górcső alá véve az elméleti kereteket és a természetesen a nemzetközi gyakorlatot is. Az elemzés sajátos idődimenzióban mozog, mert miközben támaszkodik a történelmi példákra, választ keresek a 21. század sajátos kihívásaira is.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a témaválasztás idején sem az orosz–ukrán háború eszkalációja, sem a COVID-19 világjárvány, sem a jelenleg zajló globális hatalmi átrendeződés nem volt előre látható. E fejlemények azonban – utólag visszatekintve – csak tovább erősítik a kutatás aktualitását, hiszen egyértelműen rávilágítottak arra, hogy a társadalmi reziliencia nem csupán elvont elméleti tartalom, hanem a nemzeti biztonság egyik meghatározó eleme. Meggyőződésem, hogy a sport és a testnevelés honvédelmi nevelésben betöltött szerepének katonai és tudományos nézőpontból elvégzett, komplex vizsgálata hozzájárulhat e dimenzió mélyebb megértéséhez és hatékonyabb fejlesztéséhez.

A tudományos probléma megfogalmazása

A 21. századi aszimmetrikus és hibrid hadviselési formák[4] – a dezinformáció, a kibertámadások és a társadalmi megosztottság fokozása – olyan fenyegető környezetet teremtenek, amelyben a nemzetállamok biztonságát veszélyeztető kihívások egyre inkább a társadalom kohézióját és pszichológiai ellenállóképességét célozzák. E fenyegetések döntő többsége nem hordoz közvetlen katonai jellegzetességet, és nem is érinti közvetlenül a védelmi ágazatot – ezért a kizárólag katonai eszközökre és intézkedésekre támaszkodó védelmi megközelítés önmagában nem is nyújthat megfelelő védelmet ellenük. A hatékony reagálás a biztonság fogalmának komplex értelmezését, valamint az állam biztonságpolitikájának átfogó, multidiszciplináris és több szektort is lefedő megközelítését teszi szükségessé.

Ebből következik kutatásom tudományos problémafelvetése: a hagyományos, technikai haderőfejlesztésre fókuszáló biztonságpolitikai paradigmák mennyiben elégségesek és időtállóak az új típusú, sokrétű fenyegetésekkel szemben? Indokolt-e a stratégiai gondolkodás súlypontjának eltolása a társadalom humán oldala felé – különösen a sporton és a modern honvédelmi nevelésen keresztül megvalósuló társadalmi reziliencia erősítése irányába –, mint a nemzeti védekezőképesség nélkülözhetetlen, ugyanakkor jelenleg még alulértékelt pillére felé?

E problémafelvetésből következően kutatásom középpontjába az a kérdés került, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés – és azokhoz kapcsolódó testnevelés és a sport – milyen mértékben és milyen mechanizmusokon keresztül képes hozzájárulni a hagyományos és főleg a hibrid fenyegetésekkel szembeni társadalmi sebezhetőség csökkentéséhez?

Célom annak alátámasztása, hogy a sport és a honvédelmi nevelés kapcsolata nem rövid távú elvi viszony, hanem egy történelmileg beágyazott és pedagógiailag megalapozott szimbiózis – a nemzeti ellenállóképesség humán dimenziójának egyik alapvető, tudatos fejlesztést igénylő forrása.

[4] Hibrid hadviselés: olyan modern hadviselési forma, amely a hagyományos katonai műveleteket nem katonai eszközökkel – például információs hadviseléssel, kibertámadásokkal, propagandával, titkosszolgálati műveletekkel és irreguláris fegyveres csoportok alkalmazásával – ötvözi. Jellemzője, hogy elmosódik a béke és a háború közötti határ, valamint az állami és nem állami szereplők egyaránt részt vehetnek benne.

A problémának sajátos megvilágítást ad a magyar társadalom sporthoz való kettős viszonya is, melyben miközben Magyarország sportnemzetként tekint magára, a nem iskolaköteles korú lakosság döntő többsége egyáltalán nem sportol rendszeresen.

Az elmúlt két évtizedben a lakossági fizikai aktivitása érdemben nem növekedett: Magyarország e tekintetben az EU alsó ötödébe tartozik, és a fizikai aktivitást mérő adatokból sem mutatható ki érdemi javulás. A prioritás továbbra is az élsport, amit a finanszírozási arányok is egyértelműen tükröznek.[5] Ez az adottság önmagában is elég érdekes ahhoz, hogy alaposabban megvizsgáljuk, hogy a sport társadalmi reziliencia hatásai milyen feltételek mellett és milyen eszközökkel bontakoztathatók ki hatékonyan.

Kutatási kérdések

A PhD értekezés központi kérdése: Alkalmas-e a testnevelés és a sport a társadalmi reziliencia tudatos fejlesztésére, és ha igen, milyen keretek között és milyen mechanizmusokon keresztül?

A fentiek alapján kutatásom kereteit és súlypontját az alábbi kutatási kérdések és hipotézisek köré építettem:

1. Milyen módon képes a testnevelés és a sport a fizikai, a mentális és társas kompetenciák erősítésével az egyéni, a közösségi és társadalmi szinten is hozzájárulni az ellenállóképesség fejlesztéséhez?
2. Milyen összefüggés mutatható ki az egyes történelmi korszakok hadviselési eljárásai és az ifjúság szervezett testnevelésében alkalmazott mozgásformák, sportágak között, ez az esetleges összefüggés milyen elvárások mentén érvényesült?
3. Hogyan befolyásolják az ország politikai, kulturális és biztonságpolitikai sajátosságai a honvédelmi nevelés rendszerét és annak sporthoz kapcsolódó elemeit?
4. Kimutatható-e, hogy a reziliencia fogalmának médiabeli jelentősége a 2008–2025 közötti időszakban tartósan növekedett, és ez összefüggésbe hozható-e a globális biztonsági környezet változásával?

[5] TÁTRAI, Annamária – NÉMETH, Renáta – DÓCZI, Tamás (2024): Sportol-e a sportnemzet? A sportolás és a fizikai aktivitás gyakorisága, trendjei, egyenlőtlenségeinek meghatározói Magyarországon 2024-ben. In: TÓTH, István György – GÁBOS, András – MEDGYESI, Márton (Szerk.): Társadalmi Riport 2024. Budapest: TÁRKI. 437.

5. Milyen összefüggés tárható fel a biztonságpolitikai környezet romlása és a sport, testnevelés, a hazafias és honvédelmi nevelés, valamint a társadalmi reziliencia témája között a hírmédiában?
6. Milyen módon lehetne a fizikai kihívást, önkéntességet, készségfejlesztést és a természeti és épített környezet megismerését olyan egységes keretbe integrálni, amely szinergikus hatásával fejlesztené a résztvevők egyéni és közösségi ellenállóképességét?

Hipotézisek

1. A honvédelmi nevelés, a sport és a testnevelés eszköztárára alapozva olyan kompetenciák fejlesztésére alkalmasak, amelyek a katonai mellett, a mindennapi élet, a civil foglalkozások és a válsághelyzetek terén egyaránt hasznosíthatók, és ezáltal közvetlenül hozzájárulnak az egyéni és a társadalmi ellenállóképesség erősítéséhez.
2. A hadviselés technológiai fejlődése minden korszakban szoros kölcsönhatásban állt a katonák fizikai felkészítésének céljaival és módszereivel, azok a mozgásformák és sportágak, amelyek az adott kor hadviselési követelményeihez a leginkább illeszkedtek, rendszeresen beépültek az ifjúság szervezett testnevelésébe, és ily módon a honvédelmi nevelés közvetett eszközeivé váltak.
3. A különböző nemzetközi honvédelmi nevelési modellekben – a politikai berendezkedéstől, kulturális hagyományoktól és intézményesítési szinttől függetlenül – közös elemként jelenik meg a fizikai nevelés és a sport szerepe.
4. Feltételezem, hogy a reziliencia és a társadalmi reziliencia fogalmainak médiabeli jelenléte az utóbbi években növekedést mutat a nemzetközi térben.
5. A testnevelés, a sport, a hazafias és honvédelmi nevelés a médiában nem kapcsolódik szorosan össze a reziliencia témájával – holott e területek bizonyítottan alkalmas eszközei az ellenállóképesség fejlesztésének.
6. A honvédelmi nevelést, nemzeti identitást és a szülőföld megismerését ötvöző sportalapú programok hatékonyan fejlesztik a társadalmi ellenállóképességet.

Ez a hipotézisrendszer három szinten is vizsgálja a problémát: strukturális (H1–H3), dinamikai (H4–H5) és fejlesztési (H6). A H1–H2 hipotézisek a kutatás elméleti és történeti alapját fektetik le, míg a H3 a nemzetközi összehasonlítással igazolja az összefüggés általánosíthatóságát, majd a H4–H5 empirikus médiakutatásra alapozva feltárja a jelenlegi tendenciákat, végül a H6 mindezekre alapozva egy lehetséges fejlesztési irányt jelöl ki.

Kutatási célkitűzések

Az értekezés alapvető célja egy olyan, tudományos módszertani alapokon nyugvó, komplex vizsgálat megvalósítása volt, amely a testnevelés, a sport és a hazafias, honvédelmi nevelés közötti összefüggésrendszert elemzi, különös tekintettel azok társadalmi reziliencia fejlesztésében betöltött szerepére. A kutatás abból a felismerésből indul ki, hogy a 21. századi biztonságpolitikai környezet átalakulásának következtében a nemzeti biztonság kérdése egyre inkább túlmutat a hagyományos katonai dimenzión, és a társadalom fizikai, mentális és közösségi ellenállóképessége, felkészültsége stratégiai jelentőségű tényezővé válik.

A PhD értekezés mindezek figyelembevételével annak feltárására irányult, hogy a testnevelés és a sport pontosan milyen módon és milyen mechanizmusokon keresztül, milyen lépéseken keresztül képes hozzájárulni a társadalmi ellenállóképesség erősítéséhez. Ennek érdekében a kutatás egyrészt elméleti szinten vizsgálja a hazafias és honvédelmi nevelés, reziliencia fogalmi kereteit, pedagógiai funkcióit és társadalmi beágyazottságát, másrészt történeti dimenziókban is elemzi, hogy a különböző korszakokban miként kapcsolódott a testnevelés a katonai felkészítéshez, a honvédelmi előképzéshez. A történeti áttekintés célja annak igazolása, hogy a testnevelés által fejlesztett kompetenciák – mint a kitartás, a fizikai erő, az ügyesség, a bátorság és a lélekjelenlét – minden korszakban szorosan összefüggtek a társadalmi ellenállóképesség és katonai hatékonyság növelésével.

A kutatás további célja annak feltárása, hogy a sport, a testnevelés és a honvédelmi nevelés milyen intézményi és gyakorlati keretek között járulhat hozzá a társadalmi reziliencia fejlesztéséhez a jelenkori oktatási és nevelési rendszerekben. Ennek keretében kiemelt figyelmet kap a nemzetközi modellek vizsgálata, valamint azok adaptációs lehetőségeinek elemzése a hazai viszonyokra.

Az empirikus kutatás célja, hogy feltárja a honvédelmi neveléshez, a társadalmi rezilienciához és a kapcsolódó fogalmakhoz kötődő társadalmi párbeszéd mintázatait a médiában. Ennek során a vizsgálatom arra irányult, hogy megállapítható-e egy stabil, hosszú távú, stratégiai

szemléletű építkezés, vagy ezek az előfordulások inkább valamilyen biztonságpolitikai eseményekhez kötődnek, emiatt ciklikus és kampányszerű megjelenést mutatnak? A kutatás ezzel hozzájárulhat annak megértéséhez, hogy a társadalmi reziliencia és a honvédelmi nevelés mennyiben tekinthető stratégiai szintű, tudatosan épített rendszernek, illetve milyen mértékben reagál a felbukkanó külső fenyegetésekre.

Az értekezés célja nem csupán az összefüggések feltárása volt, hanem egy olyan integrált szemlélet megalapozása is, amelyben a testnevelés, a sport és a hazafias, honvédelmi nevelés rendszerei egymást erősítő módon járulnak hozzá a társadalom alkalmazkodóképességének és biztonságának növeléséhez.

A vizsgált terület behatárolása, szűkítések

Értekezésem a haderő és a társadalom komplex kapcsolatrendszerén belül, egy olyan szűkebb területre koncentrál, amely önmagában is fontos szerepet játszik minden egyes érintett tevékenységében, ugyanakkor a területek közös metszéspontjának is meghatározója és emiatt mindkét területen kölcsönösen kamatoztatható fejlesztési terület is.

Kutatásom során egyre világosabbá vált, hogy a téma tudományos vizsgálata a sporttudomány, a sporttörténelem, a hadtudomány, a hadtörténelem, a szociológia, a neveléstudomány, a biztonságpolitika és még további, de összességében meglehetősen sok tudományterületet érintő kérdés. Munkám során törekedtem arra, hogy az egyes tudományterületek legfontosabb szempontjait, alapvető megállapításait a szükséges mértékben mutassam be, de mind terjedelmi szempontokból, mind a téma túlzott felaprózásának elkerülése érdekében – vagy mivel más tanulmányok már összefoglalták –, nem volt lehetőség minden egyes érintett terület alapos és mélyreható bemutatására. Csak egyetlen korszak vagy egyetlen ország, rendszer, szervezet aprólékos tudományos kutatása, elemzése is kimerítette volna az értekezés kereteit, ezáltal akár további vizsgálódások tárgyát is képezhetik.

Kutatásom során igyekeztem a „nagy képre” összpontosítani és a vizsgált területekről inkább a tendenciákat, törvényszerűségeket, mintázatokat feltárni, bemutatni, feltevéseimet pedig ezekkel igazolni, ebből adódóan egyes területek, korszakok, országok, rendszerek csak az általam szükségesnek vélt mélységig és terjedelemben, illetve a PhD értekezés témájához leginkább kapcsolódó részterületeken kerültek, kerülhettek elemzésre.

Így nem vizsgáltam a:

- A Testnevelés tantárgy honvédelmi jellegű mozgásformákkal történő bővítésének lehetőségét a tantervekben,
- Mélységében a cserkészet, egyházi és más mozgalmak, szerepét a társadalmi ellenállóképesség növelésében,
- Az értekezés témájához közvetetten kapcsolódó területek (pl. politikai, gazdasági, foglalkoztatási, vallás stb.) hatását a társadalmi ellenállóképességre.
- Fegyveres testületek, tartalékos katonák és társadalmi szervezeteik, illetve más társadalmi szervezetek jelenlegi szerepét az ellenállóképesség honvédelmi és társadalmi dimenziójának fejlesztésében.
- Kormányzati stratégiai fejlesztési dokumentumok tartalmát.
- A kulcsszavak magyar nyelvű gyakoriságát, a hazai médiamegjelenések tendenciáit.

A kutatás módszertana

Kutatásom során többféle kutatási módszert alkalmaztam a kitűzött célkitűzések eléréséhez. Szekunder kutatásom főként dokumentumelemzésre alapult, illetve az ebből kinyert információk összehasonlító elemzéséből áll, míg az empirikus médiaelemzéshez a MediaCloud adatbázisból nyert saját kutatási adatok szolgáltattak alapot.

A disszertáció megírását megelőzően kiterjedt feltáró jellegű szakirodalmi kutatást végeztem, melynek során mind hazai, mind nemzetközi tudományos adatbázisokat, illetve könyvtárakat kutattam át. Az elektronikus és nyomtatott formában elérhető publikációk, tanulmányok, szakdolgozatok, értekezések továbbá konferencia-előadások alapos elemzésével, majd ezt követően az információk szisztematikus kategorizálásával igyekeztem átfogó képet alkotni a kutatási témámhoz kapcsolódó tudáshalmazról, annak alakulásáról és a releváns elméleti hátterekről.

Figyelemmel arra, hogy mind a honvédelem, mind a társadalom önállóan is rendkívül komplex rendszerek, így vizsgálatuk során számos módszertani kihívással szembesülhetünk. Úgy találtam ennek hátterében elsősorban az áll, hogy mindkét alrendszer dinamikus és adaptív jellegű is, azaz környezeti hatásoknak és a kölcsönhatások miatt folyamatosan változnak. Ennek következtében sok energiát és időt kívánt meg az elemzések alapján leszűrhető tapasztalatokból az általánosítható új ismeretek kiszűrése és bemutatása, hiszen

ezek elemei egymással bonyolult kölcsönhatásban vannak és környezetük nélkül sokszor nem is értelmezhetőek.

Kutatásom időben az ókortól napjainkig terjed és nemcsak hazánk, hanem a világ több országára is kiterjed, az empirikus kutatás pedig globális adatokra alapul, így célom nem volt és nem is lehetett a teljes feltárás, ehelyett a mintázatkeresésre és törvényszerűségek azonosítására és igazolására törekedtem.

A kutatás során a szisztematikus irodalomelemzés módszertanát alkalmaztam. A történeti kutatások elterjedt, széles körben használatos kutatásmódszertani eljárása a forráselemzés, azon belül is a dokumentumelemzés, valamint ezek tartalmának összevetése volt. Nagymértékben támaszkodtam a történelmi forrásokra, melyek leginkább valamilyen írásos dokumentum formájában maradtak fenn, míg a szakterületen az utóbbi évtized történéseiben, azok alakításában én is érintett voltam, ott saját tapasztalataimra, munkám során szerzett információkra is tudtam hagyatkozni. Az így nyert eredményeket tematikusan rendszereztem, és a kapcsolódó elméleti modellek tükrében értékeltem. Munkám következtetéseit ezekből, ezekre alapozva vontam le és mutatom be.

Kutatómunkámat nehezítette, hogy míg egyes korszakok, területek bőséges szakirodalommal rendelkeznek, mások kutatása nehézségekbe ütközött. Egyrészt ma már rengeteg információ érhető el a világhálónak köszönhetően, de ezek közül megtalálni és kiválasztani a minőségi, hiteles és tényszerűen is alátámasztott publikációkat, vagy az eredeti forrásokat feltárni rendkívül időigényes és megterhelő feladat. A másik oldalról viszont azt tapasztaltam, hogy egyes korszakok nagyobb, míg mások ettől jóval kevesebb figyelmet kaptak a tudományos közösségtől, így ezek alapos tanulmányozása szélesebb körű információgyűjtést igényelt. Kihívást jelentett az időben távolabbi társadalmak kutatása, mivel – például az ókori civilizációk esetében – viszonylag kevés autentikus forrás foglalkozik a területtel, de a „sötét” középkor feltárása talán még ettől is nagyobb erőfeszítést kívánt. A modern kor kutatása számomra meglepő módon szintén komoly energiát igényelt. Itt az egyes esetekben jelentősen átpolitizálódott, vagy egyenesen politikai nevelést is célul kitűző rendszerekről szóló szakirodalomban, igen körülményes és aprólékos munkával lehetett különválasztani, kiszűrni a sportszakmai törekvéseket, vagy a honvédelmi szakmai elvárásokat a politikai propaganda céljaitól. Értekezésem elkészítése során több szakdolgozatot, értekezést is tanulmányoztam, de ezek nagy része korlátozott hozzáférésű, így az intézmények könyváraiban volt csak olvasható. A kutatás egyes részeinek alátámasztásához, publikációk hiányában, saját levéltári kutatásaim során feltárt adatok szolgáltattak alapot.

Szintén nehézséget okozott az egyes rendszerek, korszakok, illetve sportok fejlődési ívének bemutatása, pontosabban azoknak a kutatás engedte keretek közé szorítása, hiszen ezek jellemzői és a haderőhöz, társadalmakhoz fűződő viszonyai leginkább szövetszerű, hálózati kapcsolódást és nem lineárisan leírható ívet mutatnak.

A jelenleg fokozódó kihívások miatt egyre több ország alakítja, fejleszti, bővíti rendszereit, vezeti be a katonai szolgálat különböző formáit. Ugyanakkor ezeknek a PhD értekezés készítése közben bekövetkezett változásoknak a lekövetése és naprakész formában történő publikálása szintén nehezítette a vizsgálódást, viszont igazolta a téma aktualitását.

A kutatás empirikus részében egy média híradatbázisra épülő kvantitatív elemzést alkalmaztam, amely lehetővé tette a kiválasztott kulcsfogalmak médiában elérhető relatív előfordulásának idősoros vizsgálatát. A módszer lényege a kulcsszavas lekérdezésen alapuló adatgyűjtés volt, amelyet havi aggregálásban, a relatív előfordulási arányok segítségével elemeztem, így biztosítva az eltérő médiamennyiségek közötti összehasonlíthatóságot. Ennek a módszertani megközelítésnek az egyik legnagyobb előnye a nagy mennyiségű, strukturált és időben jól követhető adat feldolgozhatósága volt, amely lehetővé tette a hosszú idősorokon megjelenő trendek és mintázatok azonosítását. Ugyanakkor kihívást jelentett a kulcsszavas keresés korlátozottsága, mivel a fogalmak eltérő nyelvi megjelenései, szinonimái vagy más szövegkörnyezetben történő használata némileg torzíthatta az eredményeket. Komoly nehézséget jelentett a nagy mennyiségű adat tudományos elemzése és összefüggéseinek feltárása, melyhez statisztikai adatelemző szoftvert kellett igénybe venni. Mindazonáltal a választott módszerek alkalmazása összességében alkalmasnak bizonyult arra, hogy a téma időbeli dinamikáját feltárja és a kutatási hipotézisek vizsgálatához is megalapozott empirikus hátteret biztosítson.

Kutatómunkámat könnyítette, hogy egyes szakterületeket korábban már kutatták és elemezték, alaposan feltártak, továbbá a megjelent publikációikhoz használt szakirodalom alapján könnyen lehetett tovább folytatni a vizsgálódást. Szintén segítséget jelentett, hogy a kérdés nemcsak a hazai, hanem nemzetközi szinten is napirenden van, több szakembert is foglalkoztat, így ezek vizsgálata hazai, közeli és tőlünk távoli, így jelentősen különböző országok esetében is vizsgálható volt.

A kutatást 2026. március 30-án zártam le, így az értekezés az ezt megelőző események, dokumentumok és folyamatok elemzését és értékelését tartalmazza.

Az értekezés felépítése

Munkám a bevezetéssel és a befejezéssel együtt nyolc tartalmi fejezetre tagolódott, amelyeket igyekeztem logikailag egymásra építeni úgy, hogy az elméleti megalapozástól az empirikus vizsgálaton át jussak el a jövőt érintő fejlesztési lehetőségekig.

A bevezetés célja a kutatás irányának és környezetének kijelölése. Ennek keretében került sor a témaválasztás indoklására és a személyes kutatói motivációm ismertetésére, a tudományos problémák, a kutatási kérdések és kapcsolódó hipotézisek megfogalmazására, a vizsgált terület behatárolására, a kutatási módszertan leírására, valamint a releváns szakirodalom szisztematikus áttekintésére.

Az első fejezetben kívántam a kutatás elméleti keretrendszerét megalapozni. Ebben tárgyalom a sport, a testnevelés és a hadviselés kapcsolatának elméleti alapjait, elvégzem a hazafias és a honvédelmi nevelés fogalmainak elhatárolását és kapcsolódásuk leírását, valamint értelmezem a reziliencia fogalmát abban az interdiszciplináris keretben, amelyen belül a kutatás is mozog majd.

A második fejezetben történelmi dimenziókban vizsgálom a sport és a hadviselés évezredes kapcsolatrendszerét. Az ókori kultúráktól a középkoron majd a lőfegyverek elterjedésének korszakán át a 19. századi modern testnevelés kialakulásáig követhetjük nyomon, hogy a különböző korokban a politikai, katonai és technológiai változások miként formálták a testnevelés és a honvédelem viszonyát. Külön alfejezetekben vizsgálom az egyes versenysportok hadviselési szempontú átalakulásaként is értelmezhető jelenségét, illetve konkrét sportágak – a küzdősportok, a lövészet, a vívás, az akadálypálya versenyek és az öttusa – katonai eredetét és a mai olimpiai programba való bekerülésének történetét.

A harmadik fejezetben a hazafias nevelés és a testnevelés összefüggéseire fókuszálok, a fogalmi értelmezéstől a történelmi modelleken át a jelenlegi nemzetközi gyakorlatig. Összehasonlító elemzés keretében áttekintem, hogy különböző nemzetek oktatási rendszerei milyen eltérő tartalmakkal és eszközökkel valósítják meg a hazafias nevelést, különös tekintettel annak testnevelési vonatkozásaira.

A negyedik fejezetben a honvédelmi nevelés hazai intézményi és tartalmi kereteivel foglalkozom. Ebben bemutatom a honvédelmi nevelés pedagógiai rendszerét a család, az iskola és a közösség hármas metszetében, majd végigkövethetjük a magyar honvédelmi nevelés történelmi mérföldköveit – a Leventemozgalomtól a Magyar Honvédelmi Szövetségen és az Úttörőmozgalmon át az Ifjú Gárdáig –, párhuzamosan kitekintve a

vasfüggöny mindkét oldalára is. A fejezet második felében a köznevelési rendszerbe, illetve ahhoz kapcsolódó aktuális programok kerültek elemzésre: a Nemzeti alaptanterv honvédelmi tartalmai, a Honvéd Kadét Program, a Honvédelem tantárgy, valamint a Honvédelmi Sportszövetség és más intézmények szerepe és kínált programjai.

Az ötödik fejezetben több országra kiterjedően – köztük Franciaország, Nagy-Britannia, Oroszország, Izrael és több közép-európai állam – honvédelmi nevelési modelljét vizsgálom összehasonlító elemzés keretében. A vizsgálat célja olyan jól bevált, adaptálható megközelítések azonosítása, amelyek tanulságai a hazai rendszer fejlesztéséhez is hasznosíthatók.

A hatodik fejezet a sport, a testnevelés és a reziliencia pedagógiai és biztonságpolitikai összefüggéseit tárja fel. Az egyéni, közösségi és társadalmi reziliencia szintjein elemzi a sporttevékenységek hatásmechanizmusait, kitérünk a testnevelés prevenciós és válságkezelő funkcióira, valamint a lakosság egészségi és mentális állapotát, mint nemzeti biztonsági erőforrást elemezzük. A fejezet részletesen bemutatja az EU és a NATO reziliencia-koncepcióit, valamint azok összefüggéseit a civil társadalomra kiterjedő felkészítési szemlélettel.

A hetedik fejezet az értekezés empirikus magját alkotja. A MediaCloud platformon végzett kvantitatív tartalomelemzés révén vizsgálom, hogy az online médiatérben miként jelenik meg és kapcsolódik össze a hazafias, honvédelmi nevelés, a sport és a társadalmi reziliencia témája. Az időbeli trendek és a fogalmak együttes előfordulásának elemzése rávilágít arra, hogy e témák fókuszba kerülése összefüggést mutat-e a biztonságpolitikai környezet változásaival, vagy csupán esetleges, kampányszerű mintázatot követ.

A nyolcadik fejezetben innovatív fejlesztési irányokat és integrált megoldási lehetőségeket vázolok fel. Kiértékelem a honvédelmi nevelés és a sorkatonai szolgálat viszonyát, elemzem a nonformális oktatási programok rezilienciafejlesztő potenciálját, majd részletesen bemutatom a Duke of Edinburgh Award modellt és annak magyarországi adaptációs lehetőségeit, mint a fizikai kihívás, az önkéntesség, a készségfejlesztés és a természeti környezet megismerésének szinergikus keretrendszerét.

A befejezésben foglalom össze a kutatás főbb megállapításait, összekapcsolom az egyes fejezetekből levonható részkövetkeztetéseket, megfogalmazom az új tudományos eredményeket, javaslatokat teszek a kutatási eredmények hasznosítására, és megjelölöm az esetleges további vizsgálatot igénylő területeket.

Az értekezés mellékletei tartalmazzák a MediaCloud-elemzés részletes adatait és grafikonjait, a szerző témában megjelent publikációinak listáját, valamint a felhasznált irodalom, hivatkozások és jogszabályok teljes bibliográfiáját.

A releváns szakirodalom áttekintése

A témában fellelhető és folyamatosan bővülő szakirodalom mennyisége alapján jól érezhető, hogy a haderő és a társadalom közötti kapcsolatrendszer alakulásának kérdései a hazai és nemzetközi tudományos életben is széleskörű érdeklődésre tartottak és tartanak számot. A szakterületről a hadtörténelmi, biztonságpolitikai, neveléstudományi, sportszakmai és szociológiai kutatások, elemzések bőséges irodalma áll rendelkezésre.

Sok hazai és külföldi forrást, tudományos cikket, monográfiát tanulmányoztam a kutatómunkám során, ezek közül azokat a releváns írásokat, amelyek végül a disszertáció alapjául szolgáltak, az értekezés végén található irodalomjegyzék tartalmazza.

Jelen fejezet célja, hogy ezen irodalmak közül kiemelje és röviden bemutassa azokat a meghatározó jelentőségű műveket, amelyekre alapozva nyílt mód az elméleti keretek felállítására, vagy éppen a feltárási folyamatokban és természetesen az eredmények megfelelő kontextusban történő értelmezésében, illetve a hipotézisek igazolásában a legnagyobb szerepet játszották.

Saád Ferenc Katonai nevelés című munkája 1941-ben jelent meg Pécsett, amelyben a katonai nevelés történeti fejlődése mellett annak nemzeti jelentőségével is foglalkozik, illetve a nemzet honvédelmi nevelésének és szakterületi felosztásának lehetőségeit is már tárgyalja. A szerző másik jelentős, Honvédelmi nevelés című munkája 1943-ban Budapesten jelent meg, melyben a honvédelmi nevelés történetét és elméletét dolgozza fel, sürgetve egy katonás szellemű, a honvédelem követelményeihez igazodó, új nemzeti életforma kialakítását. Több minden mellett érvel a testnevelés kiemelt fontosságáról is a honvédelmi felkészítésben. A szerző a téma hazai és nemzetközi szakirodalmára alapozva fejti ki nézeteit, azonban a források kezelése a műben felületes, vagy hiányos. Egyrészt a szerző gyakran csak általánosságban hivatkozik forrásokra, sem művet, sem konkrét lapszámokat nem ad meg és sajnos a mű végén sem szerepel irodalomjegyzék, ami jelentősen megnehezítette az állítások ellenőrizhetőségét és a tudományos utánkövetést.

A Kádár-rendszer időszakából Munk Károly által szerkesztett kötet A honvédelmi nevelés alapjai címmel, a Zrínyi Kiadó gondozásában, Budapesten jelent meg 1973-ban. Ebben a

„szocialista haza védelmének” alapjait, szükségességét és a honvédelmi nevelés feladatait részletezik a közoktatásban, az ifjúsági mozgalmakban, a művészetekben és a tömegkommunikációban. Ezek mellett részletes betekintést nyújt az Magyar Honvédelmi Szövetség klubjainak sportmunkájába is.

A témában több kötetet jegyző Bodó László szerkesztésben 1980-ben jelent meg A honvédelmi nevelés módszertani kérdései című kötet, ami valóban módszertani segítséget kínál a pedagógusoknak, minden tantárgyhoz külön-külön, így ebből a testnevelés módszertani ajánlásai segítettek megérteni a korszak kihívásait és lehetőségeit.

Az itt külön nem említett hazai szakirodalomban gazdag források állnak rendelkezésre az „MHSZ időszakból”, ezekben a témát sok szempontból feldolgozták, illetve módszertani segédanyagokkal segítették az egyes szervezetek hatékony működését és az eredményes honvédelmi nevelőmunkáját.

Érdekes színfolt a korszakhoz kapcsolódóan Gergely Ferenc és Kiss György által Horthy leventéi címmel közreadott munka, melyet a Kossuth Könyvkiadó 1976-ban adott ki. A kötetből a leventeintézmény megszületésének és fejlődésének szakaszait ismerhetjük meg, persze a téma marxista szemléleten keresztül történő mégis tárgyilagos, korabeli dokumentumokkal alátámasztott feldolgozásában.

Pálfy György szerkesztette Sport és játék I–II. 1932-es kötetei a sport korai kialakulásának bemutatásán túl érdekes bepillantást adnak az egyes sportágak, korai állapotára, eszközeire és oktatásának, gyakorlásának részleteibe.

Részletesen tanulmányoztam a magyarországi honvédelmi nevelésben használt tankönyvek tartalmát, a tananyag összetételét, a hozzájuk kapcsolódó módszertani útmutatókat kézikönyveket, így A levente-újonc és a levente-apród szolgálata (1942), a Honvédelmi ismeretek I–II–III–IV–V–VI–VII–VIII. köteteit (1942) Honvédelmi Ismeretek (1986), Katonai alapismeretek (2005), Honvédelmi alapismeretek (2024) kiadványokat.

Kun Szabó István Doktori (PhD) értekezése (NKE, 2018) az önkéntes tartalékos rendszer és a honvédelmi nevelés fejlesztését és összefüggéseit vizsgálja. Ebben a nemzeti védelmi humán tőke cselekvőképes társadalmi dimenziójának kialakítása kapcsán hangsúlyozza a honvédelmi nevelés szerepét, továbbá a honvédelemhez fűződő nevelési tevékenység múltját és jelenét, továbbá a kortárs nemzetközi mintákat mutatja be részletes szakirodalmi hivatkozásokkal, ami jó alapot adott további kutatásaimhoz is.

Lacsny Márton Bálint: A hazafias nevelés magyarországi eszközrendszere és lehetőségei különös tekintettel a magyar cserkészetre című PhD értekezése (NKE, 2022) a haderő és a hazafias nevelés hazai előzményeinek elemzésén túl sportszervezési szemszögből és köznevelési rendszer oldaláról is elemzi a témát. Remek rálátást ad a témára értekezésének kiemelkedő része, ami a cserkészet szerepének kimerítő tudományos elemzése, emiatt ez az én kutatásomban csak érintőlegesen szerepel.

Szatmári Zoltán főszerkesztő: Sport, Életmód, Egészség Akadémia Kiadó (2009), ennek az igen vaskos kötetnek az elsődleges célja, hogy tudományos elvárások mellett, aktuális és átfogó tanulmányt mutasson be a jelen sportjáról, a sporttudomány aldiszciplináiról és határterületeiről. Így igen értékes és részletes információkkal segítette a testkultúra kialakulásának és fejlődésének megértését. De ezen felül foglalkozik a sport tudományával, elméletével, a sport veszélyeivel és a sporttevékenység minden területével is (pl., iskolai nevelés, élsport, rekreáció, tehetséggondozás, mozgásterápia) és természetesen a sport társadalmi hatásaival, szerepével is.

Kun László szerkesztésében megjelent A magyar testnevelés és sport története című, Testnevelési Főiskolai tankönyvében (1989) a magyarországi testkultúra történetének torzításmentes szintézis jellegű igen részletes bemutatását találhatjuk, méghozzá a kezdetektől egészen a könyv megjelenésének időszakáig, a nyolcvanas évekig.

Battistelli (1996) által szerkesztett kötetében a szerzők részletesen elemzik az olasz ifjúság attitűdjeit a fegyveres erőkkel kapcsolatban, különös tekintettel a kommunikációs csatornák hatékonyságára, amely ihletet adott a téma modern vizsgálatához.

Az internetes tartalmak és a könyvészeti források mellett nagy segítségemre voltak a honvédség hivatásos állományú tisztjeinek szakmai tudományos folyóiratában, a Magyar Katonai Szemlében, a közelmúltból pedig a Honvédségi Szemlében és a Hadtudományi Szemlében megjelent szakcikkek is.

Mindezek alapján úgy ítéltem meg, hogy kutatásom választott témája aktuális és megközelítésem a tudományos közösség és a szakterület művelői számára hasznosítható ismereteket fog feltárni, melyhez mértékadó források és elegendő tudományos mű áll rendelkezésre.

1. ELMÉLETI KERETEK: A TESTKULTÚRA, A HAZAFISÁG ÉS A BIZTONSÁG METSZÉSPONTJAI

1.1. A sport, testnevelés és a hadviselés kapcsolatrendszerének elméleti alapjai

Az ókori görögök és a rómaiak már évszázadokkal ezelőtt felismerték a fizikai aktivitás és az egészséges testi állapot fontosságát a katonai hatékonyság szempontjából. Spárta kapcsán ma már tudjuk, hogy a katonai életre való felkészítés, a kiképzés volt a magas szinten művelt testnevelés egyetlen és fő célja. A hosszabb korszakot felölelő kutatások alapján azt láthatjuk, hogy a testnevelésnek ilyen célirányosan és tudatosan kialakított katonai irányzatával sem más népeknél, sem pedig a későbbi korokban nem igazán találkozhattunk.[6] A rómaiak is komolyan vették a testmozgást, aminek okán a haderőben a katonák fizikai állapotát folyamatosan fejlesztették és ellenőrizték.[7] Ezeken és a későbbiekben bemutatásra kerülőkön felül is a hadtörténelemben számos példát találhatunk a haderő és a sport igen mély kapcsolatára, amik jól megmutatják, hogy a testnevelés és a katonai felkészítés kapcsolata a történelem során mindig is rendkívül szoros volt. Sőt valójában azt jelenthetjük ki, hogy a katonák fizikai felkészítésében a rendszeres testmozgás időtlen idők óta meghatározó szerepet játszott és játszik ma is. A fizikai aktivitás, mint a katonai szolgálatra való felkészítés, majd magának a katonai szolgálatnak is szerves részét képezte jóval a sport ma ismert formájának és fogalmának megjelenése előtt is.

Michel Caillat: L'Idéologie du sport en France depuis 1880. Race, guerre et religion[8] című könyvében a sportot a francia társadalom ideológiai eszközeként elemzi, különös tekintettel annak katonai vonatkozásaira. A szerző úgy írja le a sportot, mely nem csupán fizikai tevékenység, hanem olyan társadalmi konstrukció, amelyet az állam és különböző intézmények használtak fel a nemzeti identitás, a katonai fegyelem és a társadalmi rend megerősítésére.

Caillat rámutat arra is, hogy a sport és a haderő kapcsolata szoros és tudatosan alakult ki, hiszen a sportot eszközként használták a fiatalok katonai előkészítésére, a fegyelem és a lojalitás erősítésére. Ez különösen igaz Franciaországban a harmadik köztársaság időszakára, amikor a sportot a nemzeti egység és a katonai erő szimbólumaként helyezték középpontba.

[6] MISANGYI, Ottó (1935): A testnevelés jelentősége a közművelődésben. Budapest, Stephaneum Nyomda R. T. 45.
[7] KYLE, D.G. (2014). Sport and Spectacle in the Ancient World, 2nd Edition. Hoboken: Wiley-Blackwell. ISBN: 9781405153157
[8] CAILLAT, Michel (1989): L'Ideologie du sport en France depuis 1880. Race, guerre et religion. Les Editions de la Passion, Paris, 1989.

Ugyanakkor Caillat kellően kritikus szemlélettel is vizsgálja a sport és a haderő kapcsolódását, rámutat arra, hogy a sport militarizálása miként járult hozzá a társadalmi kontroll és a politikai ideológiák terjesztéséhez. A sport tehát nemcsak a fizikai erőnlét fejlesztését szolgálta, hanem a társadalmi rend fenntartásának eszköze is volt.

Összességében úgy láttam, Caillat említett munkája megfelelően rávilágít arra, hogy a sport Franciaországban különösen a 19. és 20. század fordulóján nemcsak a szórakozás vagy az egészségmegőrzés céljából fejlődött, hanem szorosan összefonódott a katonai és ideológiai célokkal is.

Bár a modern sport célja a békés versengés, mégis a nemzeti rivalizálás és a fizikai dominancia továbbra is erősen emlékeztet a háborús gyökerekre, ahogy az olimpiai éremszámok ranglistája, a himnuszok és a nemzeti zászlók jelenléte is mind-mind egy már „szelídített háború" jellegét idézik. Mégis idővel ezek a mozgásformák az iskolai oktatás részeként a fiatalok testi nevelésének és fegyelmezésnek is részévé váltak, hol katonásabb, hol polgáribb irányt véve.

Miközben a haditechnikai eszközök fejlődése töretlenül zajlik, mégsem engedhető meg napjainkban sem a katonák fizikai felkészítésének elhanyagolása. Ugyanis bármelyik haderőről legyen is szó, az hiába rendelkezik a legkorszerűbb haditechnikai eszközökkel és a legmodernebb egyéni felszereléssel, digitális eszközökkel, ha a katonák fizikai képességei nem megfelelőek, akkor nem lesznek képesek kihasználni ezen eszközök nyújtotta előnyöket. Erre felkészülni és készen állni csak rendszeres testmozgással lehet, ez biztosítja, hogy elérhessék a katonák azt a kívánt fizikai erőnlétet, ami elengedhetetlen a katonai szolgálat mindennapi fizikai és mentális kihívásainak teljesítéséhez. A testnevelés és sport kiváló eszköz a katonák felkészültségének fokozására, ezen felül pedig a katonai értékek társadalom számára történő közvetítésére, de az egészség megőrzése, stresszoldás, és a bajtársiasság építésében is nélkülözhetetlenek.

Az előzőekben is említett kulcsfogalmakat (testkultúra, testnevelés, sport) a sporttudományi szakirodalom gyakran egymásra épülő, egymást átfedő, de jól elkülöníthető kategóriaként kezeli.

Ezek közül a testkultúra a legátfogóbb fogalom. „A testkultúra az egyetemes kultúra részeként tartalmazza a test egészségét, teljesítőképességét, a testi, lelki képességek fejlesztését és versenyszerű összemérését szolgáló tevékenységeket, az e tevékenységek űzéséhez szükséges

eszközöket, valamint a tevékenységek szellemi tükröződését az egyes tudományokban, köztük a testnevelés- és sporttudományban."[9]

Ugyanakkor a testnevelés fogalma egy tervszerűen irányított pedagógiai folyamatot fed le, melynek elsődleges célja a szervezet fizikai teherbíró képességének növelése, a mozgásműveltség fejlesztése és a személyiség formálása a testgyakorlatok eszközrendszerével. Azaz a testnevelés: a testkultúra művelésének legismertebb, intézményes formája az iskolai testnevelés. Ez egész pontosan azt jelenti, hogy a testnevelés a testi képességek szervezett, tudatos, kollektív formában történő fejlesztése, amely nevelési feladatokba ágyazottan történik.[10]

Végül a sport fogalmát kutatva arra juthatunk, hogy az a testkultúra azon specifikus területe, amelynek lényege a meghatározott szabályok szerint folyó, teljesítményorientált küzdelem. Ebből az is jól látható, hogy míg a testnevelésben a fejlődésen van a hangsúly, a sportban a versengésen és a maximális teljesítményen.

Tehát a definíció szerint: „A sport minden olyan fizikai tevékenység, amelynek célja esetenként vagy szervezett formában a fizikai és szellemi erőnlét kifejezése vagy fejlesztése, társadalmi kapcsolatok teremtése, vagy különböző szintű versenyeken eredmények elérése."[11]

Látható, hogy a katonaság és a sport és a testnevelés közötti kapcsolat sokrétű és rendkívül összetett. Bár mára a sport és a honvédelem különböző célokat szolgál és bizonyos értelemben különböző kontextusban is működik, mégis rendkívül sok a közös elemük és hasonló elveik vannak. A kettő közötti átfedés leginkább a fizikai és mentális szempontokban, a csapatmunkában, a stratégiában, a fegyelemben és a nemzeti egységre és identitásra gyakorolt hatásukban rejlik és mutatható ki. Ezen értékek jellege miatt a területek közötti kötelék továbbra is erős és kölcsönös előnyöket jelent mind a sportolók, mind a honvédek és tanulók fizikai és mentális felkészüléséhez, felkészítéséhez.[12] [13]

Az értekezés címében is szereplő „sportalapú program" fogalmába értelmezésem szerint bele tartoznak egyrészt a hagyományos sportágak – függetlenül attól, hogy versenyszerű, amatőr vagy szabadidős keretek között gyakorolják –, másrészt azok a rekreációs és szabadidős

[9] TAKÁCS, F. (1972): A testkultúra fogalma és néhány tudományelméleti problémája. TF. Tudományos Közlemények, I. 97–98.
[10] MAKSZIN, Imre (2014): A testnevelés elmélete és módszertana. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 26.
[11] Európai Sport Charta és a Sport Etikai Kódex, (2001). 10. http://www.europatanacs.hu/pdf/CM_Rec(1992)13.pdf,
[12]Sportszázad, újratöltve. https://honvedelmisport.hu/2024/03/01/sportszazad-ujratoltve/ (A letöltés időpontja: 2024. 11. 02.)
[13] International Military Sports Council, https://www.milsport.one/cism/what-is-cism

tevékenységek is, amelyek a sporttudomány klasszikus fogalmi rendszerében nem minősülnek önálló sportágnak, ugyanakkor rendszeres fizikai aktivitást és/vagy mentális igénybevételt foglalnak magukban (pl. természetjárás, túrázás, táborozás, akadálypálya-jellegű kihívások, expedíciós vagy kaland programok). A közös vonás ezekben az, hogy egyaránt alkalmasak a fizikai kompetenciák (állóképesség, erő, ügyesség, koordináció) és a mentális-pszichés kompetenciák (stressztűrés, önfegyelem, kitartás, döntéshozatal, problémamegoldás) fejlesztésére, miközben – többnyire szervezett, csoportos formában – a közösségi kompetenciák (együttműködés, csapatszellem, felelősségvállalás) erősítéséhez is hozzájárulnak.

Sportalapúnak tekinthető tehát minden olyan szervezett vagy önkéntes, fizikai aktivitásra épülő tevékenység, amelynek elsődleges vagy másodlagos célja a résztvevők testi, lelki és/vagy közösségi kompetenciáinak fejlesztése – függetlenül attól, hogy az adott tevékenység a sporttudomány fogalmi rendszerében sportágnak, testnevelésnek vagy rekreációs tevékenységnek minősül.

1.2. A nevelés értelmezési dimenziói és kihívásai a változó társadalmi környezetben

Legelőször is a szakterületen előforduló fogalmak áttekintése a célom, de egyben azt is szeretném érzékeltetni, hogy e fogalmak tartalmi változása a történelmi eseményekkel, a társadalmi-politikai változásokkal és a pedagógiai szemléletmódok fejlődésnek tükrében hogyan alakultak, finomodtak az elmúlt korszakokban.

A nevelés szó a különböző népeknél más és más jelentéssel bír, de a fogalmi meghatározások közös vonása, hogy mindegyik megközelítésben a személyiség fejlődésébe való beavatkozás jelenik meg. A nevelés olyan tevékenység, mellyel valaki(k) úgy kívánnak hatni másokra, hogy azok optimálisan fejlődjenek, erősödjenek abban, amit a nevelők kívánatosnak tartanak és maradandóan változzanak abban, ami nem kívánatos.[14]

A prehistorikus korokban a nevelés elsődlegesen a lét- és a fajfenntartás szempontjából releváns tevékenységek, minták nem szándékos generációs transzferét jelentette. A közösségi struktúrák kialakulásával ezek a funkciók látványosan kiegészültek, bővültek a társadalomszervező feladatokkal, szabályrendszerekkel.

A görög kultúrában a sokoldalú és változatos emberi fejlődés állt a középpontban, míg a spártaiak a katonai nevelésre helyezték a hangsúlyt, ezzel biztosítva a szülőföld erős

[14] ZSINSZKY, László (2002): Neveléselmélet. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 14.

védelmét. A rómaiaknál a pragmatizmus jellemezte a nevelési felfogást, így itt a gyakorlati tudásra és a hatékonyságra összpontosítottak. Majd a középkorban a nevelés célja az erkölcsi tökéletesség volt, amelyhez a vallási és morális értékekre építettek, ezzel is segítve a belső fejlődést. Később a humanisták megközelítésében azt láthatjuk, hogy a nevelés a tökéletes ember megformálására törekedett, ahol a laikus emberek világi műveltség iránti igénye és a tudás iránti vágya volt a fő hajtóerő. A nevelés történetében jelentős szerepet játszott a 17. század kiemelkedő alakja Comenius[15], akit az első részletesen kidolgozott pedagógiai rendszer megalkotójaként tisztelhetünk. Nevelési koncepciójának alapját az oktatás képezte és ennek keretein belül valósította meg a nevelési folyamatokat.

Az első lélektani megközelítésű nevelési rendszer Johann Friedrich Herbart (1776–1841) nevéhez kapcsolódik, oktatási-nevelési felfogásának lényege forradalmasította a neveléstudományt azzal, hogy a nevelést szerves egységben, szoros kapcsolatban vizsgálta az oktatással. Herbart felfogásában az oktatás nem csupán tudásátadás, hanem a jellem formálásának legfontosabb eszköze. Így a nevelés végső célját az erkölcsileg erős, jellemes ember kinevelésében látta.[16]

Az azóta eltelt időben számos nevelési irányzat látott napvilágot, tűnt el, fejlődött és alakult át. Ezek alapján összességében azt mondhatjuk, hogy ha a nevelést csupán egy szűkebb értelemben vizsgáljuk, akkor egy szándékos, egyirányú hatásról beszélhetünk, amely a gyermekekre és a fiatalokra irányul, ezzel segítve őket a fejlődésükben. Míg a nevelést tágabb értelemben vizsgálva úgy fogalmazhatjuk meg a folyamatot, hogy az minden olyan hatást magában foglal, amely a gyermeket vagy fiatalokat a társadalmi együttélés folyamán ér, így a környezeti hatások és interakciók is fontos szerepet játszanak a fejlődésben.

A leginkább célratörő megfogalmazás, amit a kutatásom során találtam Bábosik Istvántól származik, aki úgy véli:

„A nevelés olyan értékátadó, értékrendszert kialakító, fejlesztő folyamat, melynek célja, hogy az egyént életfeladatai megoldására képessé tegye. … A nevelés hatására az érintett értékrendszerében, személyiségében, gondolkodásmódjában, képességeiben olyan változások következnek be, amelyek lehetővé teszik számára az egyéni és társadalmi feladatok

[15] Jan Amos Komenský, ismertebb nevén Comenius (1592–1670) cseh pedagógus és író.
[16] Encyclopædia Britannica: Johann Friedrich Herbart https://www.britannica.com/biography/Johann-Friedrich-Herbart (A letöltés időpontja: 2025. 07. 09.)

megoldását. A nevelés jellemzői, hogy csak emberre jellemző, történeti és nemzeti jellegű, tudatos, tervszerű, fejlesztő hatású, valamint bipoláris (két irányú) folyamat."[17]

Mindamellett joggal merül fel a kérdés időről időre, hogy nevelési rendszereink képesek-e felkészíteni a fiatalokat a nem látható jövőre, elég alapot adnak-e az ismeretlen helyzetekhez? A mesterséges intelligencia által hajtott fejlődés bizonytalanságot jelent a fiatalok fejlesztendő kompetenciáinak előrejelzésében is. Mire is kellene felkészíteni a következő generációt, mire lesz igazán szükségük a sikerhez? Ez az egyik legizgalmasabb és legsürgetőbb kérdés, amellyel a neveléstudomány ma szembesül. A legtöbb nevelési rendszer alapvetően a múltra készít fel, ezért a jövő legnagyobb egyéni, vagy társadalmi kihívásai nem lesznek megoldhatóak lexikális ismeretekre alapozva, hanem olyan képességeket igényelnek majd, melyeket a hagyományos nevelési rendszerek nehezen fejlesztenek.

Az iskola mint intézmény a 19. századi ipari társadalom igényei alapján jött létre az ismeretátadás, a feladatvégzés, a fegyelem, a pontosság, a kiszámíthatóság értékeire alapozva. Míg ezek a tulajdonságok egy stabil, lassan változó világban értékesek voltak és sikeressé tették a fiatalokat, addig a 21. századi gyors, kiszámíthatatlan, hálózatos és egyre inkább gépi intelligencia által átszőtt világa már mást követel. A jelenlegi nevelési rendszerek többsége – ideértve a hazait is – ma is elsősorban lexikális tudást, lineáris gondolkodást és viszonylag szűk szakmai kompetenciákat fejleszt, miközben a valódi jövőbeli kihívások egészen más típusú felkészültséget igényelnének. Gondoljunk bele, hogy a jövő generációjának olyan helyzetekben kell majd döntéseket hoznia, amelyekre sem megtanult törvényszerűség, sem tapasztalat, sem minta nem lesz kéznél. A problémamegoldás, a rugalmasság, a kudarctűrés, a kísérletező gondolkodás és az ismeretlennel való szembenézés képessége lesz a siker kulcsa, de ezeket elsősorban nem tanórákon lehet fejleszteni, hanem valódi, téttel bíró helyzetekben, ahol tévedni szabad, és a következmény tanulságos, de nem végzetes.

1.3. A hazafias nevelés és a honvédelmi nevelés fogalmi elhatárolása és szimbiózisa

A hazafias nevelés és a honvédelmi nevelés fogalompárja a szakirodalomban és a közgondolkodásban is gyakran összemosódik, holott a két fogalom tartalma, célja és pedagógiai logikája egymástól elkülöníthető, miközben kölcsönösen feltételezik és erősítik egymást. E kettős viszony pontos feltérképezése a kutatás szempontjából is érdekes, hiszen a

[17] BÁBOSIK, István (2004): Neveléselmélet. Budapest, Osiris Kiadó, 9–202.

testnevelés és a sport rezilienciaépítő funkcióját mindkét terület kontextusában értelmezni tervezem.

Az 1997-ben kiadott Pedagógiai Lexikon meghatározása szerint a hazafiasságra nevelés „a hazához – szülőföld, anyanyelv, az ország lakói, az azonos nemzethez tartozók, a nemzeti hagyományok és kultúra – való pozitív viszony kialakítására és megszilárdítására irányuló nevelési törekvés", amelynek lényege az érzelmi és akarati nevelés.

Ez alapján a hazafias nevelés nem meghatározott ismeretek vagy készségek kialakítását célozza meg, hanem egy olyan érzelmi és akarati hozzáállást kíván kialakítani, amelyben a szülőföldhöz való kötődés, a nemzeti kultúra és hagyományok ismerete, az anyanyelv szeretete és a nemzeti közösséghez való tartozás érzése egyaránt helyet kap, így látható módon nem korlátozhatók egyetlen tantárgyra, programra vagy életkori szakaszra.

A honvédelmi nevelés fogalma ezzel szemben már szűkebb és konkrétabb célrendszert takar. Ugyancsak az 1997-es Pedagógiai Lexikon szerint a honvédelmi nevelés „a fiatalok fizikai, érzelmi és szellemi felkészítése a katonai szolgálatra, helyesebben a hazafias nevelésnek az az oldala, mely mindkét nemre kiterjedően elsajátíttatja az országban élő emberek és a nemzeti értékek megóvásához szükséges tudást és attitűdöket."[18] A definíció első fele – a katonai szolgálatra való felkészítés – azonnal kijelöli célját, ami a magyar viszonyok tekintetében akkor még érvényben lévő sorkatonai szolgálat miatt érthető, ugyanakkor ki is terjeszti a honvédelmi nevelés tartalmát az egész társadalomra, mindkét nemre, és a védelmi attitűdök és tudás általánosabb elsajátíttatására. Ez az azt is mutatja, hogy fogalmi szinten sem azonosítható honvédelmi nevelés a katonai előképzéssel, hanem annál lényegesen szélesebb értelmezésű pedagógiai feladatot takar.

A Hadtudományi Lexikon Új kötete pedig már egységesen kezeli a fogalmakat és így ír: „hazafias és honvédelmi nevelés: a nevelés szerves része, olyan tudati, akarati tényezők kialakítása a fiatalság körében, amelyek birtokában képesek és készek a haza védelmére, továbbá arra, hogy a honvédelmi kötelezettségeiknek eleget tegyenek"[19]

A két fogalom viszonyát a lexikoni meghatározások alapján nem mellérendelő, hanem egymásra épülő szimbiotikus kapcsolatként értelmezhetjük. A hazafias nevelés egy átfogóbb, értékalapú keret, amely az egyén és a haza közötti érzelmi és akarati kötődést kívánja kialakítani, míg a honvédelmi nevelés a már szeretett haza megóvására való felkészülést

[18] BÁTHORY, Zoltán – FALUS, Iván (1997): Pedagógiai lexikon A–H, I. kötet. Budapest, Keraban Könyvkiadó, 649.
[19] KRAJNC, Zoltán (Főszerk.) (2019): Hadtudományi Lexikon Új Kötet. Budapest, Dialóg Campus, 420.

szolgálja. Máshogy fogalmazva minden honvédelmi nevelés egyben hazafias nevelés is, de nem minden hazafias nevelés honvédelmi jellegű.

A két fogalom szimbiózisa a 21. századi biztonsági kihívások fényében különösen aktuálissá vált, mert egy társadalom ellenállóképessége az egyéni szinten meglévő azonosságtudaton, értékelköteleződésen és közösségi felelősségvállaláson is múlik. Ebben az értelemben a hazafias nevelés által megalapozott érzelmi-akarati kötődés és a honvédelmi nevelés által fejlesztett konkrét kompetenciák és attitűdök együttesen alkotják azt a reziliencia-alapot, amelyre a 21. századi védelmi gondolkodás épülhet.

A fogalmak ettől mélyebb elemzése és tartalmi változása, az értekezés ide vonatkozó fejezeteiben részletesebben is ki lesznek bontva.

1.4. A reziliencia fogalma és értelmezése mint keretrendszer

A globális kihívások fokozódása és a biztonsági környezetünk romlása miatt közösségeink egyre összetettebb kihívásokkal, zavarokkal néznek szembe nap, mint nap. A fegyveres konfliktusokon túl egész sor akut esemény (sokk), például természeti katasztrófák, világjárványok, számítógépes és fizikai támadások, infrastrukturális rendszerleállások, ellátási láncok, vagy kulcsfontosságú iparágak hirtelen leállása késztet minket alkalmazkodásra egyre gyakrabban és egyre intenzívebben. Ezen felül a közösségeinknek meg kell birkózni a hosszú távú megterhelésekkel is (stresszorok), ilyen lehet az elavuló infrastruktúra, a környezetszennyezés, a talaj elsavasodás, a globális felmelegedés következtében egyre hosszabb ideig tartó szélsőséges időjárási jelenségek, társadalmi igazságtalanság, megfizethető lakhatási kilátások, élelmiszerek, vagy energia hordozók hektikus hozzáférhetősége és még számtalan fokozatosan jelentkező hatás, amely hozzájárul a bizonytalansághoz és veszélyezteti a megszokott életünket. Ami pedig negatív hatást gyakorol az életminőségünkre és a jólétünkre, rontja a kilátásainkat és aláássa azt a képességünket, hogy jól elboldoguljunk a nehéz helyzetekben is.

Ezek a sokkhatások és stresszorok jelentős hatással vannak ránk és sokszor kikerülhetetlenek, ha azonban megértjük ezeket a kihívásokat és a nevelési rendszereinkben átfogó szemléletmódokat alkalmazunk, akkor megerősíthetjük társadalmunkban a biztonságot és rugalmasságot, hogy a folyamatosan változó kihívásokkal meg tudjunk birkózni és értékeinket megőrizve erős nemzetként is boldogulni tudjunk változó világunkban. Ezzel pedig meg is érkeztünk az értekezés újabb kulcsfogalmának áttekintéshez. Hiszen ebben a

kontextusban egyre gyakrabban találkozunk a „reziliencia” vagy a „reziliens” kifejezésekkel, amit egyre többen és egyre több mindenre használunk a hétköznapokban is, de honnan is ered valójában?

A reziliencia fogalmát legelőször a mérnöki szakterületen használták, ahol a különböző fémötvözetek külső sokkhatásokkal szembeni ellenállására vonatkozott. Azaz a fémek azon tulajdonságát jellemezték vele, amikor az anyag még rugalmas alakváltoztatásra képes, de nem törik el.[20]

Innen vette át a pszichológia, ahol az 1970-es évektől a traumatikus élethelyzetekbe került gyermekeken megfigyelt meglepő, megbirkózó, öngyógyító képességet értették alatta.[21] Később ebből terjedt el és vált mára a pszichológiában általánosan használatos fogalommá. De napjainkban már találkozhatunk vele ökológiai, pénzügyi, szervezetfejlesztési, orvosi, klímatudományi, neveléstudományi, szociális, biztonságtudományi szakterületeken, de egyfajta divat is lett, így egyre több új szakterületen jelenik meg.[22] [23] [24]

A szó latin eredetű: resilio = visszaugrik, visszapattan, összehúzódik, zsugorodik.[25] A magyar nyelvű tudományos publikációkban rugalmas ellenállóképességként fordul elő leginkább.

Fogalma alatt értjük: A reziliencia rugalmas ellenállási képesség, azaz valamely rendszernek, legyen az egy egyén, egy szervezet, egy ökoszisztéma, azon képessége, hogy erőteljes, megmegújuló, vagy akár sokkszerű külső hatásokhoz sikeresen alkalmazkodjon.[26]

Pszichológiai szakterületen a reziliencia alatt lelki edzettséget értenek, ami az egyén azon tulajdonsága vagy inkább képessége, hogy viszonylag gyorsan vissza tudja nyerni eredetihez

[20] FIGUS-ILLINYI, Rita (2024): A reziliencia elmélete. A reziliencia egyéni aspektusai a fizikában, pszichológiában és a klinikai gyakorlatban. In: NEMES, Márk– DONÁTH, Béla – MAJOR, Tünde Kármen – SIPOS-KOLUMBÁN, Adrienn – TEGZES, Nóra Valentina (Szerk.) Ütközéspontok X. A Doktoranduszok Országos Szövetsége Filozófiatudományi Osztálya konferenciájának kötete, Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), 88–95.
[21] URBÁN, Nóra – KOVÁCS, László (2016): A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer. Honvédorvos, 2016. (68) 3–4. szám, 43.
[22] SZÉKELY, Iván (2015): Reziliencia: a rendszerelmélettől a társadalomtudományokig. REPLIKA 2015. 94. 7–23. ISSN 0865-8188
[23] HEGEDŰS, Szilárd (2024): A reziliencia fogalmának többszintű értelmezése. In: FÖLDI Péter – KOVÁCS, Csaba József – SZEBERÉNYI András – VIKTOR, Patrik (Szerk.) Közgazdász Doktoranduszok és Kutatók X. Nemzetközi Téli Konferenciája: Tanulmánykötet Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) 89–96.
[24]MOLNÁR, Ferenc (2021): A reziliencia kérdése és a NATO. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021(15), Budapest, NKE, ISSN 2786-2283
[25] https://dictzone.com/latin-magyar-szotar/resilio
[26] BÉKÉS, Vera (2016): A reziliencia-jelenség, avagy az ökologizálódó tudományok tanulságai egy ökologizált episztemológia számára. In: FORRAI G., MARGITAY T. (Szerk.): Tudomány és történet. Tanulmánykötet Fehér Márta tiszteletére. Budapest, Typotex, 2002, 215–228.

hasonló stabil állapotát komolyabb testi-lelki szenvedés, illetve nehéz, traumatikus élethelyzetek átélése után.[27]

Megfigyelésem szerint népszerűsége, gyors ütemű elterjedése azzal függhet össze, hogy segítségével általános rendszerelméleti szinten, könnyen áttekinthetően értelmezhető az egymástól eltérő egyének, rendszerek vagy éppen anyagok sokkszerű behatások során megmutatkozó adaptív ellenállóképessége. Másrészt a rezilienciát akár úgy is magyarázhatjuk, mint egy belső szervező erő, amely a valamilyen hatás eredményeként korábbi egyensúlyi állapotából kibillentő rendszert újjászervezi és újra egyensúlyba hozza.

Meg kell még említeni, hogy magának a reziliencia kutatásnak a területe a fent említettektől jóval összetettebb módon vizsgálja a jelenséget, a kutatások kiterjednek többek között a reziliencia mérésére, dimenzióira, faktoraira, a behatásokra történő reagálás időtényezőire, a reziliencia különböző aspektusaira, kimeneteleire, hogy csak néhányat kiemeljek. De ezen felül az egyes szakterületeken jelentkező specialitások miatt szinte korlátlan irányba folynak és folyhatnak kutatások. Ugyanakkor a saját témámat tekintve elsősorban az egyén, illetve a pszichológiai területe felől láttam megközelíthetőnek a kérdést. Ezek alapján jellemzően a hétköznapokban felmerülő, vagy az életünkre nagyobb hatást gyakorló változásokkal, váratlan akadályokkal, krízisekkel, traumákkal szembeni megküzdési képességre értelmeztem. Azaz ebben a tekintetben a reziliencia azt jelenti, hogy mentálisan mennyire vagyunk képesek megbirkózni a váratlan akadályokkal, nehéz élethelyzetekkel. Ezek szerint több, mint a problémamegoldás, mert itt az mellett, hogy próbára kell tenni az egyén problémamegoldó képességét, ezt egy olyan élethelyzetben kell megtenni, amely igen feszült, sokszor tragikus, vagy fenyegetettséggel telt.

Összefoglalva a reziliencia tehát olyan – fizikai/élettani, mentális, szociális és bizonyos lelki-spirituális erőforrásokra egyaránt épülő – komplex képességet jelent, amely lehetővé teszi, hogy az egyén, illetve az emberek csoportja felkészüljön a várható vagy váratlan stresszhelyzetekre, kihívásokra, majd azok bekövetkezése esetén elviselje és feldolgozza azokat, ezt követően helyreálljon, és (szükség esetén) tartósan alkalmazkodjon a megváltozott körülményekhez, mindeközben megőrizve, illetve továbbfejlesztve alapvető működését, szerkezetét és identitását. A reziliencia foka mutatja meg, hogy problémák után mennyire gyorsan tudunk visszatérni egy korábbi jó, de legalábbis egyensúlyi állapotba.

[27] HORNYÁK, Beatrix (2016): A mentális állóképesség fejlesztése, mint lehetséges védelmi jellegű lélektani művelet. Hadtudományi Szemle, 9(1), 235–248.

A reziliencia nem állandó, ugyan sokban függ a genetikai adottságoktól, a koragyerekkorban szerzett mintáktól, de tanulható ezáltal fejleszthető mind egyéni, mind szervezeti szinten. A fejlesztés alapja a megfelelő önismeret, hiszen, ha nem látjuk tisztán mennyire, vagy mennyire nem vagyunk felkészülve a felmerülő nehézségekre, a tartós stresszre, vagy a konfliktusokra, nehéz lenne megállapítani hol tartunk a fejlődésben és mit kellene pontosan fejleszteni.

A reziliencia fogalma természetesen nem kizárólag egyéni szinten értelmezhető, hanem közösségi és társadalmi dimenzióval is rendelkezik. A közösségi reziliencia azt a képességet fedi, amelynek révén egy közösség képes a külső kihívásokhoz, krízisekhez alkalmazkodni, majd a nehézségeket követően regenerálódni és fejlődni. Társadalmi szinten pedig a reziliencia már az együttműködés, a társadalmi kohézió, az aktív állampolgári részvétel erősítését célozza, amelyek válsághelyzetekben különösen meghatározó tényezővé válnak.

A nemzeti ellenálló képességnek pedig már jogszabályi szinten, a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény 5. §-ban rögzítették a fogalmát, mely így hangzik „az 1999. évi I. törvénnyel kihirdetett Észak-atlanti Szerződés 3. cikkével összhangban, a nemzetet alkotó lakosság, gazdaság és állam képessége arra, hogy külső vagy belső, a közrendet és közbiztonságot, valamint az állam honvédelmi és nemzetbiztonsági érdekeit, továbbá stabilitását sértő vagy veszélyeztető törekvések, támadások, természeti vagy ipari katasztrófák, járványok hatékony előrejelzését, megelőzését, a kockázatok lehető legkisebbre csökkentését, illetve bekövetkezésük esetén azok kezelését és azt követően a mielőbbi és hatékony helyreállítást a polgári és katonai felkészültségen keresztül – a biztonságtudatosság fejlesztésével, a felkészültség fokozásával és a szükséges védelmi intézkedések foganatba vételével – megfelelően biztosítsa.”[28]

Szükségesnek tartottam ezen előzetes fogalmi keretek rövid tisztázását az értekezés további tartalmi elemeinek értelmezéséhez, ahol a reziliencia ettől részletesebb értelmezése is majd bemutatásra kerül. Minden estre bízom benne, hogy a fentiek alapján már egyértelműbben látszik miért vállalkoztam a sport, a testnevelés és a honvédelmi nevelés társadalmi rezilienciára gyakorolt hatásásnak vizsgálatára.

[28] A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény

1.5. Részösszegzés

A sport, a testnevelés és a hadviselés kapcsolatrendszere történeti és elméleti szempontból mélyen visszanyúlik az emberi civilizáció kezdeti szakaszába. Már az ókori társadalmak is felismerték a rendszeres testmozgás és a katonai erők hatékonysága közötti szoros összefüggést. Spárta esetében a testnevelés kizárólagos célja a katonai felkészítés volt, a rómaiak testnevelése ettől általánosabb volt, de itt is a haderőben a katonák fizikai állapotának folyamatos fejlesztése és ellenőrzése szolgálta a birodalom katonai erejének fenntartását. Ezeknek az ikonikus hadtörténeti példáknak tükrében megállapítható, hogy a fizikai felkészítés a katonai szolgálat szerves része volt jóval a modern sport kialakulása előtt, és ez a kapcsolat a technológiai és a hadviselési eljárások fejlődése ellenére sem veszített jelentőségéből napjainkra.

A sport hadviselésen túli, társadalmi és ideológiai funkcióit Michel Caillat munkáján keresztül érzékeltettem, a szerző elemzése rámutat arra, hogy a sport nem pusztán fizikai tevékenység, hanem az állam által is felhasznált társadalmi konstrukció, amely a nemzeti identitás, a fegyelem és a lojalitás erősítését szolgálta. Ugyanakkor Caillat kritikai perspektívából hangsúlyozza, hogy a sport militarizálása a társadalmi kontroll és politikai ideológiák közvetítésének eszközévé is vált.

A modern sport kialakulására vonatkozó egyes elméletek a fizikai agresszió „megszelídítésének” folyamataként értelmezik a sport fejlődését, amelyben a versengés szabályozott keretek közé szorult. Ez egyes katonai eredetű sportágak esetében helytálló, de más esetekben megkérdőjelezhető elmélet. Mégis mára már a sport alapvetően egy békés, de mégis egyfajta küzdelmi formaként jelenik meg, a nemzeti rivalizálás, a teljesítményorientáció és a szimbolikus elemek – például a nemzeti vagy csapatzászlók és himnuszok – továbbra is a hadviselés külsőségeire emlékeztetnek. Miközben mára ezekből az egykori harci eredetű mozgásformákból kialakult sportágak az iskolai testnevelés révén, a testi nevelés, a fegyelem és a közösségi identitás kialakításának fontos eszközeivé is váltak.

Manapság a sporttudomány a testkultúra, a testnevelés és a sport fogalmait egymásra épülő, ugyanakkor elkülöníthető kategóriákként kezeli. A testkultúra a legátfogóbb keret, amely magában foglalja a testi-lelki képességek fejlesztését, az ehhez kapcsolódó tevékenységeket, eszközöket. A testnevelés e kereten belül tervszerű, pedagógiailag irányított folyamatként jelenik meg, míg a sport a szabályozott, teljesítményorientált versengés sajátos válfaja. E

három szféra és a hadviselés között számos párhuzam azonosítható, különösen a célok, szabályrendszerek, kollektív identitások, fegyelem és felkészülési formák tekintetében.

Bemutattam, hogy a nevelés fogalma történetileg a létfenntartáshoz szükséges minták átadásától jutott el a tudatos, értékközvetítő és személyiségformáló pedagógiai rendszerekig. A hazafias és honvédelmi nevelés fogalmi értelmezése a neveléstörténeti fejlődésbe ágyazva válik igazán érthetővé, míg szimbiotikus egymásra épülésükben a hazafias nevelés adja az alapot, a honvédelmi nevelés pedig konkrét tartalommal és cselekvési iránnyal tölti meg azt.

Az értekezés fogalmi kereteinek tisztázása érdekében elemeztem a reziliencia fogalmát, és ez alapján arra jutottam, hogy ez egy olyan átfogó keretrendszert kínál, amely alkalmas az egyéni, közösségi és társadalmi alkalmazkodóképesség értelmezésére. Ennek hátterében az áll, hogy ugyan a fogalom eredetileg a mérnöki tudományokból származik, napjainkra már interdiszciplináris jelentőségre tett szert, megjelenve többek között a neveléstudományban, a biztonságpolitikában és a társadalomtudományokban. A reziliencia rugalmas ellenállóképességként értelmezhető, amely azt fejezi ki, hogy egy rendszer mennyire képes felkészülni a váratlan sokkhatásokra, azok után regenerálódni, majd alkalmazkodni az új körülményekhez.

Tehát a reziliencia nem pusztán problémamegoldó képességet jelent, hanem a tartós stresszhelyzetek és krízisek közepette történő mentális és pszichológiai stabilitás helyreállítását. Fejleszthető képesség, amelynek alakulását genetikai adottságok, korai szocializációs minták és tudatos nevelési hatások egyaránt befolyásolják. E megközelítés lehetőséget teremt arra, hogy a testnevelés, a sport, valamint a hazafias és honvédelmi nevelés a társadalmi reziliencia fejlesztésének integrált eszközeiként kerüljenek értelmezésre, így kutatásom további részében erre teszek kísérletet.

2. A SPORT ÉS A HADVISELÉS TÖRTÉNELMI ÉS FUNKCIONÁLIS KAPCSOLÓDÁSA

2.1. Történeti áttekintés

Már az ősidők óta az ember ösztönösen törekedett a természeti kihívások túlélésére, a ragadozók elriasztására, a zsákmányszerzésre és nem utolsó sorban az ellenségek legyőzésére, így a fizikai képességek fejlesztése kulcsszerepet kapott elődjeink életében. Mivel az ekkor használt, eszközök, fegyverek igen kezdetlegesek voltak, az ellenfelek és vadállatok legyőzéséhez csak az erőre és az ügyességre lehetett alapozni. Az emberré válás hosszú folyamatának egyik lépcsőfokát az jelentette, amikor eleink a járás, futás, mászás, kúszás, úszás, ugrás mellett az eszközhasználatot is elsajátították. Ebben pedig a dobás, azaz a lövészet kezdetleges formája lehetett az első lépés, ez a tevékenység nem az állatvilágból átvett minta, hanem már emberi találmány, amely az ellenfelek, vagy a préda távoli leküzdését segítette elő.[29] Katonai szempontból elmondható, hogy az emberiség őskorában, amikor a vadászat és a harc alapvetően a testi, fizikai erőn alapult, a nevelés legősibb formáját a harcos nevelést alkalmazták. Ezáltal a testnevelés, a fizikai és az ügyesség fejlesztésnek módszere évszázadok, évezredek óta a katonai kiképzés, a harc és ezzel együtt a katonai szolgáltra, katonai feladatokra való felkészülés, azaz lényegében a katonai előképzést a honvédelmi nevelést is szolgálta.[30]

2.1.1 Ókori kultúrák

Az ókori társadalmakban a mindennapos munka és a hadviselés elválaszthatatlan volt a fizikai erőnléttől. Különböző az i.e. III. évezredből származó falfestményeken már az egyiptomi civilizációban is megjelent az úszás, birkózás, gerelyhajítás, birkózás, botvívás, íjászat és a harci kocsi hajtás. Az egyiptomiaknak jól szervezett hadereje volt, amelyben a katonai gyakorlatok biztosították az íj, parittya, harci fejsze, buzogány, lándzsa, pajzs kezelésének magas fokát. A lovaglás nem igazán volt jellemző, a lovakat inkább harci szekerek húzására

[29] ROACH, N. – VENKADESAN, M. – RAINBOW, M. (2013): Elastic energy storage in the shoulder and the evolution of high-speed throwing in Homo. Nature, (498) 483–486. https://doi.org/10.1038/nature12267

[30] MARTINESCU, Fabiana (2015): Military Physical Education From Antiquity To Present Times. Military Art And Science. Revista Academiei Forţelor Terestre, 80(4), 401–405. https://www.armyacademy.ro/reviste/rev4_2015/Martinescu.pdf#:~:text=%E2%80%9CInterferences%20between%20sports%2C%20which%20include,during%20the%20ancient%20Greek%20civilization

használták, amik igen gyors, akár 40 km/órás sebességet is elérhettek, így ezeknek a kezelése szintén sok ügyességet és erőt igényelt a kor harcosaitól.[31] [32] [33]

Igen gyakori a birkózók ábrázolása, talán a legismertebb ábrázolás a Beni Hassanban feltárt (i.e. 2000-ből származó) uralkodói sír falán megtalált ábrázolás, ami a szervezett közelharc-, vagy birkózórendszer legkorábbi ábrázolása, de itt még ne a mai birkózásra gondoljunk, hiszen alaposabb tanulmányozás után inkább az általunk ma ismert judohoz hasonló elemeket (leszorítás, fojtás, hárítás) fedezhetünk fel az ábrázolásokat tanulmányozva.[34]

Az íjászat szintén gyakran található meg műalkotásokon, többek között Tutanhamon sírjában is több darab ilyen fegyvert találtak, illetve sok helyen látható falrajzok és feljegyzések mind arról tanúskodnak, hogy az íjakat az egy- és kétszemélyes harci- és vadász szekérről vagy gyalogosan használták, mind harcászati, mind vadászati és sport célra is, amikbe természetesen az ifjúságot is bevonták.[35] [36]

Az Egyiptomi Újbirodalom hozta létre az első igazi, állandó, professzionális haderőt, aminek a magját a gyalogság és a harci szekerek adták, így itt már megfigyelhetjük, hogy az eredményességet ezeknek a fegyvernemeknek a kombinált alkalmazása jelentette. A harci szekerek, vagy ahogy gyakran említik az ókori „harckocsik", könnyű, kétkerekű kocsik voltak, amelyeket két ló húzott. Ezek kezelőszemélyzete két főből állt, egy hajtóból és egy harcosból, ami általában íjászt jelentett. A taktikájuk a mozgékonyságra alapult, nem rohanták le az ellenséget, hanem nagy sebességgel száguldottak el az arcvonaluk előtt vagy az alakzatok körül, miközben az íjászok nyílzáport zúdítottak az ellenségre. Céljuk ezzel az alakzat megbontása, a parancsnokok kiiktatása és a pánikkeltés volt. Ezután lépett harcba a gyalogság, ebből is két típus létezett. A lándzsások nagyméretű pajzsokkal és hosszú döfőlándzsákkal voltak felszerelve és zárt alakzatban haladtak és kényszerítették az ellenséget a megállásra. Majd a könnyűgyalogság a kard, a harci balta vagy a buzogány használatával vívta meg a közelharcot.[37]

---

[31] MCDERMOTT, Bridget (2004): Warfare in Ancient Egypt. (hely nélkül): Sutton Publishing. ISBN 0-7509-3291-0

[32] TRASSARD, Francois – ANTERION, Dominique, – THOMAZO, Renaud (2009): Hétköznapi élet a fáraók korában. Ford. Aczél Ferenc. Budapest: Corvina. ISBN 978 963 13 5868 1, 178.

[33] RYAN Donald P. (2012) – (Ford.): JUTAI, Péter: Ókori Egyiptom napi öt debenből. Budapest: Scolar. ISBN 978-963-244-355-3, 70.

[34] https://egypt-museum.com/wrestling/

[35] SZATMÁRI, Zoltán (Szerk.) (2009): Sport, életmód, egészség. Budapest, Akadémiai kiadó, ISBN 9789630586535, 1104–1105.

[36] GYŐRY, Hedvig (2026): Fáraók Földjén. http://ibisz.iif.hu/ozirisz/2016/10/15/ijaszat/

[37] SPALINGER, Anthony J. (2005): War in Ancient Egypt: The New Kingdom. Malden, Blackwell Publishing. ISBN:9781405113717, 1–91.

A kor hadviseléséhez láthatóan igen fontos volt a megfelelő állóképesség, hiszen a katonáknak gyakran hatalmas távolságokat kellett megtenniük a sivatagban, teljes felszereléssel, melyre a rendszeres, hosszú távú futással és menetgyakorlatokkal készültek fel. Az erőnlétet és ügyességet a birkózás során sajátították el, ami egyben a katonai közelharcra is felkészítette őket. Ezen felül például az egyes fegyvernemeknek megfelelő speciális kiképzésre is szükség volt, hiszen az íjászoknak erős felsőtestre volt szükségük, míg a harci szekéren küzdőknek az egyensúlyérzéket, gyorsaságot és a mozgás közbeni célzást is el kellett sajátítania.

Az ókori Kínából is találunk olyan utalást, amiben az ifjúságot lovaglásra és íjászatra nevelték. Kínában a nevelés elég magas szintű volt, ennek részeként a fiatalok testnevelése 15 éves kor körül kezdődött, ekkor megtanulták használni a harci szekeret és az íjat. A klasszikus gyakorlatok mellett a kínaiak az ökölharcot, kődobást, kardvívást is gyakorolták. Az első kínai testnevelési rendszer a legendás Sárga császárhoz köthető, aki azon kívül, hogy nagy hadvezér is volt, komoly értekezéseket írt az orvostudományról, az asztrológiáról és a harcművészetekről is. Az általa kidolgozott ősi testnevelési rendszernek így elsősorban orvosi, egészségmegőrzési célja volt, ugyanis ebben a szervek szabadabb, zavartalan működését egy torna jellegű speciális gyakorlatsor és az ehhez illeszkedő helyes légzés kominácija biztosította, egyfajta gyógytornaként. Az egyes gyakorlatok a test bajaitól függően változtak, így gyógymódként és az egészségmegőrzés eszközeként is alkalmazhatták. Ezek a gyakorlatok képezik a gazdag „wushu" alapját a kínai harcművészetekben, amelyek napjainkban is népszerűek és nagyra értékeltek keleten.[38] Kína esetében alá kell húzni azt a sajátos jelenséget, amelyben a testmozgás formáinak kialakulására és fejlődésére nagy hatást gyakorolt az orvosi elméletek fejlődése is. Itt elsősorban a Qi (csí) fogalmára gondolok, amely a taoizmusból eredeztethető. A felfogásuk szerint a Qi az emberi test alapvető anyaga és működésének alapja, amely összeköti a testet a külvilággal. Ez az elképzelés a légzésnek kiemelt szerepet adott a gyakorlatokban, mivel az élet a belső és külső világ közötti folyamatos cserén alapult.[39]

A kínai harcművészetek kialakulását az önvédelem, a különböző vadászati technikák és természetesen a katonai kiképzés igényei határozták meg, ennek megfelelően a kézitusa és a

[38] VAN DE VEN, Hans J. (2000): Warfare in Chinese History. Brill Academic Publishers. 328. ISBN 90-04-11774-1.

[39] BEREND, Róbert – MINGTANG, Xu (2005): A chi kung világa. Budapest, Bioenergetic Kft., 23.

fegyverhasználat gyakorlása került a középpontba.[40] [41]A testi erőnlét és a harci képességek – például a lovaglás, az íjászat, a futás, a dobás és az ugrás – itt is alapvető katonai készségek voltak, de ezek az arisztokraták nevelésében is helyet kaptak. Időszámításunk előtt több, mint kétezer évvel a kínaiak már vasból készítettek fegyvereket, így itt a vívás is már nagyon korán kialakult, amit később vívóiskolák alapításával emeltek magasabb szintre.

Mindezen hatások miatt a kínai harcművészetek (wushu) a keleti kultúra szerves részévé váltak, és nemcsak katonai, hanem egészségmegőrző és szórakoztató, kulturális célokat is szolgáltak és szolgálnak ma is. A Kung-fu néven ismert rendszert például papok fejlesztették ki és több, mint ezeréves fejlődése során a fizikai harc, filozófia, vallás, gyógyászat és művészet egyedi ötvözetévé vált.[42]

Japán hagyománytisztelő kultúrájában is gazdag hagyatékot ápolnak őseik testkultúrájából, gondolok itt a mai napig megőrzött értékekre, mint, a „szamurájok", a szumóbirkózók vagy a katonai kiképzéshez közel álló kendo gyakorlóira, akik bambuszbotokkal vívnak. A japán testkultúra fejlődésére nagyban hatott Kína, így jellemzően az innen átvett mozgásformákat fejlesztették tovább. Egyik kiemelkedő mozgásforma a birkózás volt, amely kötelező tárgyként az iskolai oktatásnak is részévé vált. A szumó mellett megemlíthetjük még a dzsúdzsucut, amely a fegyvertelen önvédelem harcművészete egyfajta önvédelmi birkózás, amelynek a testi épséget kevésbé veszélyeztető továbbfejlesztett formáját judo néven ismerhetjük.[43] De az ősi Japánból származik a kyudo is, amely egy 2,20 méter hosszú (Yumi) aszimmetrikus íj művészi szintű céllövészetét jelenti.

Összegezve az ókori keletet, azt láthatjuk, hogy itt a testkultúra és a rekreáció megjelenési formái filozófiai, vallási irányzatokkal együttesen jelentek meg és nevelő eszközként volt és van jelen, ebből adódóan ezekben a versengés helyett az együttműködést és a harmóniát hangsúlyozták inkább. De láthattuk, hogy a vallási és orvosi tanítások is jelentős hatást gyakoroltak a kínai testkultúra fejlődésére, amelyek leginkább az edzés gyógyító, egészségmegőrző hatásait, a légzést és a mentális állapotot javították, míg az erő, az izomzat és a fizikai teljesítmény fejlesztése inkább másodlagos szerepet kapott.[44]

[40] GRAFF, David Andrew; HIGHAM, Robin (2002): A Military History of China. Westview Press. 15–16. ISBN 0-8133-3990-1.
[41] PEERS, C.J. (2006): Soldiers of the Dragon: Chinese Armies 1500 BC–1840 AD. Osprey Publishing. 130. ISBN 1-84603-098-6.
[42] JADE, Franklin (2026): Shaolin Temple. https://www.britannica.com/topic/Shaolin-Temple
[43] PÁLFY, György (Szerk.) (1932): Sport és Játék. Budapest, Enciklopédia Rt. 22–23.
[44] RIORDAN, James – JONES Robin (edited) (1999): Physical Education in China. London, E & FN Spon, 26–29. ISBN 0-203-47699-9,

A neveléstörténeti kutatások tanúsága szerint a honvédelmi célzatú nevelés első rendszerszerű, elméletileg is megalapozott formája a már említett ókori Spártában alakult ki. A spártai „agogé" (görögül: ἀγωγή) nevű nevelési rendszer célja a katonai erényekre való szocializáció volt, amely a fiatal fiúk mindennapjait és későbbi életét is áthatotta, hiszen itt a gyermekek már hétéves koruktól kezdve az állami felügyelet alatt álló katonai nevelésben részesültek.[45] Az ifjak kemény testi próbákon, fizikai állóképességük és fájdalomtűrésük határainak feszegetésén keresztül formálódtak, nevelődtek igazán elszánt harcossá, miközben közösségi elköteleződésüket és engedelmességüket is erősítették, azaz céljuk itt egyértelműen a katonai értékekre való nevelés volt. Szigorú értelemben véve azonban nem tartalmazta a katonai kiképzést, amely csak később, 21 éves életkoruk után vette kezdetét. Addig pedig a különböző futóversenyek és a birkózás rendszeres gyakorlása mellett a fiatalok időről időre egyfajta csoportos küzdelemben is részt vettek, ennek során két csapatra oszlottak, akinek egy kijelölt játéktérről kellett kiszorítani a másikat, de ebben a küzdelemben a legdurvább fogások is megengedettek voltak.[46]

A spártai a nevelési modell évszázadokon át a katonai nevelés eszményképévé vált, különösen azokban a korszakokban, amikor a társadalmak fokozott katonai fenyegetettségnek voltak kitéve. Ugyanakkor a modern katonai szociológia és neveléstudomány rávilágított, hogy e történelmileg időtállónak tűnő modell egyik alapvető hiányossága éppen honvédelmi szempontból mutatkozott meg, ugyanis hiányzott belőle a család, mint a társadalmi szocializáció alapegysége. A családi nevelés kiszorulása következtében a közösségi kötődések formálisabb, hierarchikusabb rendszerekre korlátozódtak, ez pedig hosszú távon csökkenthette a társadalmi kohéziót és a védelmi jellegű elköteleződés erejét.[47]

A spártai nevelési modell kialakulása a városállam állandó katonai fenyegetettségének szempontjából értelmezhető és érthető meg leginkább. Spárta kisebb lakosságú és területű államként olyan nevelési rendszert kiépítésére kényszerült, amely egy esetleges támadás esetén is képes volt gyors és hatékony védekezésre, ezt pedig a katonai jellegű neveléssel látták leginkább biztosíthatónak, tehát itt a testnevelésnek katonai előkészületi, harci jellege

[45] CARTLEDGE, Paul (2003): The Spartans: The World of the Warrior-Heroes of Ancient Greece. New York, Vintage Books, ISBN 1400078857
[46] Múlt-kor: Szándékos kegyetlenséggel neveltek engedelmes katonákat a spártai gyermekekből. 2020. https://m.mult-kor.hu/szandekos-kegyetlenseggel-neveltek-engedelmes-katonakat-a-spartai-gyermekekbol-20200910?pIdx=2
[47] ANDERSON, B. (1999): Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London–New York, Verso, ISBN 978-1-84467-086-4

domborodott ki, végső soron tudatosan a testnevelésnek egy teljesen katonai irányzatát alakították ki, ami egyben a társadalmi ellenállóképességük alapja is volt.[48]

Ezzel szemben a Perzsa Birodalom, amely jóval nagyobb területet és erőforrást birtokolt, más típusú, decentralizáltabb, de mégis céltudatos katonai szocializációt alkalmazott a korszakban. A korabeli görög források, például Xenophón és Hérodotosz írásai, megemlékeznek arról, hogy a perzsa nevelés középpontjában a vadászat állt mint a háborús készségek előiskolája. A fiúkat vallási rítusok keretében „szabad ifjúvá" avatták, amely gyakorlatilag a katonai kiképzés formális kezdetét jelentette.[49] A vadászat és a természetben való mozgás, cserkelés egyaránt szolgálta a fizikai és taktikai képességek fejlesztését, miközben a közösségi élmény és a versengés is jelen volt benne.[50] [51]

A görög hadviselést ebben a korban a nehézgyalogos polgárok, a hopliták és az általuk alkotott falanx jellemezte. A falanx alakzatba rendeződött hopliták szoros, általában nyolc sor mélységű alakzatba álltak fel, fegyverzetüket jellemzően bronz sisak, mellvért, lábszárvédő, a nagy kerek pajzs (aspis), a hosszú döfőlándzsa (dory) és a rövidkard (xiphos) alkotta. Az ütközet lényegét az othismos (tolás) jelentette, amikor két falanx egymásnak feszült. Ebből adódóan a harcot kevésbé az egyéni párbaj, hanem inkább egy gigantikus „tolakodás" jellemezte. Az a fél győzött, amelyik fenn tudta tartani az alakzatát, és „eltolta" a másikat. A sikerhez az erőn kívül az összetartás és a morál jelentette a kulcsot. A katonai előképzés keretében futás, birkózás, ökölvívás, gerelyhajítás gyakorlásával közvetlenül a harctéri képességeket fejlesztették. Míg a birkózás a közelharc mellett a falanxon belüli iszonyatos fizikai nyomásra és lökdösődésre készítette fel a harcosokat.

A római birodalom esetében a testnevelés, illetve a fizikai felkészítés a haderő igényeit szolgálta, így a katonai erények fejlesztése, benne a harcra való felkészülés és a fegyelem megtanítása volt a cél. A két meghatározó kultúrkör, a Római Birodalom és a germán törzsek gyakorlata szemlélteti leginkább, hogyan vált a testi erő és ügyesség a hadviselés és a népek fennmaradásának kulcstényezőjévé.

A pragmatikus római szemlélet a testnevelést elsősorban a katonai állam közvetlen szükségleteinek rendelte alá. A római közéletet a katonai szellem uralta, így a legfőbb cél a

[48] MISANGYI, Ottó (1935): A testnevelés jelentősége a közművelődésben. Budapest, Stephaneum Nyomda R. T. 44.
[49] XENOPHÓN: Cyropaedia The Education Of Cyrus. https://www.gutenberg.org/files/2085/2085-h/2085-h.htm
[50] HÉRODOTOSZ: A görög–perzsa háborúk (Szerk. és ford. MURAKÖZY Gyula, 1986). Budapest, Osiris, ISBN: 9789633899540
[51] ERDEY, Ferenc (1931): Néhány lap az ókori sport történetéből. Testnevelés, Az Országos Testnevelési Tanács hivatalos szakközlönye, 4(10), 558.

haderő harci hatékonyságának és teljesítőképességének maximalizálása volt. A testnevelés ennek megfelelően nem törekedett holisztikus nevelésre, egyetlen funkciója az volt, hogy az ifjúból erős, edzett és fegyelmezett katonát formáljon. Ennek szellemében a katonák kiképzése során az állóképesség és kitartás fejlesztése volt a fő cél. Ugyanis a római harcászat alapját a fáradhatatlanság adta, ezért a kiképzés kulcseleme a hosszú távú futás és a nehéz teherrel (teljes menetfelszereléssel) való nagy távolságú gyaloglás volt.

Előremutató módon a görögök és a rómaiak is alkalmazták az akadálypályákat a katonák kiképzésben. Leginkább a menetgyakorlatokat nehezítették természetes és mesterséges akadályok megmászásával, annak érdekében, hogy a katonák hozzászokjanak ezek leküzdéséhez és a későbbi hadmozdulatok során bármilyen terepen hatékonyan bevethetőek legyenek.[52] [53]

Ezek mellett természetesen a kor hadviselésének megfelelően a küzdősportok és fegyverforgatás játszotta a központi szerepet a kiképzésben. A katonai nevelés szerves részét képezte a birkózás, az ökölvívás, a gerelyvetés, a diszkoszvetés és az úszás. A kardforgatás magasabb szintű oktatásába a gladiátoriskolák vívómestereit is bevonták, akiknek módszerei a modern, sportszerű vívás korai alapjait fektették le.

Különös jelentőséggel bírt a felkészítések helyszínének megválasztása is, annak szimbolikus és vallási jellege miatt, ugyanis ezeknek a testgyakorlatoknak a helyszíne gyakran a Mars istennek szentelt Mars-mező (Campus Martius) volt, ami a képzés katonai jellegét még inkább kiemelte, illetve a morált is emelte.

A témához kapcsolódóan az egyik legnagyobb jelentőségű, harccal és a katonai kiképzéssel kapcsolatos írás valószínűleg a római író, Flavius Vegetius „Epitoma Rei Militaris" című műve. Tanulmánykötetének négy könyve közül az elsőben említ számos olyan tevékenységet, amelyek gyakorlása az újoncok kiképzését szolgálta. Ezek célja az erőnlét, az állóképesség és a terhelhetőség fejlesztését szolgálta. De a kiképzés módszerére is utal, amikor azt írja, hogy „az újoncot szüntelen gyakorlatoztatással kell bevezetni a fegyverforgatásba".[54]

Vegetius az egyik legfontosabb feladatnak a menetelés (gradum) rendszeres gyakorlását tartja. A katonáktól elvárt szint az volt, hogy 5 óra alatt 20 ezer lépést[55] (kb. 30 kilométert), illetve

[52] LUKIANOS: A görög sport. Lukianos műve a tornászatról. ford.: JAKOBINYI Péter (1907), Budapest, Lampel R. Könyvkereskedése, 1–40.
[53] MISANGYI, Ottó (1935): A testnevelés jelentősége a közművelődésben. Budapest, Stephaneum Nyomda Rt., 1–102.
[54] VEGETIUS: Epitoma Rei Militaris. I. 8.
[55] lépéspár

24 ezer lépést (kb. 36 kilométert) legyenek képesek megtenni. Míg teljes fegyverzetben a 10 ezer lépést (kb. 15 kilométert) kellett teljesíteni, mindezt úgy, hogy közben egy szakaszt futva tették meg, nyilván a terep természetes akadályain átkelve. Augustus és Hadrianus rendeletei szerint a gyalogosokat havonta háromszor kell kivezényelni erre a „sétára".[56]

Ezen felül a sport a gyermeknevelésben is helyet kapott, itt az ephebiat kell megemlíteni, mely a katonai felkészítés helyett a tehetős családok ifjuinak testi és lelki nevelését biztosította. Ennek része volt a távol- és magasugrás, a futás, a mászás és az úszás, de a súlyzóval végzett gyakorlatok is.[57]

Tacitus római történetíró szerint a germán törzsek felemelkedése és Rómára jelentett fenyegetése közvetlenül a katonás testi nevelésükre vezethető vissza. Számukra a férfi legfőbb értékei az erő, a bátorság, az ügyesség és a kitartás voltak, a fegyverforgatásban való jártasság pedig a nemzeti becsület központi kérdésének számított.[58]

A germán harci testkultúra jellemzői közül a sokoldalú fizikai képzést kell elsőként említeni. Az ifjakat főként a rövid és hosszú távon futásban, akadályfutásban, ugrásban, valamint dobásban (kalapács, kés, kő) gyakoroltatták. Kiemelkedő jártasságra tettek szert a gerelyhajításban, amelyben az korabeli népeket messze felülmúlták, de a kiképzésnek része volt a birkózás, a lovaglás és az úszás is. Ezeket a képességeiket a hadviselésben is innovatívan hasznosították. Gyors futóik például a lovasok mellett harcoltak, a gerelyt pedig a leírások szerint akár röptében is képesek voltak elkapni.[59] A germánok fő taktikája a félelmetes üvöltéssel kísért tömeges roham volt. Céljuk az volt, hogy puszta lendületükkel és vadságukkal áttörjék az ellenség vonalát.

Náluk nem volt államilag szervezett, intézményes kiképzés, mint Rómában, hanem a felkészülést maga az életmódjuk biztosította. A fiúkat kiskoruktól kezdve harcra nevelték ugyanis a társadalmi státusz a harctéren mutatott vitézségtől függött. A germán hagyományokat őrző Béowulf-énekből (Beowulf), amely az óangol irodalom legismertebb hősi eposza, tudjuk, hogy az ifjaik foglalkozásának és lelkesedésének tárgya a nyilazás és a gerelyhajítás, a lándzsadobás, a lovaglás, a kardforgatás és az úszás volt.[60] [61]

[56] VEGETIUS: Epitoma Rei Militaris. I. 9. és I. 27.
[57] T. HORVÁTH, Ágnes: A római testi nevelés.
https://romaikor.hu/a_romaiak_mindennapi_elete/a_romai_sport/romai_testkultura/cikk/a_romai_testi_neveles
[58] TACITUS, Publius Cornelius: Tacitus összes művei. Fordította: BORZSÁK, István (2001) Szeged, Szukits Kiadó, ISBN:963-9393-72-x
[59] NEUENDORF, D. E. (1925): Leibesübungen in der Frühmittelaller, Dresden 17.
[60] BRENDICKE, Hans (1897): Bilder aus der Geschichte der Leibesübungen, Leipzig 1897. 57.
[61] SZEGŐ, György (ford.), HALÁCSY, Katalin (Szerk.) (1994): Beowulf. ELTE, Budapest, 1–98.

Maga Julius Caesar és Marcellinus is csodálattal írt arról, hogy az úszás, mint stratégiai képesség a germán harcosoknál milyen jelentőséggel bírt, hiszen akár teljes fegyverzetben is képesek voltak átúszni jelentős folyókat, ami komoly stratégiai előnyt jelentett számukra.[62] Jól érzékelhető, hogy ezek a gyakorlatok kimondottan harcias jellegűek és harcászati célúak voltak. Azonban ezeknek a testi képességeknek gyakorlása nem korlátozódott a csatatérre. A harci játékok és versenyek (vívás, birkózás, dobás, futás) az ünnepek, sőt még a menyegzők szerves részét is képezték. A Nibelung-ének szerint Gunther és Brunhilda lakodalmán 14, míg Attila és Krimhilda esküvőjén 17 napig tartottak a hadijátékok.[63]

2.1.2. Testedzés a középkorban

A középkori Európában a haderő főként a lovagokra és önkéntes városi milíciákra épült. A testnevelési hagyomány ekkor katonai tornákban és lovagi játékokban élt tovább, de szem előtt tartották Vegetius tanácsait, így a katonákat igyekeztek jó fizikai formában tartani. A vívást, a birkózást, a futást, az úszást, az ugrást és a lovaglást továbbra is rendszeresen gyakorolták. A céhek keretein belül különösebb katonai gyakorlást nem folytattak az iskolák, de a városokban a vándorvívómesterek tartottak párbaj- majd a lőfegyverek megjelenésével már lövészeti tanfolyamokat is. Emellett a bot- és labdajátékok voltak még kedveltek, tehát a testmozgás ebben az időszakban is a fegyverforgatásra való rávezetést, az erő és ügyesség fejlesztését szolgálta, bár az iskolai tanrendben és a polgári oktatásban nem kapott jelentős szerepet. Láthatóan a középkorban sem tűnt el a testnevelés, hanem kor társadalmi és hadviselési viszonyainak megfelelően átalakult, azaz a felsőbb körökben a lovagság, míg a köznép részére a népies játékokban és különféle gyakorlatokban volt lehetőség ennek gyakorlására. A lovagi nevelés és a lovagi tornák kapcsán említést kell tenni arról, hogy ezek már előrevetítették a modern kori versenysportot, hiszen a lovagi tornák feltételeit és szabályait előre közzétették, a versenyt pedig pártatlan bírók vezették le. Ezek az események akár nemzetközi szinten, nagy nyilvánosság előtt folytak, így testnevelés történeti szempontból is értéket adtak.

A nemesek fiúgyermekei jellemzően hétéves koruk környékén egy lovag szolgálatába álltak. Kezdetben a fegyvereit tartották karban, gondozták a lovait, miközben fokozatosan kitanulták a kardforgatás és az íjászat mesterségét. A vívás és a nyilazás mellett el kellett sajátítaniuk az

[62] AMMIANUS, Marcellinus (1993): Róma Története. Budapest, Európa Könyvkiadó, ISBN: 963-07-5551-3, 193.
[63] MÁRTON, László (ford.) (2020): A Nibelung-ének. Budapest, Kalligram, 1–656. ISBN: 9789634681533

úszás, a lovaglás, a vadászat és a csapdaállítás fortélyait is, de az ostábla vagy sakkjáték és a verselés terén is jártasságot szereztek. Felkészültségüket egy lovagi tornán kellett bizonyítaniuk. A lovagi tornáknak két fő faját különböztethetjük meg. Az egyik a buliurt, amely több lovag egyidejű összecsapását jelentette, a másik a tjost (bajvívás), amely két lándzsás lovag, lóháton vívott párbaját jelentette. Ez utóbbit magyarul öklelésnek nevezték.[64]

Mindezek már a történelem tankönyvekből jól ismertek, de kevesebb szó esik arról, hogy a felkészülést milyen mozgásformákkal teljesítették. Gyakran nehéz kövek dobálását végezték, illetve a terepen történő futás és lovaglás itt is kiegészült különféle akadályok leküzdésével. De megemlíthetjük azt a forgó karú bábut, amit dárdával kellett eltalálni, miközben lóháton elvágtattak mellette, vagy a különböző birkózásokat, erőpróbákat.[65] [66] E kimondott harci gyakorlatok mellett gyakran találkozunk futó-, dobó- és ugróversenyekkel, amelyek tulajdonképen bevezető versenyszámokként szolgáltak a lovagi tornákhoz.

A lovagok által végzett gyakorlatokból az látszik, hogy ezer éve is a természetes gyakorlatok mint amilyen a futás, az ugrás, a dobás, az úszás és persze a különböző játékok voltak leginkább alkalmasak a katonai szolgálatra történő előkészítésre, ugyanis ezek a mozgásformák azok, amelyek az egész testet igénybe veszik.

A klasszikus görög időszakban virágzott a testnevelés, majd a középkor egyfajta átalakulása és megrekedése után az itáliai reneszánsz és a humanizmus hoz új szemléletet és lendületet. A modern sport is valamikor a kora újkorban kezdett kialakulni, amikor is a nyers testi erőt egyre inkább felváltotta az ügyesség és az elegancia. Ezzel párhuzamosan a sport funkciója is átalakult fokozatosan a nevelés és az oktatás fontos részévé vált. Majd a reneszánsz idején a polgári értékek megerősödésével és a nemzeti tudat kialakulásával fellángolt az érdeklődés a honvédelmi képzések iránt. Itáliában és Franciaországban Machiavelli és mások azt hangsúlyozták, hogy minden polgárnak ki kellene tanulnia a fegyverforgatást. Vittorino da Feltre (1378–1446) firenzei pedagógus iskolájában híres ostromjátékokat szervezett, melyek a gyakorlatias katonai érzék kibontakoztatását célozták. Spanyolországban Don Francesco Amorós tábornok (1770–1848) bevezette az első francia katonai testnevelési rendszert, mely

[64] SIKLÓSSY, László (1927): A Magyar Sport Ezeréve. I. Budapest, Országos Testnevelési Tanács, 1–446.
[65] CAMARGO, Arturo (2016): "Take great pains in your knightly practices" – A brief review of Medieval and Renaissance training methodologies. https://hroarr.com/article/take-great-pains-in-your-knightly-practices-a-brief-review-of-medieval-and-renaissance-training-methodologies/
[66] BARBER, Richard (2000): The Knight and Chivalry. Suffolk, Boydell Press. ISBN: 978-0851156637

Pestalozzi oktatási elvein alapult.[67] Így a katonai szolgálatra való felkészülés, felkészítés céljából újra előtérbe került a fiatalok intézményes testi nevelésének kérdése.

2.1.3. A lőfegyverek elterjedésének hatása a katonák fizikai felkészítésére és testnevelésére

A lőfegyverek elterjedése a kora újkortól kezdődően nem csupán a harcászatot és a hadszervezetet alakította át, hanem alapvetően újra definiálta a katonai testnevelés funkcióját, tartalmát és elveit is. A fizikai alkalmasság értelmezése fokozatosan elmozdult az egyéni testi és harci képességéről a kollektív hadrafoghatóság és a fizikai és mentális terhelhetőség irányába.

A lőfegyverek dominanciája előtti korszakban a katonai testnevelést egyértelműen a közelharc követelményei határozták meg, hiszen a hidegfegyverekkel vívott harc nagyfokú izomerőt, robbanékonyságot, koordinációt és technikai jártasságot igényelt, tehát az egyéni felkészültség játszott döntő szerepet a harctéri sikerben. Úgy is tekinthetjük, hogy a harcos testi ereje ügyessége megkívánta az egyéni teljesítmény maximalizálását, amit ebben az időszakban elsősorban harci játékokon, víváson, birkózáson és fegyverforgatási gyakorlatokon alapult, de gyakran csak egy bizonyos réteg számára volt elérhető, különösen a lovagi és nemesi hadseregek esetében.

Majd a 16–17. századtól a lőfegyverek fokozatos térnyerése és tökéletesedése jelentősen csökkentette az egyéni testi erő közvetlen harcértékét. A harc „távolságivá" válásával a döntő tényező egyre inkább a fegyver pontos kezelése, az újra töltés gyorsasága, valamint az egységben végrehajtott, összehangolt cselekvés lett, aminek következtében a katonai testnevelés hangsúlyai is módosultak.

A muskétás hadviselés és a lineáris hadrend elterjedésével a harctéri hatékonyság alapját az egységes mozgás, az időzített lövések és az alaki fegyelem képezte, amelyhez a testnevelés is alkalmazkodott. Azaz az alaki kiképzés, a menetelési gyakorlatok és a testtartásra irányuló nevelés kaptak központi szerepet benne.

Tehát fizikai felkészítés célja ekkor már nem az egyéni testi fölény biztosítása volt, hanem a hosszú ideig fenntartható terhelhetőség, a monoton igénybevétel tűrése és a parancsuralmi rendszerhez szükséges fegyelmezett magatartás kialakítása. Ezt úgy értékelem, hogy a

[67] SPIVAK, M. (2001): Colonel François Amoros y Ondeano (1770–1848) manuel d'éducation physique, gymnastique et morale. In: G. VIGARELLO (Ed.), Anthologie commentée des textes historiques de l'éducation physique et du sport Paris, 13–17.

lőfegyverek tömeges alkalmazása nem okozta a fizikai felkészítés jelentőségének csökkenését, hanem a megváltozott körülményekhez alakította annak funkcióját, tartalmát.

A 19. században a sorkatonaság és a nemzetállami tömeghadseregek kialakulása tovább erősítette a fegyelem szerepét, de a létszámok növekedésével a fizikai felkészítés egységesítésének igényét is elhozta. A katonák többsége jellemzően már civil környezetből érkezett, így eltérő fizikai adottságokkal és előképzettséggel rendelkezett, mindez szükségessé tette, hogy a testnevelési rendszerek is standardizált módon kerüljenek kialakításra.

Ebben az időszakban jelentek meg a különböző nemzeti tornarendszerek, amelyek célja nem az extrém fizikai teljesítmény elérése, hanem inkább az általános katonai alkalmasság megteremtése volt. A lőfegyverekkel vívott hadviselés követelményei miatt az állóképesség, a mozgékonyság egyre nagyobb hangsúlyt kapott, miközben a maximális erőkifejtés jelentősége háttérbe szorult. Kutatásom ezen pontján érdemesnek találtam ezt a folyamatot alaposabban is megvizsgálni.

2.1.4. A modern testnevelés és a katonai felkészítés a 19. században

A 19. század elején a polgári nemzetállamokban egyre erősebb lett az egységes központi haderő eszméje, de ezzel párhuzamosan elkezdtek kibontakozni a torna és gimnasztika mozgalmak is. A két irány találkozott, erre Balló István így mutat rá: „a háborúk után a legyőzött államokban fokozottan érezhető a testnevelés fellendülése."[68] Enne egyik oka, hogy a napóleoni háborúkban alul maradt német csapatok vereségét kutatva a hadvezetés úgy találta, hogy fokozni kell a vezényszóra együttesen mozgó és harcoló katonai alegységek ütőképességét, amihez a szakszerűen összeállított menet-, rend- és szergyakorlatok járulhatnak hozzá érdemben.[69]

Ezek közül az egyik kiemelkedő a Turnverein[70] mozgalom, aminek szellemisége és eszközei egy olyan személytől erednek, akit gyakran „a torna atyjának" is neveztek: Johann Friedrich Ludwig Christoph Jahn (1778–1852), német tornapedagógus és szenvedélyes nacionalista. Ő

[68] BALLÓ, István (1935): A testnevelés nemzetvédelmi és nemzetnevelő jelentősége. Magyar Katonai Szemle, 1935(4). 230.
[69] SZABÓ, Lajos – SZIKORA, Katalin (2004): A Magyar Ifjúság Testi Nevelésének Története. Budapest, TFSE Birkózó Szakosztálya – Magyar Sportmúzeum, 68.
[70] A Turnverein (németül: Turnverein) egy német eredetű kifejezés, amely egy tornaklubot vagy egyesületet jelöl. A kifejezés a „turnen" (tornázni, gimnasztikázni) és a „verein" (egyesület, klub) szavakból tevődik össze. Az ilyen egyesületek a 19. században alakultak Németországban, és a testmozgás, a torna népszerűsítésére, valamint a német hazafiság erősítésére jöttek létre.

alakította át az iskolásfiúk rendezetlen, zajos játékait egyfajta népi mozgalommá.[71] Kezdetben egyszerű túrákat szervezett tanítványainak a berlini vidékeken, majd különféle ugró-, dobó- és elkapós játékokat, valamint ma már ismerős tornagyakorlatokat dolgozott ki – amelyeket gyakran hazafias megemlékezések alkalmával végeztek – azzal a céllal, hogy az így megedzett és fegyelmezetté váló ifjak majd hozzájárulnak Németország nemzeti újjászületéséhez. Rendszerének jellemzői a fegyelmezett, tömegesen, vezényszóra végrehajtott, rendszeres gimnasztikai gyakorlatok voltak, amelyek a test arányos fejlesztése mellett az engedelmességet, a fegyelmet és a közösségi szellemet is erősítették. Mindezek mellett a Turnverein nem csak a testmozgás helyszíne volt, hanem a társadalmi, kulturális és politikai események egyfajta központja is.[72] A köztereken telepített tornaszereken (párhuzamos korlát, mászókötelek, mászórudak, gerenda) szabad testsúlyos gyakorlatokat végeztek, melyek gyakorlása hazafias légkörben folyt. Ezáltal a torna nem csupán a testi nevelés eszköze volt, hanem a hazafiság és a nemzeti egység előmozdításának kelléke. Jahn számára a fizikai képességek fejlesztése egyúttal jellemerősítő és politikai szervező eszköz is volt, ami a test megedzésével együtt a nemzeti egység megerősítését is szolgálta.[73]

Említést érdemel a cseh gyökerű Sokol is, mely szintén egy 19. századi testnevelési, hazafias és kulturális mozgalom volt. Az 1862-ben Prágában alapított kezdeményezés nevének választott „Sokol" szó sólymot jelent, mely a nemzeti ébredés, szabadság és éberség szimbóluma. Maga a mozgalom a nemzeti öntudat, a fizikai nevelés és a polgári erények összekapcsolására törekedett, mindezt a cseh nemzeti identitás erősítése érdekében a test, a lélek és a szellem nevelésén keresztül kívánták elérni.[74] A tevékenységük középpontjában a szabadgyakorlatok, tömegtorna, tánc és a szervezett bemutatók voltak, a fő hangsúlyt nem sportteljesítményre, hanem a test, lélek és közösség harmóniájára helyezték. Például nagyszámú résztvevővel rendezett országos tornatalálkozóik a nemzeti összetartozás ünnepei is voltak.[75]

Johann Christoph Friedrich GutsMuths (1759–1839) „Gimnasztika az ifjúság számára" (1793) című művében a gimnasztika szerepét hangsúlyozza a nevelésben „Ideálként jelöli meg a nemzeti erkölccsé vált ifjúsági gimnasztikai nevelést, amely legjobban hat az eddigi

[71] Britannica: turnverein, German association of gymnasts. https://www.britannica.com/sports/turnverein
[72] LECOMPTE, Mary Lou (2022): The History and Impact of Turnvereins in Texas https://www.tshaonline.org/handbook/entries/turnverein-movement
[73] DANN, Kevin (2022): The Turns of the Turnverein: Heinrich Hamann's Gymnastic Photographs (ca. 1902) https://publicdomainreview.org/collection/hamann-turner/
[74] NOLTE, Claire E.: The Sokol and its role in the Czech national movement. https://ernie.uva.nl/viewer.p/21/56/object/122-159283
[75] NOLTE, Claire E. (2002): The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation. New York: Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-333-68298-2

fordított nevelési mód követelményeivel szemben, nevezetesen – az élő nem (emberek) elpusztulása és elgyengülése ellen." Művében azt is hangsúlyozza, hogy a gimnasztika egyetlen igazi fő célja: a szellem és a test közötti harmónia biztosítása. Bár szerinte a gimnasztika a testre közvetlenül, a szellemre csak közvetve hat. Gyakorlati módszereit és írásait tekinthetjük az első elméleti és gyakorlati kísérletet a gimnasztika iskolai nevelésbe történő beemelésére.[76] A pedagógus szakemberek munkájának eredményeként hamarosan világszerte elterjedtek a tornagyakorlatok, amiket végül beépítettek az iskolai tantervekbe is. Így idehaza is a polgári nemzetállam felfogás jegyében a 19. század második felében kezdték el rendszeresen oktatni a testnevelést az iskolákban. Ezt a szabadságharcban megalakuló, majd a kiegyezés után újjászerveződött, majd fokozatosan fejlődő honvédség is ösztönözte. De a polgári népoktatás és a középiskolai reformok, valamint a 19. század végén megalakuló sportegyesületek szintén fontos szerepet játszottak a fejlődésben, hiszen katonai szempontból jelentős felkészítést biztosítottak az ifjúság számára.

A csatorna túloldalán viszont egy másik irányzat az angolszász sportmodell kezdett kibontakozni. A brit birodalomban a testnevelés a csapatsportokra (futball, rögbi, krikett) épült, ezek esetében a hangsúly a versenyen, a játékon és a „jellemformáláson" volt. A sportot a vezetői képességek, a kitartás, csapatszellem, a fair play és az angol hidegvér szellemében a kontrollált agresszió fejlesztésének eszközének tartották – mindezek a tulajdonságok jól láthatóan nélkülözhetetlenek voltak a birodalom katonai szolgálatra készülő fiataljainak nevelésében, különösen, ha a gyarmati hadszínterek nehézségeire gondolunk.

A 19. század második fele és a 20. század eleje a modern nemzetállamok és a tömeghadseregek korát hozta el Európába. A porosz–francia háború (1870–1871) és a rohamos iparosodás gyökeresen átformálta a hadviselésről és a honvédelemről alkotott képet. A korábbi, kisebb létszámú, professzionális zsoldoshadseregek helyét átvették az általános hadkötelezettségen alapuló, nagylétszámú tömeghadseregek. Ez a változás új kihívások elé állította az államokat: hogyan lehet biztosítani a sorozott állomány fizikai alkalmasságát és fegyelmezett részvételét egy olyan korban, amikor az ipari-városi életmód a lakosság fizikai állapotának romlásával fenyegetett?

Láthattuk, hogy a bontakozó tornamozgalmak, az oktatási reformok és ez a kihívás együttesen vezetett oda, hogy a testnevelés és a sport a nemzetépítés és a katonai felkészítés kulcsfontosságú eszközévé vált. A korszak politikai és katonai vezetői felismerték, hogy a

[76] SZABÓ, Béla (1984): A német testgyakorlati oktatók szerepe az iskolai testnevelés tanítás kialakulásában és fejlődésében a XVIII. század végén és a XIX. századelején. Az Egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 1984/17. 608.

nemzet ereje nemcsak a gazdasági teljesítményen és a legújabb technológiával fejlesztett fegyverek tűzerején, vagy azok darabszámán, hanem a polgárok fizikai és morális állapotán is múlik.

A különböző iskolák, irányzatok előretörésével a politikai és katonai vezetők is felismerték a potenciált, és gyakran alkalmazták is ezeket, vagy ezek ötvözeteit a katonai kiképzésben és a honvédelmi előképzésekben, ezáltal a testnevelés katonai célú felhasználása a társadalom szinte minden szintjén megjelent.

A korszakban szinte egész Európában kötelezővé tették az iskolai testnevelést, amelynek tananyaga gyakran közvetlenül a katonai előképzést szolgálta. Ennek megfelelően a gimnasztikai gyakorlatok mellett megjelentek benne a menetgyakorlatok, a terepen végzett különböző gyakorlatok, a célbadobós feladatok és természetesen a céllövészet is. Mindezek célja az volt, hogy a fiatalok már a kötelező katonai szolgálat megkezdése előtt elérjék a katonai kiképzéshez és a katonaélet megpróbáltatásaihoz szükséges fizikai, mentális és fegyelmi alapokat. Meg kell említenünk azonban, hogy ezek keretében, vagy ezekhez kapcsolódóan a fiatalok közegységügyi és higiénés ismereteinek és mindennapi gyakorlatának elsajátításával is foglalkozni kellett.

A haderőben pedig felismerve azt a tényt, hogy a katonák erőnlétének, állóképességének és ügyességének fejlesztése a harctéri hatékonyságuk, harci értékük egyik alapfeltétele, a testnevelés beépült a katonai kiképzés rendszerébe is, ezzel a haderőkben a fizikai tréning a kiképzés szerves és megkerülhetetlen részévé vált. A hagyományos menetgyakorlatok és fegyverforgatás mellett megjelentek a szervezett sportfoglalkozások, versenyek és a rendszeres fizikai állapotfelmérések is.[77]

Néhány ország esetében azt is megfigyelhetjük, hogy ezeken felül a társadalmi szervezetek is kiemelt szerepet kaptak a katonai felkészítésben. A már említett német Turnverein, a cseh Sokol mozgalom vagy hazánk esetében a Szemere-féle lövésztanfolyamok mind olyan honvédelmi nevelést folytató mozgalmak voltak, amelyek a szabadidő hasznos eltöltése mellett félkatonai képzést is nyújtottak, ezzel erősítve a nemzet védelmi képességeit.

A világszerte meginduló torna-, ökölvívó-, úszó-, atlétikai versenyek a katonai felkészülést is szolgálták. 1896-ban Pierre de Coubertin újjáélesztette az Olimpiai Játékokat, amiben a patriotizmus fontos szerepet játszott, mivel Coubertin úgy vélte, hogy a sport növelheti a

[77] KELLY, J. (2020): A Critical Discourse Analysis of Military-Related Remembrance Rhetoric in UK Sport: Communicating Consent for British Militarism. Communication & Sport, 11(1), 192–212. https://doi.org/10.1177/2167479520971776

nemzeti büszkeséget és összetartozást. Az olimpiai játékok újjáélesztésétől azt is várta, hogy sportküzdelmek a francia nemzetet újra egyesítik és megerősítik, tehát a sportban rejlő potenciált felismerve kívánta a nemzeti szellemet felélesztени és a francia emberek hazafias érzéseit megerősíteni. Ugyan az olimpiai mozgalom nemzetközi együttműködés, a béke és barátság üzenetét hangsúlyozza, Coubertin patriotizmusa és a francia nemzeti identitás hangsúlyozása mindig is szerves részét képezte gondolatainak.[78]

A kontinens első világháború előtti évtizedeiben tehát a testnevelés a nyílt haderőfejlesztés, a hadkötelezettség és a társadalom katonai felkészítésnek eszközeként, intézményes keretek között kezdett funkcionálni.

A nagy háború véres tapasztalatai az előbbiektől is mélyrehatóbb változásokat idéztek elő a testnevelés, valamint a honvédelmi előképzés, illetve a nevelés területén Európa-szerte, így Magyarországon is. A háború veszteségei és katonai tapasztalatai rávilágítottak arra, hogy a lakosság fizikai alkalmassága és katonai felkészültsége stratégiai jelentőségű. Megfigyelhető, hogy a háború hatására számos országban a testnevelést katonai előképzéssé alakították, ahol a mozgásformák már nem csupán az egészségmegőrzést és fizikai erőt fejlesztették, hanem a fegyelmet, az állóképességet, a parancsvégrehajtást és az alaki képzést szolgálták. Ennek megfelelően előtérbe kerültek a menetgyakorlatok, fegyveres gyakorlatok, futás, mászás, ugrás, és más erőnléti edzések, azaz a hadrafoghatóságot segítő mozgásformák. Mindezek mellett a testnevelés nemzeti és hazafias nevelési célokat is szolgált.

A századfordulótól kezdve, és különösen az 1920-as, 1930-as években a testkultúra egyre szorosabban fonódott össze a nacionalista, militarista és autoriter ideológiákkal. A testnevelés célja többé nem csupán az egészség, a játék vagy a személyes fejlődés volt, hanem a nemzet fizikai és lelki megerősítése, a háborús készültség és természetesen az adott politikai világnézet közvetítése. A militarizálás nem csupán a tananyag megváltoztatását és katonai jellegű mozgásmódok, sportágak beemelését jelentette, hanem már az erőnlét, a fegyelem és a katonai feladatokra való alkalmasság kialakítása került középpontba.

Ez a folyamat számos európai országban megfigyelhető volt, de a legradikálisabb formáját Németországban láthattuk a Hitlerjugend tevékenységében.[79] A náci Németország ifjúsági szervezetének fő célja a fiatalok fizikai, katonai és ideológiai felkészítése volt a nemzetiszocialista állam szolgálatára. A sport kiemelt szerepet kapott a szervezetben, mivel a

[78] Olympic: Paris 1924 Olympic Games and Pierre de Coubertin's enduring love for France. 2023. Letölthető: https://www.olympics.com/ioc/news/paris-1924-and-pierre-de-coubertin-s-enduring-love-for-france
[79] National Holocaust Museum: The Hitler Youth. https://www.holocaust.org.uk/the-hitler-youth

testi edzettséget a katonai alkalmasság és a faji „felsőbbrendűség” bizonyítékának tekintették,[80] így a sporttevékenységeik a fizikai megerősítést, a fegyelem kialakítását és a harci szellem fejlesztését szolgálták.

Az atlétika keretében alapvető fizikai edzéseket végeztek az állóképesség, a gyorsaság és az erő fejlesztésére, amit a futás, az ugrások, a dobások, a súlylökés, a gerelyhajítás és a diszkoszvetés biztosított.[81] A katonai jellegű sportok, mozgásformák között a menetelés, akadálypályák, különböző kúszó-mászó feladatok, célba dobás és a harci játékok mellé később a fegyveres gyakorlatokat is bevezettek (pl. fegyveres alaki, gyakorló gránátdobás).[82] Ezek mellett a csapatszellemet erősítő labdajátékok, az úszás, síelés, túrázás is meglehetősen gyakori volt, de nem maradhatott el a lövészet gyakorlása sem.[83] A különböző terepgyakorlatok, térképismeret, álcázás, távolságbecslés, jelentések továbbítása, pedig már egyértelműen a katonai kiképzés előszobáját jelentette.[84]

A Trianon utáni időszakban a sport a nemzeti ellenállás és a rejtett katonai felkészülés egyik legfontosabb eszközévé vált Magyarországon is. Ebben az időszakban alakult ki egy új katonai ideál is, amely erkölcsi, értelmi és a testi nevelés harmonikus egységében már egy magasabb szintű katonai potenciált képviselt. Ennek adott hangsúlyt a „a sport mindig honvédelem” jelszó, mely először 1939 márciusában, a kárpátaljai bevonulás után, jelent meg a Nemzeti Sport hasábjain[85], és egyre gyakoribbá vált a háború előrehaladtával. Míg a háború kezdeti szakaszában a jelmondat a sport katonai előképző szerepét hangsúlyozta, később már a propaganda szerves részévé vált. A Nemzeti Sport 1943. május 14-i számában ezt olvashatjuk: a sport „erős, ügyes, kitartó... szenvedések és fáradalmak elviselésére alkalmas, harcos lelkű egyedeket nevel a hazának.”[86]

[80] LEWIS, Brenda Ralph (2001): Hitlerjugend – A nácik ifjúsági szervezete békében és háborúban 1933–1945. Budapest, Hajja book kft. 1–152. ISBN 9789639329157
[81] KATER, Michael H. (2004): Hitler Youth. Harvard University Press. 71–74. ISBN 9780674019911
[82] KOCH, H. W. (1975): The Hitler Youth: Origins and Development 1922–1945. Macdonald and Jane’s. 147–149.
[83] REMPEL, Gerhard (1990): Hitler's Children, The Hitler Youth and the SS. The University of North Carolina Press, 1–368. ISBN 9780807842997
[84] DEÁK, Judit (2019): „Hitler gyermekei”: A Hitlerjugend kialakulásának és feloszlatásának története. https://ujkor.hu/content/hitlerjugend
[85] Nemzeti Sport, 1939. március 24., július 9.; 1941. augusztus 3., augusztus 19.
[86] Nemzeti Sport 1943. május 14. 9.

Barát Bence kutatása is alátámasztja, hogy a „sport mindig honvédelem” jelszó már túlmutat a fizikai felkészülésen, hiszen a mentális ellenállóképességet, továbbá a nemzeti összetartozás és kitartás szimbólumának megerősítését is szolgálta a háború során.[87]

A korszakot összegezve úgy találtam, hogy a 20. század első felében a testnevelés és a sport – különösen a totalitárius államokban – veszített pedagógiai autonómiájából. A test az állam „tulajdonává” vált, a sportpálya pedig a laktanya, illetve a harctér előszobájává. A militarizált testnevelés új eszközzé vált a társadalom totális háborúra való felkészítésében és ehhez illeszkedően a fiatal generációk feltétlen engedelmességre nevelésében is.

2.2. A versenysport, mint a háború szelídített formája

A fizikai versengés már az ősi közösségekben is a harci és vadász készségek fejlesztését szolgálta, de akár a hierarchia kialakítása, zsákmányejtés, vagy külső ellenséggel való küzdelemről beszélünk mindegyik megkívánta az erő és ügyesség fejlesztését és szinten tartását. Ezeknek a szelídült formái és „játékként” űzött küzdelmei – mint pl. a birkózás vagy a céllövészet, futóversenyek és még sorolhatnánk – egyben a háborús felkészülést is szolgálták. A versenyzés, a vetélkedés, a játékos küzdelmek a szükséges fizikai erőn és ügyességen túl a bátorságot, a kezdeményezőkészséget és a taktikai érzéket is fejlesztették.

Egyes elméleti megközelítések – elsősorban az etológiai irányultságú szakirodalom, mint azt majd látni fogjuk – a sportot a háború ösztönének társadalmilag elfogadott, szabályozott levezetéseként értelmezik. Ez azonban csupán egyike a sport eredetét és funkcióját magyarázó elméleteknek, ugyanis más megközelítések a sport gyökereit a vadászatban, míg mások az udvarlási és rituális mozgásformákban, illetve általánosabban az ember játékos természetéből (homo ludens) eredeztetik, ezzel együtt pedig a versengés mellett a mozgás esztétikai, közösségi és önmegvalósítási dimenzióit is hangsúlyozzák.

Az alábbiakban bemutatásra kerülő, agresszió-központú megközelítés azokra a sportágakra és történelmi kontextusokra a leginkább érvényes, amelyek közvetlen katonai relevanciával bírnak. Konrad Lorenz etológiai megközelítése szerint az agresszió egy belső hajtóerő, amelynek levezetése elengedhetetlen a fajon belüli súlyosabb pusztítás elkerülése érdekében. Lorenz a sportot egy olyan „biztonsági szelepnek” tekinti, amely lehetővé teszi a közösségek

[87] BARÁT, Bence (2019): A sport mint honvédelem? A Nemzeti Sport háborús propagandája a második világháború idején. Jel-Kép, 2019/3. szám. DOI:10.20520/JEL-KEP.2019.3.55.

közötti feszültség kiengedését anélkül, hogy az ténylegesen a felek fizikai megsemmisítésével járna.[88]

A sportágak többségének eredete közvetlen kapcsolatot mutat a katonai kiképzéssel, hiszen kialakulásuk alapvetően a harcra történő felkészüléshez szükséges fizikai, technikai és pszichés képességek fejlesztését szolgálta. Az ókori társadalmakban – különösen a görög poliszokban – a sport és a hadviselés nem elkülönült tevékenységként jelent meg, hanem egymást kiegészítő, funkcionálisan összefonódó rendszert alkotott.

Mégis leginkább az ókori olimpiai játékok versenyszámai igazolják a szoros összefüggést. A stadionfutás és a diaulosz (versenyfutás, melyben a pályát kétszer futották le) a gyorsaságot, az üzenetvivő és rohamozó katonák állóképességét tükrözte. A hoplitodromosz (fegyveres futás), amelyben a versenyzők pajzzsal és sisakkal futottak, közvetlenül a hopliták harctéri gyors manőverezésére készített fel. A diszkoszvetés és a gerelyhajítás a fegyverhasználathoz szükséges erőt, pontosságot és koordinációt gyakoroltatta, míg a birkózás, az ökölvívás és a pankráció a közelharc technikáit és a fizikai dominanciát modellezte. Az ötpróba (pentathlon) összetett jellege pedig kifejezetten az ideális harcos komplex fizikai alkalmasságát volt hivatott fejleszteni és felmérni.

E katonai gyökerű mozgásformák a későbbi korokban fokozatosan intézményesültek és „szelídített” formában versenysportokká alakultak. A modern atlétikai számok (futás, dobások), a küzdősportok, valamint számos taktikai és csapatsport alapstruktúrája ma is magán viseli a katonai kiképzés logikáját: a teljesítményorientációt, a fegyelmet, a szabályozott küzdelmet és a győzelemhez szükséges stratégiát.

A csapatsportok területéről is találhatunk történelmi gyökereket, hiszen a labdarúgás vagy az amerikai futball alapvető célja a területszerzés, az ellenfél „védelmi vonalainak” áttörése, vagy a kapu bevétele, ami a gyalogos hadviselés szelídült továbbélése.

Ha nyelvi oldalról vizsgálódunk, akkor a sportnyelv terminológiájában is bőven találunk militarista kifejezéseket: „támadás”, „védekezés”, „csatár”, „stratégia és taktika”, „kapitány”, „vereség” „vonal”, „áttörés” stb.

Ezeket az eseteket vizsgálva azt láthatjuk, hogy a sport történetileg nem pusztán szabadidős tevékenységként, hanem a katonai felkészítés egyik legfontosabb kulturális és pedagógiai eszközeként fejlődött.

[88] LORENZ, Konrad (1988): On Aggression. Methuen. ISBN 0-203-99426-4, 271.

2.3. A katonai készségek transzformációja: Hogyan váltak a harctéri feladatok olimpiai versenyszámokká

Azonban e folyamatok hosszabb idő alatt, a társadalmi, politikai és hadviselési eljárások hatásai alatt mentek végbe, melyet a következő esettanulmányokkal kívánok részletesebben bizonyítani.

2.3.1. Küzdősportok, harcművészetek

Láthattuk, hogy a harcművészetek katonai relevanciája történelmi tény; a kézitusa- és közelharc-kiképzés ősidők óta a katonák felkészítésének alapvető része volt. Bár a modern lőfegyverek elterjedésével a közvetlen harctéri alkalmazhatóságuk csökkent, pedagógiai és jellemformáló értékük máig megmaradt.

A világ haderőit elemezve azt állapíthatjuk meg, hogy a történelmi hagyományok, lehetőségek, a célok, bizonyos trendek és további számos tényező miatt, az egyes haderők manapság más és más sportágakat, harcművészeti irányzatokat, vagy éppen, hogy ezek különböző ötvözeteit alkalmazzák a katonák kiképzésében, de jellemzően valamilyen szinten az ökölvívás, a judo vagy a karate egyes elemeit fedezhetjük fel közös jellemzőként bennük.[89]

A harcművészetek gyakorlása a technikai tudáson túl olyan alapvető katonai erényeket fejleszt, mint az önbizalom, a fegyelem és a harci szellem. Elsőként itt a művészi szintre emelt távol-keleti harcművészeteket kell említeni, ezekben a versenyzés másodlagos, itt elsősorban a testi-lelki harmónia domborodik ki, és ezek mögött jellemzően egy komplex spirituális és/vagy szellemi rendszer is áll. A harcművészek a jellem fejlesztését, a gyakorlatok tökéletesítését tűzik ki célul, s az adott rendszert, s annak filozófiáját egyfajta életmódként kezelik. Így a tradicionális ősi harcművészetek máig meg tudták őrizni a szellemiségüket, értékrendjüket, legfőbb motívumukat, azaz, hogy társadalmi szinten is értékes, fegyelmezett és jó embereket neveljenek.[90]

Magyarországon ennek felismerése több mint egy évszázados múltra tekint vissza: Szemere Miklós már 1906-ban, azért hozta el a judot hazánkba, mert a japán katonák sikerének egyik kulcsát a közelharcban való jártasságukban látta. Ez a korai kezdeményezés rávilágít arra az

[89] Harcművészet és küzdősport a világ hadseregeiben. Honvedelem.hu, 2016. 10. 29. https://honvedelem.hu/hirek/sport/harcmuveszet-es-kuzdosport-a-vilag-hadseregeiben.html (A letöltés időpontja: 2020. 09. 02.)

[90] ZÖLLEI, Zoltán (2003): A katonai közelharc- és kézitusa-kiképzés az első világháborútól napjainkig, valamint ezek hatása a Magyar Honvédség kiképzési rendszerére. PhD értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 1–107.

alapvető összefüggésre, hogy a harcművészet a fizikai és harci technikai felkészítésen túl a jellemnevelés és így a honvédelmi nevelés kiváló eszköze lehet.[91] [92]

A harcművészetek a személyiségfejlesztés több dimenziójában is kapcsolódhatnak a honvédelem céljaihoz, kutatásom során én az alábbi legyakrabban felmerülő területeket értékeltem a leginkább hasznosnak:

Önbizalom és önbecsülés: A képesség, hogy megvédjük magunkat egy fizikai agressziótól, jelentős önbizalomnövelő erővel bír, ami a katonai helytállás és az általános mentális reziliencia alapja.

Agressziókezelés: A kutatások többsége szerint a harcművészeteket űzők alacsonyabb agressziószinttel rendelkeznek, mint nem sportoló társaik. A fegyelmezett keretek között levezetett agresszió és az önkontroll elsajátítása kulcsfontosságú egy modern katona számára.

Szorongás és depresszió csökkentése: A küzdősportok intenzív koncentrációt igényelnek, elterelve a figyelmet a negatív gondolatokról, miközben az endorfintermelés révén javítják a hangulatot. Tekintettel arra, hogy az öngyilkosság a 15–29 éves korosztály második leggyakoribb halálozási oka, a harcművészetek prevenciós szerepe életmentő lehet. A mester-tanítvány és az edzőtársak közötti erős közösségi kötelékek szintén védőfaktort jelentenek a mentális problémákkal szemben.

Pszicho-szociális képességek: A közös edzések és a partner testi épségéért való felelősség fejlesztik a tiszteletet, a bizalmat és a társas kapcsolatok építésének képességét.

Koncentráció és mentális keménység: Az alaptechnikák ismétlése kitartást és alázatot követel, miközben a küzdelem során a figyelem fókuszálása és a gyors döntéshozatal lesz elengedhetetlen. Ez a fajta mentális edzettség közvetlenül hasznosítható a katonai feladatok végrehajtása során szükséges pszichológiai terhelhetőségnél.

Ezek a képességek nemcsak az egyén szintjén, hanem a társadalom egészére nézve is relevánsak. Egy olyan társadalom, ahol sok polgár rendelkezik a harcművészetek által fejlesztett önfegyelemmel, stressztűrő képességgel és közösségi felelősségtudattal, ellenállóbbá válik a modern kor kihívásaival szemben. A harcművészetek tehát a honvédelmi

[91] HALÁSZ, Attila: Szemere Miklós és a japán harcművészet magyarországi kezdetei 1. rész – Italo Santelli és Sasaki Kichisaburo. 2020. 05. 06. http://onedropzen.hu/karate/2020/05/06/szemere-miklos-es-a-keleti-harcmuveszet-magyarorszagi-kezdetei-1-resz/ (A letöltés időpontja: 2020. 08. 29.)
[92] BORBÉLY, Attila (2005): Keleti küzdősportok Magyarországon a sportpolitika és a sportgazdaság változásai tükrében. PhD értekezés. Budapest, Semmelweis Egyetem, 1–148.

nevelés rendszerének szerves alkotórészeként, de nem azt helyettesítve, tölthetik be fejlesztő szerepüket.

A közelharc gyakorlása egyaránt fejleszti a testi, lelki és szellemi kompetenciákat. Az önvédelem képességének elsajátítása növeli a fiatalok önbizalmát, ami a kortárscsoportokban is erősíti a pozitív énképet. Emellett a küzdősportok bizonyítottan hozzájárulnak az agresszió mérsékléséhez: a tradicionális harcművészeteket gyakorlók alacsonyabb agressziószinttel rendelkeznek, ami különösen releváns az iskolai erőszak és a társadalmi konfliktusok megelőzésében.[93]

A köznevelésben való megjelenésük, mint például a birkózás, judo és karate beemelése a Nemzeti Alaptantervbe, fontos lépés a képességek széles körű fejlesztése felé. A harcművészetek olyan belső tartást adnak, amely a katonai hivatásban és a civil életben egyaránt felbecsülhetetlen értékűek.

Megállapíthatjuk, hogy a küzdősportok és a közelharci formák különösen jelentős nevelési és honvédelmi funkciókkal bírnak, hiszen az egyéni önvédelmi képességek mellett olyan személyiségjegyeket formálnak, amelyek a közösségi felelősségvállalást és a nemzeti ellenálló-képességet is erősítik.

2.3.2. Lövészet

A célba juttatásra irányuló törekvés – a földről felvett kő eldobásától a lándzsa hajításán, majd az íj és a lőporos fegyverek alkalmazásán át – az emberi civilizációval egyidősek. E tevékenységek eredetileg az élelem megszerzését, valamint az élet és a javak védelmét szolgálták, később pedig a hadviselés alapvető elemeivé váltak. A céllövészet története így szorosan összefonódik mind a vadászat, mind a katonai tevékenység fejlődésével, és ebből a funkcionális közegből emelkedett ki fokozatosan, hosszú történeti folyamat során, mint önálló sportág. Ennek eredményeként a lövészet – miközben megőrizte jelentőségét a fegyveres testületek és a vadászat területén – a modern társadalmak sportkultúrájának is szerves részévé vált.

A vadászatot ma már olyan hobbiként értelmezzük, amely fegyver alkalmazásával, sport-, kedvtelési vagy élelmezési céllal irányul a vad felkutatására és elejtésére. A katonai gyakorlatban ezzel párhuzamosan a lövészet és a lőgyakorlatok célja a személyi állomány

[93] SZABOLCS, Zsuzsanna (2020): Aikido pszichológiai és sportélettani szemmel. PhD értekezés, Budapest, ELTE, 1–190.

felkészültségének ellenőrzése és fejlesztése, lehetőleg a valós harcászati helyzeteket leginkább megközelítő körülmények között. A sportlövészet e két területtől elkülönülten, ugyanakkor azok tapasztalataira építve alakult ki, és napjainkban szabadidős, félprofi vagy professzionális sporttevékenységként jelenik meg.

A lövészeti tevékenységek közös jellemzője, hogy a rendszeres gyakorlás elengedhetetlen, amely már az első lőfegyverek megjelenésekor nyilvánvalóvá vált. A tanítás, gyakorlás és játék folyamatában hamar megjelent a versengés igénye, amely megalapozta a sportcélú lövészet kialakulását. E közös gyökerek napjainkig felfedezhetők, például a vadászatból kinövő koronglövő és futócél versenyszámokban, illetve a honvédelmi és rendvédelmi feladatokhoz közelebb álló szituációs lövészeti szakágakban.

A sportlövészet fejlődésével a hangsúly fokozatosan eltolódott a fegyverek eredeti, katonai rendeltetéséről a sportszerű versengés és a technikai tökéletesség irányába. A sporttevékenység célja nem az élet kioltása vagy az ellenfél harcképtelenné tétele, hanem a lövésztechnika magas szintű elsajátítása, valamint a pontos és reprodukálható találatok elérése. Ebben az értelemben a lőfegyver a sportlövészetben funkcióváltáson megy keresztül: a harci eszköz sporteszközzé szelídül, miközben megőrzi technikai sajátosságait és az élet kioltására alkalmas volta miatt a vele járó felelősséget. Ebből adódóan a sportlövészet sajátossága abban rejlik, hogy az eredendően ölésre, pusztításra tervezett eszközök békés célú, szabályozott sportcélú felhasználására épül. Bár a fegyver továbbra is kockázatokat hordoz, sportkörnyezetben kizárólag a célba juttatás eszközeként jelenik meg. Ez a folyamat párhuzamba állítható más sportágak – például a vívás, az íjászat vagy a gerelyhajítás – fejlődésével, amelyeknél szintén megfigyelhető, hogy hadieszközökből alakultak át sporteszközökké a kellékei. A veszély és a biztonság kettőssége e sportág esetében különösen hangsúlyos, ugyanakkor a szigorú szabályrendszer és a fegyelmezett keretek biztosítják a tevékenység békés jellegét, miközben nagyfokú fegyelmet követelnek meg.

A céllövészet „sportosodásának” egyik legerősebb bizonyítéka, hogy a sportlövészet a modern olimpiai játékok kezdete óta szerepel a programban. Ugyanakkor a sportág szabályrendszere és eszközhasználata az idők során többször módosult, részben a békés jelleg hangsúlyozása, részben a politikai és társadalmi normákhoz való igazodás érdekében. Ennek részeként a hadifegyverekkel folytatott versenyeket fokozatosan kiszorították a sportfegyverek, majd a célalakok is absztrakt, kör alakú formát öltöttek, eltávolodva az emberi vagy állati sziluettektől.

A fegyverek fejlődése, a hadviselés és a lövészsport alakulása kölcsönhatásban álltak egymással. Az íj és a nyíl évszázadokon át meghatározó fegyvernek számított, majd a lőpor

elterjedésével megindult a modern lőfegyverek fejlődése, különválva az ágyúk és a kézi lőfegyverek irányába. A technikai innovációk – például az irányzékok, a huzagolás, a zárszerkezetek és az egységesített lőszerek megjelenése – egyszerre szolgálták a katonai és a sportcélú hatékonyságot. Majd a sorozatlövő fegyverek tömeges elterjedése hozta meg a végleges szétválást a hadi és a sportfegyverek között: míg a hadviselésben a tűzerő növelése vált meghatározóvá, addig a sportlövészetben az egylövetű, rendkívüli pontosságra tervezett eszközök fejlesztése került előtérbe.[94] Holott kezdetben a katonai fegyverek szolgálták a sportolók igényeit, azonban azok nagy lőtávolsága és költséges üzemeltetése alternatív megoldások keresését indította el. Ennek eredményeként terjedt el a kis kaliberű puska, amely a 20. század elejétől, majd különösen a két világháború közötti időszakban, a honvédelmi nevelés és a sportlövészet fontos eszközévé vált.[95] [96] [97]

Összességében megállapítható, hogy a hadviselés fejlődése, a fegyvertechnika alakulása és a lövészsport kialakulása egymást kölcsönösen befolyásoló folyamatok voltak. A hadifegyverek pusztító erejének növekedésével párhuzamosan a sportfegyverek egyre kisebb kaliberűvé, pontosabbá és hozzáférhetőbbé váltak, lehetővé téve a lövészet szélesebb társadalmi rétegek számára történő elérését, a sportág intézményesülését. E folyamat jól szemlélteti, miként szelídülhet egy eredendően harci célú tevékenység szabályozott, békés és nevelési szempontból is jelentős sportággá.

Tudjuk azt is, hogy lövészet mellett a vívás, vagy íjászat is kizárólag ölésre szolgáló technikák voltak, amelyek a tűzfegyverek elterjedését követően, katonai hatékonyság szempontjából háttérbe szorultak, de ilyesfajta funkcióvesztésüket követően átalakultak és mára már pontozásos sporttágként, de továbbra is a harci küzdelem izgalmát biztosítják. Vegyük ezeket is górcső alá.

2.3.3. A vívás

A kardot, melyet egykor harcosok fogtak, ma sportolók kezében láthatjuk leginkább. Gazdag hadtörténelmi múltunk és a sportágtörténet alakítói között bőven találunk katonákat, akik hadi, és sportsikerei olyan értéket jelentnek, melyre ma is büszke lehet minden magyar szívű

[94] SIMICSKÓ, István – SZABÓ, Zoltán (2022): A sportlövészet jelentősége és szerepe a hazafias és honvédelmi nevelésben. (1.) Honvédségi Szemle, 2022(1), 106–117.
[95] TARNAVÁRY, Árpád (1934): A sportlövészet célja, eredete és fejlődése. Magyar Katonai Szemle, 4(7), 82–97.
[96] Kézikönyv a honvédelmi és testnevelési ismeretek oktatására. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium, Pécs, 1940. 4.
[97] GILLEAUME, Árpád (1905): A katonai kiképzés az iskolában és a lövészet terjesztése. In: De Sgardelli Caesar (szerk): Polgári czéllövészet. Budapest, Várnai F. Könyvnyomda, 7–47.

ember. Ebben a fejezetben a katonai, illetve a sport jellegű vívás fejlődését, egymásra gyakorolt hatását vizsgálom meg, bemutatom a kardforgatás történetének néhány olyan állomását, szereplőjét, melyek jelentős hatást gyakoroltak e lovagias sportág fejlődésére. Miközben arra is keresem a választ, hogy a sportág milyen jelentőséggel bír honvédelmi és nevelési szempontból.

A kard és a vívás pontos eredetének feltárása még megoldandó kutatói feladat, viszont különösebb vizsgálódás nélkül nyilvánvaló, hogy a vívósport – hasonlóan a legtöbb sportághoz – a katonai tevékenységből, a harcra történő felkészülésből alakult ki. A történelem folyamán a különböző háborúkban a kard[98] – változatos formában – de szinte végig jelen volt. Míg az emberiség történetének első fegyverei főként a zsákmányszerzést szolgálták, addig a kardot már egyértelműen a fajtársakkal történő megküzdés eszközének szánták. Az ősi harceszköz ma is használatos, ezzel pedig az ősi fegyverek közül a kard története nyúlik a leghosszabbra.

A történelmi múlt kutatása során azt láthatjuk, hogy a harc, a küzdelem kezdetben kézzel bottal, kövekkel, később egyre kifinomultabb fémből kovácsolt fegyverekkel folyt. A korai küzdelmek a páros harc közvetlen „megvívását" tették lehetővé, erre utalnak az ökölvívás, a bajvívás és a kardvívás szavak is.

Az egyiptomi Újbirodalom korából származó ábrázolásokon megfigyelhetjük, hogy számos harci sportáguk volt pl. birkózás, lovaglás, késdobálás, íjászat, ökölvívás és a botvívás.[99] Tutanhamon (i. e. 1342 körül – i. e. 1324) sírjából több fából készült vívóbot is előkerült. Ezek az eszközök kb. egy méter hosszúak, a biztosabb fogás érdekében az alsó végükön kiszélesednek, egyes darabokat pedig még kosárszerű résszel is felszereltek.[100]

Ugyanakkor a bot és a kardvívás kiemelkedő szerepet játszik számos ázsiai harcművészetben is, Kínában már Kr. e. húsz évszázaddal oktatták a vívást, de a világ több részén is találunk példákat a botvívásra.[101]

A Révai nagylexikon a botvívásról az írja, hogy „nagy gyakorlatot és ügyességet kívánó vívási mód, két kézre fogott hosszú fabottal. Már a régi rómaiaknál is egyike volt a katonai gyakorlatoknak." Úgy háromszáz évvel ezelőtt Franciaországban igen elterjedt volt a rendes

[98] A kard alatt a markolattal ellátott, hosszú, egyenes vagy ívelt, egyik vagy mindkét szélén kiélesített, rendszerint hegyben végződő acélpengét, mely vágásra és többnyire szúrásra is alkalmas fegyvert kell érteni.

[99] III.- Thutmoszisz fáraó szobra előtt Amenmessze sírjában, Ehnaton trónusa előtt Tell el-Amarnában, vagy III. Ramszesz fáraó halotti templomának a falán, Tjanuni felvonuló núbiai harcosai

[100] RIDDLE, Jonathan Wayne (2003): Ancient Egyptian Stick Fighting. https://ejmas.com/jcs/2007jcs/jcsart_riddle_0807.html (A letöltés időpontja: 2021. 03. 01.)

[101] A portugál jogo do pau, a Kanári-szigetekhez kapcsolódó juego del palo, a francia canne de battle vagy la canne, a lengyel palcaty és az olasz scherma di bastone, dél-amerikai Eskrima.

kard vagy tőrvívásnak megfelelő mozdulatok szerint.[102] Jelentőségét talán az mutatja meg, hogy az 1914-es olimpiára történő felvétele is felmerült, mégpedig nem más, mint maga Coubertin báró indítványozta a botvívás beemelését, amit végül elvetettek.[103]

A földművelő és pásztornépeknél a bot mint munkaeszköz és egyben harceszköz is jelen volt, így a magyarok körében is kedvelt volt. Jókai Mór Rákóczy fia című művében is megemlíti a bécsi vásár látványos magyar botvívóit. De az 1920-as években a leventék kiképzését ismertető módszertani útmutató is tárgyalja.[104]

A hazai történelmi szálak kutatásánál nem hagyhatjuk ki a 19. század és a 20. század között élt magyarság harci kiképzési formáira épülő fegyveres és pusztakezes harcművészeti irányzat, a baranta említését, mely a hagyományos magyar népi és harci értékeink tárháza, ebben pedig a botvívás is fontos szerepet kap.[105] [106] De nyomait megtalálhatjuk a magyar népművészetben is, ha a fegyvertánc-hagyományban gyökerező pásztor botolókat tanulmányozzuk.

Visszakanyarodva a régebbi időkhöz, azt találjuk, hogy a rómaiaknál a kardforgatás nem a haderőben volt a legmagasabb szinten, hanem a gladiátor-iskolák voltak azok a helyszínek, ahol az önálló, művészi szintre emelt vívás nyomaira rálelhetünk. Rutilius consul a katonák kiképzéséhez a gladiátori iskolákból hívott vívómestereket, akik a katonaságnak oktatták az általuk kifejlesztett vívómodort, ami újabb példája annak, hogy a harcászati érdekből űzött mozgásforma volt a gyökere a modern sportszerű vívásnak.[107]

Ezután a középkorban a fejlődés két nagyobb irányba haladt. A hadviselés miatt folyamatos volt a katonai célú fejlődés, mind a fegyver hatékonyabbá tétele, mind a kezelésének gyakorlása terén.[108]

A katonai oldal mellett a másik fejlődési ágat a párbajok jelentették. A páncélok megjelenésével azonban a hadszíntéren és a lovagi tornákon is vesztett a vívótechnika a jelentőségéből, a páncél és a hatalmas kardok korában inkább az erő számított. Ellenben az újkor kezdetén egyfajta „reneszánszát” élte meg a vívás, ugyanis a tűzfegyverek tömeges megjelenésével lassan eltűntek a lovagi tornák, a párbajok viszont új (és könnyebb) fegyverekkel tömegesen terjedtek el.

---

[102] Révai Nagy Lexikona, (1911) Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 3. kötet, 620.
[103] Budapesti Hírlap, 1914., 34(145), 8.
[104] ARI, Lajos (1926): A levente kiképzése. Stádium Sajtóvállalat R. T., Budapest, 1–768.
[105] Zrínyi Baranta HMHSE: A Baranta ma. http://baranta.gportal.hu/gindex.php?pg=1629219 (A letöltés időpontja: 2020. 09. 02.)
[106] KOPECSNI, Gábor (2012): A Baranta botharca. Felföldi Baranta Szövetség, 1–312.
[107] FIE History: The first traces of fencing. https://fie.org/fie/history (A letöltés időpontja: 2025. 04. 22.)
[108] SZABÓ, Lajos – SZIKORA, Katalin (2004): A Magyar Ifjúság Testi Nevelésének Története. Budapest, TFSE Birkózó Szakosztálya – Magyar Sportmúzeum, 20.

A bajvívás[109] ismét olyan terület, mely nemzeti múltunkban elfoglalt szerepe miatt kutatásom fontos eleme lett. A bajvívás a törökkel farkasszemet néző magyar végvári vitézekben tüzelte a harci szellemet és dicsőséget hozott a művelőire. Ne felejtsük, hogy ezek a küzdelmek általában az egyik fél haláláig tartottak. A 16. századi Európában sok híres vagy hírhedt bajvívó élt, de egy sem volt, aki felért volna Thury Györggyel (1520 körül – 1571.). A bajvívások korának legendás vitéze ma is világelsőnek tekinthető, ugyanis a történelem nem ismer embert, aki ennyi életre-halálra szóló párviadalt nyert volna meg, mint ő.[110] [111]

A török korral együtt lezárult a bajvívás aranykora is, amiben Thuryn kívül sok végvári vitéz dicsőült meg annak köszönhetően, hogy mesteri szinten forgatta kezében a magyar szablyát. De mi is ez a fegyver pontosan és mitől magyar?

A magyar szablya eredete Belső-Ázsiába és Kínába vezethető vissza, és számos kultúrában – például az arab, perzsa, török, orosz és lengyel fegyverhasználatban – meghatározó szerepet játszott. A honfoglaló magyarok fegyverzetében a hajlított pengéjű szablya és a kétélű egyenes kard egyaránt jelen volt, azonban a régészeti leletek többsége a szablya használatának túlsúlyát igazolja.[166] A török uralom idején a könnyűlovas harcmodor újra megerősítette a szablya szerepét, a huszárok révén pedig a magyar hadikultúra egyik legfontosabb fegyverévé vált. Bár az első világháború után a haditechnikai fejlődés miatt katonai jelentősége visszaszorult, a szablyavívás hagyománya fennmaradt, és a fegyver 2020-ban bekerült a Hungarikumok Gyűjteményébe is.[112]

A lőfegyverek elterjedése nem szüntette meg a vívás jelentőségét, mivel a korai tűzfegyverek pontatlansága és újratöltési nehézségei miatt a közelharc még sokáig meghatározó maradt. A szuronyos puska megjelenése a gyalogsági közelharci technikák, köztük a szuronyvívás és késharc gyakorlását is szükségessé tette.[113] [114]

A vívás hosszú időn át elsősorban harctéri, önvédelmi és párbajcélokat szolgált, a védekezés dominanciájával. A sporttá válást a fegyverek és védőfelszerelések fejlődése, valamint a szabályok kialakulása tette lehetővé. A reformkorban Wesselényi Miklós és Széchenyi István

[109] A bajvívás szó baj- előtagjának eredeti jelentése 'harc' volt, míg a -vívás utótag a karddal végzett párbajra utal.
[110] 24.hu: Maga a szultán vadászott a magyar terminátorra. https://24.hu/tudomany/2019/04/02/parvidalal-magyar-torok-thury-gyorgy/ (A letöltés időpontja: 2021. 03. 02.)
[111] BIHARI, Dániel (2016): A “legvadabb” magyar: senki nem nyert több párbajt életre-halálra. https://24.hu/elet-stilus/2016/12/12/a-legvadabb-magyar-senki-nem-nyert-tobb-parbajt-eletre-halalra/ (A letöltés időpontja: 2021. 03. 02.)
[112] KERN, Ferenc (1940): A magyar szablya és kard. Magyar Katonai Szemle, 1940(1)., 221–227.
[113] DÁVID, Sándor (1988): Arany évtizedek. A magyar vívás története. A Magyar Vívó Szövetség 75 éves jubileumára. Budapest, 11. ISBN:963-019328-8
[114] KEVEY, (Richter) János (1940): A küzdősportok jelentősége a korszerű háborúk közelharcában. Magyar Katonai Szemle, 10(5), 527–534.

a katonai és sportcélú vívás ötvözésével hoztak létre vívóiskolákat, amelyek a társadalmi elit mellett tehetséges, kevésbé tehetős fiatalok számára is elérhetővé tették a vívás elsajátítását. A Pesti Nemzeti Vívóintézet 1825-ben alakult meg, ám a szabadságharc leverése után működését megszüntették.[115] [116]

A 19. század végén Magyarországon is megerősödtek a vívóakadémiák, majd 1875-től a Magyar Athletikai Clubban megindult a vívásoktatás.[117] Az 1894-es országos vívóakadémia és az 1896-os millenniumi nemzetközi verseny új korszakot nyitott, amely az itáliai stílus magyar adaptációjához és az új magyar vívórendszer kialakulásához vezetett. A Nemzetközi Vívószövetség 1914-ben, Nagy Béla javaslatára, elfogadta a konvencionális kardvívás szabályait, amelyek ma is alapját képezik a sportágnak.[118]

A katonai vívás intézményes keretei az Osztrák–Magyar Monarchia tisztképzésében alakultak ki, kiemelt szereppel a wienerneustadti Katonai Vívó- és Tornatanári Tanfolyamnak.[119] A trianoni békediktátumot követően 1920-ban létrejött a M. Kir. Honvéd Vívó- és Testnevelő Tanfolyam, majd 1925-ben a M. kir. Honvéd Sportoktatói Tanfolyam. 1932-ben megalakult a M. kir. Toldi Miklós Honvéd Központi Testnevelési Intézet, amely a honvédség és a leventeifjúság testnevelését egységes szemléletben szervezte. [120]

Számos kiemelkedő katona vívómester formálta a hazai vívást, köztük Chappon Lajos, Keresztessy József, Borsody László, Jekelfalussy Piller György. Kezeik közül sok olimpiai és világbajnok, Európa-bajnok és száznál is több magyar bajnok került ki.

A küzdeni akarás és a sportszeretet mindent felülíró példája vitéz Tersztyánszky Ödön ezredes, aki szintén a bécsújhelyi kurzust végezte el, majd több komoly ütközetben állt helyt alegységével a nagy háborúban. Többször sebesült, így jobb keze már nem engedte, hogy versenyezzen, de Borsody mester rábeszélésére bal kézzel is megtanult vívni. Kitartó küzdelmes munka révén jobbkezes létére, bal kézzel szerzett olimpiai győzelmet, amely egyben a magyar honvéd tisztikar első egyéni olimpiai aranyérmét is jelentette.[121]

---

[115] FODOR, Károly (1903): Emlékezzünk régiekről. Herkules, 20(20–21), 1903. november 15. 167–168.
[116] IVÁNCSÓ, Ádám (2020): Az első magyar vívóegyesület: a Pesti Nemzeti Vívó Intézet. https://sportmuzeum.hu/2021/02/18/az-elso-magyar-vivoegyesulet-a-pesti-nemzeti-vivo-intezet/ (A letöltés időpontja: 2021. 03. 22.)
[117] ZUBER, Ferenc (1925): A Magyar Athletikai Club története 1875–1925. Budapest, Magyar Athletikai Club, 10–14.
[118] KUN, László (1969): Egyetemes és magyar vívástörténet. Budapest, Tankönyvkiadó, 154.
[119] TOMANÓCZY, Gusztáv (1933): M. Kir. „Toldi Miklós" Honvéd Sporttanár és Vívómesterképző Intézet ismertetése. Magyar Katonai Szemle 3(3), 258–265.
[120] KEVEY, (Richter) János (1942): Évforduló a honvédelmi nevelés és az átszervezett testnevelés történetében. Magyar Katonai Szemle 12(3), 187–198.
[121] ANTAL, Ferenc (2020): Híres magyar katonasportolók: Tersztyánszki Ödön. https://honvedelem.hu/hatter/multidezo/hires-magyar-katonasportolok-tersztyanszki-odon.html (A letöltés időpontja: 2021. 03. 11.)

A katona vívók sorát, hőstetteiket, sporteredményeiket még sokáig folytathatnánk, de az végképp túlmutatna az értekezés keretein. Mindenesetre a katonák és a honvédség szerepét e sportágban jól mutatja, hogy 1908 és 1960 között a magyarok részvételével megrendezett tíz olimpián csak egyszer fordult elő, hogy nem szerepelt katona a csapatban.[122] Máig a legeredményesebb olimpiai sportágunk a vívás. A legeredményesebb sportolók között az első háromban két katona vívó szerepel, Kovács Pál dandártábornok és Kárpáti Rudolf vezérőrnagy, akik a legtöbb olimpián részt vett hivatásos katonasportolók rangsorának is az élén állnak.[123]

„A kardnak és nemzetnek egymáshoz való viszonya sehol oly erősen nem domborodott ki, mint a magyarság ezeréves történetében" – olvashatjuk a modern magyar kardvívásról szóló könyvben.[124] Vizsgálódásunkat e gondolatok is inspirálták, hiszen ilyen gazdag örökség olyan alapot jelent, melyre érdemes építeni. Hadtörténelmi és sportágtörténeti múltja miatt is a vívás fontos részét képezi a kultúrának, mint sportág a fizikain túl a személyiségformálás gazdagítása terén is kiemelten sok lehetőséget biztosít, ezzel a honvédelmi nevelés feladatrendszerébe teljesen beleilleszthető.[125] Ehhez elég, ha csak a lovagiassági szabályaira, vagy a küzdőszellemű gondolkodásra gondolunk. Karddal a kézben egy fiatal átérezheti a történelmi múlt örökségét, a testedzésen és a vetélkedésen túl ezzel a múltból eredő kötelesség is kézzelfogható közelségbe hozható számukra.[126] A vívás művészete című írásában ezt Schmidt Gyula honvéd főorvos így fogalmazta meg: „A kard lovaggá avatja lelkes tulajdonosát, kiemeli az átlagember típusból és nemcsak a küzdőtéren, a páston igyekszik a nemes emberi tulajdonságok fegyelmezett őre lenni, de az életben, a családban, a társadalomban, a nemzetben egyaránt."[127]

Ezen felül a vívás mint küzdősport sajátos nevelési hatásai közül ki kell emelni, hogy ez egy igen intenzív mozgás, küzdelem, játék, amely fejleszti az ügyességet, növeli a taktikai érzéket, fokozza a magas fokú koncentrációs készséget, a mozgáskoordinációt, ugyanakkor türelmet követel, önfegyelemre és rendszerszemléletre nevel. A vívásban a gyors reflexek fejlesztése kulcsszerepet kap, a pillanat alatt meghozott elhatározás és végrehajtás, a taktika kialakítása

[122] NÉMETH, András – NAGY, Bianka (2019): A vívás szerepe a honvéd tisztjelöltek felkészítésében. Hadtudomány 2019(4), 58–78. DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.E.58
[123] GYŐR, Béla – KLÉSZ, László (2012): Katonaolimpikonok. Budapest, Zrínyi, 1–204. ISBN 2310017842417
[124] GERENTSÉR, László (1958): A modern magyar kardvívás. Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 1958. 1–256.
[125] SZABÓ, Zoltán István (2018): Aktuális-e a honvédelmi nevelés, jó-e az iránytűnk? Honvédségi Szemle, 2018(6), 45–57.
[126] ALAJMO, Eduardo (1943): A vívás taktikája. Magyar Katonai Szemle, 13(2), 633–639.
[127] SCHMIDT, Gyula (1933): A vívás művészete. Magyar Katonai Szemle, 3(3), 251–258.

komoly szellemi munkát igényel.[128] A vívás mint sportág természetesen nevel az egészséges életmódra is, eközben mind a négy alapképességet fejleszti: az erő, az ügyesség, a gyorsaság mellett az állóképesség is kialakítható általa.[129]

A vívás jellemnevelő hatását már igen korán felismerték, így gyakran helyet kapott a testi nevelésben, néha az iskolában, néha az egyesületeknél érezték ezt célszerűbbnek.[130] Ezutóbbira jó példa az 1909-es testnevelési kongresszus, itt is felmerült a kard- és tőrvívás rendszeresítésének gondolata az ifjúsági egyesületekben. A sportág előnyei között kiemelik a férfiasságnak, a szellemnek és az akaraterőnek a fejlesztését, tehát elsősorban a személyiség küzdelmek útján történő fejlesztését, a rugalmas ellenállóképesség növelését.[131]

A technika és a hadviselés fejlődésével a vívás honvédelmi téren történő hasznosítása ma már csak közvetetten, a képességfejlesztésen, jellemnevelésen keresztül érvényesülhet. Ugyanakkor a történelmi múltunkból eredő vívás jelentőségét nem lehet megérteni kellő történelmi, sportágtörténeti ismeretek nélkül. E kettő terület elmélettel és gyakorlattal is ötvözhető, ezzel illő helyen és módon jól bekapcsolható lenne a vívás a hazafias és honvédelmi nevelés folyamatába. A magyar vívás megérdemli, hogy az ifjúság megismerje és ezáltal tanulja meg tisztelni.

„A hadi életnek jelképe s minden magyar vitéznek legfőbb ékessége a kard."[132] írta Nagy László több mint 100 évvel ezelőtt. Azóta sok minden változott, a katonai és azon belül a tiszti hivatás jelképeként a kard szerepe is. „Ha egy tiszt kard nélkül indul csatába, nincs az alkalomhoz öltözve" – vallotta John Malcolm Thorpe Fleming Churchill (1906–1996), aki a második világháború idején, meglehetősen szokatlan fegyverzettel, íjjal és karddal harcolt a nácik ellen.[133]

Az építkezés lehetőségével a sport és szabadidő terén is egyre többen élnek, több területen is találkozhatunk a vívás és a régi katonai hagyományok újra összekapcsolódásával. A történelmi bajvívás, vagy a huszár hagyományőrzés és a Magyar Szablyavívó Iskola bővülő létszáma mellett a már említett Baranta is egyre népszerűbb. Fiatal, de érdekes és izgalmas ág a buhurt is, amely egy olyan modern sport, amely a lovagi tornák hangulatát és a középkor

[128] HENYEY, Jenő 1950): Ismerjük meg a vívósportot. Honvéd, 5(10), 110–112.
[129] D'AMBOLA, Samuel F. (1974): Fencing – A Sport for All Ages. Taylor and Francis Online, The Physician and Sportsmedicine, 1974/12., 49–51.
[130] Szabályzat a gimnáziumi rendkívüli tárgyak tanításáról. Kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 137.494/1939. IX. sz. rendeletével.
[131] Budapesti Hírlap, 1919(308), 12.
[132] NAGY, László (2020): Magyar fegyverek 1630–1662. Nemzeti Örökség Kiadó, Temesvár, 6. ISBN 5990000914979
[133] BOLCSÓ, Dániel (2018): Az ember, aki karddal és íjjal harcolt a második világháborúban. https://index.hu/tudomany/til/2018/03/02/az_ember_aki_karddal_es_ijjal_harcolt_a_masodik_vilaghaboruban/ (A letöltés időpontja: 2021. 03. 12.)

fegyverzetét ötvözi látványos formában a modern küzdősportok keménységével és szabályozottságával.

Bízom benne, hogy sikerült ráirányítani a figyelmet arra, hogy mennyire nagy szükség volt katonáinkra, akik hivatásuknak, életük értelmének tekintették kardjukkal szolgálni a hazát. Tették ezt sok csatában, bajvívásban, később a páston, de mind dicsőséget hoztak ezzel a szülőföldnek. A vívás oly széles és mély alapokon áll hazánkban, amelyek a nemzet szokásaiba és erkölcseibe kapaszkodnak így biztosították, hogy a magyar szablya nemcsak a haza védelmének, a magyar katonai erényeknek, hanem a modern kori sportsikereknek is eszközévé, a kultúra részévé vált.

Ugyan a modernkori hadviselésben a vívás már nem jut szerephez, de mint a jellemformálás eszköze és a katonai hagyományok tovább vivője, kiváló lehetőség a fiatalok számára. A vívás ma már több mint testedzés versenyzés vagy szórakozás. Egyaránt szól a hagyományok tiszteletéről, de ugyanúgy jelképe a magyar ember küzdeni akarásának és a katonai erényeknek is.

2.3.4. Akadálypályák

Az akadálypálya története szorosan összefonódik a hadviselés fejlődésével és a katonai kiképzés igényeivel. Amint azt már láthattuk, a harctéri feladatok sikeres végrehajtásához szükséges fizikai erő, ügyesség és állóképesség fejlesztése már az ókorban is kulcsfontosságú volt. A görög városállamok és a római légiók is felismerték, hogy a katonák testi felkészítése nem csupán az egyéni túlélést, hanem a haderő összhatékonyságát is meghatározza. E korai időszakban a természetes tereptárgyak leküzdése, a futás, az ugrás, a kúszás vagy a fegyveres mozgások mindennapos részei voltak a kiképzésnek.[134] A kifejezetten épített akadálypályák alkalmazása azonban csak évszázadokkal később, a 19. század folyamán nyert széles körű elterjedést, amikor a modern nemzetállamok hadereje tömegre és professzionális felkészítésre épült.

A 19. századi Európa haderői – különösen Franciaország, Nagy-Britannia és Németország – ismerték fel, hogy a hadkötelesek eredményes fizikai felkészítése szervezett és tudományosan megalapozott rendszert igényel. Ekkoriban a haditechnikai fejlődés – elsősorban a lőfegyverek tökéletesedése – és ezzel együtt a harcászat átalakulásával új kiképzési

[134] LUKIANOS (1907): A görög sport. Lukianos műve a tornászatról. (Ford.): JAKOBINYI Péter, Budapest, Lampel R. Könyvkereskedése, 1907, 1–40.
[134] MISANGYI, Ottó (1935): A testnevelés jelentősége a közművelődésben. Budapest, Stephaneum Nyomda Rt., 1–102.

módszerek váltak szükségessé. Ezek egyik fontos eleme lett az akadálypálya, amely a katonákat a valós harctéri helyzetekre készítette fel, ötvözve benne a fizikai erőpróbát a helyzetfelismerés és a taktikai gondolkodás képességével.

Az első világháború során a lövészárkokban való sok állás merevvé és lomhává tette a katonákat, amit a franciák hamar beláttak és hozzákezdtek az addigi kiképzési rendszerük átszervezéséhez, amiben Georges Héberthez (1875–1957) a testnevelés természetes módszerének megalapítójához fordultak segítségért. Hébert a kiképzési módszerek felülvizsgálata mellett egy speciálisan kialakított akadálypályát is tervezett a csapatoknak, melynek alapjait később a világ legtöbb hadereje átvette.[135]

1917-es Army Field Physical Training of the Soldier kiadvány is ezt támasztja alá, ebben azt láthatjuk, hogy az első világháború során az amerikai haderő kiképzése is már akadálypályákon folyt, ezek kb. 100 yard (91,4 méter) hosszúak voltak és 8 akadályt tartalmaztak.[136]

Általánosságban az akadálypályák célja a katonák támadó harcra való felkészítése, ehhez pedig minél reálisabb akadályokra van szükség, hiszen ezekkel lehet csak felkészíteni őket arra a környezetre, amivel majd a harcmezőn is találkozni fognak. A fejlődés két irányba indult, egyrészt egy alacsonyabb akadályokból álló pálya terjedt el, amelyet időre kell teljesíteni a katonáknak és egy magasabb és bonyolultabb, nagyobb kihívásokat jelentő pályatípus, melyeknek időkorlát nélküli leküzdése az önbizalmat növelte, azaz elsősorban a személyiség fejlesztését szolgálta.

Az elvárásoknak megfelelően a pályák hossza, az akadályok száma és jellege nagyon változatos képet mutat, melyet a pszichikai felkészítés részeként a sötétben, füstben, esőben, hóban, sárban történő teljesítés tesz még változatosabbá, sőt egyes építmények már a kisebb alegységek versenyeztetésére is alkalmat adnak. Összességében elmondható, hogy az akadályok fizikai és mentális síkon történő leküzdésével az akadálypályát ma is minden haderőben, a harckiképzés és a jellemnevelés legjobb eszközének tekintik.

A magyar katonai tradícióban az akadálypályák szerepe szintén jelentős volt. Már az Osztrák–Magyar Monarchia idején alkalmaztak speciális rohampályákat a rohamcsapatok felkészítésére.[137] A II. világháborút követően a Magyar Néphadsereg egységes, 200–350

[135] Methode Naturelle: History. https://methodenaturelle.de/history/ (A letöltés időpontja: 2021. 06. 13.)
[136] Army Field Physical Training of the Soldier. Washington, Government Printing Office, 1917.
[137] BACZONI, Tamás et al. (2006): Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai 1916–1918. Pedlo, Nagykovácsi, 1–188. ISBN: 9639673145

méteres haditorna akadálypályákat alakított ki, amelyek a fegyvernemi sajátosságokhoz igazodtak, és nemcsak a fizikai állóképességet, hanem az önbizalmat és a csapatszellemet is erősítették.[138] Az 1960-as és 1970-es években többféle, fegyvernemi feladatokra specializált pályatípus jelent meg, amelyeken az akadályelemeket folyamatosan tökéletesítettek, sőt a balesetek megelőzése érdekében bizonyos elemek módosításra kerültek.

A mai sportági akadályfutás gyökerei részben a katonai alkalmazásból, részben a civil szabadidős és versenysportból erednek. Ha a mai fogalmaink szerinti sportág történetét kutatjuk, akkor azt találhatjuk, hogy gyakran ezt 1064-től eredeztetik, amikoris Skóciában Malcolm Canmore király (1031–1093) a legjobb hírvivő kiválasztására hegyi terepfutó versenyt rendezett, egy kb. 1000 méteres hegycsúcsra és vissza.[139] De ennek is elsősorban katonai célja volt, ugyanis az ottani sziklás terepviszonyok mellett egy futár sokkal gyorsabban tudott haladni a terepen futva, mint egy lovas.[140] A skót hegyi futóversenyek, majd az angol steeplechase[141] a 18–19. században alakult ki, utánozva a lovas vadászatok terepakadályait.[142] A modern Obstacle Course Racing (akadályfutó) versenyek történetében mérföldkőnek számít az 1987-ben megrendezett Tough Guy Nagy-Britanniában, amely először ötvözte a katonai jellegű akadályokat a civil extrém sport élményével. A 21. században a Spartan Race, Tough Mudder és más, hasonló kihívásokat kínáló versenyek váltak világszerte népszerűvé, a résztvevők számára egyszerre biztosítva fizikai terhelést, közösségi élményt és önismereti kihívást.

A honvédelmi nevelésben az akadálypálya a 20. században folyamatosan jelen volt. A leventemozgalom, majd a szovjet mintájú Munkára, Harcra Kész (MHK) rendszer egyaránt beépítette az akadálypályát a fiatalok felkészítésébe.[143] [144] [145] Ezek a pályák, versenyek nemcsak a fizikai állóképességet fejlesztették, hanem a bátorság, a kitartás, a fegyelmezettség és a csapatszellem erősítését is szolgálták. A rendszerváltást követő időszakban a honvédelmi

[138] KLÉSZ, László (1983): Testnevelési és sportbalesetek. Honvédségi Szemle, 1983(8)., 19.
[139] WILLIAMSON, Morgan (2012): Fell Running: A Quick Guide. IRunFar, 29. 03. 2012. https://www.irunfar.com/fell-running-a-quick-guide-part-1 (A letöltés időpontja: 2021. 07. 11.)
[140] HALFORD, Paul (2020): A brief history of trail running. Trailrunning, 03. 11. 2020, https://www.trailrunningmag.co.uk/articles/news/a-brief-history-of-trail-running/ (A letöltés időpontja: 2021. 07. 14.)
[141] Steeplechase: az atlétikai akadályfutás nemzetközi kifejezése, amelyet jóval korábban a lovassport használt és használ ma is. A torony iránt rendezett futamok után a számot, nyers fordításban „torony hajszának" hívhatjuk.
[142] PFEIFER, Ferdinánd (1922): A Falkavadászatok és az Akadályverseny-Sport, Budapest, Pfeifer Ferdinánd Nemzetközi Könyvkereskedés, 13–27.
[143] KIRÁLY, Dezső (1941): Iskolai- és leventejátékok kézikönyve. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., Szeged, 353
[144] Levente testnevelési utasítás VII. Haditorna. Budapest, M. KIR. Honvédelmi Minisztérium, 1943. 1–78.
[145] SOMOGYI, Iván (1951): Akadálypályák építése és leküzdése az MHK-ban. Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó Vállalat, 1–60.

nevelésben keletkezett űrt 2012-től kezdődően újra országos versenyek, majd a Honvéd Kadét Program töltötte ki, ezek mindegyikében fontos szerepet kap az akadálypálya.[146]

Az akadálypálya nem csupán egy katonai jellegű fizikai kihívás, hanem komplex pedagógiai eszközként érdemes rá tekinteni, amely egyszerre fejleszti a testet, a jellemet is. A pályán való mozgás – legyen szó akár mászásról, ugrásról, kúszásról vagy egyensúlyozásról – a motoros képességek széles skáláját aktiválja, miközben a résztvevő folyamatos döntéshozatalra, problémamegoldásra és a helyzetekhez való gyors alkalmazkodásra kényszerül. Ez a fajta sajátos tanulási környezet erősíti az önállóságot, a magabiztosságot és a kitartást, miközben komoly fizikai erőpróba, mindez egyfajta katonai életérzéssel társítva.

A társadalmi ellenállóképesség fejlesztése szempontjából az akadálypálya több szinten is hatékony lehet. Egyrészt fizikai értelemben hozzájárul egy edzettebb, egészségesebb populáció kialakításához, amely jobban viseli a stresszt és a megterhelést. Másrészt mentális síkon a pályán való versengés és együttműködés során kialakuló bátorság, küzdőszellem és önfegyelem olyan tulajdonságok, amelyek közösségi szinten is erősítik a krízishelyzetekkel szembeni ellenállást.[147]

Amennyiben a pályát közösen teljesítik, úgy a csapatmunkát igénylő feladatok megtanítják a résztvevőket a bizalomépítésre, a kommunikáció hatékonyságára és a közös cél érdekében történő együttműködésre. Ezek a készségek békeidőben a munkahelyi, oktatási és közösségi terekben, válsághelyzetekben pedig a közösségi önszerveződés és kölcsönös segítségnyújtás során válhatnak kulcsfontosságúvá.

De belátható az is, hogy a katonai és civil alkalmazásban egyaránt az a közös nevező, hogy az akadálypálya egyszerre szolgálja a testedzést és a jellemformálást.

2.3.5. Az öttusa

Az öttusa történeti kialakulása és jelenkori szerepe jól példázza azt a szemléletet, amely egy katonai eredetű sportágat a fizikai alkalmasság fejlesztésén túl a társadalmi ellenállóképesség erősítésének eszközeként kezeli. E sportág különösen fontos azon testnevelési és honvédelmi nevelési programokban, amelyek célja, hogy a fiatalokat ne csupán fizikailag, hanem

[146] RÉVÉSZNÉ, Markovics Zita (2021): KatonaSuli: országos verseny szakadó esőben. https://honvedelem.hu/hirek/honvedelmi-miniszter/katonasuli-orszagos-verseny-szakado-esoben.html (A letöltés időpontja: 2021. 06. 17.)
[147] MULLINS, Nicole (2012): Obstacle course challenges: History, popularity, performance demands, effective training, and course design. Journal of Exercise Physiology Online, 15(2) 100−128.

mentálisan, jellemüket is alakító, formáló módon is felkészítsék az állampolgári és ennek részeként akár katonai feladatokra is.

Az ötpróba (amely a stadion teljes hosszának lefutásából, ugrásból, lándzsahajításból, diszkoszvetésből és birkózásból állt) először a 18. olimpián, Kr. e. 708-ban került megrendezésre, és a játékok egyfajta tetőpontjának tekintették.

A ma ismert modern öttusa kialakulása a 20. század elején, a modern olimpiai mozgalom újraélesztésével párhuzamosan történt, nem más, mint Pierre de Coubertin[148] kezdeményezésére. Coubertin víziója szerint a kor ideális katonája olyan sokoldalúan képzett egyén, aki képes vívni, lovagolni, úszni, lőni és futni – vagyis egy összetett, kiszámíthatatlan harci küldetést önállóan is képes végrehajtani. A sportág tehát egy feltételezett hadszíntéri szituáció sportra átültetett leképezéseként alakult ki: a katonának át kellett úsznia egy folyón, megvívnia az ellenséggel, lóra pattanni, majd futva és lőve elérnie célját. Ez a komplex feladat már nemcsak fizikai, hanem pszichés, taktikai kihívásokat is jelentett – hasonlóan a valóságos katonai szituációkhoz. Az öt versenyszám közvetlenül a korabeli hadviselés kihívásait modellezte. [149]

Az öttusa sportága az elmúlt évtizedek során több átalakuláson ment keresztül, hogy a modern versenysport, média igények és más sportszakmai célok is érvényesülhessenek. A futást és a lövészetet összevonták, de a legjelentősebb újítás a lovaglás versenyszám kiiktatása, és helyére az akadálypálya verseny (obstacle course racing) beillesztése, amelynek értelmében 2028-tól már az olimpián is így fog szerepelni a sportág. A döntést több szempont indokolta: egyrészt a lovak kiszámíthatatlansága és az ebből fakadó fair play kérdése, állatvédelmi, logisztikai problémák, másrészt az akadálypálya dinamikusabb, látványosabb és pedagógiailag is jobban adaptálható formája egy komplex fizikai kihívásnak.[150] Továbbá megjegyzem, hogy ez a döntés illeszkedik a sportág eredeti katonai jellegű hagyományainak szellemiségébe, ugyanakkor a modern városi harcot modellező elemként, a katonai kiképzésben és a katonai világjátékokban is már bevált elemhez nyúltak a szövetség döntéshozói.

Az akadálypálya jól illeszkedik a honvédelmi célú testneveléshez, mivel egyszerre fejleszti az alkalmazkodóképességet, döntéshozatalt, erőnlétet és a térbeli tájékozódást, miközben olyan értékeket is közvetít, mint a kitartás, fegyelem, együttműködés és a kudarctűrés. E sportág

[148] Pierre de Frédy, Baron de Coubertin (Párizs, 1863. január 1. – Genf, 1937. szeptember 2.) francia pedagógus, történész, sportvezető, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság egyik alapítója, 1896 és 1925 között elnöke.
[149] COHAL, Dumitru. (2019): The History of Pentathlon Competitions. International conference Knowledge-Based Organization. 25. 234–239. 10.2478/kbo-2019-0087.
[150] Union Internationale de Pentathlon Moderne (UIPM) (2022). Modern Pentathlon 2028: Obstacle Discipline FAQ. https://www.uipmworld.org

tehát kiválóan alkalmazható a honvédelem rendszerében – különösen akkor, ha a cél a társadalmi reziliencia megerősítése: vagyis olyan fiatalok nevelése, akik képesek alkalmazkodni, kitartóan cselekedni, helytállni és együttműködni stresszhelyzetekben is.[151]
Láthattuk, hogy az öttusa a 20. század folyamán fokozatosan átalakult, és az eredetileg tisztán katonai célú versengés, mára népszerű olimpiai sportággá vált, azonban a fizikai erő, a technikai tudás és a mentális ellenállóképesség együttesét jobban megköveteli, mint korábban bármikor.[152]

2.4. Részösszegzés

A második fejezet a sport és a hadviselés történelmi és funkcionális kapcsolódását vizsgálta az ókortól napjainkig, Az elemzés összességében igazolta az értekezés egyik alapvető tézisét: a testnevelés és a sport nem esetlegesen, hanem strukturálisan és törvényszerűen kapcsolódott össze az egyes korszakok hadviselési követelményeivel és ez a kapcsolat ma is érvényes.

A történeti áttekintés megmutatta, hogy a katonai felkészítés és a szervezett testnevelés a kezdetektől fogva elválaszthatatlan egymástól.

A katonai készségek transzformációját bemutató esettanulmányok öt sportág – a küzdősportok, a lövészet, a vívás, az akadálypályás versenyek és az öttusa – részletes elemzésén keresztül igazolták azt a hipotézist, amely szerint azok a mozgásformák épültek be tartósan az ifjúság szervezett nevelésébe, amelyek az adott kor hadviseléséhez fizikai, haditechnikai, mentális és ideológiai szempontból egyaránt illeszkedtek.

A fejezet egészéből az az átfogó következtetés fogalmazható meg, hogy bár az egyes sportágak katonai relevanciája a haditechnika fejlődésével folyamatosan változott, a sport jellemnevelő, kompetenciafejlesztő és közösségformáló funkciója minden korszakban jelen volt. A fizikai erő, a kitartás, a fegyelem, a csapatszellem és a stressztűrés olyan fontos kompetenciák, amelyek a mindenkori hadviselési követelményektől függetlenül a társadalmi reziliencia alapját képezik.

[151] UIPM statement: Olympic Games sporting programme. https://www.uipmworld.org/news/uipm-statement-olympic-games-sporting-programme (A letöltés időpontja: 2025.12. 22.)
[152] MÉSZÁROS, István (Szerk.) (1999): Az öttusa története. Budapest, Magyar Öttusa Szakszövetség, 1–360. ISBN 0489004837032

3. A HAZAFIAS NEVELÉS ÉS A TESTNEVELÉS

3.1. A hazafias nevelés fogalmi változása, értelmezése és pedagógiai funkciói

A hazafias nevelés értelmezése és pedagógiai szerepe csak történelmi beágyazottságában érthető meg igazán. Már Zrínyi Miklós (1620–1664) műveiben, majd a reformkor gondolkodóinál is megjelentek a nemzetnevelés alapgondolatai. Ezekben a szerzők saját élethelyzetükből, tapasztalataikból kiindulva fogalmaztak meg javaslatokat a lelki, szellemi, erkölcsi és katonai jellegű testi nevelésre, ugyanakkor e területeket többnyire egymástól elkülönülten értelmezték.

A nemzetnevelés újkori elméletét Imre Sándor 1912-ben írt művében fekteti le,[153] majd Hóman Bálint (1885–1951) oktatáspolitikájában kapott szerepet. A nemzetnevelésen belül három területet különítettek el, mégpedig a hazafias, az állampolgári és a társadalmi nevelést. A hazafias nevelés az egyén és a haza, a társadalmi nevelés az egyén és a társadalom, az állampolgári nevelés pedig az egyén és az állam helyes viszonyát mutatja be és alakítja ki.[154] Ennek megfelelően az állampolgári nevelés részeként jelenik meg a testnevelés és a honvédelem, amin keresztül a kitartás, bátorság, pontosság, határozottság kifejlesztését látták elérhetőnek.[155] Tehát a nemzetnevelés elméleti kerete kiterjed az akarati nevelésre is, amelyet elsősorban a jellemnevelésben érvényesít. E kapcsán – többek között a cserkészet gyakorlati foglalkozásainak hatására – erősödött meg az a felismerés, hogy ehhez a testnevelés kiválóan felhasználható, ha az „szakszerűen” kerül megszervezésre.

A nemzetnevelés tehát nem pusztán ismeretátadás, hanem kiterjed az akarati nevelésre is, amely elsősorban a jellemformálásban érvényesül. Ezzel összefüggésben – többek között a cserkészet gyakorlati tapasztalatai nyomán – megerősödött az a felismerés, hogy a testnevelés hatékony eszköze lehet e célok megvalósításának, ha az „szakszerűen” kerül megszervezésre.[156]

E szemléletet tovább árnyalja Gelei József 1942-es meghatározása, amely szerint „A nemzetnevelés az egyén lelkének tudatos és tervszerű telítése és alakítása olyan irányban,

[153] IMRE, Sándor (1912): Nemzetnevelés, Jegyzetek a Magyar Művelődési Politikához. Budapest, Magyar Társadalomtudományi Egyesület, 1–233.
[154] Általános utasítások a gimnázium és leánygimnázium tantervéhez. Kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1939. évi május hó 2-án kelt 133.848/1939 IX. ü.o. sz. rendeletével. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1939.
[155] DÉVÉNYI, Anna (2020): Nemzetnevelés-parafrázisok. A nemzetépítéstől a hatalomkoncentrációig. Pécs, Kronosz Kiadó, 186.
[156] DEÁK, Gábor (1943): A nemzetnevelés pedagógiai és pszichológiai alapkérdései. Kolozsvár, Lyceum Nyomdai Műintézet, 90.

hogy a nevelődő magát minden viselkedésével és cselekedetével a nemzet fiának érezze, közösségének szolgálatába állítsa és egyéni boldogulását is a nemzet közösségi szolgálatán át keresse."[157]

Annak ellenére, hogy a „nemzetnevelés" elvét, az 1930-as évek hazai oktatáspolitikája is felkarolta, mára már alig találkozni említésével, pedig a nemzetnevelés és a hazafias nevelés egymással szoros összefüggésben jelennek meg, igaz történeti és hangsúlyi különbségek vannak közöttük.

Kutatásom során a hazafias nevelés egyik első írásos megjelenését a tömeges állampolgári nevelés megalapozójában, az 1777-ben kiadott Ratio Educationis-ban találtam meg amely a grammatikai iskolák részére a történelem és a földrajz tantárgyak oktatásához azt írta elő, hogy az iskolákban „az ifjúságot a fejedelem iránti hűségre, hazaszeretetre és a jó polgárhoz és alattvalókhoz méltó más erényekre buzdítsák."[158]

A 19. század második felétől, különösen a kiegyezést követően, a hazafias nevelés már nemcsak közösségformáló eszközként, hanem politikai funkcióval is bírt, és idővel az aktuális ideológiai rendszerek szolgálatába is állt.

A fogalom pedagógiai értelmezését a 20. század elején a Pedagógiai Lexikon az alábbiak szerint határozta meg: „A nevelésnek azt az irányát, amely arra törekszik, hogy hazaszeretettől mélyen áthatott érzületet és tudatállapotot gyökereztessen meg az utódok lelkében, hazafias nevelésnek hívjuk. Csak az ilyen érzület és tudatállapot képesíti az embert arra, hogy minden cselekedetének rugójává és mértékévé a haza javát: erkölcsi tökéletesedését és anyagi boldogulását tegye. Minthogy tehát a hazafiság nemcsak meghatározott keretek közt mozgó érzületi és tudatbeli készséget tételez fel, hanem egyszersmind ez érzületi és tudatbeli készségnek megfelelő akarati és cselekvésbeli hajlandóságot is, ezért a hazafias nevelés sem elégedhetik meg a maga módszerében olyan eszközök használatával, amelyeknek nevelő hatása csupán a kedély élet és értelem alakításában jut kifejezésre."[159]

Ez rámutat arra, hogy a hazafiság komplex pszichológiai tétel, amely az érzelmi és kognitív elemek mellett viselkedéses és akarati komponenseket is magában foglal. Ebben a rendszerben a testi nevelés – honvédelmi szempontból – eszközként jelenik meg, ami a

[157] GELEI, József (1942): A nemzetnevelés alapja. Szentgericei Jakab Jenő kiadása, Kolozsvár, 3.
[158] CXXI. § In: Ratio educationis, 1981. – Ratio Educationis. Az 1777-i és 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása. (Ford. Mészáros István) Akadémiai kiadó, Budapest, 198.
[159] FINÁCZY, Ernő – KORNIS, Gyula – KEMÉNY, Ferenc (Szerk.) (1935): Pedagógiai Lexikon. Budapest, Révai Irodalmi Intézet, 814.

korszak történelmi vonatkozásai miatt érthető módon a nemzeti önérzet erősítését és a politikai törekvések alátámasztását is szolgálta.

A pedagógiai gyakorlat ugyanakkor már korán felismerte az életkori sajátosságok jelentőségét is, eszerint kisgyermekkorban a hazafias érzelmek elsősorban játékokon, ünnepségeken és művészeti élményeken keresztül formálhatóak, míg később az irodalmi és az esztétikai élmények kerülnek előtérbe. Serdülőkorban a hangsúly a kognitív megértésre helyeződik, különösen a történelem, földrajz és nemzeti irodalom tanításán keresztül.

A fogalom modern értelmezése a már korábban is említett Pedagógiai Lexikon 1997-es kiadásában jelenik meg, amely a hazafias nevelést már a hazához való pozitív viszony kialakítására irányuló, érzelmi és akarati nevelési folyamatként definiálja. Ebben a megközelítésben hangsúlyossá válik a demokratikus nemzeti identitás, amely az egyént a közösség javát szolgáló, konstruktív cselekvésekre ösztönzi.

Ugyanakkor fontos látni, hogy a hazafias nevelés kettős természetű: egyrészt erősítheti az állampolgári elköteleződést és közösségi felelősségvállalást, másrészt – megfelelő reflexió hiányában – torzíthatja a kritikai gondolkodást is. Éppen ezért különös jelentősége van annak, hogy intézményes keretek között, tudatos pedagógiai módszerekkel valósuljon meg. Bábosik István is rámutat arra, hogy a hazafias nevelés céljai ugyan tartósan jelen vannak az oktatásban, értelmezésük és gyakorlati megvalósításuk azonban korszakonként jelentősen eltérhet.[160]

Érthető, hogy a hazafiság, az aktív állampolgárság, valamint az állam szerepének iskolai közvetítése nemcsak tartalmi kérdés, hanem normatív, ideológiai dimenzióval is bír, hiszen az oktatott tartalmak nem értéksemlegesek, ugyanis mindig valamilyen elképzelést közvetítenek arról, hogy milyen állampolgárt tart kívánatosnak az adott társadalom. Ezért is láthatjuk, hogy a hazaszeretetre nevelés mint nevelési célkitűzés, rendre szerepel az állami központi tantervekben.[161] [162]

Tehát a kortárs pedagógiai felfogásban a hazafias nevelés szorosan összekapcsolódik az állampolgári neveléssel és a demokratikus politikai kultúra kialakításával. Az olyan kompetenciák, mint az aktív állampolgári részvétel, a demokratikus értékek tisztelete és az állampolgári identitás, nem velünk született adottságok, hanem egy tanulási folyamat

[160] BÁBOSIK, István (1998): Nemzettudat – nemzeti szocializáció – hazafiság. Iskolakultúra, 1998(4). 49.
[161] 130/1995. (X. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról.
[162] 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról.

eredményei. Ennek következtében a köznevelési rendszer kulcsszerepet tölt be ezek fejlesztésében.

Összegezve jól látható, hogy a hazafias nevelés nem értéksemleges terület: mindig tükrözi az adott társadalom normáit és elvárásait az „ideális állampolgárral" kapcsolatban. Ez különösen jól megfigyelhető Magyarország modernkori történetében, ahol a politikai rendszerváltozások rendre újra definiálták az állampolgári és hazafias nevelés tartalmát és célrendszerét, aminek következtében a terület fejlődése töredezetté vált. A jelenség még inkább szembetűnő, ha nemzetközi dimenzióban vizsgáljuk.[163]

3.2. A sport mint identitásképző erő: nemzeti identitás és kollektív emlékezet

A korábbiak alapján már belátható, hogy a sport igen sokrétű szerepet játszik a társadalmi és kulturális fejlődés, valamint a nemzeti identitás alakításában, ami annak is köszönhető, hogy ez egy olyan intézmény, amely megtestesíti, tanítja és közvetíti az egyes nemzeti hagyományokat és értékeket.[164]

Ha a világ legnépszerűbb sporteseményeit vesszük példának, legyen az olimpia vagy egy labdarúgó-világbajnokság, manapság a globális médiára alapozva egyértelműen látható, hogy ezek egyben promóciós eszközök is a rendező helyszínek számára, akik igyekeznek nagyszámú látogatót odavonzani és pozitív képet kialakítani a rendező országról, vagy városról. Mindezek mögött persze a komoly anyagi szempontok húzódnak meg, hiszen a turisztikai bevételek és a közvetítési díjak ilyenkor hatalmas összegeket hoznak. Például a FIFA weboldal adatai szerint a 2022-es FIFA Labdarúgó Világbajnokságot 5 milliárd ember követte. A döntő mérkőzés volt a labdarúgó-világbajnokságok történetének legnézettebb mérkőzése – nézőszámban felülmúlva a 2018-as döntőt – 1,5 milliárd fociszurkolót szórakoztatott. A dohai FIFA Fan Festivalt pedig több mint 1,86 millió szurkoló látogatta meg 2022-ben.[165] Hasonló érdeklődés övezte a 2024-es párizsi olimpiát, amit körülbelül 5 milliárd ember – azaz potenciális globális közönség 84 százaléka – követte. A digitális platformok a figyelem példátlan szintjét generálták, a közösségi média 270 millió bejegyzésből körülbelül

[163] JAKAB, György (2020): A közvetlen állampolgári nevelés hazai hagyományairól. Történelemtanítás Online történelemdidaktikai folyóirat, (LV.) Új folyam XI. – 2020. 1–2. szám. http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2020/05/jakab-gyorgy-a-kozvetlen-allampolgari-neveles-hazaihagyomanyairol-11-01-07/

[164] CARRINGTON, B. (2010): Race, sport and politics: The sport-ing black diaspora. Race, Sport and Politics: The SportingBlack Diaspora, 1–201. https://doi.org/10.4135/-9781446269244.

[165] InsideFIFA.com: In numbers FIFA World Cup Qatar 2022. https://inside.fifa.com/tournament-organisation/world-cup-2022-in-numbers

412 milliárd digitális interakció származott. Ez 290%-os növekedést jelent a korábbi játékokhoz képest.[166]

Ezek elég meggyőző számok, de a csatornákon keresztül akár nacionalista vagy hazafias érzést is közvetíthetnek, ami persze nem új felismerés. A „sportnacionalizmus" egy összetett társadalmi jelenség, amely a nemzetállam és a sport közötti kapcsolaton alapul. A nemzeti színekben zajló összecsapások kapcsán a sport izgalmas lehetőséget kínál a nemzeti karakterjegyek és nemzeti azonosságtudat, az összetartozás érzésének megjelenítésére. Ezért a haladó gondolkodók körében elterjedt a sport és a nacionalizmus összekapcsolása. Viszont míg egyesek a sportot a nemzetépítés fontos elemének tartják[167], addig például George Orwell véleménye ezzel szemben azt a nemzeti gyűlölet kiélésének formájaként írta le. Úgy látta, hogy a nemzetközi sportesemények nem a nemzetek közötti jóindulatot erősítik, hanem éppen ellenkezőleg, a rossz érzések és a gyűlölet táptalajai. Szerinte a komoly sportnak kevés köze van a fair playhez, ehelyett gyűlölettel, irigységgel, hencegéssel, a szabályok figyelmen kívül hagyásával és a mások szenvedésében való szadista örömmel van áthatva – lényegében egy öldöklés nélküli háború. Orwell úgy vélte, hogy a sport a nacionalizmus modern jelenségével függ össze, ahol az emberek azonosulnak a hatalmi egységekkel és mindent a versengő presztízs szempontjából szemlélnek.[168] Ugyanakkor Peter Donnelly (2011) úgy érvel írásában, hogy a sport Janus-arcú, ellentmondásos, hiszen a komoly versengés mellett a béke, illetve a békés egymás mellett élés jelképeként is tekinthetünk rá, ami párhuzamot mutat az olimpiai szemlélettel is.[169] Ugyanakkor az is látható, hogy a sportban a nemzeti identitás hangsúlyozása, kidomborítása gyakran kiélezi a szembenállást, fokozza a versengést, sőt időnként akár agressziót is szülhet. A sport militarizált jelleget is ölthet, hiszen a csapatszellem, a fegyelem és a győzelemre való törekvés, a kitartás, a háborús ideológiákhoz hasonló értékeket helyez előtérbe. Idézzük itt fel, hogy a náci Németország egyenesen propagandacélokra használta az 1936-os olimpiai játékokat, miközben igyekezett elterelni a figyelmet a szélsőségesen rasszista politikájáról és az egyre erősödő militarizmusról.

Mindazonáltal a nemzeti válogatottak összecsapásai is gyakran testesítették meg a nemzeti érdekek ütközését és kaptak ezáltal erős politikai színezetet, mint például az 1956-os magyar–

[166] Olympics.com: Around 5 billion people – 84 per cent of the potential global audience – followed the Olympic Games Paris 2024. https://www.olympics.com/ioc/news/around-5-billion-people-84-per-cent-of-the-potential-global-audience-followed-the-olympic-games-paris-2024

[167] SÁRKÖZY, Tamás (2017): A sport mint nemzetstratégiai ágazat. Polgári Szemle, 13(4–6), 143–159., DOI: 10.24307/psz.2017.1212

[168] ORWELL George (1945): The Sporting Spirit. Tribune, London. 1945. december 14. szám.

[169] DONNELLY, P. (2011). From War without Weapons to Sport for Development and Peace: The Janus-face of Sport. The SAIS Review of International Affairs, 31(1), 65–76. https://www.jstor.org/stable/27000236 https://www.jstor.org/stable/27000236

orosz vízilabda összecsapás, vagy az 1969-es csehszlovák–orosz hokidöntő. Ezzel szemben pedig David Papineau filozófus írásában úgy vélekedik, hogy Orwell mégis tévedett és „A modern világban a nemzetközi sport a béke bizonyíthatóan fontos elősegítője".[170]

A sport széleskörű eszközeinek, páratlan népszerűségének és pozitív értékeken alapuló mivoltának köszönhetően ideális eszköz ahhoz, hogy hozzájáruljon akár az Egyesült Nemzetek Szervezetének küldetéshez is, különösen a fejlődésre és békére vonatkozó célkitűzéseihez. Olyannyira, hogy a szervezet közgyűlése határozatában (A/RES/67/296.) április 6-át a Sport a Fejlődésért és Békéért Nemzetközi Napjává (International Day of Sport for Development and Peace) nyilvánította.[171] E határozat elfogadása azt is mutatja, hogy az ENSZ egyre inkább elismeri a sport pozitív hatását az emberi jogok előmozdításában, valamint a társadalmi és gazdasági fejlődésben. A sport átlépi az országhatárokat, elősegíti a toleranciát, a kitartást és a tiszteletet a kultúrákon belül és azok között, ezzel az igazságos, békés és befogadó társadalmak felé viszi az emberiséget.

Ezekből is látható, hogy a sport és a nacionalizmus, militarizmus, illetve neoliberalizmus kapcsolata igen érzékeny és változékony terület. Viszont a vizsgált területekről az állapítható meg, hogy a patriotizmus jelentős szerepet kap a nagy sporteseményeken. A társadalmi identitás elméletei és társas identitás–társas kategorizáció kettős elméleti kerete alapján megmagyarázható a jelenség, amelyben a nézők érzelmi kötődéssel és ragaszkodással viseltetnek hazájuk iránt, és támogatják nemzetük képviselőit, sportolóit. A Tajfel és Turner (1979) által kidolgozott társas identitás elmélete két fő összetevőre épül: a társas kategorizációra (amikor az emberek csoportokba sorolják magukat és másokat is) és a társas összehasonlításra (a saját csoportot más csoportokkal vetik össze). Az elmélet szerint a csoporttagok számára lényeges a pozitív társas identitás kialakítása, vagyis a saját csoport más csoportoktól való pozitív megkülönböztetése.[172] A csoporthoz való tartozás során az egyéni „én" érzés átalakul egy kollektív „mi" érzéssé, amely magában foglalja a csoport többi tagját is. A társas identitás alapját sokféle csoporttagság képezheti, például nemi, etnikai, iskolai, munkahelyi, nemzeti közösség vagy más közös jellemző.

A korábbi kutatások erős kapcsolatot mutattak ki a sport, a patriotizmus és a nacionalizmus között, számos országban végeztek vizsgálatokat a sporttal kapcsolatos nemzeti büszkeségről

[170] PAPINEAU, David (2018): What the Olympics can teach us about a better kind of nationalism. 2018. 02. 19, https://www.vox.com/the-big-idea/2018/2/19/17025184/olympics-nationalism-cosmopolitanism-borders-international-peace-understanding

[171] United Nations A/RES/67/269. Letölthető: https://docs.un.org/en/A/RES/67/296

[172] TAJFEL, H., – TURNER, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), The social psychology of intergroup relations. 33–47. Brooks/Cole. Monterey, CA.

és a „sportpatriotizmusról” is. Egy friss és kiterjed kutatás tudományos cikkekre alapozva vizsgálta a sportot mint a nacionalizmus és a patriotizmus eszközét és jó rálátást nyújt a sport nemzeti identitás formálásában betöltött szerepéről.[173]

A tanulmány széleskörű vizsgálata azt mutatta, hogy a nemzeti csapatok sikerei, a nagy sportesemények rendezése, a sportolók által megtestesített értékek mellett a sport körüli rituálék és szimbolikák is hozzájárulhatnak ahhoz, hogy egy nemzet hogyan látja önmagát, hogyan jeleníti meg magát és hogyan vélekedik erről a világ. Jó példa az utóbbira a legutóbbi Párizsi Olimpiai játékok megnyitó ünnepsége, mely meglehetősen nagy visszhangot váltott ki és heves véleményeket hozott felszínre a túlságosan is „szabados” és „elfogadó” stílusa miatt.[174]

Megítélésem szerint a fentiek egyértelműen alátámasztják, hogy a sport rendkívül sokrétű módon járulhat hozzá a nemzeti identitás alakításához és megjelenítéséhez. Legyen szó bármelyik dimenzióról, kijelenthetjük, hogy a sport érzelmeket generál, közösségeket kovácsol, szimbólumokat és narratívákat teremt, amelyek segítségével a nemzetek megmutatkozhatnak a világ előtt. Fontos azonban megjegyezni azt is, hogy a sport nem minden esetben garancia a nemzeti identitás építésére; vannak problémás esetek, és gyakran a sport és a nemzeti identitás kapcsolata politikai, társadalmi és gazdasági érdekek mentén formálódik. Mindezek tükrében érdemesnek tartom a hazai viszonyokat is megvizsgálni ebből a nézőpontból.

A nemzeti összetartozás egyik alapköve a közös múlt, a kollektív történelem és az ahhoz kapcsolódó közösségi élmények. Ezen örökség gondozása állami és közpolitikai feladat, így a sport és a sporttevékenységek a kulturális örökség részévé váltak. Magyarország esetében a nemzettudatot különösen erősen befolyásolja az a gondolat, hogy „kis országként” is képesek voltunk és vagyunk nagy eredményekre.

Mi magyarok úgy tekintünk a sportra, hogy az több mint egyszerű szabadidős tevékenység vagy versengés, ezáltal a sport hagyományosan kiemelt szerepet tölt be a nemzeti identitás kialakításában és megerősítésében.

---

[173] MUSPARDI, Ahmad Chaeroni – MOTTAKIN, Ahmed –TALIB, Kamal –LANI, Mohd Nizam –KURNAZ, Mert, –ASTUTI, Yuni –ORHAN, Bekir (2024): Sports as an instrument of nationalism and patriotism: a systematic literature review on the role of sports in shaping national identity in various countries. Retos, 61, 1038–1049. https://www.researchgate.net/publication/384945833_Sports_as_an_instrument_of_nationalism_and_patriotism_a_systematic_literature_review_on_the_role_of_sports_in_shaping_national_identity_in_various_countries

[174] MUCSI, Viktor (2024): A felháborodások után törölték az olimpia megnyitójáról készült videókat a hivatalos oldalakról. 2024. 07. 28., https://index.hu/sport/2024/parizs/2024/07/28/parizs-2024-olimpia-megnyito-unnepseg-franciaorszag-nob-video-torles/

A magyar közpolitika a sportnak a nemzeti identitás szempontjából betöltött kiemelt jelentőségét felismerve alakította a kereteit és finanszírozza azt. Több nagy nemzetközi világversenynek adtunk otthont, ezek rendezése nem csupán gazdasági lehetőség, hanem az országimázs építésének és a nemzeti önazonosság erősítésének hatékony eszköze is. Ezen események sikeres megrendezése és a sportlétesítmények fejlesztése, beleértve a stadionok és uszodák építését és felújítását, közpolitikai döntések eredménye, melyek a sport nemzetközi presztízsének növelését célozzák.[175]

A sport a nemzetek közötti versengés és a teljesítmények összemérésének kiváló terepe. Különösen igaz ez a labdarúgásra, amely a világ legnépszerűbb sportága, és Magyarországon a nemzeti önbecsülés fontos fokmérője. A magyar néplélekben gyökerező virtus, az erény és vitézség megmutatásának vágya és időnként kényszere a sportteljesítményekben is megmutatkozik. A magyar labdarúgó-válogatott teljesítménye így szorosan összefonódik a nemzeti múlttal és a pályán elért eredmények a nemzeti önbecsülés kifejeződésévé váltak. Az elmúlt években tapasztalt sportsikerek, közösségi élményeket teremtenek és hozzájárulnak a nemzeti identitás tartós megerősödéséhez.

Ugyanakkor a sport központi irányítása, kezelése és természetesen a finanszírozása számos kihívást és vitát is rejt magában. A nagyszabású sportlétesítmény-beruházások és a hivatásos sport támogatásának mértéke, vagy az olimpia rendezésének gondolata időről időre szenvedélyes közéleti vitákat generál. Mindazonáltal a mai magyar sportközélet és közpolitika lényege éppen az, hogy hatékony szervezeti keretek között támogassa azokat a sporttevékenységeket, amelyek szolgálják a nemzeti és helyi közösségek érdekeit. A sportágazat stratégiai kezelése és a sportsikerek elérése nem csupán társadalmi és gazdasági jelentőséggel bír, hanem alapvetően járul hozzá a nemzeti ellenállóképesség megerősödéséhez is, hiszen a közös célokért való küzdelem, a sikerek megélése és a kudarcok feldolgozása kollektív tapasztalatokat nyújt, erősítve a nemzet lelki erejét, tartását, büszkeséget.[176]

Mindezek mellett persze más vélemények is napvilágra kerülnek. Sárközy Tamás: A sport, mint nemzetstratégiai ágazat című 2017-es tanulmánya fontos megállapításokat tartalmaz, ami egyfajta kritikaként is értelmezhető, ebből érdemes megemlíteni, hogy a sport finanszírozásában az alulfinanszírozás mellett az esetleges túlköltekezés vagy a források nem

[175] SÁRKÖZY, Tamás (2017): A sport mint nemzetstratégiai ágazat. Polgári Szemle, 13(4–6), 143–159., DOI: 10.24307/psz.2017.1212.
[176] Ifj. LOMNICI, Zoltán (2021): A sport kiemelt szerepet játszik a nemzeti identitás kialakításában és formálásában. 2021. június 24.
https://alaptorvenyblog.hu/a_sport_kiemelt_szerepet_jatszik_a_nemzeti_identitas_kialakitasaban_es_formalasaban.html

megfelelő allokációja is a problémák forrása lehet. Kívánatos lenne, hogy a központi finanszírozás súlypontja a jelenlegi, jellemzően a nyári olimpiai sportágakra és a labdarúgásra koncentráló megközelítés helyett inkább a tágabb értelemben vett szabadidősport támogatása felé tolódjon el. Bár az állam szerepvállalása továbbra is elengedhetetlen a sportéletben, fokozatosan erősíteni kellene a sport civil, alulról szerveződő jellegét is, és – elsősorban üzleti, piaci alapokon – növelni a vállalatok és vállalkozások részvételét a professzionális sport finanszírozásában.[177]

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a sport Magyarországon több mint játék, több, mint szórakozás, valójában a nemzeti identitás, a hazafiság és a nemzeti ellenállóképesség egyik formáló ereje és – a médiára támaszkodva – egyik leghatásosabb eszköze. Történelmi gyökerei, társadalmi beágyazottsága, tudatos politikai támogatása és a nemzetközi színtéren elért eredményei révén a sport nem csupán a test kultúráját szolgálja, hanem a nemzet lelki és szellemi erejét is táplálja, hozzájárulva az összetartozás érzésének elmélyítéséhez és a kihívásokkal szembeni nemzeti helytálláshoz.

3.3. Hazafias nevelés a nagyvilágban – összehasonlító elemzés

A hazafiság érzésének tovább örökítésé minden kultúrában jelen van, de a hazafiság és a hazafias nevelés fogalma a világ különböző nyelvein és kultúráiban sokrétűen értelmezhető, ebben is tükrözve az adott társadalom történelmi hátterét, fejlődését, de a politikai berendezkedés és a kulturális értékek ugyanúgy megjelennek ezen a területen. Úgy találtam, hogy a hazafias nevelésre nincsen egyetlen univerzális definíció, de bizonyos közös elemek mégis megfigyelhetők, ugyanakkor – a fentiek miatt – jelentős eltérések is mutatkoznak, melyek lényeges elemeit a vizsgált országok tekintetében az alábbi táblázatban foglaltam össze:

[177] SÁRKÖZY, Tamás (2017): A sport mint nemzetstratégiai ágazat. Polgári Szemle, 13(4–6), 143–159., DOI: 10.24307/psz.2017.1212.

1. táblázat: Hazafias nevelés nemzetközi megközelítései[178]

Ország	Fogalom elnevezése	Fókuszpontok	Kulturális kontextus, megközelítés
USA	Patriotic education	Alkotmányos értékek, szabadság, demokrácia, állampolgári kötelességek	Az oktatás célja az alkotmány és az amerikai eszmények (freedom, democracy) tiszteletben tartása. A hazafiság egyéni döntésként jelenik meg, hangsúly a civil részvételen és kritikus gondolkodáson van.[179] [180]
Kína	爱国主义教育 (Àiguó zhǔyì jiàoyù – „patriotizmusra nevelés”)	Nemzeti egység, KKP értékei, kulturális hagyomány, társadalmi harmónia	A nevelés a kommunista párt ideológiáját közvetíti, célja a közösségi gondolkodás és a párt iránti lojalitás megerősítése. A történelem oktatása politikai eszközként funkcionál.[181]
Japán	愛国心教育 (Aikokushin kyōiku – „hazaszeretetre nevelés”)	Tisztelet, tradíció, közösség, társadalmi felelősség	Óvatos, mivel a II. világháború utáni időszakban kerülték a nacionalista nevelést. Napjainkban inkább erkölcsi nevelésen keresztül jelenik meg, erős társadalmi kötelességtudattal.[182]
Németország	Politische Bildung / Demokratieerziehung	Kritikus gondolkodás, felelősség, demokrácia, történelmi feldolgozás	A hazafiság helyett a demokratikus értékekre és a történelmi múlt feldolgozására (pl. holokauszt, nácizmus) helyezik a hangsúlyt. A cél a demokratikus állampolgár nevelése, nem a „klasszikus” hazafiság.[183]
Franciaország	Éducation civique /Éducation morale et civique	Köztársasági értékek, szekularizmus, szabadság-egyenlőség-testvériség	A francia hazafiság a forradalom eszméire épül. Az oktatás célja a republikánus értékrend átadása, az állampolgári tudat fejlesztése, faji és vallási egyenlőség hangsúlyozása.[184]

[178] A szerző saját szerkesztése.

[179] MONTAGUE, Zach – GREEN Erica L. (2025): Trump Signs Order to Promote ‘Patriotic Education’ in the Classroom. 2025. 01. 29. https://www.nytimes.com/2025/01/29/us/politics/trump-executive-orders-schools-antisemitism-race-gender.html

[180] DONADZE, Nino (2023): Building Patriotism in the United States of America through Education of History. June 2023. Journal in Humanities 12(1). DOI: 10.31578/hum.v12i1.516

[181] Patriotic Education Law of the People's Republic of China. Adopted at the 6th Meeting of the Standing Committee of the Fourteenth National People's Congress on October 24, 2023.

[182] Legislative Council Secretariat Information Note: National identity education in the Research Office United States and Japan. IN18/2024. https://app7.legco.gov.hk/rpdb/en/uploads/2024/IN/IN18_2024_20241017_en.pdf

[183] KENNER, S. (2019): Germany: Politische Bildung. Citizenship Education in Germany from marginalization to new challenges. JSSE – Journal of Social Science Education, 19(1). https://doi.org/10.4119/jsse-1618

[184] Ministre De L’education Nationale: L'éducation à la défense. 2024. 07. 27. https://www.education.gouv.fr/l-education-la-defence-8276

Magyarország	Hazafias és honvédelmi nevelés	Történelmi tudat, nemzeti identitás, honvédelem, társadalmi felelősség	A nevelés célja a hazaszeretet elmélyítése, nemzeti identitás erősítése, különös tekintettel a múlt emlékeire (pl. Trianon, 1956).[185]
Oroszország	Патриотическое воспитание (Patrioticheskoe vospitanie)	Katonai hagyományok, hősi múlt, állami lojalitás, tanórák, sportversenyek, szellemi vetélkedők, ifjúsági szervezetek (Junarmija).	Állami szinten, központilag irányított programok. Kiemelt szerepe van a haderőnek és a történelmi győzelmeknek. Fontos eszköze az identitásformálásnak.[186] [187] [188]
Ukrajna	патріотичне виховання (patriotychne vykhovannya)	Állampolgári öntudat, a nemzeti identitás és a társadalmi kohézió erősítése	Értékalapú nevelés: erkölcsi értékek (tisztelet, felelősség, bátorság, lojalitás). Történelmi tudat formálása: nemzeti hősök, történelmi események megismerése. Állampolgári aktivitás fejlesztése: részvétel közösségi programokban. Haditechnikai és honvédelmi ismeretek integrálása az oktatásba.[189]

Kutatásom során több olyan elemet is felfedeztem, amelyek közösek, azaz minden országban megjelennek, valamilyen formában. Ilyen elem a hazaszeretet és a lojalitás, de itt meg kell jegyezni, hogy magának a „haza” fogalmának is eltérő a tartalma, ugyanis valahol ez alatt a földrajzi területhez, máshol nemzethez, politikai közösséghez vagy éppen kulturális örökséghez történő kötődést értenek. A másik közös elem a nemzeti identitás és összetartozás, a társadalmi kohézió megerősítésének szándéka. Harmadik területként az értékek és normák közvetítését azonosítottam, ennek keretében a nemzeti értékek, történelmi narratívák és az adott társadalmi normák átadása, közvetítése a fő motívum. Szintén közös az a szándék, hogy tudatosítsák az egyén felelősségét saját magáért, a közösségért és az ország fejlődéséért.

[185] https://kadetprogram.hu/

[186] The Moscow Times: Putin Orders Russian Schools to Appoint 'Patriotic' Advisers. 2022. 06. 29. https://www.themoscowtimes.com/2022/06/29/putin-orders-russian-schools-to-appoint-patriotic-advisers-a78140

[187] SANINA, A.G. (2016): Patriotism and patriotic education in modern Russia. Sociological research 5, 44–53.

[188] Джолиев, Ислам – Сапаров, Байрамгельды – Каримов, Нияз – Обносов, Владимир – Мишин, Алексей. (2024). Methods of activating patriotic education through sports and physical activities: Case study on the example of educational institutions. Management of Education. 14. 169–177.

[189] S. ABRAMOVA – O. KOPALOVA – V. CHERKASOVA (2019): Patriotic Education of Youth in Contemporary Conditons. Atlantis Press, https://doi.org/10.2991/ISCFEC-18.2019.109 https://www.academia.edu/77384686/Patriotic_Education_of_Youth_in_Contemporary_Conditions?email_work_card=view-paper

Ugyanakkor számtalan elem mutat kisebb nagyobb eltérést a kulturális és nyelvi, vagy tartalmi oldalon, vegyük ezeket is sorra.

A hazafias nevelés kihagyhatatlan eleme a nemzeti történelem. Éppen ezért gyakran építenek is az adott nemzeti történelemre, ugyanakkor a vizsgált országokban ennek megvalósítása is eltérő képet mutat. Például Oroszországhoz hasonlóan Kínában a „patriotikus nevelés" a Kínai Kommunista Párt ideológiájának és a nemzeti büszkeségnek az erősítését célozza, míg Japánban a „patriotizmus" fogalma a történelmi előzmények tükrében érzékenyebb téma, de ide sorolhatjuk Németország II. világháború után kialakult kollektív bűntudatát, amely a mai napig is hatással van a közgondolkodásra.[190]

Korunk jelentős alakítója, a globalizáció szintén hatással van a hazafias nevelésre, aminek így szembe kell néznie a nemzeti határok elmosódásával és a multikulturális társadalmak jelentette új kihívásokkal is. Ez talán az egyik legjelentősebb véleménykülönbség, hiszen míg egyes megközelítések a nacionalizmus, addig mások a kozmopolitizmus és a hazafiasság közötti harmónia megteremtésére törekszenek, hangsúlyozva a más kultúrák iránti tiszteletet is.

A fenti elemzésből jól látható az is, hogy a politikai szocializáció szempontjából a hazafiság közvetítése az iskolai oktatásban kap legnagyobb szerepet. Például 2022 óta minden orosz iskolában kötelező hetente a „Beszélgetések fontos kérdésekről" („Разговоры о важном") című órát tartani, amik kifejezetten hazafias tartalmakat közvetítenek.[191] Viszont az is látható, hogy a különböző országok oktatási rendszerei más-más módon oldották meg ezt, míg egyes rendszerek erősen hangsúlyozzák a nemzeti hovatartozás érzésének kialakítását, mások inkább a kritikus gondolkodásra, a pluralizmusra és a globális állampolgárságra fektetik a hangsúlyt. Ez az állampolgári nevelés része, de a hazafiság különböző értelmezése miatt ennek tartalma is más az egyes oktatási rendszerekben. Az eltérés okát úgy találhatjuk meg, ha azt vizsgáljuk hogyan határozzák meg a különböző országok azt a kérdést, hogy mit is jelent „jó állampolgárnak" lenni. Joel Westheimer és Joseph Kahne kutatásai alapján három fő típus különíthető el az állampolgári nevelés céljai között, amelyek a hazafiság értelmezését is meghatározzák: [192]

[190] BAUER, Bence (2023): Az akarat útvesztője: Németország esete az európai főhatalommal. Magyar-Német Intézet 2023. február 9. https://magyarnemetintezet.hu/kutatas/az-akarat-utvesztoje-nemetorszag-esete-az-europai-fohatalommal

[191] KÖHLER, Rahel (2025): Jugend für den Krieg. https://www.reservistenverband.de/magazin-loyal/russland-jugend-fuer-den-krieg/

[192] WESTHEIMER, Joel – KAHNE, Joseph (2004): What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy. June 2004. American Educational Research Journal, 41(2), 237–269.

- Engedelmes állampolgár – ez a megközelítés az autoritás, a rend és a hagyományos nemzeti szimbólumok, értékek tiszteletét hangsúlyozza. Az ilyen nevelés középpontjában a szabályok betartása, az állami intézmények iránti lojalitás és a nemzeti büszkeség áll.
- Résztvevő állampolgár – ez az értelmezés az aktív társadalmi részvételt és a közösségi elköteleződést támogatja. Az állampolgárt nemcsak a jogaira, hanem a kötelezettségeire is felkészíti, ezzel hangsúlyozva a társadalmi szerepvállalás fontosságát.
- Kritikusan gondolkodó állampolgár –a diákok, majd állampolgárok képesek legyenek tárgyilagosan értékelni a fennálló rendszert, felismerjék az igazságtalanságokat, és motiváltak legyenek a társadalmi változásokban. A hazafiság ebben a megközelítésben nem feltétlenül jelent kritikát nélkülöző lojalitást, hanem a közösség jobbításának vágyaként jelenik meg.

Mivel ezek az eltérő állampolgári ideáltípusok elég különbözőek, így nyilván meglehetősen különböző tantervi és pedagógiai gyakorlatokban öltenek testet. Így érthetővé válik, hogy míg egyes iskolák a nemzeti ünnepek és nemzeti hősök hangsúlyozásával erősítik a kötődést, mások ugyanakkor vitákat, projektmunkát és közösségi eseményeket, rendezvényeket használnak a kritikai és részvételi attitűdök kialakítására, erősítésére. Az oktatási politika szempontjából tehát kulcskérdés, hogy melyik hazafiság-felfogást részesíti előnyben, az engedelmességen alapulót, a részvételen alapulót vagy a kritikai tudatosságon alapulót. A demokratikus értékek megerősítését célzó oktatásban az utóbbi kettő – különösen a kritikai állampolgár modellje – bizonyulhat hosszú távon hatékonyabbnak, ha a reziliencia oldaláról közelítünk a kérdéshez.

A következő fejezetben részletesen tervezem elemezni a honvédelmi nevelés fogalmát, tartalmát, így akár már átvezetőként is tekinthetünk a következő azonosított elemre, ez pedig a katonai elem, a katonai tartalom kérdése. Itt az figyelhető meg, hogy egyes országokban hangsúlyosabb a katonai jellegű felkészítés, míg másutt ez háttérbe szorul vagy inkább civil szervezetek keretei között marad. Ezutóbbi kapcsán mindenképp megemlítendő az Amerikai Cserkészszövetség (Boy Scouts of America), amelynek több millió tagja tevékenykedik a hazafias nevelés erősítésén.

DOI: 10.3102/00028312041002237
https://www.researchgate.net/publication/243786974_What_Kind_of_Citizen_The_Politics_of_Educating_for_Democracy

A hazafias nevelés egy meglehetősen összetett és dinamikus fogalom, amely mélyen gyökerezik az adott kultúra történelmében és tükröződik benne a társadalmi berendezkedés. Míg a haza iránti szeretet és lojalitás közös elem, a fogalom értelmezése és hangsúlyai és a tevékenységek megnyilvánulási formái jelentősen eltérhetnek és el is térnek a világ különböző részein. Az összehasonlító elemzés jól megvilágította, hogy a hazafias nevelés nem egy egységes fogalom, hanem nagyon sokféleképpen értelmezhető és kivitelezhető a különböző kulturális és politikai normáknak megfelelően.

3.4. Részösszegzés

Ez a fejezet a hazafias nevelés és a testnevelés összefüggéseit vizsgálta elméleti, történeti és összehasonlító-elemzési szempontból.

A hazafias nevelés fogalmi elemzése megmutatta, hogy a haza iránti elkötelezettség pedagógiai közvetítése Magyarországon a történelmi korokon át napjainkig folyamatosan jelen van az oktatáspolitikában, tartalma és hangsúlyai azonban korszakonként és politikai rendszerenként jelentősen változtak. A fogalom mai értelmezésének lényege a hazához – szülőföldhöz, anyanyelvhez, nemzeti hagyományokhoz – való pozitív viszony tudatos kialakítása és megszilárdítása. A pedagógiai funkció kettős: egyrészt érzelmi és akarati nevelés, másrészt az egyéni felelősségérzet és a közösségi cselekvőkészség formálása. E kettős funkció reziliencia szempontjából is fontos, hiszen egy erős közösségi identitás, a közös értékekhez való kötődés és a kollektív cselekvőképesség válsághelyzetekben az alapvető érték.

A sport identitásképző szerepének elemzése véleményem szerint kellőképpen igazolta, hogy a nagy nemzetközi sportesemények és a nemzeti válogatottak szereplése olyan közös élményeket, szimbólumokat és narratívákat hoznak létre, amelyek az összetartozás érzését erősítik. A társas identitás elmélete keretet biztosít ehhez a jelenséghez, hiszen kimondja, hogy a csoporthoz való tartozás során az egyéni én-érzés kollektív mi-érzéssé alakul, és ez a sportban különösen intenzíven élhető meg.

Magyarország esetében a sport hagyományosan a nemzeti önbecsülés egyik fokmérője is, ugyanis a nemzetközi sportsikerek erősítik a nemzeti öntudatot és ezzel hozzájárulnak a társadalmi kohézió fenntartásához. Ugyanakkor a fejezet felhívja a figyelmet a sportnacionalizmus árnyoldalára is, amikor a sport nemcsak összeköt, hanem szembenállást is

eredményezhet, olyannyira, hogy a nemzeti identitás hangsúlyozása időnként akár agressziót is szülhet.

A hazafias nevelés nemzetközi összehasonlítása nyolc ország modelljének elemzésén keresztül három következetesen visszatérő közös elemet azonosított: a hazaszeretet és a lojalitás közvetítését, a nemzeti identitás és a társadalmi kohézió erősítését, valamint az egyéni felelősség és az értékalapú normák átadását. Ugyanakkor a fejezet rámutatott arra is, hogy a hazafias nevelés nem egy egységes fogalom. Általánosságban úgy fogalmazható meg, hogy egy olyan komplex pedagógiai folyamat, amely az egyén nemzeti identitásának, hazához való kötődésének és felelős állampolgári magatartásának kialakítására irányul, a demokratikus értékek és az egyetemes emberi jogok tiszteletben tartásával.

A fejezet összességében alátámasztotta, hogy a sport és a testnevelés a hazafias nevelés természetes és történelmileg is beágyazott összetevője: a közös sportélmény jellemformáló erő, a testnevelés által fejlesztett kompetenciák – kitartás, fegyelem, önkontroll, csapatszellem – a hazafias nevelés célrendszerével szorosan átfedik egymást, ezért e két terület szimbiózisa nemcsak pedagógiai szempontból, hanem a társadalmi reziliencia oldaláról is értelmezhető.

4. A TESTNEVELÉS ÉS A SPORT SZEREPE A HONVÉDELMI NEVELÉSBEN

4.1. A honvédelmi nevelés pedagógiai keretei

Amint a történelem korábbi szakaszaiban, úgy napjaink komplex és folyamatosan változó biztonsági kihívásai között is a honvédelmi nevelés a társadalom vitális igényeként jelentkezik, és azt a célt szolgálja, hogy a társadalom továbbra is erős maradhasson, biztosítsa saját értékeinek fennmaradását, vagyis a saját jövőjét.[193]

Gyakorlati oldalról pedig az iskola és honvédelem kapcsolatának alakulását így írták le: „egyoldalú szellemi képzés ellensúlyozása az erkölcsi és művészeti neveléssel és a jellemképzés mélyítésével, a nemzeti irány (Heimatskunde) kiegészítése a külföld közművelődésének ismertetésével (Auslandskunde, Kulturkunde), a testi nevelés fokozott felkarolása és hasznosítása a honvédelem javára".[194]

Országos szintű központilag irányított megjelenése az iskolában a Leventemozgalomhoz kapcsolódóan, majd az 1960-as években már a szocialista nevelőmunka részeként értelmezve tér vissza, ekkor célját az ország lakosságában különösen a fiatal nemzedékeben a haza megvédésére irányuló készségek, képességek kialakításában jelölték meg. De hangsúlyozták, hogy része a honvédelem követelményeinek megfelelő általános műveltség emelése és a testi edzettség fejlesztése is.[195]

Fogalmát kutatva a már többször hivatkozott 1997-ben kiadott Pedagógiai lexikonban az alábbiakat találjuk: „a fiatalok fizikai, érzelmi és szellemi felkészítése a katonai szolgálatra, helyesebben a hazafias nevelésnek az az oldala, mely mindkét nemre kiterjedően elsajátíttatja az országban élő emberek és a nemzeti értékek megóvásához szükséges tudást és attitűdöket".[196]

Ugyan érdemes szem előtt tartani, hogy a megfogalmazás még a sorkatonai szolgálat korszakából származik, mégis érezhető belőle, hogy a honvédelmi nevelést nem lehet egyszerűen katonai előképzésnek tekinteni, hiszen valamiféle katonai jellegű, honvédelmi ismeretekre minden állampolgárnak szüksége lenne, még akkor is, ha nem lesz katona. „A

[193] SZABÓ, Zoltán István (2018): Aktuális-e a honvédelmi nevelés, jó-e az iránytűnk. Honvédségi Szemle, 2018(6)., 45.
[194] FINÁCZY, Ernő – KORNIS Gyula – KEMÉNY Ferenc (Szerk.) (1936): Pedagógiai Lexikon. Budapest, Révai Irodalmi Intézet, 798.
[195] KOVÁCS, Gyula (Szerk.) (1968): Iskola és honvédelem. Budapest, Tankönyvkiadó, 63.
[196] BÁTHORY, Zoltán – FALUS, Iván (1997): Pedagógiai lexikon A–H, I. kötet. Budapest, Keraban Könyvkiadó, 649.

nemzetet szolgálni a túléléssel is lehet, az életfeltételek kritikus helyzetek közti megteremtésének képessége az egyik legfontosabb mindennapi kultúraelem. A honvédelem így tágul ki, s a katonai szolgálat helyett egyre inkább identitásbeli készenlétet jelent. Ez pedig az iskola szerepét hangsúlyozza, hiszen az iskola a legfontosabb identitást alakító tényező.[197]"

Az iskolai honvédelmi nevelés sajátos módon katonás vonásokat hordoz, viszont ezekből nem feltétlenül következik a nevelés militarista jellege, mivel a katonás rend, a fegyelem és határozott megjelenés a felnőtt életben is hasznos – az önérvényesítés alapját képző – tulajdonságokat, jellemvonásokat alapoznak meg. A résztvevők kipróbálhatnak különböző szerepeket, és kihívásokkal találkoznak, ezek a kitartásra, személyek közti rendre és önfegyelemre nevelnek, eközben fejlesztik a kreativitást. Sok ország neveléspolitikájában – felismerve a honvédelmi nevelés jelentős társadalmi értékét – a komplex személyiségkibontakoztatás modern eszközeként alkalmazzák, és semmiképp sem tekintik, vagy értékelik az állampolgárok militarizálásának.

Itt érdemes azt is látni, hogy a honvédelmi nevelés fogalma a lexikoni meghatározásban három dimenziót egyidejűleg tartalmaz: a fizikai felkészítést, az érzelmi nevelést és a szellemi fejlesztést. Ez a hármasság a testnevelés és a sport szerepének értelmezése szempontjából is érdekes, hiszen e három dimenzió integrációja az, ami a honvédelmi nevelést valódi rezilienciaépítő eszközzé teheti.

Közben fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy a honvédelmi nevelés fogalma nem összetévesztendő és nem összemosandó a katonai neveléssel, így a honvédelmi nevelés célja sem lehet a katonává nevelés.

A Hadtudományi Lexikon Új kötete pedig már egységesen kezeli a fogalmakat és így ír: „hazafias és honvédelmi nevelés: a nevelés szerves része, olyan tudati, akarati tényezők kialakítása a fiatalság körében, amelyek birtokában képesek és készek a haza védelmére, továbbá arra, hogy a honvédelmi kötelezettségeiknek eleget tegyenek"[198]

Ugyanakkor az előző fejezettel összevetve jól érzékelhető, hogy a hazaszeretet egy tágabb fogalom, amit példamutatással, a hazáról való differenciált gondolkodással, a szülőföld és annak történetének megismerésével, rengeteg tudással lehet fejleszteni, amiben természetesen

[197] MIKLÓSY, Gyula (1998): Hazaszeretetre, honvédelemre nevelés a honvéd gimnáziumban, Iskolakultúra 1998/4. 70–75.
[198] KRAJNC, Zoltán (Főszerk.) (2019): Hadtudományi Lexikon Új Kötet. Budapest, Dialóg Campus, 420. ISBN: 9789635311019

a sport is jelentős szerepet kap. Míg a honvédelmi nevelés ehhez képest szűkebben értelmezhető, hiszen konkrétabb célja van, nevezetesen a védelmi képességekhez hozzájáruló, katonai ismereteket is tartalmazó, felkészítés, felkészülés a váratlan eseményekre, kihívásokra. Ebben a formában pedig már jól látható az, hogy célját tekintve az egyéni és a társadalmi reziliencia kialakításának fontos eszköze lehet.

A hazafias, honvédelmi nevelés eredményessége szempontjából az iskola feladatai és szerepe a nemzetközi példákon keresztül már kirajzolódott, de kutatásom során ezen kívül más területeket is beazonosítottam.

4.1.1. Család

A történelem megmutatta, hogy a társadalmak jövőjét a családok és a családi nevelés alapozza meg. A család nevelő szerepe alapvető a honvédelmi nevelés szempontjából is, mivel a család az a közeg, ahol az egyén legkorábban és legmélyebben elsajátíthatja a társadalom alapvető értékeit, normáit és attitűdjeit. A család a gyermek legkorábbi, gyakran az egész életre kiható élményeinek forrása, de a családnak szoros, szerteágazó kapcsolata van a társadalom más rendszereivel is, ezért társadalmi igényeket is képes közvetíteni a gyerekhez. Tulajdonképpen tekinthető a világra vonatkozó információk összegyűjtőjének és terjesztőjének, ezért minden nevelő hatás közül ez az egyik legjelentősebb.

Egy olyan fiatal, aki a támogató családban felnőve megkapta a szeretet, a biztonság, a felelősségtudat és a nemzeti identitás értékeit, sokkal nagyobb valószínűséggel válik olyan öntudatos, felelős állampolgárrá, aki tiszteli a hazáját, felelősséget vállal közösségéért miközben szilárd erkölcsi alapokon áll.

Egy erős nemzet erős családokra épül. Összességében tehát a család a honvédelmi nevelés első és legfontosabb szocializációs tere, ahol a hazafias érzelmek és a nemzeti identitás alapjai érzelmi, erkölcsi és kulturális szinten megalapozódnak. Ezért inkább úgy tekinthetünk a családra, hogy az nem csupán a magánélet köre, hanem a nemzeti közösség, illetve annak védelmi rendszerének építőköve is. Ezekre az alapkövekre építhet később az iskola, lássuk miként.

4.1.2. Az iskola szerepe a honvédelmi nevelésben

Az intézményesített oktatás és a hazafias, honvédelmi nevelés történeti és funkcionális összefüggései rendkívül szerteágazóak; ezek teljes körű elemzése további kutatást igényelne. Jelen fejezet ezért kizárólag azokra az elemekre koncentrál, amelyek közvetlenül kapcsolódnak az értekezés központi témájához, vagyis a testnevelés, a sport és a társadalmi reziliencia összefüggésrendszeréhez.

Míg a család az értékek, normák és identitás alaprétegeit közvetíti, addig az iskola ezen elemeket tudatosan szervezett, rendszerszintű és fokozatos pedagógiai folyamatok keretében fejleszti tovább. Az iskola – mint az állam által működtetett és szabályozott elsődleges szocializációs intézmény – szerepe messze túlmutat a puszta ismeretátadáson: komplex nevelési funkciót tölt be, amely egyszerre irányul a személyiségfejlesztésre, a fizikai felkészítésre és az értékközvetítésre. Ezen szerepköre révén az iskola meghatározó jelentőségű a hazafias és állampolgári szocializáció folyamatában, valamint a jövő állampolgárainak problémamegoldó képessége, kritikai gondolkodása és közösségi felelősségvállalásának formálásában. Mindezek alapján az iskola a társadalmi ellenállóképesség kialakításának egyik kulcsintézménye.

A hazafias és honvédelmi nevelés iskolai megjelenése a gyakorlatban többféle modell szerint valósulhat meg. Az egyik legelterjedtebb megközelítés a tantárgyi integráció, amely során a honvédelemmel kapcsolatos ismeretek a történelem, a földrajz, az állampolgári ismeretek, valamint kiemelten a testnevelés tantervi tartalmaiban jelennek meg. Egy magasabb szintű, koncentráltabb megoldást jelent, amikor a honvédelmi ismeretek önálló tantárgyként vagy tantárgyi modulként kerülnek be az oktatásba. A harmadik modell a projektalapú tanulásra és élményalapú pedagógiára épül, ebben a nemzeti ünnepekhez kapcsolódó programok, például hadisírok gondozása, veteránokkal való találkozások, továbbá sport- és honvédelmi versenyek révén alakítja ki az érzelmi kötődést és közvetíti az értékeket.

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az említett modellek éles elkülönítése helyett azok rugalmas, eltérő arányú kombinációja vezet a leghatékonyabb nevelési eredményekhez. Ezt a megközelítést támasztja alá Hamar Pál (2023) elemzése is, amely részletesen bemutatja az iskolai testnevelés és a honvédelmi nevelés közötti kapcsolódási pontokat. A tanulmány

konklúziója szerint a két terület közös érték- és célrendszerre épül, és egymást erősítve járul hozzá a fiatalok neveléséhez, valamint a társadalmi reziliencia fejlesztéséhez.[199]

A testnevelés mellett számos más tantárgy tantervi tartalmai is kapcsolódhatnak a hazafias és honvédelmi neveléshez. A történelem, a földrajz, az irodalom, a természettudományos tantárgyak, az elsősegélynyújtás, az ének-zene vagy a digitális kultúra egyaránt hordoznak olyan ismeret- és értékelemeket, amelyek a biztonsági kultúra és a felelős állampolgári attitűd kialakítását szolgálják. Az iskola e strukturált keretek között alapozza meg a jövő nemzedékének fizikai, mentális és erkölcsi felkészültségét, valamint biztosítja a honvédelem és a biztonságtudatos gondolkodás alapjainak elsajátítását.

A modern konfliktusok, katasztrófahelyzetek tanulmányozása rámutat arra is, hogy napjaink egyik legjelentősebb fenyegetése a dezinformáció. E kihívás kezelésében az iskola kiemelt felelősséggel bír, hiszen a kritikai gondolkodás és a médiatudatosság fejlesztésével érhető el, hogy a tanulók képesek legyenek megkülönböztetni a hiteles információkat a manipulatív tartalmaktól, ami a mesterséges intelligencia fejlődésével egyre nagyobb kihívást fog jelenteni. A honvédelmi nevelés részeként az iskola gyakorlati készségeket is közvetíthet, mint például az elsősegélynyújtás, katasztrófavédelmi alapismeretek, együttműködési és kommunikációs készségek, amelyek válság- vagy rendkívüli helyzetekben közvetlenül alkalmazhatók.

Végső soron azt gondolom, hogy az iskola nem csupán egy tudásközvetítő intézmény, hanem a jövő állampolgárainak jellemformálásában is meghatározó szerepet tölt be. Egy tudatosan megtervezett és kiegyensúlyozott honvédelmi nevelési gyakorlat nem kizárólag a haderő utánpótlását szolgálja, hanem a társadalmi ellenállóképesség erősítését is, hozzájárulva egy rugalmasabb, összetartóbb és magabiztosabb társadalom kialakulásához.

4.1.3. Közösség

A társadalmi szervezetek kiemelt és egyedülálló szerepet töltenek be a honvédelmi nevelésben és a társadalmi ellenállóképesség erősítésében, kiegészítve a család és az oktatási intézmények erőfeszítéseit. Feladataik több rétegben, de mindig a közösség szolgálatában nyilvánulnak meg.

[199] HAMAR, Pál (2023): A honvédelmi nevelés és az iskolai testnevelés kovariációja. Hadtudományi Szemle, 16(2), 187–210. DOI: 10.32563/hsz.2023.2.14.

Elsőként a honvédség működését kell említenem, amely a társadalmi ellenállóképesség szimbolikus eleme és mint ilyen az összetartás, a fegyelem és a társadalmi elkötelezettség példáját mutatja a civil társadalomnak. De már többször is érintettük, hogy a társadalmi ellenállóképesség fejlesztése nem csupán katonai, hanem társadalomépítő feladat. Ebben pedig a civil szervezetek az állampolgári önkéntesség, a közösségi összetartozás és a gyakorlati felkészültség erősítésével egészítik, egészíthetik ki a központi törekvéseket. Ilyen formán a civil szervezetek (sportegyesületek, ifjúsági szervezetek, hagyományőrző egyesületek, jótékonysági szervezetek) a honvédelmi nevelés és a reziliencia fejlesztés társadalmi „kötőszövetét" alkotják. Előnyük a rugalmasságukban, a helyi beágyazottságukban és a széles körű tevékenységükben rejlik.[200] A civil szervezetek hiteles közvetítőként szolgálnak, akik képesek eljuttatni a honvédelmi üzeneteket a társadalom olyan rétegeihez is, amelyeket az állami intézmények nehezen érnek el egyfajta hidat teremthetnek a haderő és a társadalom között.[201]

4.2. A magyar honvédelmi nevelés történelmi mérföldkövei

A hazafias és honvédelmi nevelés történeti és funkcionális összefüggései rendkívül szerteágazóak; ezek teljes körű feltárása önálló kutatást igényelne. Ennek megfelelően a jelen fejezet kizárólag azokra a meghatározó elemekre, illetve kulcsfontosságú állomásokra és mérföldkövekre fókuszál, amelyek szoros kapcsolatban állnak az értekezés kérdésfelvetéseivel. A vizsgálat célja annak bemutatása, hogy a korábbi elméleti megközelítések milyen módon és mértékben valósultak meg a gyakorlatban. A fejezet a témához kapcsolódó legfontosabb intézményes és szabályozási mérföldköveket tekinti át, a 18. századi Ratio Educationis testi nevelést elismerő korai szemléletváltásától egészen napjainkig.

Magyarország geopolitikai helyzete évszázadokon át meghatározta a honvédelmi nevelés szükségszerűségét és formáit. Az államalapítás óta a nyugati keresztény civilizáció délkeleti végváraként funkcionáló országunk határai egyben kulturális és vallási választóvonalat is jelentettek, a keleti és déli határvidékek pedig állandó összecsapások színtereivé váltak. Ez a küzdelmes vérrel itatott történelmi út azonban egyedülállóan gazdag hadtörténeti örökséget

[200] SZABÓ, Zoltán – UJHÁZY László (2023): The Possible Role of Sports in Keeping Volunteer Reservists "Forged Together" Between Two Call-Ups: The Case of Hungary Revista Academiei Fortelor Terestre / Land Forces Academy Review 28(3), 171–178.
[201] SZÉKELY, Zoltán – UJHÁZY, László (2020): Strengthening the resilience of the Hungarian society using volunteer reserves Vojenské reflexie 15(2), 7–28.

hagyott ránk, amelyből a katonai utánpótlás nevelésének és az állampolgárok védelmi felkészítésének a kérdései soha nem tűntek el a közgondolkodásból.

A 1777-es és 1806-os Ratio Educationis tanügyi rendeletek az oktatási rendszer egységesítésére törekedtek, és bár elsősorban a szellemi és vallási nevelésre fókuszáltak, de már figyelmet fordítottak a testi nevelésre, egészségre és a tanulók testi épségének megőrzésére is, tehát a testnevelés terén a korai pedagógiai szemléletváltást tükrözte, amely az elme mellett kezdte elismerni a test fejlesztésének szükségességét is. Katonai oldalról nézve pedig elmondható, hogy a napóleoni háborúkra jelentős létszámúvá fejlődött haderők megkívánták az általános hadkötelezettség bevezetését, de nem mindegy, milyen állapotban lévő fiatalokból kellett katonát képezni, így érthető a higiéniai és testi nevelés, fegyelem igényként történő megfogalmazása.

Majd az 1868. évi XXXVIII. tc. rendelkezett az ifjúsági véderőről (a népiskolai oktatásba emelve az anyagot), viszont ennek átfogó gyakorlati végrehajtása az oktatók, az infrastruktúra és a források hiánya miatt végül elmaradt. A jogszabály jelentős előrelépést jelentett abban az értelemben, hogy először jelent meg direkt módon az állam részéről az igény arra, hogy az ifjúság testi nevelése ne csupán egészségügyi, hanem honvédelmi szempontból is releváns legyen, de a gyakorlatot tekintve végül csak a testgyakorlás vált az iskolai oktatás részévé.[202]

Az ifjúság fizikai és szellemi jellegű katonai nevelését egy 1872-ben készített törvényjavaslat kívánta teljessé tenni, amely a céllövészet mellett kötelező katonai és fegyvergyakorlatot írt volna elő minden 15 és 20 év közötti diák számára. Az oktatás lebonyolítására a honvédséget jelölték volna ki. A terv azonban a tanári és tornatanári kar heves ellenállásán megbukott, így a megoldás továbbra is váratott magára.[203]

Az 1870-es éveket, majd az ezt követő évtizedeket is a katonai jellegű ifjúsági szervezetek megalakítási kísérletei jellemezték, például az Ifjúsági Véderő (1872), Iskolai zászlóaljak (1882–1883) vagy a Nemzeti Falanx (1907), illetve az ismét elindított iskolai zászlóaljak szervezésének (1903) mozgalma. Központi támogatás hiányában ezek nem teljesedhettek ki, így nem tudták kielégíteni a katonai vezetés várakozásait sem.[204]

[202] 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában
[203] Képviselőházi irományok, 1872. XII. kötet 575. A tanügyi bizottság jelentése a tanuló ifjúság katonai és fegyvergyakorlatairól szóló törvényjavaslat tárgyában.
[204] P. MIKLÓS, Tamás (1993): A Magyarországi gyermek- és ifjúsági mozgalmak, szervezetek, egyesületek történetének válogatott bibliográfiája (1945–1990). Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 1–193.

A hiányt próbálta több kezdeményezés orvosolni, például 1905-ben Karafiáth Jenő kezdett az egyetemi ifjúság körében ilyen jellegű szervezésbe, majd 1908-tól a képviselőházban is ismételten felmerült a téma. 1913-ban pedig megalakult az Országos Testnevelési Alap és Tanács, amely a honvédelmi ismeretek kötelező oktatását tűzte ki célul. Közben Szemere Miklós kamarás mind szóban, mind tettekben sokat tett a lövészsport fejlesztése, és általánosságban az ifjúság helyes irányba való terelése érdekében. Kiválóan felszerelt lövöldét építtetett (1903), lövész tanfolyamokat szervezett, illetve nemzetközi tapasztalataira hivatkozva folyamatosan a honvédelmi nevelés mellett érvelt parlamenti beszédjeiben. Erőfeszítései és az állami támogatás megszerzésével lövésztanfolyamai széles körhöz eljutottak.[205] Parlamenti felszólalásaiban következetesen érvelt amellett, hogy a céllövészet nem pusztán sport, hanem a modern hadviselés alapkompetenciája. Nemzetközi tapasztalataira hivatkozva rámutatott, hogy a lövészeti kultúra fejlesztése békeidőben is növeli a társadalom védelmi képességeit.[206] [207]

Ez az időszak jól példázza, hogy az intézményi szándék önmagában nem elegendő, hiszen a társadalmi ellenállóképesség fejlesztéséhez működő infrastruktúra és megfelelő humán erőforrás is szükséges.

A szaporodó próbálkozásokat látva, valamint a honvédelmi miniszter kérésére tekintettel Apponyi Albert kultuszminiszter 1907-ben elrendelte a 7. és a 8. osztályos tanulók katonai jellegű felkészítését. Erre a középiskolai játékdélutánok keretében nyílt mód, ahol katonai test és fegyvergyakorlatokkal foglalkoztak.[208]

Az I. világháborút követően a nemzetek politikai és társadalmi vitáiban központi szerepet kapott a háborús veszteségek kompenzálása és a nemzeti újjáépítés gondolata, amelynek meghatározó elemeként az ifjúság fizikai nevelését azonosították. Azonban a sport és a testnevelés fejlesztésében két fő modell különült el. A gazdaságilag fejlett, győztes hatalmakban, mint az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia, a széles körű anyagi jólét tette lehetővé a sport tömeges elterjedését. Ezzel szemben a békeszerződések által gazdaságilag és katonailag korlátozott országokban, mint Németországban vagy

[205] TANGL, Balázs (2021): „Oda kell fejleszteni a nemzetet, hogy a lövés nemzeti passiója, sportja legyen!" Qubit, 2021. február 27. https://qubit.hu/2021/02/27/oda-kell-fejleszteni-a-nemzetet-hogy-a-loves-nemzeti-passioja-sportja-legyen (A letöltés időpontja: 2025. 04. 12.)
[206] SZABÓ, Zoltán (2021): A hazárdőr hazafi: Szemere Miklós. In: BARÁTH, Noémi Emőke –KOVÁCS, Petra –NOVÁK-VARRÓ, Virág – URBANOVICS, Anna (Szerk.) A Haza szolgálatában: Konferenciakötet 2020. Budapest, DOSZ, 144–152.
[207] SAÁD, Ferenc (1943): Honvédelmi nevelés. Budapest, Országos Közoktatási Tanács, 25.
[208] 25.954/1900. és a 30.603/1900. számú VKM rendeletek

Olaszországban, az állam vált a testnevelés központi szervezőjévé. A sikeres sportélethez vagy széles körű társadalmi jólét, vagy centralizált állami stratégia és támogatás szükséges.

Magyarországot a trianoni békeszerződés különösen súlyos területi, gazdasági és katonai korlátozásokkal sújtotta. A nemzeti talpra állás programjának egyik alapvetéseként a politikai vezetés egy fizikailag és szellemileg is ellenállóképes ifjúság nevelését tűzte ki célul. Ennek a törekvésnek a jogi keretét az 1921-ben elfogadott LIII. törvénycikk, a testnevelési törvény teremtette meg, amely több szempontból is úttörőnek számított.[209] Elsőként a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hatáskörébe utalta a közép- és felsőoktatásban zajló testnevelést, valamint a sport társadalmi szintű felügyeletét. Másodikként említendő, hogy kötelezővé tette a testnevelés minden 12 és 21 év közötti, iskolai oktatásban nem részesülő fiatal számára, heti meghatározott óraszámban. Ezzel lényegében megalapozta a Leventemozgalom intézményét, amely a későbbi években, már a Honvédelmi Minisztérium irányítása alatt a katonai előképzés legfontosabb eszközévé vált.

Magyarország ezzel az első olyan állam lett, amely a testnevelést átfogó törvényi szinten szabályozta, lefektetve a modern magyar testnevelési rendszer alapjait és a sportot a nemzetstratégia kiemelt eszközévé emelve. Ezzel egy olyan folyamat vette kezdetét, amely a testnevelést a nemzeti újjáépítés és a honvédelmi képességek megteremtésének szolgálatába állította.

Misangyi Ottó A testnevelés jelentősége a közművelődésben című írásában (1935) azt írja: „Miután az államhatalom számára a jövő szempontjából ma már egyáltalában nem közömbös az egyedek munkabírása és életereje, valamint szükség esetén való alkalmazhatóságuk mértéke sem, a testnevelés a nemzeti nevelésben az államok egész soránál jelentős szerephez jutott. Az államhatalom ennek megfelelően mind többet és többet foglalkozik a testneveléssel, irányítását mindinkább állami feladatnak tekintik s e téren ma már odáig mennek, hogy külön testnevelési törvényekkel biztosítják a fejlődés lehetőségeit és velük a testnevelési kötelezettségnek már régóta feledésbe ment fogalmát alkotják újjá."[210]

[209] A magyar nemzetgyűlés 1921. december 19-én jóváhagyja a „Lex Karafiáth"-ot, azaz az LIII. tc-et, az ún. testnevelési törvényt, mely a Végrehajtási utasítással: az 1924. január 31-én közzétett 9000/1924. sz. VKM-rendelettel együtt a testnevelést állami feladattá nyilvánította.
[210] MISANGYI, Ottó (1935): A testnevelés jelentősége a közművelődésben. Budapest, Stephaneum Nyomda R. T., 9.

4.2.1. A Leventemozgalom

A magyar politikai és katonai vezetés felismerve azt a tényt, hogy egy nép védőképessége túlmutat a haderő létszámán, kiképzettségén és technikai felszerelésén, szükségesnek ítélte a társadalom honvédelmi készségeinek megerősítése is. Ehhez a vezetés a katonai előképzés legmegfelelőbb eszközét a testnevelésben és a sportban találta meg. Mivel a sporttevékenységet a békeszerződés nem tiltotta, annak fejlesztése kiemelt honvédelmi érdekké vált, ezáltal megvalósult a katonai előképzés de sajátos sportos formában.

Az immár törvényi szinten szerveződő Leventemozgalom a honvédelmi nevelés és a sport összekapcsolásának valóban működő intézményes formája lett, amit a már korábban említett a testnevelésről alkotott 1921. évi LIII. törvény alapján szervezték meg, de több nehézség is hátráltatta fejlődését. Talán a leginkább nehezítő körülmények közül a források hiányát, a sportterek kiépítésének nehézségeit, vagy a megfelelő oktatói gárda kialakítását érdemes megemlíteni.[211] Mindezek ellenére hamarosan elindultak a különböző futó és céllövő versenyek. Az Első Országos Leventeverseny, amely 1928-ban atlétika, céllövő, úszó és kerékpáros számokból állt.[212] De ezeken kívül rendszeressé vált a leventék körében a terepfutás, a labdarúgás, a svédtorna, a talajtorna, a birkózás, az ökölvívás, illetve ahol a feltételek lehetővé tették ott a lovaglás, az evezés, vitorlázás és a kerékpározás is.[213] [214]

A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk zárta le a szervezet első húsz évét és nyitotta meg második szakaszt és a fejlődés útját. A jogszabály így fogalmaz: „6. § (1) A leventeképzésnek – amely a magyar ifjúság nevelésének is egyik eszköze – célja az, hogy az ifjúságot a hagyományos magyar katonai erényekben való nevelés útján a haza védelmének magasztos feladataira testben és lélekben előkészítse." A törvénycikk legjelentősebb intézkedése, hogy az egész magyar ifjúságot (egész pontosan a 12–23 év közöttieket) egyetlen szervezetbe tömöríti, ami pedig a nemzetnevelés feladatát kapta. Gyakorlatban a leventeképzésnek azt a célt adták, hogy „az ifjúságot a hagyományos magyar katonai erényekben való nevelés útján a haza védelmének magasztos feladataira testben és lélekben előkészítse."[215]

[211] OLASZ, Lajos (2022): Testgyakorlás, honvédelmi képzés, nemzetnevelés: A levente intézmény a Horthy-korszakban. In Karlovitz János Tibor (Szerk.), Szakmódszertani és más pedagógiai tanulmányok, Komárno: International Research Institute s.r.o. 111–117.
[212] Tolnamegyei Ujság, 1928. 10(13), 10.
[213] KIS, Krisztián Bálint (2013): A leventeegyesületek megszervezésének időszaka (1922–1928). Haditudósító, 2013(1). 49.
[214] VÁRDAI, Levente (2019): A levente – egy emblematikus ifjúságnevelő szervezet a Horthy-korszakból https://ujkor.hu/content/levente
[215] 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről

Ezen felül a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 166.396/1942. V. 1. u. o. sz. alatt a magyar művelődés történetében határkövet jelentő rendeletet adott ki. A m. kir. földművelésügyi, iparügyi, kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterrel egyetértően elrendelte, hogy: „A népiskola felső tagozatában, a mezőgazdasági népiskolában, a gazdasági és általánosirányú továbbképző népiskolában, az iparos- és kereskedőtanonc iskolában, a polgári iskolában, a gimnáziumban, a gyakorlati irányú középiskolában, a tanítóképző intézetben, a felső ipariskolában, az ipari szakiskolában a fiú tanulók tanítására irányadó tantervekben megállapított tantárgyakon felül az 1942/43. iskolai évtől kezdve a „honvédelmi ismeretek" című tantárgyat is – mint a tovább haladás szempontjából tekintetbe jövő tantárgyat – tanítani kell. Ugyanezekben az iskolákban az 1942/43. iskolai évtől kezdve be kell vezetni a naponkénti testgyakorlást is."

Összegezve a jogszabályi változások alapján a honvédelmi ismeretek tanítása a honvédelmi nevelés célját szolgálja a leventekiképzéssel, az iskolai testneveléssel és a naponkénti testgyakorlással együtt.

A leventék kiképzésében a különböző katonai erények kifejlesztéséhez változatos sportágakat, mozgásformákat alkalmaztak, amelyek illeszkedtek az életkori sajátosságokhoz is. Ezek közül a torna, atlétika, ökölvívás, úszás, különböző játékok, haditorna, túrák voltak a leggyakoribb elemek. Ezen kívül honvédelmi ismeretek, fegyveres és fegyver nélküli alaki gyakorlatok, terepsport és a gyalogsági kiképzés, továbbá a térképismeret szerepelt a főbb kiképzési ágakban.[216] Ahol a körülmények adottak voltak a kiválasztottak szakkiképzése is megoldott volt, aminek során akár sí, vízisí, híradó, motorkerékpáros, repülő és ejtőernyős kiképzést is kaphattak a fiatalok.[217] Ezek a tevékenységek komplex módon fejlesztették az állóképességet, a koordinációt, a kockázatkezelést és a közösségi felelősségérzetet, vagyis a társadalmi reziliencia kulcselemeit.

Az 1942-ben kiadott az Iskolai és levente testnevelés kézikönyve című kiadvány több száz tornagyakorlatot és játékot mutat be módszertani jelleggel. Ezek között találhatunk testtartást javító, szertorna gyakorlatokat, gátfutást, súlylökést, rúdugrást, gerelyhajítást, ősi hindu „jóga" gyakorlatokat, játékos feladatokat, haditorna (akadálypálya) gyakorlatokat és játékokat bőséggel.[218]

[216] SZURMAY, Tibor (1940): Honpolgári és Honvédelmi ismeretek. Budapest, Magyar Cserkészszövetség, 41.
[217] A Levente intézmény alapelvei. Haditudósító, 2011(3), 25–28.
[218] KIRÁLY, Dezső (1942): Iskolai és levente testnevelés kézikönyve. Budapest, Magánkiadás.

A II. világháború azonban tragikus módon vetett véget a mozgalomnak: a leventék katonai szolgálatra kötelezése súlyos emberveszteségekkel járt, majd a háború utáni korszak a rendszer teljes megszűnését eredményezte.[219]

Röviden itt ki kell térni még arra is, hogy Magyarország a 20. század elején angol mintára átvette a cserkészmozgalmat, mely hatalmas sikereket ért el a két világháború között, ugyanakkor a cserkészet bizonyos elemeiben eltért a fenti állami céloktól. Mégis a két világháború közötti Magyarországon a cserkészet nem csupán egy szabadidős mozgalom volt, hanem a nemzetnevelés és a „honvédelmi előkészítés" egyik legfontosabb bástyája. A sporttevékenységeik három főbb célt szolgáltak: a fizikai edzettséget, a bajtársiasságot és a katonai jellegű szaktudás (pl. tájékozódás, vízi jártasság) megszerzését. Testnevelési vonalon haladva a cserkészettel kapcsolatosan azt láthatjuk, hogy ők elsősorban a természethez kapcsolódó és a természetben űzhető sportágakat részesítették előnyben. Így főként mezei futás, tájékozódási versenyek, vívás, evezés, kajak-kenu, vitorlázó- siklórepülés, síelés, amatőr-rádiózás szerepelt a programjaik között.

A Leventemozgalom tapasztalatai – minden ellentmondásukkal együtt – világosan igazolták, hogy a testnevelés és sport alkalmas eszköz a honvédelmi felkészítés és a társadalmi reziliencia erősítésére. E történeti előzmények közvetlenül vezettek a II. világháború utáni időszak új szervezeti megoldásaihoz, amely már egy más ideológiai keretben, de hasonló funkcionális logika mentén építkezett. Mivel a világháborút követően új politikai és társadalmi berendezkedés kiépítése indult meg, ezért ez a sport és a honvédelmi nevelés területén is újat hozott, hiszen itt is a saját eszmék terjesztését helyezték középpontba.

4.2.2. A Magyar Honvédelmi Szövetség

A II. világháborút követő időszakban tehát szovjet mintára és persze a politikai nevelés céljából is, több honvédelmi jellegű szervezet jött létre. Először 1948-ban a Magyar Szabadságharcos Szövetség (MSZHSZ) alakult meg, amely a szabadságharcos szellem erősítését, a testedzést, a népi kultúra terjesztését és a honvédelmi képességek fejlesztését tűzte ki maga elé. Országszerte szakosztályokat, sport- és kulturális csoportokat szerveztek, elindították a MHK (Munkára, Harcra Kész) tömegsport mozgalmat.[220]

[219] GERGELY, Ferenc – KISS, György (1976): Horthy leventéi. Budapest, Kossuth, 248–274.
[220] KUN SZABÓ, István (2018): Honvédelmi nevelés történeti távlatokban. Hadtudományi Szemle, 11(3), 250–261.

1948-tól az Országos Magyar Repülő Egyesület (OMRE) repülőképzést nyújtott a fiataloknak, majd 1951-ben a Magyar Repülő Szövetség (MRSZ) vette át a feladatokat. 1955-ben az MSZHSZ és az MRSZ összeolvadásával jött létre a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség (MÖHOSZ), amely elsősorban katonai és szakmai ismereteket közvetített, sportklubokat működtetett, különböző versenyeket és túrákat szervezett.

Az 1956-os események után, 1957-ben újjáalakult a szervezet Magyar Honvédelmi Sportszövetség (MHS) néven, majd 1967-ben Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ) néven folytatta a honvédelmi nevelés és sportélet fejlesztését.[221] Tevékenységének eredményeként a klubhálózata országossá vált, 1978-ra közel 200 ezer tagot számlált, és három fő feladatkörben tevékenykedett: erkölcsi-politikai nevelés, katonai-szaktechnikai képzés, valamint honvédelmi sportok fejlesztése, mindezt kettős céllal, egyrészt a katonai előképzés, másrészt a tartalékosok utóképzése érdekében szervezték meg.

Ebben a korszakban a magyar testnevelési és sportmozgalom fő célkitűzései közé tartozott, hogy sajátos eszközeivel hozzájáruljon a szocialista társadalom építéséhez és védelméhez. Ez egyaránt vonatkozott minden sportágra, de leginkább a honvédelmi-technikai sportokra, ami a hidegháborús légkör miatt különösen fontos szerepet töltött be. Mivel a MHS már az 1960-as évek elején felismerte a technikai sportágak fokozódó jelentőségét, így ezek fejlesztése több éves stratégiai tervek alapján folyt és a szervezet alapvető célkitűzései között szerepelt a lakosság széles tömegeinek a technikai sportokba történő bevonása.[222] Ugyanakkor más tényezők is szerepet játszottak a döntésekben, ugyanis az 1960-as évek második felében készült kutatások eredményei azt mutatták, hogy a gyerekek fizikailag és akaraterő tekintetében gyengébbek, kevésbé ellenállók a betegségekkel szemben, az iskolákban dekoncentráltak, mozgáskoordinációjuk pedig fejletlen.[223]

Az MHS-ben folyó munka során a sportágakat vizsgálva azt láthatjuk, hogy a honvédelmi jellegű tömegversenyek, a sportlövészet, a motorsport, a sportrepülés, az ejtőernyős-sport, a rádiózás, a háromtusa és a modellezés volt a legnépszerűbb. Ezeken kívül a szűkebb keretek között, de a szövetség foglalkozott még a motorcsónak versenyzéssel, evezéssel, a könnyűbúvár kiképzéssel és az íjászattal is. A felsoroltak közül egyes sportágak űzésére

[221] BÖTKÖS, Ferenc (1988): Múlt és jelen… Az MHSZ négy évtizedes története. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 9.
[222] ENDRŐDI, Lajos (Szerk.) (1961): A magyar sport évkönyve. Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 10.
[223] VÁMOS, Gabriella (2021): Az edzett ifjúságért a Kádár-korszakban. in: 2021, DEÁKY, Zita – BALI János (Szerk.): Gyermekélet egykor és ma. Budapest, ELTE BTK Néprajzi Intézet, 235.

kizárólag az MHS klubjaiban volt lehetőség, míg más sportágakban az MHS klubjai a szakági sportszövetségek tagjaiként, azok szakirányításával tevékenykedhettek.[224]

Az MHS legnépszerűbb honvédelmi tömegsport versenye, az „Összetett Honvédelmi Verseny" volt, amely nagy fizikai állóképességet, ügyességet követelt meg az indulóktól, mert ügyességi, fizikai és katonai jellegű feladatokat foglalt magában. A férfiak részére három korcsoportban (I.: 18 éves korig, II.: 30 éves korig, III.: 30 éven felül), nők részére korra való tekintet nélkül került megrendezésre. A versenyzőknek a terepfutáson kívül különböző feladatokkal és akadályok leküzdésével kellett bizonyítaniuk a felkészültségüket.[225] Nagy számban rendezett versenyein jelentős számú versenyző indult, de ez mellett kiterjedt létszámú gépjárművezető-képzést is folytatott, így tevékenysége a társadalom széles rétegeit érintette, ezzel pedig egyaránt erősítette a honvédelmi felkészítést és a sportkultúrát.

A Kádár-rendszerben, 1968-tól újra kötelező lett a honvédelmi ismeretek tanítása az általános iskolák 7. és 8. évfolyamán, tanévenként 6 órában, a középfokú- és felsőfokú intézményekben pedig évi 20 órában. Az ehhez tartozó gyakorlati kiegészítő képzést pedig a kötelező sorkatonai szolgálat előtt kellett elsajátítani. A honvédelmi nevelés és a sport-, illetve szabadidős tevékenység összekapcsolása érdekében a kormány 1967. augusztus 8-i határozatában elrendelte az elődszervezet MHS átalakítását egy egyszemélyi vezetés és felelősség elve mentén felépített, társadalmi alapokon álló szervezetté. Így jött létre a Magyar Honvédelmi Szövetség.

A szervezet irányító szerveit országos, budapesti, megyei, járási, városi, kerületi és üzemi szinten hozták létre. A MHSZ Országos Központját főtitkár, az alsóbb szinteket titkárok irányították, akik személyesen feleltek a szervezet munkájáért, illetve a Szövetség nagy értékű technikai eszközeiért. Az alapszervezetek helyett klubok alakultak, amelyek élére nem választott, hanem kinevezett vezetők kerültek, biztosítva a központi akarat érvényesülését. A már korábban is meglévő sportági szervezetek mellé létrehozták a Magyar Honvédelmi Szövetség gépjárművezető-képző iskoláit is. A klubokban a politikai propagandatevékenység mellett általános és szakhonvédelmi oktatás, valamint minőségi és tömegsport tevékenység egyaránt folyt. Ténykedésének „főbb irányait tekintve egyfelől honvédségi előképzést

[224] ENDRŐDI, Lajos (Szerk.) (1961): A magyar sport évkönyve. Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 46.
[225] ENDRŐDI, Lajos (Szerk.) (1961): A magyar sport évkönyve. Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 47.

biztosító intézményesített klubmozgalmat jelentett, másfelől a tartalékos katonákat fogta össze és társadalmi alapon szervezett számukra ismeretfrissítő felkészítést."[226]

Az 1971-es IV. Ifjúsági törvény 6. bekezdése a testnevelés és sport fontosságát így fogalmazta meg: „26. § (1) A testnevelés és a sport segítse elő az ifjúság helytállását a tanulásban, a munkában, a honvédelmi készségek fejlesztésében és járuljon hozzá szabad idejének hasznos felhasználásához, egészségének védelméhez."[227]

1977 májusában a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) ifjúsági tömegszervezete röviden KISZ, a Magyar Úttörők Szövetsége, az Oktatási Minisztérium és az Országos Testnevelési és Sporthivatal szervezésében elindították az „Edzett ifjúságért!" ifjúsági-tömegsport-kampányt, ebben a 6–26 év közötti fiatalokat a rendszeres testedzését és sportolását kívánták megerősíteni, a honvédelmi készségek fejlesztésével egyetemben.[228] Ennek jegyében versenyeket és vetélkedőket szerveztek iskoláknak, illetve vállalati-üzemi és lakóhelyi közösségeknek. Például futónapokat, túrákat, sportjátékokat, lövészeti és honvédelmi vetélkedőket tartottak, de a népszerű kispályás labdarúgás, asztalitenisz, tollaslabda, kosárlabda sem maradt ki.[229]

A fentiekhez hasonlóan 1956 és 1990 közötti időszakból több tömegsportmozgalomnak tekinthető akciókampány is elindult (pl. spartakiádok, sportnapok, Lakóhelyi Olimpia, Országos Sportnapok stb.), ezek vagy a testnevelés és sport általános népszerűsítését célozták, vagy valamiféle feladatok és szintek teljesítésért járó jelvényszerző próbákra, de a politikai nevelés mellett a társadalom általános egészségügyi állapotának javítása érdekében folytak, beleértve a katonai szolgálatra történő előkészítést is.[230]

Az 1976. évi honvédelemről szóló I. törvény kötelezővé tette a fiatalok számára a honvédelmi nevelésben történő részvételt, így 1978-ban 4912 klubban 197 000 klubtagot és 25 000 pártoló tagot számlált a szervezet. Ez a létszám 1987-re – a különböző szervezeti átalakítások miatt – 4579 klubban 334 776 főre változott.[231] A rendszerváltást követő időszak politikai, gazdasági és társadalmi változásai azonban nem kerülték el a Magyar Honvédelmi

[226] HAUTZINGER, Gyula (2002): Az átalakuló honvédelem koncepciójának aspektusai, különös tekintettel a Nemzetőrség megalakításának lehetőségeire. PhD értekezés, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 24.
[227] 1971. évi IV. törvény az ifjúságról
[228] GONDA, György (1977): Az egészségnevelés feladatai az V. ötéves terv időszakában. Egészségnevelés 18(4), 147–150.
[229] MARTHY, Gábor (1977): Az edzett ifjúságért tömegsport-mozgalom szabályzata. Budapest, Országos Testnevelési és Sporthivatal, 1–21.
[230] GYARMATI, György – PÜSKI, Levente – BARTA, Róbert (2000): Magyarország a XX. században. Szekszárd, Babits Kiadó, ISBN: 963-9272-13-2, 598. https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/596.html#598
[231] BÖTKÖS, Ferenc i.m. 72–82.

Szövetséget sem. A Minisztertanács a 1022/1990. (II.14.) MT határozatában ugyan a köszönetét fejezte ki „az ifjúság hazafias nevelésében és a honvédelmi sporttevékenység szervezésében és irányításában több évtizeden át végzett eredményes munkájáért”, de mégis 1990. október 1-jei hatállyal megszüntette a szervezetet.[232] Ugyan elvi lehetőség volt a klubok társadalmi szervezetté történő átalakulására, de ez csak elvétve volt sikeres.

Ezzel egy aktív korszak lezárult. Visszatekintve ma már megállapítható, hogy a Magyar Honvédelmi Szövetség megszűnése nem pusztán egy szervezet felszámolását jelentette, hanem egy több évtizeden át működő, intézményesített hazafias és honvédelmi nevelési rendszer folytonosságának megszakadását is. Mindezek rámutattak arra is, hogy az ideológiai nevelést is folytató honvédelmi nevelési rendszer társadalmi beágyazottsága és fenntarthatósága nagymértékben függ a politikai és intézményi háttér stabilitásától, ezek hiányában a korábban széles tömegeket elérő struktúrák gyorsan leépülhetnek.

4.2.3. Nemzetközi kitekintés: a vasfüggöny mögött

Csupán a hazai szervezetek tevékenységének elemzésén túl egy tágabb perspektívából is érdemes áttekinteni a korszakban folyó tevékenységeket, ezért ide illesztve röviden áttekintjük a Varsói Szerződés MHSZ-hez hasonló feladattal létrehozott szervezeteiben folyó sporttevékenységeket.

A hazánkban kiépülő rendszernek is mintát adó Szovjetunió legismertebb társadalmi szervezete, igen aktívan és széles körűen működött közre a fiatalok hazafias és honvédelmi nevelésben, 1927-től a repülő és más szervezetekből jött létre a dolgozók tömegszervezete a DOSZAAF (magyarul: Hadsereget, Repülőcsapatokat és Flottát Segítő Önkéntes Társaság). A szervezet repülőklubjai mintegy 8000 pilótát képeztek ki, a II. világháborúig pedig 10 millió főt tanítottak meg lőni. Ezek mellett a rádiózás, motorkerékpár vezetés és más haditechnikai ismeretekkel látta el a fiatalokat, akik milliós számban vonultak be később katonának és harcoltak a világháborúban. A szervezet a háború után is folytatta tevékenységét, repülőklubjaikból került ki Jurij Gagarin, vagy Valentinya Tyereskova is. A szervezet központi támogatással tovább terjeszkedett és az 1970-es évekre 70 milliót megahaladó tagsággal rendelkezett. Az oktatás mellett a sport, kiemelten a technikai sportok jelentették a tömegszervezet feladatainak fő oszlopát, ezen belül a repülő, helikopter, ejtőernyős, vitorlázó,

[232] 1022/1990. (II.14.) Minisztertanács határozata a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIIL8.) Korm. határozat hatályon kívül helyezéséről.

gépjármű, motorkerékpáros, rádiós, búvár, motorcsónakos, lövész, modellező és más szakágakat is működtettek.[233]

A fiatalok katonai szolgálatra történő felkészítése céljából a Német Demokratikus Köztársaságban 1952-ben hozták létre a Gesellschaft für Sport und Technik, vagyis a Sport és technika Társasága nevű tömegszervezetet, amely a fiatalok katonai előképzését egy rendkívül átfogó sport- és kiképzési rendszeren keresztül valósította meg. A szervezet négy fő területen működött: honvédelmi sportágak terén lövészeti szakágakat, akadály- és terepsportokat, valamint kombinált versenyszámokat kínált, a technikai sportok terén motorsportot, rádiós sportot és repülősportot, a vízi sportok terén uszonyos úszást, búvárkodást és vízi többpróbát, továbbá repülő-, hajó- és autómodellezést. A program kiemelkedő eseménye a katonai többtusa volt, amely terepfutást, akadályváltót – kézigránát-dobással és sebesültszállítással kiegészítve – és lövészpárbajt foglalt magában, egyidejűleg fejlesztve a fizikai állóképességet, a határozottságot és a bajtársiasságot. Ez a sokoldalú sportág egész embert követel és a fizikai oldalán túl, alkalmas a jellem és az akaraterő és a bajtársiasság fejlesztésére is. Ez és a többi sportág is számtalan bajnokot és érmet hozott a keleti blokk Németországa számára.[234] A GST rendszere jól példázza, hogy a honvédelmi sportok komplex, multifunkcionális keretbe illesztve egyszerre szolgálhatják a katonai utánpótlás nevelését, a fizikai felkészítést és a jellemformálást.

Bulgáriában Organizacija za Vojenno-technicseszka Potgotovka na Naszelenyieto (OVTPN, magyarul: A Lakosság Honvédelmi-technikai Felkészítésnek Szervezete) néven létesítettek hasonló célú szervezetet 1977-ben. Fő feladatának az ideológiai nevelés mellett, a haditechnikai szakemberek tömeges képzését, a fiatalok elméleti oktatását és táborozásának megszervezését és a honvédelmi-technikai sportágak fejlesztését határozták meg. A tömeges haditechnikai felkészítést a szervezet autós, motoros, lövész, repülő, tengerész, modellező és rádiós klubjai folytatták. A legnépszerűbb a lövész és autó-, illetve motorkerékpár vezetést oktató klubok voltak. Az ideológiai nevelés és haditechnikai képzés mellett honvédelmi sportágak széles skáláját gyakorolhatták a fiatalok. Ezek közül a legnépszerűbbek a sportlövészet, a motorsport, az ejtőernyőzés, a műrepülés, a vitorlázó repülés, a nyári összetett honvédelmi többtusa verseny, a rádió sport, a motorcsónak sport, a víz alatti tájékozódás, a

[233] Testvérszervezetink: DOSZAAF. Budapest, MHSZ Országos Központ Agitációs és Propaganda Osztály. 1978., 1–30.
[234] Testvérszervezetink: Az NDK honvédelmi szervezete. Budapest, MHSZ Országos Központ Agitációs és Propaganda Osztály. 1980., 1–33.

repülőgép-, a rakéta-, és az autó modellezés volt. A szervezetben ezen sportágakban egyaránt jelen volt a tömegsport és a versenysport ág is.[235]

1951-től jön létre a SVAZARM, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Honvédelmi Szervezete, fő feladatának az ifjúság nevelését, a honvédelmi feladatokba történő alkotó közreműködésének kifejlesztését tekintette, persze mindezt a korszak ideológiai modelljében a szocialista haza építésének jegyében végezték. A honvédelmi nevelés és előképzés mellett a tartalékosok utóképzését is felvállalta. Technikai és sporttevékenységet biztosított a motoros sport, a lövészet, a repülés és ejtőernyőzés, az amatőr rádiózás, az elektroakusztika és videotechnika, a számítástechnika, a modellezés a könnyűbúvár sport és a honvédelmi vízisportok, a honvédelmi tömegsport, a kutyakiképzés, a tartalékosok kiképzése és más technikai honvédelmi szakágak területén. Honvédelmi, honvédelmi-sport, tömegsport és versenysport rendezvényeket és versenyeket szervezett.[236] [237] A rendszerváltást követően átalakult, átnevezték, de lényegében átalakulva tovább tudta folytatni tevékenységét. A tevékenysége fokozatosan sportcentrikussá vált és ma Sdružení sportovních svazů České republiky néven folytatja tevékenységét, így az ország második legnagyobb sportszervezete, közel 500 000 taggal rendelkezik.[238]

Összességében azt találtam, hogy a Varsói Szerződés tagállamai – szovjet mintát követve – hasonló elvek szerint folytatták a fiatalok honvédelmi nevelését, így hamar megjelent az igény, hogy a fiatalok ne csak országon belül, hanem nemzetközi szinten is megméressék magukat, amire elsősorban sportversenyeken nyílt lehetőségük.

Nyugat-Európában a II. világháborút követő időszakában a honvédelmi nevelés és a sport terén többféle szervezeti keret működött, ezek változatos tevékenységeken keresztül, de lényegében a fiatalok fizikai, lelki és részben katonai felkészítését végezték. Viszont a keleti blokkhoz hasonló, államilag irányított és közvetlen katonai jellegű ifjúsági szervezetek Nyugaton kevésbé voltak jellemzőek, helyette a fizikai felkészítés és a védelmi kultúra inkább a cserkészmozgalmon, a kadétszervezeteken, a lövészklubhálózaton és az iskolai testnevelésen keresztül érvényesült. Azonban itt se felejtsük el, hogy ekkor még a sorkatonai

[235] Testvérszervezetink: OVTPN a Lakosság Honvédelmi-technikai Felkészítésnek Szervezete. Budapest, MHSZ Országos Központ Agitációs és Propaganda Osztály. 1982., 1–30.
[236] Testvérszervezetink: SVAZARM a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Honvédelmi Szervezete. Budapest, MHSZ Országos Központ Agitációs és Propaganda Osztály. 1980., 1–33.
[237] Central Intelligence Agency: Activities of the SVAZARM in Czechoslovakia. 1953. https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80-00809A000700180394-4.pdf
[238] https://www.sporty-cz.cz/historie/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)

szolgálat biztosította az ifjúság rendszeres fizikai fejlesztésének és katonai kiképzésének kereteit a hidegháborús biztonsági környezet sajátosságai miatt.

4.2.4. Az Ifjú Gárda

Az Ifjú Gárda a KISZ-en belüli honvédelmi nevelés kiemelt bázisa volt. A politikai nevelésen túl, elsődleges feladata volt, hogy járuljon hozzá a fiatalok honvédelmi felkészítéséhez, alapozza meg és fejlessze tagjai fizikai állóképességét, erkölcsi, akarati tulajdonságait. Céljaik elérését többek között a lövészetet, harci túrákat, honvédelmi sportokat, alaki foglalkozásokat is tartalmazó kiképzési rendszer támogatta, de ezek mellett szemlék, szakalegységi találkozók, versenyek tették izgalmasabbá a fiatalok mindennapjait. Tagjai közé a 14. életév betöltése után lehetett bekerülni.[239]

Mindezeken felül feladatuk volt a fiatalkorú bűnözés megelőzése, elemi csapások esetén az elhárítás segítése, de közösségi munkában és persze a politikai rendszer megszilárdításában is kaptak szerepet.

A katonai szervezetekhez hasonló alegységekből épült fel a szervezet. Zászlóaljakat, önálló századot a járási, városi, kerületi Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) bizottság alakította meg és ezekbe osztották be a KISZ tagságból az Ifjú Gárdába jelentkezőket. A szervezetek iskolákhoz, munkahelyekhez kötődtek, így a létszámnak megfelelő alegységek jöhettek létre. Az ifjú Gárda alapegysége a raj volt, amely a parancsnokon kívül 8–10 főt jelentett. Három, esetleg négy rajból állt a szakasz, élén a szakaszparancsnokkal, így létszáma elérhette akár a 40 főt is. Katonai mintára a századokat három szakasz alkotta, amelyek 100, de akár 120 főt is foglalhattak magukba. A legfelsőbb szinten az önálló századok, zászlóaljak álltak. A zászlóaljat 2–3 század, az önálló századot pedig 3–4 szakasz alkotta, így egy zászlóalj 240–300, az önálló század létszáma 80–120 fő is lehetett. Az Ifjú Gárda alegységek élén az Ifjú Gárda Parancsnokság állt, melynek az illetékes KISZ bizottság adott megbízást.[240]

4.2.5. A testnevelés és sport szerepe a magyar úttörőmozgalomban

Visszakanyarodva a 20. századi Magyarországra, azt láthattuk, hogy a testnevelés és a sport nem csupán egészségfejlesztő és rekreációs tevékenységként jelent meg, hanem a politikai és

[239] KISZ Központi Bizottsága 1979. október 9-i határozata.
[240] KOVÁCS, Gyula (Szerk.) (1968): Iskola és honvédelem. Budapest, Tankönyvkiadó, 26–273.

ideológiai nevelés egyik kiemelt eszköze is volt. Az általános iskolásokat célzó ilyen programot a magyar úttörőmozgalomban találhatjuk, amely a szocialista nevelési rendszer ifjúsági tömegmozgalmaként működött az 1945 és 1989 közötti időszakban Magyar Úttörők Szövetsége néven. A szervezet itt nemcsak a gyermekek fizikai fejlesztését szolgálta, hanem a közösségi szellem, a politikai lojalitás és a korszak elvárásainak megfelelően a szocialista embereszmény kialakításának eszköze is volt.[241]

A mozgalom szervezeti kereteinek kiépítése az 1948. szeptember 23-án kibocsátott minisztériumi rendelettel indult meg, ugyanis ebben központilag elrendelték az úttörőcsapatok megalakítását minden általános iskolában, ezzel lehetővé vált a serdülő korosztály teljes körű politikai szocializációja és állami kontroll alá vonása is. A versengő, nem állami ifjúsági nevelési modelleket ellehetetlenítették, így a cserkészmozgalom is beolvasztásra került.

A Magyar Úttörők Szövetségének tevékenységét tekintve elmondható, hogy a honvédelmi szempontok kiemelt szerepet kaptak az úttörőmozgalom eszmerendszerében, mely az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hagyományaira épült. Az úttörők a honvédekhez hasonlóan köszöntötték egymást („Előre!”), a márciusi ifjak 12 pontjára emlékeztető úttörőtörvényeket fogadtak meg, valamint a magyar függetlenségi harcokhoz kapcsolódó névadókat választottak csapatuknak.[242] De szintén erős honvédelmi jelleget tükrözött a katonai alaki szabályzat szerinti sorakozók és a különböző ünnepségek lebonyolítási rendje, illetve a formaruha viselése is.[243] [244]

A sportesemények – úttörőversenyek, futóversenyek, tornaünnepélyek – tervszerűen épültek bele az úttörőmozgalom programjába mint a szocialista erkölcs és közösségi tudat formálásának terepei. Ilyen formán ezek az események nemcsak a mozgás örömét jelentették a diákoknak, hanem a szimbolikáján keresztül a közösségi élmények az államhűség megerősítését is szolgálták. A testmozgás ideológiai töltetet kapott: a „jó úttörő” egyben egészséges, fegyelmezett és hazaszerető is volt.

Az iskolák a honvédelem napjához kapcsolódóan a mozgalmi tevékenység és a szabadidős programok keretében többször is szerveznek honvédelmi versenyeket, ezeken térképolvasással egybekötött kirándulást, számháborúkat (vagy más ügyességet fejlesztő

[241] GYÁRFÁS, Endre – DARÁZS, Endre– HAZAI, Lajosné – ZÁHONYI, Ede – GÖRÖG, Júlia (1967): Két évtized Az úttörő mozgalom történetéből. Budapest, Móra Kiadó, ISBN 2310020992864
[242] ÓLMOSI, Zoltán (2016): Hetven éves úttörőmozgalom. Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár, Archivnet, 16(3), https://archivnet.hu/politika/hetven_eves_uttoromozgalom.html (A letöltés időpontja: 2025. 10. 02.)
[243] A Magyar Úttörők Szövetsége szabályzatai. Budapest, Ságvári Endre Könyvszerkesztőség, 1980. 1–97.
[244] TRENCSÉNYI-WALDAPFEL, Imre (1956): A magyar úttörőmozgalom hőskoráról. Úttörővezető, 1956. január–február. 3–4.

közösségi játékot), akadályversenyeket (testedző sportfoglalkozást), laktanyalátogatásokat, sportlövészetet is szerveztek.[245] Szabadidős programjaikban a honismeret, a turizmus és a sport gyakran integrált formában jelent meg kirándulások, táborok, vándortáborok, vízitúrák formájában.

Az úttörőmozgalomban létrejött sportversenyrendszerek mint az „Úttörő Olimpia" program, versenyzésre és teljesítményre ösztönözték a fiatalokat, miközben az egyéni és kollektív sikereken keresztül erősítették a rendszer iránti elköteleződést. E versenyek gyakran szimbolikus jelentéssel bírtak: a nemzeti színek, mozgalmi jelképek és pártvezetők ábrázolásaival átszőtt események a politikai hűség nyilvános demonstrációi is voltak.[246]

Tehát a testnevelés és a sport az úttörőmozgalomban nemcsak fizikai aktivitást jelentett, hanem az állami ideológia közvetítésének is eszköze volt. A sport az ifjúsági szocializáció olyan eszköze lett, amely a fizikai fejlesztés mellett a politikai és erkölcsi értékek közvetítésében is fontos szerepet játszott. Ez a kettős – fizikai és ideológiai – funkció a szocialista nevelési rendszer egyik jellemzője, amely történeti távlatban is fontos tanulságokat kínál a testnevelés társadalmi szerepéről.

Összefoglalóan azt lehet megállapítani, hogy az úttörőmozgalom honvédelmi és sporttudatosságra törekvő munkája a pártállami ideológia terjesztésének eszköze is volt, mely a gyermekek és serdülők politikai nevelésén keresztül biztosította a rendszer túléléséhez nélkülözhetetlennek vélt utánpótlást.

4.2.6. A rendszerváltás és következményei

A honvédelmi nevelés intenzívebben 1964 óta folyt hazánkban, amikor Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága áttekintette és meghatározta az erre vonatkozó feladatokat.[247] Ennek eredményeként a (164/1968 [M. K. 15.] MM utasítással) újra kötelező lett a honvédelmi ismeretek oktatása az általános iskolák 7–8. évfolyamában tanévenként 6 órában, a középfokú és felsőfokú intézményekben padig 20 órában, ebben a tömegpusztító fegyverek elleni védekezés, elsősegélynyújtás, a katonai szolgálat alapvető szabályai, a térképolvasás,

[245]KERÉKGYÁRTÓ, Imre (1983): Honvédelem, honvédelmi nevelés. Módszertani közlemények 23 1983(4) 209–215. ISSN:1219-0039 https://acta.bibl.u-szeged.hu/27085/1/modszertani_023_004_209-215.pdf
[246] NÁDHÁZI, L. – P. MIKLÓS, T. (Szerk.) (1999): A Magyar Úttörőmozgalom történeti kronológiája (1945–1998). Budapest, Magyar Úttörők Szövetsége. ISBN 963-7707-706-5
[247] NAGY, Lajos (1967): A honvédelmi nevelés néhány időszerű kérdése. Jászkunság, 13(1), 15–21.

lövészeti ismeretek, honvédelmi rajverseny és a honvédelmi testnevelés, benne torna, atlétika, akadálypálya, alaki gyakorlatok szerepeltek többek között.[248] [249] [250]

Az 1980-as évek elejére a magyarországi iskolai honvédelmi nevelés intézményi rendszere egy látszólag szilárd, valójában ma már tudjuk, hogy egy egyre inkább kiüresedő keretet alkotott. A rendszer három pilléres volt, egyrészt a köznevelésbe integrált honvédelmi ismeretek tantárgyon, másrészt az iskolai ifjúsági szervezetek (úttörőmozgalom és az Ifjú Gárda) honvédelmi jellegű programjain, valamint a Magyar Honvédelmi Szövetség iskolákhoz kapcsolódó szakkör- és versenyhálózatán nyugodott. Az évtized végére a rendszer válsága következtében a kötelező honvédelmi nevelés egyre inkább formálissá vált.

Jelentős fordulatot hozott a rendszerváltás, ekkor az MHSZ-t felszámolták, az ifjúsági szervezetek honvédelmi jellegű programjai leálltak, a honvédelmi ismeretek kötelező tantárgy is megszűnt, de közben nem jött létre semmiféle helyettesítő megoldás. A változás a honvédséget is érintette, sorra zártak be a laktanyák és a folyamatos létszámleépítés és képességcsökkenés következtében a korábbi 150 000 fős létszám 20 000 főre csökkent.

A parlament határozata értelmében, 2004. november 3-án, 135 éves hagyomány után, felfüggesztésre került a békeidőben alkalmazott sorozás és sorkatonai szolgálat intézménye. A haderő a létszámcsökkentésre és az önkéntes, hivatásos, szerződéses alapon történő feladatellátásra és a NATO követelményekre fókuszált, miközben tudatában voltak annak is, hogy hosszú távon nem lesz megfelelő létszámú és minőségű utánpótlás és nincs forrás sem arra, hogy elég vonzóvá tegyék az önkéntes katonai szolgálatot.[251]

Ha az 1980–2000-ig terjedő időszakot mérlegre tesszük, azt láthatjuk, hogy ez az egyetlen olyan korszak a modern magyar neveléstörténetben, amelyben a honvédelmi nevelés nem csupán háttérbe szorult, hanem intézményi értelemben szinte teljesen eltűnt a közoktatás rendszeréből. Mivel sem a honvédelmi nevelést, sem a haderő hivatásos, vagy tartalékos állományának utánpótlását biztosító rendszer nem került bevezetésre, hamarosan megoldandó kérdés lett a minőségi utánpótlás biztosítása.[252]

A helyzet megoldására a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály irányításával 2003-tól Katonai alapismeretek néven egy választható érettségi tantárgy bevezetését kezdte meg az utolsó még működő katonai középiskolára támaszkodva, több középiskolában. A tantárgyat a

[248] Magyar Honvédség: Tisztek kézikönyve. Zrínyi Kiadó 1968. 28.
[249] 164/1968. (M. K. 15.) Művelődési Miniszter utasítása a honvédelmi ismeretek oktatásáról.
[250] BODÓ, László (Szerk.) (1971): Honvédelmi ismeretek. Budapest, Tankönyvkiadó.
[251] SZABÓ, János (1998): Parlamenti beszéd https://www.parlament.hu/naplo98/058/n058_002.htm
[252] MTI: Tartalék nélkül nincs haderő. 2013. 12. 19. https://2010-2014.kormany.hu/

pedagógia programjukban bevezető iskolák száma évről évre emelkedett, a 2015–2016-os tanévben már 53 intézmény 2400 tanulója szerzett ennek keretében ismereteket hazánk biztonságpolitikájáról, a NATO és EU tagságáról, missziós szerepvállalásról és alapvető honvédelmi ismeretekről.

Mivel a tantárgy főként elméleti ismereteket közölt, így gyakorlati vagy sport jellegű feladatok nem képezték részét a tantervnek, így a honvédelmi nevelés szempontjából fejlesztésre szorult. A fentiek és a társadalom és a honvédség kapcsolatának erősítése érdekében, a Honvédelmi Minisztérium 2005-ben elindította a KatonaSuli programot, melyben a tantárgyat oktató iskolák és Magyar Honvédség alakulatai aktívan kapcsolódtak egymáshoz, továbbá pedagógus továbbképzések, konferenciák, laktanyalátogatások, sportrendezvények, versenyek, nyári táborok kerültek megrendezésre. Majd 2017-től megkezdődött a program Honvéd Kadét Program néven történő továbbfejlesztése, aminek részleteit a későbbiekben mutatom be, előtte vizsgáljuk meg, milyen területeken van jelen a honvédelmi nevelés a köznevelés rendszerében ma.

4.3. A honvédelmi nevelés lehetőségei a köznevelésben ma

A köznevelési rendszer nem csupán az ismeretátadás színtere, hanem a társadalmi szocializáció és az állampolgári identitás kialakításának legfontosabb közege is. Ebben a komplex folyamatban a hazafias, de különösképpen a honvédelmi nevelés az elmúlt évtizedben kiemelt stratégiai jelentőségre tett szert. Magyarország Alaptörvénye és a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény egyaránt rögzíti a fiatalok felkészítésének fontosságát a haza védelmére, ugyanakkor a modern biztonságpolitikai kihívások a honvédelmi nevelés tartalmát és módszertanát is kihívások elé állítják.

A honvédelmi nevelés modern felfogású elvi modellje kettős célt szolgálhat: egyrészt az egyéni szinten megjelenő készségfejlesztést – mint az önfegyelem, a fizikai állóképesség és a krízishelyzetekben tanúsított tudatosság –, másrészt a közösségi szintű reziliencia építését. A következőkben áttekintem a szabályozási környezet legfontosabb pillérjeit, majd elemzem, hogy a testnevelés és a honvédelmi ismeretek oktatása miként van jelen a társadalmi ellenállóképesség fejlesztésének közvetlen eszközeként a magyar iskolarendszerben.

4.3.1. A honvédelmi nevelés és a Nemzeti alaptanterv

A hatályos Nemzeti alaptantervben (NAT)[253] a honvédelmi nevelés nem önálló, minden tanulóra kötelező tantárgyként, hanem több tanulási területen és műveltségi területen keresztül, integrált módon jelenik meg. A honvédelmi nevelés célrendszere a NAT értelmezésében elsősorban az állampolgári felelősség, a közösség iránti elköteleződés, a hazához való kötődés, valamint a veszélyhelyzetekkel szembeni felkészültség kialakítására irányul, és az állampolgárságra, demokráciára nevelés keretén belül kívánja a honvédelmi nevelést biztosítani. Ez a megközelítés összhangban áll a korszerű honvédelem komplex szemléletű felfogásával, amely a katonai dimenzió mellett társadalmi, pszichológiai és reziliencia alapú tényezőket is magában foglal.

A történelem, az állampolgári ismeretek, valamint az etika és a közösségi nevelés területein jelenik meg a NAT szintjén a honvédelem. A fő cél a honvédelem szerepének megértése az ország biztonságának fenntartásában, megismertetni a diákokkal a haza védelmének legfontosabb feladatait és az egyén kötelezettségeit. Láthatóan ezek a tartalmak elsősorban értékközvetítő és attitűdformáló funkciót töltenek be, és hozzájárulnak a honvédelmi nevelés társadalmi legitimitásának megalapozásához, de közvetlen védelmi jellegű ismereteket és gyakorlati készségeket nem közvetítenek.

Megítélésem szerint a jelenlegi Nemzeti alaptanterv a honvédelmi nevelést komplex, többszintű rendszerként értelmezi, amiben a hangsúly nem a katonai jellegű felkészítésen, hanem az állampolgári felelősség fejlesztésén van. A honvédelmi nevelés így a NAT-ban nem elkülöníthető tartalmi elemként, hanem a nevelési-oktatási folyamat egészét átható, horizontális célként jelenik meg, amely szervesen kapcsolódik a testnevelés, a történelem, az állampolgári nevelés és az egészségfejlesztés célrendszeréhez is, de közvetetten.

4.3.2. A testnevelés tantárgy honvédelmi relevanciája

A magyar köznevelési rendszerben a testnevelés intézményesített formában, tantárgyi keretek között valósul meg. A testnevelés valamennyi iskolatípusban, képzési formában és évfolyamon kötelező tantárgy, az 1–12. évfolyamig egységesen jelen van, mégpedig nemi differenciálás nélkül. A jelenleg hatályos Nemzeti alaptanterv a mindennapos testnevelés elvére épül, ennek keretében heti öt testnevelés óra biztosítását írja elő valamennyi évfolyamon, elsődleges célja az egészséges életmódra nevelés és a rendszeres fizikai aktivitás

[253] 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

kialakítása. A szabályozás lehetőséget biztosít arra is, hogy a tanulók a kötelező óraszám egy részét tanórán kívüli sport- és mozgásprogramok keretében teljesítsék. Ugyanakkor a heti öt órából legfeljebb heti két óra az alaptantervben jelzett sporttevékenységekre (pl. úszás, néptánc, közösségi és más sportjátékok, szabadtéri sportok, természetjárás, kirándulás), vagy amennyiben az intézményben biztosítható különféle más sporttevékenységekre fordítható (hagyományos magyar történelmi sportok, mozgásos és ügyességi játékok, csapatjátékok).[254]

Ezen túlmenően a köznevelési rendszerben a tanórán kívüli foglalkozások a nevelő-oktató munka szerves kiegészítői, és szinte valamennyi műveltségi területen megjelennek. A testneveléshez kapcsolódóan ezek elsősorban a diáksportköri foglalkozások formájában valósulnak meg, amelyek az iskolai mozgásos tevékenységek fontos szervezeti kereteit jelentik.

Az iskolai sportkörök tanórán kívüli testnevelési formaként történő megjelenése az 1974/75-ös tanévhez vezethető vissza, amikor központi utasítás alapján valamennyi középfokú oktatási intézményben létrehozták az iskolai sportköröket a tanulóifjúság tömeges testedzésének, sportolásának, valamint a versenysport utánpótlásának biztosítása érdekében.

Kutatásom részeként a Nemzeti alaptanterv a II.3.9. pontjában a testnevelés és egészségfejlesztés tantárgynál megjelöltekben az alábbi funkcionális, implicit honvédelmi és reziliencia-komponenseket azonosítottam be.

A testnevelés tantárgy nem fogalmaz meg közvetlen honvédelmi nevelési célokat, ugyanakkor cél- és követelményrendszere több ponton hordoz olyan tartalmi elemeket, amelyek funkcionálisan értelmezhetők a honvédelmi felkészítés és a társadalmi reziliencia megalapozásának kontextusában. A tantárgy elsődleges céljai – a rendszeres testmozgás iránti pozitív attitűd kialakítása, a motoros teljesítőképesség fejlesztése, valamint az egészségtudatos életmód megalapozása – közvetetten hozzájárulnak a fizikai terhelhetőség és a hosszú távú munkavégző képesség kialakításához, melyek honvédelmi szempontból is fontos képességek.

A tanulási eredményekben hangsúlyosan megjelenő motoros képességfejlesztés (állóképesség, relatív erő, koordináció), a kitartó, szabályozott mozgásvégrehajtás, valamint a változó környezeti feltételekhez való alkalmazkodás olyan kompetenciák kialakulását támogatják, amelyek a fizikai és pszichés ellenállóképesség – azaz a reziliencia – alapját képezik. Míg a játékos és versengő feladathelyzetek, a fokozatos terhelés és a

[254] 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

teljesítményértékelés együttesen járulnak hozzá a stressztűrés, a kudarctűrés és az önszabályozás fejlődéséhez.

A tantárgy tematikájában szereplő gimnasztikai és rendgyakorlatok, a szabálykövető magatartás következetes elvárása, valamint a csapatjátékok és versengések során megjelenő együttműködési kényszer és a fegyelem pedig a csoportkohézió erősítését szolgálják. Ezek a szociális és egyéni kompetenciák a modern honvédelmi követelmények szempontjából is jelentőséggel bírnak, mivel a kollektív cselekvőképesség és az együttműködés alapfeltételeit teremtik meg.

Hangsúlyozott honvédelmi és reziliencia-jellegű tartalomként értelmeztem az önvédelmi és küzdősportok, a kúszó-, mászó- és helyváltoztató mozgásformák, valamint az alternatív környezetben végzett mozgásos tevékenységeket. Ezek a mozgásformák ugyanis nemcsak a funkcionális fizikai felkészültséget fejlesztik, hanem hozzájárulnak a veszélyhelyzetekkel szembeni pszichés felkészültség, a konfliktuskezelés és a rugalmasság kialakulásához is. Az úszás és a vízbiztonsági ismeretek elsajátítása szintén olyan alapvető túlélési kompetenciákat fejleszt, amelyek honvédelmi és katasztrófavédelmi szempontból egyaránt relevanciával bírnak.

Összességében arra jutottam, hogy a Nemzeti alaptanterv testnevelés tantárgya a fizikai, pszichés és szociális kompetenciák integrált fejlesztésén keresztül hozzájárul az egyéni és közösségi reziliencia kialakításához, így közvetett módon a honvédelmi felkészültség társadalmi alapjainak megerősítéséhez. A testnevelés ebben az értelmezésben a nemzeti ellenálló- és alkalmazkodóképesség egyik pedagógiai alrendszereként is értelmezhető, ugyanakkor a változó körülményekhez igazodva tartalmának átalakítása válhat szükségessé. Azt láthatjuk a világban, hogy a fiatalok katonai jellegű sporttevékenységekre történő felkészítése egyre nagyobb jelentőséggel bír, mivel a modern társadalmak biztonsági kihívásai egyre inkább megkövetelik a fizikailag és lelkileg is felkészült állampolgárokat.

Tehát a korábbi hazai mintákhoz hasonlóan akár integrálhatóak lennének olyan a katonai-sport jellegű elemek a középiskolai testnevelés rendszerébe, amelyek egyszerre szolgálnák a tanulók egészségfejlesztését, fizikai felkészítését és pszichés ellenállóképességük növelését honvédelmi szempontból is előnyös módon.

A katonai jellegű sporttevékenységek nézetem szerint olyan fizikai gyakorlatokat és az ezek versenyszerű összehasonlítását jelentik, amelyek fejlesztik az állóképességet, az erőt, a gyorsaságot, a koordinációt és a kitartást, de ezek mellett elősegítik a fegyelem, az önkontroll

és nem utolsó sorban a csapatmunka kialakulását. Mivel láthatóan ezek a tulajdonságok nem kizárólag katonai szempontból értelmezhetőek, hanem fontos szerepet játszanak akár a mindennapi életben, ezáltal a társadalmi ellenállóképességben, alkalmazkodásban is. Mindazonáltal alá kell húzni, hogy ezek a mozgásformák nem a katonai kiképzés középiskolában történő végrehajtását jelentik, hanem mind pedagógiailag, mind az életkornak megfelelően csak megalapozzák azokat a tulajdonságokat, amelyekre ez esetlegesen építhető a későbbiekben. Cél a társadalmi ellenállóképesség fokozása ezek által, nem a militarizáció, hanem a fiatalok fizikai és pszichológiai felkészítése a terhelésre, a stresszhelyzetek kezelésére és a felelősségteljes cselekvésre.

Mivel ez a középiskolai életszakasz kiemelt szerepet tölt be a tanulók fizikai fejlődésében, hiszen ebben az életkorban zajlik a testi adottságok intenzív alakulása, így itt lehetne célszerű a hagyományos testnevelési tananyag kiegészítése olyan katonai jellegű feladatokkal, elemekkel, amelyek rendszeres alkalmazása hozzájárulna a tanulók általános fizikai felkészültségének növeléséhez, miközben fejleszti a koncentrációt, a kitartást és a stressztűrő képességet. Az ilyen tartalmak, feladatok jelentős pszichológiai hatással is bírnak, mert növelik az önbizalmat, erősítik a felelősségtudatot, fejlesztik a döntéshozatali képességet, és természetesen eközben elősegítik a közösségi kohézió kialakulását is. A kellően megválasztott, de egyben kihívást jelentő fizikai feladatok során a tanulók megtanulhatják kezelni a feszültséget (különösen versenyhelyzetekben) és képesek lesznek alkalmazkodni a váratlan helyzetekhez, ami hosszú távon hozzájárul a személyes reziliencia kialakulásához.

Saját következtetéseimet érdemes összevetni Hamar Pál (2023) tanulmányával,[255] melyben elméleti és neveléstudományi megközelítésben vizsgálja a honvédelmi nevelés és az iskolai testnevelés közötti kapcsolatot, kiemelve e két terület közös értékrendszerét, célstruktúráját és pedagógiai funkcióit. A szerző legfontosabb megállapítása, hogy a honvédelmi nevelés és a testnevelés nem egymástól elkülönülő, hanem egymást erősítő nevelési alrendszerek, amelyek egyaránt hozzájárulnak a fizikailag, mentálisan és szociálisan ellenálló, azaz reziliens egyén kialakításához.

A tanulmány rámutat arra, hogy mindkét terület központi értékei között szerepel a rendszeres fizikai aktivitás, a fegyelem, az önkontroll, a kitartás, az együttműködés és a közösség érdekében tett felelősségvállalás. Már többször rámutattam én is, hogy ezek az értékek nem kizárólag honvédelmi vagy sportpedagógiai szempontból relevánsak, hanem tágabb

[255] HAMAR, P. (2023): A honvédelmi nevelés és az iskolai testnevelés kovariációja. Hadtudományi Szemle, 16(2), 187–210. https://doi.org/10.32563/hsz.2023.2.14

értelemben a társadalmi reziliencia alapját képezik, mivel elősegítik az egyének alkalmazkodóképességét, stressztűrését és krízishelyzetekben való helytállását.

Hamar is hangsúlyozza, hogy a honvédelmi nevelés korszerű értelmezése nem redukálható a katonai utánpótlás kitermelésére, hanem sokkal inkább olyan komplex nevelési folyamatként kellene tekinteni, amely a hazaszeretet, a közösség iránti elköteleződés, a felelősségtudat és az egészséges életvitel kialakítását célozza. E célok megvalósításában pedig az iskolai testnevelés – többek között a fentiekben már bemutatott hatások és sajátosságok miatt – kiemelt szerepet játszik, hiszen a pszichomotoros tanulás eszközein keresztül képes az akarati, érzelmi és szociális kompetenciák fejlesztésére is.

A tanulmány a Nemzeti Alaptanterv kapcsán felhívja a figyelmet arra, hogy a testnevelés és a honvédelmi nevelés közötti kapcsolódási pontok az elmúlt évtizedekben átalakultak. Az egészségfejlesztés, a fegyelmezett magatartás, az együttműködés és az alapvető életvédelmi ismeretek megjelenése mind azt jelzik, hogy az oktatáspolitika felismerte e területek társadalmi jelentőségét.

Hamar következtetése szerint a testnevelés és a honvédelmi nevelés közötti kovariáció nemcsak pedagógiai szükségszerűség, hanem stratégiai jelentőségű kérdés is.

Meglátásom szerint saját következtetéseim és a fenti tanulmány is alátámasztja, hogy a két terület átalakított és összehangolt működése képes lehet olyan fiatal generációt nevelni, amely fizikailag terhelhető, mentálisan stabil, közösségorientált és képes alkalmazkodni a gyorsan változó társadalmi és biztonsági kihívásokhoz. Ebből a szempontból a testnevelés nem pusztán egészségmegőrző funkciót tölthetne be, hanem a társadalmi ellenállóképesség egyik meghatározó nevelési eszközévé válhat a jövőben.

4.3.3. Az általános honvédelmi nevelés

Az iskolákban megvalósuló honvédelmi nevelést két nagy csoportba – az általános honvédelmi nevelés és az emelt szintű honvédelmi nevelés – sorolhatjuk.

Az általános honvédelmi nevelés a köznevelési és szakképzési rendszer minden szintjén bárki – különösképpen az általános iskolások és a középiskolások – számára elérhető szabadidős programokat, honvédelmi jellegű versenyeket, előadásokat, kiállításokat, bemutatókat takar.

Az emelt szintű honvédelmi nevelés során a középiskolák, pedagógiai, szakmai programjuk módosításával, tanulóik részére választható tanulmányi területként biztosítják a honvédelmi

ismeretek tanórákon és szabadidős foglalkozások keretében történő elsajátítását, illetve a honvédelmi ágazati alapvizsga, vagy az érettségi vizsga megszerzését. A felsőoktatásban az egyetemi, főiskolai hallgatók korosztályának megfelelő tartalommal összeállított Honvédelmi alapismeretek választható tantárgy biztosítja ugyanezt a lehetőséget, de főként elméleti oldalon.

Az általános honvédelmi nevelési programok minden iskola és ezáltal minden fiatal számára egyaránt elérhetőek: ilyenek a katonai témájú kiállítások, a laktanyai nyílt napok, a katonai bemutatók, az Magyar Honvédség vagy a Honvédelmi Sportszövetség által szervezett honvédelmi és sport témájú táborok, valamint elméleti, sport- és ügyességi versenyek (Pl. Országos Haditorna Verseny, HS Lövész Kupa, 1000 év katonái).

4.3.4. A Honvéd Kadét Program pedagógiai és testkulturális sajátosságai

A Honvédelmi Minisztérium által irányított és felügyelt kadét programok a 14–19 éves korosztályt érintik és az emelt szintű honvédelmi nevelést biztosítják a középiskolásoknak.

A háromszintű program első szintje a honvéd kadét közismereti képzés, ennek során a diákok Honvédelmi alapismeretek közismereti érettségi tantárgyat tanulnak heti 1–2 órában, amelyen megismerkedhetnek azzal, hogy milyen honvédelmi feladatai vannak a magyar állampolgároknak és azzal is, hogy mit tesz a Magyar Honvédség a haza védelméért. Mindezek közben számos, a mindennapi életben is használható tudásra is szert tesznek, ilyen például az elsősegélynyújtás, a terepen való tájékozódás, a táborozási ismeretek vagy akár az önvédelem. Az ebben a képzési formában tanuló honvéd kadétok Honvédelmi alapismeretekből – választható érettségi vizsgatárgyként – érettségizhetnek is, amely felvételi tárgyként szerepet kap a Nemzeti Közszolgálati Egyetemre történő jelentkezésnél. A tanórai elfoglaltságot szabadidős programok egészítik ki. Ezek egyrészt az elméletben tanultak gyakorlását segítik, másrészt a diákok számos olyan programon vehetnek részt (pl. sportlövészet, küzdősportok, hagyományőrzés, hadisírgondozás, ejtőernyőzés), amelyek csak a honvéd kadétok számára biztosítottak.

A második szintet a honvéd kadét szakképzés jelenti. Itt a technikumi képzésben öt tanéven át sajátítják el egy honvédelmi ágazati szakképzésben a szakmai ismereteket. Az első két év során a tanulók honvédelmi ágazati alapoktatásban vesznek részt, majd ágazati alapvizsgát tesznek. Ezt követően a 11–13. évfolyamon szakirányuknak megfelelő képzésben folytatják tanulmányaikat.

Jelenleg a honvéd kadét képzésben az alábbi szakmairányok választhatók: Gépjármű-mechatronikai technikus, Elektronikai technikus, Honvédelmi igazgatási ügyintéző, Infokommunikációs hálózatépítő és -üzemeltető technikus, Informatikai rendszer- és alkalmazásüzemeltető technikus, Környezetvédelmi technikus (környezetvédelem), Logisztikai technikus. A sikeres záróvizsgát követően a diákok érettségi bizonyítványt és technikusi oklevelet szerezhetnek.[256]

A harmadik, egyben legmagasabb szintű oktatási forma négy magyarországi városban biztosít lehetőséget arra, hogy a tanulmányok mellett a kadétok a mindennapjaikat a katonai életformához hasonló környezetben töltsék. A honvéd középiskola és kollégium bentlakásos intézményeiben a tanórákon, gyakorlati foglalkozásokon és a kollégiumi élet során is megismerkednek a honvédelem és a Magyar Honvédség működésével. A képzéshez szakkörök és szabadidős tevékenységek is kapcsolódnak, amelyek magasabb tartalmi szinten biztosítják az intenzív gyakorlati tapasztalatszerzést és a közösségi élményt.[257]

A program népszerűségét mutatja, hogy a 2018/19-es tanévben 54 partneriskolával, 1723 kadéttal indult meg a Honvéd Kadét Program, a 2024/2025-ös tanévben pedig már 156 partneriskola van, és a kadétok száma megközelíti a 11 ezret. Mintegy háromszor több iskola és hatszor több kadét az indulás óta."[258]

4.3.5. A Honvédelem tantárgy

A Nemzeti alaptanterv egyértelműen rögzíti, hogy az oktatási intézmények feladata annak biztosítása, hogy a tanulók megismerjék az alapvető állampolgári jogokat és kötelezettségeket, valamint e feladatrendszer részeként részesüljenek honvédelmi nevelésben. A Honvédelem tantárgy szervesen illeszkedik ehhez az elváráshoz, hiszen bevezetésének célja a honvédelmi nevelési feladatok hatékonyabb megvalósítása, valamint olyan fiatalok tudatos és célirányos nevelése, akik elkötelezettek hazájuk és annak védelme iránt, továbbá rendelkeznek a gyakorlati honvédelmi ismeretekhez és készségekhez szükséges alapokkal.

[256] SZÉKÁCS, Laura (2024): Minden eddiginél több diák vett részt 2023-ban a Honvéd Kadét Programban. https://eduline.hu/kozoktatas/20240522%5Fhonvedelmi-ismeretek-tantargy-erettsegi-Hintalovon-Alapitvany (A letöltés időpontja: 2025. 04. 26.)
[257] https://kadetprogram.hu/kadetoknak (A letöltés időpontja: 2025. 04. 26.)
[258] TESZLER, Vendel (2024): Honvéd Kadét Program – folytatódó sikertörténet. https://honvedelem.hu/hirek/honved-kadet-program-folytatodo-sikertortenet.html (A letöltés időpontja: 2024. 11. 02.)

A magyar kormány a 2331/2023. számú határozatában rendelkezett a köznevelési és szakképzési rendszerben megvalósuló honvédelmi nevelés új típusú intézményesítéséről, amelynek keretében a „Honvédelem” elnevezésű tantárgy bevezetését irányozta elő a 14–18 éves korosztály számára. A tantárgy célja, hogy az iskolai nevelés-oktatás keretein belül biztosítsa azon alapvető honvédelmi ismeretek és készségek elsajátítását, amelyek elősegítik a fiatalok állampolgári felelősségének tudatosítását, erősítik hazafias elköteleződésüket, valamint fejlesztik a mindennapi életben is alkalmazható túlélési, segítségnyújtási és tájékozódási kompetenciáikat.

A tantárgy oktatása 2023. szeptemberében kísérleti jelleggel kezdődött meg hat középiskolában, a 2024/2025 tanévben 140 helyen, míg 2025 szeptemberétől 389 iskolában – 152 gimnázium és 237 technikum – több mint 32 ezer diák tanulja már a honvédelem tantárgyat, a képzésért pedig összesen 354 katonaoktató felel már. A tervek szerint 2028-ra minden intézményben lesz erre lehetőség.[259] [260] [261]

Az emelkedő statisztikai adatok jól mutatják, hogy nagy az érdeklődés a tantárgy iránt. A Honvédelem tantárgy a köznevelési intézmények 11., illetve a szakképző intézmények 9. évfolyamán kerül bevezetésre, heti egy tanóra formájában, évi 36 órás keretben. A Honvéd Kadét Programtól kevesebb tartalommal és óraszámban, de így is az elméleti mellett a gyakorlati képzés hangsúlyosan jeleníti meg, mert a 36 órából 18 óra gyakorlati és 18 óra az elméleti képzés.

Az elméleti tananyag a honvédelem rendszerének alapvető fogalmaira, a haderőnemekre, a haditechnikai eszközök típusaira, valamint az állampolgári kötelezettségekből fakadó védelmi feladatokra épül.

Az elméleti ismeretek mellé gyakorlati foglalkozások is tartoznak, többek között egészségügyi és életmentési ismeretek, túlélési és ehhez kapcsolódóan táborozástechnikai ismeretek, valamint tereptani és tájékozódási gyakorlatok. Ezek megvalósíthatóak tematikus túrák, laktanyalátogatások, hagyományőrző és hadtörténelmi programok keretében, valamint akár küzdősport foglalkozások keretében is.

[259] PETRÓCZY, Levente: (2025): A honvédelmi nevelés reneszánszát éli. https://honvedelem.hu/hirek/a-honvedelmi-neveles-reneszanszat-eli.html (A letöltés időpontja: 2025. 08. 26.)
[260] PETRÓCZY, Levente (2025): Élen a hazafias nevelésben. 2025. 08. 25. https://honvedelem.hu/hirek/elen-a-hazafias-nevelesben.html (A letöltés időpontja: 2025. 08. 26.)
[261] SIN, Bettina (2026): Bővül a honvédelem tantárgyat tanító iskolák és katonaoktatók köre. 2026. 01. 26. https://honvedelem.hu/hirek/bovul-a-honvedelem-tantargyat-tanito-iskolak-es-katonaoktatok-kore.html

A Honvédelem tantárgy tehát nemcsak ismereteket ad át a haza védelméről és a nemezti biztonsággal kapcsolatos mélyebb gondolkodásról, hanem egyben – főként a gyakorlati foglalkozásokon keresztül – közösséget is épít, miközben felelősségvállalásra és hazaszeretetre nevel.

A gyakorlati oktatás célja, hogy a tanulók alkalmazható tudást szerezzenek például elsősegélynyújtás, újraélesztés, tereptan és táborozástechnikai alapismeretek területén. A tantárgy nem csupán az iskolai tanórák keretében valósul meg, hanem önkéntes alapon választható délutáni és szabadidős programokkal is kiegészül, különös tekintettel a 2024/2025-ös tanévtől bevezetett fakultatív elemekre.

Ezen felül a Honvédelmi Minisztérium a 2025/2026-os tanévben elindította a Hadapród Programot is, amely 30 általános iskolai tagozattal rendelkező intézményben folyik. A program a 8–14 éves diákok számára készült és élményeken keresztül kívánja erősíteni a hazaszeretetet és a nemzeti kötődést. A fiatalok szabadidejükben, önkéntes alapon vehetnek részt különböző kulturális eseményeken, hagyományőrző foglalkozásokon és természetesen sportprogramokon is, mindezek segítenek megérteni a magyar történelem és kultúra értékeit, miközben hozzájárul a diákok közösségi felelősségvállalásához és személyiségük fejlődéséhez.[262]

A program keretében megvalósuló foglalkozások mind tematikailag mind módszertanilag is sokszínűek. Ezek közé tartoznak a „Várak és hősök” elnevezésű múzeumpedagógiai foglalkozások, a „Huszárok regimentje” hagyományőrző programok, valamint a „Bajnokok testközelben” elnevezésű találkozók, amelyek során a tanulók közvetlen kapcsolatba léphetnek a Magyar Honvédség Sportszázadának katonasportolóival. A kínálatot tovább gazdagítják a „Hadapród olimpia” ügyességi versenyek, valamint a nemzeti emlékhelyekre és történelmi jelentőségű helyszínekre szervezett tanulmányi kirándulások.

A Honvédelmi Sportszövetség szervezésében elindított „Bátrak Ligája” versenysorozat keretében pedig a 7–8. évfolyamos tanulókból álló csapatok mérhetik össze tudásukat és felkészültségüket, ügyességi pályán, sportlövészetben és más izgalmas kihívásokban.

A Honvédelem tantárgy és az előkészítését célzó Hadapród Program bevezetése a magyar köznevelésbe újabb jelentős lépés a nemzeti védelem és a társadalmi ellenállóképesség erősítése terén. Hiszen a tantárgy célja a fiatalok gyakorlati honvédelmi ismeretekkel és

[262] Honvédelmi Minisztérium: Szalay-Bobrovniczky Kristóf: szeptembertől már csaknem 400 középiskolában tanulják a Honvédelem tantárgyat. 2025. 08. 26. https://honvedelem.hu/hirek/szalay-bobrovniczky-kristof-szeptembertol-mar-csaknem-400-kozepiskolaban-tanuljak-a-honvedelem-tantargyat.html

készségekkel való felvértezése, az állampolgári kötelezettségek tudatosítása és a hazájuk iránti elkötelezettség formálása. A fokozatos bevezetés és a kezdeti pozitív tapasztalatok alapján a program ígéretesnek tűnt a kitűzött célok elérése szempontjából.

4.4. A honvédelmi intézmények és sportszervezetek szerepe

4.4.1. A Honvédelmi Sportszövetség szerepe és programjai

Mint arra már többször rámutattam, intenzíven változó, komplex világunk olyan fiatalokat kíván, akik a kor kihívásaival szemben egyre több ismerettel és újfajta képességgel rendelkeznek és nem utolsó sorban erős és ellenálló közöséget is képesek alkotni. A sport fizikai erőnléten és ügyességen felül a jellemet is komolyan formálja, ezért a sport mint eszköz kulcsszerepet játszik a honvédelmi nevelésben is. Erre az eszmére építve, nemes feladatra vállalkoztak azok a kollégák, akik 2016 környékén, a Honvédelmi Minisztérium falai között eltökélték, hogy megteremtik egy erre hivatott szervezet kereteit.

A munka eredményeként született meg a T/12696. számú törvényjavaslat, melynek általános indokolása szerint „a nemzeti önvédelmi képességünk szempontjából fontos az állampolgárok aktivitása, az állampolgárok hazafias érzületének és honvédelmi felkészültségének erősítése, és azon feltételek rendelkezésre állása, amelyek biztosítják számukra szükség esetén a honvédelem ügyében történő egyéni vagy szervezett közreműködést. Meg kell teremteni annak a szervezeti formáját, hogy a honvédelem ügye iránt elkötelezett állampolgárok önkéntes alapon, a rendszeres testmozgásra épített honvédelmi nevelési programon keresztül, a honvédelmi szempontból hasznosítható tudást, előképzést megszerezhessék, az esetleges katonai szolgálatot és alapkiképzést megalapozó ismereteket elsajátíthassák. Ezért javasoljuk Honvédelmi Sportszövetség (a továbbiakban: HS) néven köztestület létrehozását, amely elősegítené e célok megvalósulását.”[263]

A törvényjavaslatot a Parlament több mint 80%-kal támogatta. Ennek megfelelően a 2016. november 22-én elfogadott 2016. évi CXXXII. törvényben foglaltak szerint jöhetett létre a Honvédelmi Sportszövetség.[264]

[263] T/12696. számú törvényjavaslat a Honvédelmi Sportszövetségről. http://www.parlament.hu/irom40/12696/12696.pdf Letöltés időpontja: 2022. 01. 20.
[264] 2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről

A Honvédelmi Sportszövetség alapvető közfeladata a honvédelmi nevelés programjaiban való közreműködés révén az állampolgárok önkéntes vállaláson alapuló honvédelmi felkészülésének elősegítése. A HS ezzel egyrészről kiegészíti a honvédelmi oktatás és nevelés iskolarendszerű képzését, szabadidős elfoglaltságát aktív, gyakorlati tevékenységekkel, másrészről a felnőtt lakosság arra motivált részét felkészíti, illetve a meglévő képességeiket fenntartja a honvédelem szempontjából értékes bizonyos ismeretek és a fizikai felkészültség területén.[265]

Az alapítástól eltelt időszakban folyamatosan jelentkeznek, lépnek be a Honvédelmi Sportszövetség szervezeti keretei közé a társadalmi szervezetek. A Honvédelmi Sportszövetség tudatosan építi az országos hálózatát a közfeladatai területén tevékenykedő szervezetekkel való együttműködések kialakítása és tagszervezetei számának bővítése útján, elősegítve, hogy hazánk lakosságának a legszélesebb rétegei kapcsolatba kerülhessenek a korosztályuknak és érdeklődésüknek megfelelő honvédelmi ismereteket nyújtó sportágakkal, szabadidős tevékenységekkel, és lehetőségük legyen azok rendszeres gyakorlására.

A Honvédelmi Sportszövetség 2025-ben 521 tagszervezettel rendelkezett. De a Honvédelmi Sportszövetség 2024. első negyedévében egy felmérést is végzett a tagságát képező civil szervezetek természetes személy taglétszámának megállapítása céljából, hogy képet kapjon a tényleges eléréséről, illetve a közvetett tagságát képező természetes személyek pontos számáról. A felmérés alapján a Honvédelmi Sportszövetség közvetett, természetes személy tagságának becsült száma megközelíti a 350.000 főt, ami kimagasló elérést jelent, nem csak a hazafias és honvédelmi nevelés területén működő szervezetekkel, hanem bármely állami, köztestületi vagy civil szervezettel történő összehasonlításban.

[265] KRISTOFÓRI, Balázs (2023): A sport szerepe a honvédelmi nevelésben. Hadtudományi Szemle, 16(3), 151–160. DOI: 10.32563/hsz.2023.3.12

1. ábra Honvédelmi Sportszövetség tagszervezeteinek alakulása[266]

2. táblázat: HS tagszervezetek 2025.[267]

A Honvédelmi Sportszövetség tagszervezeteinek száma szakmai tagozatonként	
lövészet sportágért felelős szakmai tagozat	133 tagszervezet
küzdősportokért felelős szakmai tagozat	130 tagszervezet
technikai sportokért és gépjárművezetésért felelős szakmai tagozat	77 tagszervezet
általános honvédelmi sportért felelős szakmai tagozat	130 tagszervezet
kadét és tartalékos szakmai tagozat	51 tagszervezet
Tagszervezetek száma összesen:	**521 tagszervezet**

[266] Honvédelmi Sportszövetség (2026). Éves beszámoló a 2025. évi tevékenységről. (Belső kiadvány, Budapest).
[267] Honvédelmi Sportszövetség (2026). Éves beszámoló a 2025. évi tevékenységről. (Belső kiadvány, Budapest).

A Honvédelmi Sportszövetség létrejötte szorosan kapcsolódik a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programhoz és a 2017-ben indított Honvéd Kadét Programhoz. A középiskolásokat érintő program fontos eleme az új védelmi kultúra felépítésének. A Honvédelmi Sportszövetség a program támogatására ejtőernyős- és pilótaképzést, lövészversenyeket, honvédelmi- és repülős táborokat, valamint akadályversenyeket szervez, és sokszínű programjain keresztül honvédelmi jellegű ismereteket nyújt. A diákok haditechnikai ismereteiket bővíthetik, önvédelmi oktatásban részesülnek és küzdősportokat tanulnak. A Honvéd Kadét Program közösséget épít, tudást és képességeket ad, hogy a fiatalok helytálljanak a modern veszélyekkel szemben. A Honvédelmi Sportszövetség kiemelt feladatként kezeli a Honvéd Kadét Programot, képzéseket, táborokat, szakköröket, versenyeket, előadásokat és csapatépítő rendezvényeket szervez a kadétok számára, és fejleszti az instruktori rendszert. A program sikeres működése a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Honvédség és a Honvédelmi Sportszövetség együttműködésén alapul.

A tagszervezetekkel és intézményekkel történő komplex együttműködésen túl a Kormány határozata alapján[268] honvédelmi sportközpontok épültek, amelyek lőterekkel rendelkeznek és multifunkcionális sportközpontként működnek. Jelenleg öt honvédelmi sportközpont működik, ahol a küzdősportok és a lövészeti képzések, versenyek a legnépszerűbb programok. Egy törvénymódosítás lehetővé teszi a tűzfegyveres lövészet oktatását a 14. életévüket betöltött állampolgárok számára is.[269]

A Honvédelmi Sportszövetség széleskörű együttműködéssel és saját programjaival támogatja a honvédelmi nevelést a köznevelési és felsőoktatási intézményekben, a Honvéd Kadét Programot, szakmai képzéseket szervez pedagógusok és sportszakemberek számára. Emellett honvédelmi kompetenciákat fejlesztő programokat és sporttevékenységeket szervez, segíti az önkéntes tartalékos állomány képességfejlesztését, támogatja a sportrepülést, ejtőernyőzést, búvárkodást és rádióamatőr tevékenységet. A Honvédelmi Sportszövetség részt vesz a hazafias és honvédelmi nevelés hatékonyságát erősítő tudományos munkában, és közösségépítő tevékenységet folytat. Ennek keretében többek között támogatja a kadétok gépjárművezető engedélyének megszerzését és a katonák vezetéstechnikai képzését, szervezi a Honvéd Kadét Kupa versenyeit, tűzfegyveres lövészetet biztosít, és elindította a Honvéd

[268] 1490/2020. (VIII. 11.) Korm. határozat a Honvédelmi Sportközpontok fejlesztéséhez szükséges további intézkedésekről

[269] 253/2004. (VIII. 31.) Korm. rendelet a fegyverekről és lőszerekről. 2023. 12. 22. napján hatályba lépett módosítása

Kadét Pilóta Programot, a Honvéd Kadét Drón Programot, a Honvéd Kadét Ejtőernyős Programot és a Honvéd Kadét Búvár Programot, valamint a Bátrak Ligája vetélkedősorozatot.

Általánosságban elmondható, hogy jelentős szerepet kapnak a programban az összetett honvédelmi sportok, amelyek nemcsak a testi állóképességet és az ügyességet, hanem a katonai készségeket is fejlesztik, mint például a tájékozódás, a céltudatosság és a taktikai gondolkodás, vagy a csapatmunka.

A honvédelmi nevelés szempontjából alapvető fontossággal bírnak az önvédelmet fejlesztő mozgásformák, a küzdősportok, a kézitusa körébe tartozó sportágak (pl. judo, vívás, birkózás, karate, taekwondo stb.), melyek összetett mozgásszerkezetük alapján a legalkalmasabbak arra, hogy a fiatalok fizikai képességeit sokoldalúan fejlesszék. Míg a technikai sportok közül az ejtőernyőzés, a búvárkodás, a sportrepülés, valamint lövészet áll a program középpontjában.

A Honvéd Kadét Program versenyrendszere egy átfogó, többszintű megmérettetési keretet biztosít a kadétok számára, amelynek középpontjában a Honvéd Kadét Kupa hét állomásos sorozata áll. A kupa többek között lövészeti, küzdősport, akadálypálya, tájékozódási és más versenyszámokat ötvöz, célja az integrált honvédelmi kompetenciák mérése. A 2023/2024-es tanévben 78 iskola több mint 2000 kadétja vett részt a sorozatban. A versenyrendszer további elemei között kiemelkedik az Országos Ifjúsági Honvédelmi Járőrverseny, amelyen 190 kadét mérte össze tudását egy tíz állomásos feladatban, melynek során céllövészettől tűzgyújtáson és kézigránát-dobáson át önmentési feladatokig állították kihívás elé a középiskolásokat. Az Országos Haditorna Verseny 257 intézményt és 1360 versenyzőt mozgósított, komplex feladatain keresztül (lézeres lövészet, akadályfutás, egészségügyi ismeretek, gránátdobás, elméleti teszt) mérve a honvédelmi felkészültséget. A HS Lövész Kupán 108 szervezet közel 3000 versenyzője indult, amelynek több mint kétharmada kadét volt. A Katonai Küzdősport Bajnokság földharcban, kis- és nagykesztyűs versenyszámokban közel 400 kadétot mozgatott meg, míg a Honvéd Kadét Akadályfutó-verseny 800 résztvevőnek nyújtott 5 kilométeres, 25 akadályból álló kihívást.

A hagyományos honvédelmi sportágak mellett a program innovatív elemeket is tartalmaz: a Digital Warriors e-sport verseny a katonai témájú videójátékokat a haderő értékeinek közvetítésére és a fiatalok megszólítására alkalmazza, a Honvéd Kadét Sakkbajnokság pedig a szellemi felkészültséget és stratégiai gondolkodást fejleszti. A technikai programok – pilótaképzés öt repülőtéren, drónkezelési képzés, gépjármű-vezetői program és specializált nyári táborok ejtőernyős, búvár és repülős turnusokkal – azt a felismerést tükrözik, hogy a

modern hadviselés és a honvédelmi nevelés egyaránt megköveteli a technikai kompetenciák korai fejlesztését. A program egészének pedagógiai logikája – a lépcsőzetes versenyrendszer, az egyéni és csapatteljesítmény összekapcsolása, a fizikai, szellemi és technikai dimenziók integrációja – jól illeszkedik a kutatásban azonosított rezilienciaépítő hatáslánc modell kompetencia- és attitűdszintjének fejlesztési elveihez.

A Honvédelmi Sportközpontokról már tettem említést, nézzük meg mik is ezek valójában. 2017-ben a kormány Honvédelmi Sportközpontok létrehozásáról döntött, ezek célja, hogy önkéntes alapon a társadalom minél szélesebb rétegeit vonják be a honvédelmi nevelés programjába. Ezek a létesítmények elsősorban nem a versenysportokat támogatják, hanem a fiatalok honvédelmi sportok iránti érdeklődését keltik fel szabadidőben. A honvédelmi sportközpontok hozzájárulnak a sportkultúra és a honvédelem népszerűsítéséhez azáltal, hogy sportrendezvényeket, versenyeket és programokat szerveznek, amelyek elősegítik a társadalmi ellenállóképességet és az egészséges életmódot.

Ezek az 1000 négyzetméteres multifunkcionális szabadidős sportlétesítmények lőtérrel is rendelkeznek, de közösségi programok, küzdősport, általános képességfejlesztő foglalkozások, valamint elméleti képzések megtartására is alkalmasak. A sportközpontok egységes típusterv alapján készültek. 2021-től Újfehértón, majd 2022-től Baján, Balassagyarmaton, Szarvason és Szigetváron is működtet a HS ilyen központot. A létesítmények nagyszámú változatos programot kínálnak a különböző edzésektől kezdve a versenyeken át a nyári táborokig, így hamar bekapcsolódtak a régió sport és társadalmi életébe. A Honvédelmi Sportközpontok magas színvonalon ellenőrzött körülmények között nyújtanak élményeket és a honvédelmi sportágak kipróbálásának lehetőségeit.

Az eddig átadott öt létesítmény bizonyítja, hogy van létjogosultsága a további fejlesztéseknek, mivel a Sportközpontok éves szinten a rendszeres foglalkozások keretein belül több, mint 60.000 fős látogatottságot hoztak. A létesítmények vonzáskörzetükből egyre több oktatási intézménnyel és természetesen a Honvéd Kadét Programban szereplő partnerintézménnyel működnek együtt, ami mutatja, hogy régiós szinten hiánypótló szerepet töltenek be a sportlétesítmények, melyekkel a hazafias és honvédelmi nevelés gyakorlatiassá és ezzel együtt hatékonyabbá vált.

A fentiekből jól látható, hogy a Honvédelmi Sportszövetség célja és feladatrendszere rendkívül sokrétű, ugyanakkor kiemelten járul hozzá a társadalmi ellenállóképesség

fejlesztéséhez, így a programok és szolgáltatások folyamatos fejlesztése, bővítése a szövetség egyik alapelve lett, éppen ezért nehéz is összefoglalni annak teljes spektrumát.

Mindezek ellenére bízom benne, sikerült képet adni a szövetség munkájáról, amely egy olyan stratégiai küldetés részét képezi, amely a sport és a honvédelmi nevelés eszközeivel az egyéni jellemformáláson – akaraterő, kitartás, fegyelem, szabálykövetés –, a közösségi kohézió erősítésén és a szülőföld iránti érzelmi elköteleződésen keresztül kíván hozzájárulni a társadalmi ellenállóképesség fejlesztéséhez. A napjaink geopolitikai valósága által felértékelt honvédelmi tudatosság és a sport rezilienciaépítő potenciálja ebben a rendszerben nem párhuzamos, hanem szinergikus elemként jelenik meg – és ez a szinergia teszi a Honvédelmi Sportszövetséget a magyarországi hazafias és honvédelmi nevelés egyik legjelentősebb, legszélesebb körű civil-állami intézményévé.

4.4.2. Élményalapú programok

Láthattuk, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés korszerű formái egyre inkább az élményalapú, interaktív és komplex pedagógiai megközelítések irányába mozdulnak el. E folyamatban kiemelt szerepet töltenek be azok az intézmények, amelyek a hadtörténelem, a nemzeti identitás és a honvédelmi ismeretek átadását nem kizárólag a hagyományos ismeretközlő, hanem már korszerű interaktív, élményalapú módon valósítják meg. Magyarországon e tekintetben meghatározó szerepet játszik a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, illetve a Bálna Honvédelmi Központ, amelyek programkínálata jelentős mértékben járul hozzá a fiatal generációk hazafias, honvédelmi neveléséhez, rajta keresztül pedig a társadalmi reziliencia fejlesztéséhez.

Az intézmény tevékenységeiben közös elemként jelenik meg a történelmi tudatosság erősítése, a katonai hagyományok ápolása, a nemzeti identitás élményszerű közvetítése, valamint a közösségi élményen keresztül történő tanulás. A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum múzeumpedagógiai foglalkozások, tematikus tárlatvezetések, interaktív játékok (például „Várak és hősök”), valamint történelmi emlékhelyekhez kapcsolódó programok révén szólítja meg az általános és középiskolás korosztályt. Ezek a tevékenységek nem pusztán a hadtörténeti ismeretek bővítését szolgálják, hanem a múlt eseményeinek értelmezésén keresztül hozzájárulnak a nemzeti közösséghez való tartozás érzésének kialakulásához.

Ezzel párhuzamosan a Bálna Honvédelmi Központ egy modern, interaktív eszköztárat alkalmaz: ebben szimulátorok, virtuális valóság alapú bemutatók, haditechnikai és honvédelmi eszközbemutatók, valamint élményközpontú kiállítások, próbák, vetélkedők segítik a fiatalokat abban, hogy a honvédelem kérdéskörét már a 21. század technológiai és biztonsági kihívásai felől ismerjék meg és értelmezzék. A fizikai aktivitással, gyors döntéshozatallal és problémamegoldással teljesíthető élményelemek különösen alkalmasak a stressztűrés, az alkalmazkodóképesség és az önkontroll fejlesztésére, amelyek már sokszor említett kulcskompetenciái a rezilienciának.

2025-től a Kincsem Honvédelmi Park és vidéki honvédelmi központok kínálnak új izgalmas programokat az arra vállalkozóknak, így megkerülhetetlen ezek reziliencia és honvédelmi nevelési hatásmechanizmusainak áttekintése.

A Kincsem Honvédelmi Park egy élményközpont és kalandpark, amely katonai témájú interaktív programokat biztosít, melyekben fizikai jellegű kihívások, másrészt a modern technológiát igénylő feladatok megoldásán keresztül nyújt élményszerű betekintést a honvédelem világába. A park célja, hogy a látogatók, különösen a fiatalok és iskolás csoportok számára a honvédelmi eszmények, a közösségi felelősségvállalás és a fizikai-mentális határok ismerete “kézzelfoghatóvá” váljon egy közvetlen, tevékenységorientált, de mégis biztonságos környezetben. A látogatói programok és attrakciók egyaránt szolgálják az elsajátítható kompetenciák bővítését, amelyek relevánsak a társadalmi reziliencia, testnevelési fejlesztés és hazafias, honvédelmi nevelés már többször érintett nevelési összefüggéseiben.

A park programkínálata több olyan elemet tartalmaz, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a honvédelem technikai eszközeihez és a modern hadviseléshez.

Ilyen az Airsoft csomag, amely 12 éves korosztálytól biztosítja a taktikai csapatjátékok, épületharc- és CQB (Close Quarters Battle) gyakorlatokon keresztül a célzóképesség és az együttműködés fejlesztését, mindezt igen izgalmas és harcszerű körülmények között.

A digitális hadviselés csomagot választó 8 évet betöltött gyerekek VR-lövészet, drónirányítási és a Gripen vadászgép-szimulátor élményekkel gazdagodhatnak, amelyeken keresztül a modern haditechnológia és az ilyen korszerű eszközök irányítását lehetővé tevő technika alapjaival ismerkedhetnek meg.

A Taktikai csomagot választó 14 évtől idősebb kalandorok erőnléti és zipline-feladatokkal, terepjáró jármű vezetésével, túszmentéssel kapcsolatos komplex feladatokat kapnak, amelyek megkövetelik a mentális rugalmasságot, a gyors döntéshozatalt és a stratégiai gondolkodást is.

Az izgalmasnak hangzó Bevetési csomag 14 éves kortól választható és intenzív, „akciófilmes” jellegű játékokon keresztül (szabadesés-szimuláció, bunkerharc stb.) modellezik benne a stressz- és fenyegetettségérzet kezelését.

A Honvédelmi Park olyan aktív fizikai kihívásokat is kínál, amelyek a fiatalok testkulturális és pszichomotoros kompetenciáját fejlesztik és teszik próbára.

Az Erőnléti csomag 16 éves kortól választható és többek között OCR akadálypálya és ereszkedési gyakorlatokat kínál, melyek az állóképesség és fizikai kitartás növelése mellett komoly mentális fejlesztőerővel is bírnak, mint azt az akadálypályákról szóló fejezetben már bemutattam.

A kisebb (8–14 éves) korosztálynak szóló Kinder Kommandó csomag egy játékos OCR-pálya, Nerf-csata és Virtuális valóság élményeket kínál, amelyek az alapvető koordinációt, együttműködést és a motivációt célozzák.

Míg a Green Beret felkészülés kihívására vállalkozó felnőttek már egy sokkal komplexebb, katonai jellegű megmérettetést kapnak, amely a fizikai és mentális felkészültséget egyaránt próbára teszi.

Mindezek a programok és élményelemek a fizikai terhelés, a kognitív stresszkezelés és csoportos együttműködés kombinációját követelik meg a sikerhez.

A Honvédelmi Park programjai – a katonai szimulációktól a fizikai kihívásokon át – olyan struktúrát alkotnak, amely a hazafias, honvédelmi nevelés és a társadalmi reziliencia fontos kompetenciáinak fejlesztését is ösztönzi. Bízom benne, sikerült megvilágítani, hogy ezek az élményalapú tevékenységek nem csupán ismeretátadást nyújtanak, hanem személyes tapasztalásokon keresztül segítik a fiatalokban a közösség iránti felelősség, a döntéshozatal és a kihívásokkal való még hatékonyabb megküzdés fontosságának megértését.

Az intézmények fenti programjai a korszerű honvédelmi nevelés elveinek megfelelően már nem redukálják a honvédelmi nevelést katonai előképzésre, hanem azt láthatóan szélesebb társadalmi kontextusba helyezik. A fiatalok számára közvetített üzenet nem elsősorban a fegyveres küzdelem, a harc, hanem a felelősségvállalás, a közösség szolgálata, a helytállás. Pedagógiai szempontból különösen jelentős, hogy az intézmény múzeumpedagógiai foglalkozásain túl ezek az interaktív kaland programok olyan tanórán kívüli tanulási színteret biztosítanak, amelyek az iskolai honvédelmi nevelés és testnevelés során közvetített elméleti tartalmakat segítenek gyakorlati, élményszerű formában alkalmazni és elmélyíteni. A közös

feladatvégzés, a kooperatív helyzetek és az élményszerű kihívások révén erősödik a fiatalok közösségi kompetenciája, együttműködési készsége és kollektív problémamegoldó képessége.

Összegzésként megállapítható, hogy a fenti fiatalokat célzó programok stratégiai jelentőségű kiegészítői az iskolai hazafias és honvédelmi nevelésnek. Tevékenységeik együttesen járulnak hozzá a történelmi tudat megerősítéséhez, a nemzeti identitás stabilizálásához és azoknak a pszichés, szociális és fizikai kompetenciáknak a fejlesztéséhez, amelyek nélkülözhetetlenek a társadalmi reziliencia hosszú távú fenntartásához.

4.5. Részösszegzés

A negyedik fejezet a testnevelés és a sport honvédelmi nevelésben betöltött szerepét vizsgálta a pedagógiai keretek, a magyar történeti fejlődés, a jelenlegi köznevelési rendszer és az intézményi háttér szempontjából.

Az elemzés első eredménye, hogy a honvédelmi nevelés fogalma az évtizedek során folyamatosan tágult, formálódott. Míg a korai megközelítések még szinte kizárólag sorkatonai szolgálatra előkészítő, katonai előképzés eszközeként értelmezték, addig a mára már lényegében olyan tudati és akarati tényezők kialakítása a célja a fiatalságban, amelyek segítségével képesek és készek lesznek a haza védelmére.

A történeti visszatekintés igazolta, hogy a magyar honvédelmi nevelés intézményesülése nem folyamatos mintázatot követ. A Leventemozgalom a két világháború közötti korszak kiépült állami keretrendszere volt, amelynek legfőbb jellemzője a testnevelés és a honvédelmi előképzés tudatos összekapcsolása volt. A Magyar Honvédelmi Szövetség az 1967 és 1990 közötti időszakban ezt a szemléletet a szocialista tömegmozgalom keretei között folytatta. Az úttörőmozgalom és az Ifjú Gárda szintén a testi nevelést és az ideológiai-hazafias, honvédelmi nevelési feladatait ötvözte. Közös vonásuk, hogy mindhárom rendszer virágkora egybeesett a hidegháború militarizált politikai és biztonságpolitikai korszakával, ugyanakkor mindegyik visszaszorult, majd megszűnt a Szovjetunió felbomlása és az azt követő eseménysorozatban, ami a politikai átrendeződés és a fenyegetettség csökkenésével indokolható.

A köznevelési rendszer áttekintése megmutatta, hogy a honvédelmi nevelés a hatályos Nemzeti alaptantervben horizontális, több tantárgyat és nevelési területet átható célrendszerként jelenik meg, nem önálló kötelező tárgyként. Ezt az ettől magasabb szintet képviselő Honvéd Kadét Programban találjuk meg, amelynek növekedési adatai önmagában is figyelemre méltóak. A 2023-ban kísérletként induló Honvédelem tantárgy szintén

dinamikus bővülést mutat, míg a Hadapród Program a 8–14 éves korosztály megszólítását célozza élményalapú módszertannal. E három párhuzamos fejlesztési irány együttesen azt jelzi, hogy Magyarországon a honvédelmi nevelés az elmúlt évtizedben strukturáltan és rendszerszerűen erősödik.

Az intézményi háttér elemzéséből kiderül, hogy ehhez jelentősen hozzájárult a 2016-ban létrehozott Honvédelmi Sportszövetség és tagszervezetei, ami a civil–állami együttműködés terén kiemelkedő és további lehetőségeket rejt.

Magyarország történelmi helyzete – a „népek országútján" való elhelyezkedése – korán rákényszerítette az államot a rendszerszintű katonai nevelésre, ez a fejezet összességében azt igazolta, hogy a testnevelés és a sport a magyar honvédelmi nevelési rendszer szinte minden korszakában jelen volt, és a jelenlegi fejlesztések is erre az összefüggésre építenek. Ugyanakkor míg a programok tartalmában a fizikai fejlesztés dimenzió jelen van, de annak rezilienciaépítő funkcióját sem a kommunikáció, sem a köznevelési szabályozás közvetlen módon nem nevesíti.

5. NEMZETKÖZI HONVÉDELMI NEVELÉSI MODELLEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

5.1. Az összehasonlító elemzés alapja, célja

Ebben a fejezetben összehasonlító elemzés keretében vizsgálom azon országok honvédelmi nevelési rendszereit, amelyek a társadalmi reziliencia építésébe sikeresen integrálták a hazafias és honvédelmi nevelés valamilyen formáját. Az elemzés kerete a nemzetközi szakirodalom által elismert, hosszú távon stabil és hatékony modellekre, illetve a legújabb biztonsági kihívásokra reagáló innovatív megoldásokra épül, kiegészítve a közvetlen környezetünkben lévő országok működő megoldásaival. Célom ezen látszólag eltérő modellek közös alapelveinek és gyakorlati megoldásainak feltárása, összehasonlítása, összevetése, különösen abból a szempontból, hogy a testnevelés és a sport milyen szerepet tölt be bennük a honvédelmi nevelés célrendszerén belül.

Az elemzésbe bevont tizenegy ország kiválasztását több szempont vezérelte. Az első a földrajzi és szövetségesi kapcsolódás, így a vizsgált országok döntő többsége NATO-tagállam. Izrael ugyan nem NATO-tag, de az egyik legkidolgozottabb modellt működteti. A bemutatott modellek között egyaránt szerepelnek sorkatonai kötelezettséget fenntartó vagy visszaállítani szándékozó államok és önkéntes professzionális haderőre épülő rendszerek is. A kiválasztás harmadik szempontja a rendszerek fejlettségi foka volt, így az évtizedes hagyományokkal rendelkezők mellett – vélhetően a 2014 utáni megváltozott európai biztonsági környezet hatására – indított új, még fejlesztés alatt állókra is kiterjedt a kutatás. A vizsgálat ugyanakkor nem törekszik teljességre: az egyes országos rendszerek minden elemének aprólékos leírása meghaladná e fejezet kereteit, vagy önálló kutatást igényelne. Ehelyett a hangsúly a minden rendszerben azonosítható közös elemekre és az egyes modellek társadalmi reziliencia szempontú elemzésére került. Központi kérdése pedig a fizikai felkészítés és a sport szerepe maradt a honvédelmi nevelésen belül.

5.1.1. Ausztria

Az ország biztonságpolitikájának egyik alappillérét, az 1975-ben az alkotmányban rögzített átfogó honvédelem elve alkotja. Ennek része a hazafias és honvédelmi nevelés is, melynek célja, hogy az állampolgárok készek és képesek legyenek aktívan tenni az ország alkotmányos rendje, függetlensége és területi épségének védelméért.

A honvédelmi neveléssel kapcsolatos feladatok irányítását az Oktatási Minisztérium végzi, illetve regionális szinten az egyes tartományokban felelős bizottságok működnek, melyek tagjai a tartományi tanfelügyelők, illetve aktív pedagógusok.

Az iskolákban a honvédelem oktatása a történelem és a társadalomismeret tantárgyak részeként jelenik meg. Minden középiskolában foglalkoztatni kell a honvédelmi nevelés ügyében illetékes szakreferenst, aki a honvédelmi ismeretek tanórai átadásában vesz részt, továbbá szabadidős programokat szervezhet. Az iskolai szakreferens összekötő kapocsként is szolgál az oktatási intézmény és a haderő között. A szakreferensek honvédelmi nevelési feladataik ellátására központilag, a minisztérium és a tartományok által szervezett felkészítést kapnak.

A honvédelmi neveléssel foglalkozó szakreferensek az oktatási intézményeken kívül társadalmi szervezetek munkáját is segíthetik, illetve tekintettel arra, hogy Ausztriában az átfogó honvédelmi nevelés a hadkötelesek kiképzésének is részét képezi, az ő oktatásukban is részt vesznek.

Mindezt úgy kell nézni, hogy az osztrák férfiaknak 18 éves kortól hat hónapot kötelező szolgálnia a haderőben, vagy kilencet a polgári szolgálatban. Ugyanakkor a németek után a független Ausztria is jelentős haderőreformot tervez, ennek tervei között pedig az szerepel, hogy meghosszabbítanák ezt a hat hónapos alapkatonai szolgálatot, és újra bevezetnék a 2006-ban eltörölt kötelező polgárőrségi gyakorlatot is.[270]

5.1.2. Csehország

A sorkatonai szolgálat 2004-es felfüggesztése és a hidegháború utáni időszakban eltűnt honvédelmi kultúra helyreállítása érdekében a cseh honvédelmi nevelés rendszere jelentős átalakuláson megy keresztül, amelyet egyrészt az európai biztonsági helyzet hosszú távú romlása, másrészt a haderő humánerőforrás válsága indokol.

A kormány egy átfogó, négy pillérre épülő nemzeti koncepciót fogadott el 2025-ben, ennek értelmében az oktatás, a nonprofit szektorral való együttműködés, az államvédelem tervezése és a stratégiai kommunikáció területén kell fokozni az erőfeszítéseket. A legfontosabb cél, hogy a honvédelmi felkészülés ne csak a diákokra korlátozódjon, hanem az egész társadalmat és a közigazgatást is átfogja, olyan ismeretekkel szolgálva, amelyek mind a

[270] PFARRHOFER, Herbert (2025): Bundesheer prüft Verlängerung des Grundwehrdienstes. Die Presse, 2025. 03. 20. https://www.diepresse.com/19490744/bundesheer-prueft-verlaengerung-des-grundwehrdienstes

válsághelyzetekben, mind a mindennapi életben hasznosíthatók. Ehhez az intézkedési csomaghoz kapcsolódik egy friss törvénymódosítás, amely a toborzási juttatások növelésével és az adminisztratív terhek csökkentésével próbálja növelni a katonai pálya vonzerejét.[271]

Az oktatási oldalon a változás már 2012-ben elindult, amikor is létrehozták a POKOS (Állampolgárok felkészítése az állam védelmére) programot. Ennek keretében a cseh haderő katonái iskolákba látogatnak, ahol helikopterekkel, harckocsikkal és gyakorlati fegyverbemutatókkal igyekeznek a honvédelem iránti érdeklődést felkelteni. Ugyanakkor a program vitákat is generált, hiszen többen bírálják a módszertant, kidomborítva, hogy gyerekek kezébe fegyvereket adnak.[272]

Összefoglalóan azonban elmondható, hogy Csehország egy ambiciózus úton jár, amelynek célja egyrészt a társadalom teljes körű felkészítése a biztonsági kihívásokra, másrészt a haderő hosszú távú fenntarthatósága. Ugyanakkor itt is látható, hogy komoly kihívás, hogy ezt az erőfeszítést hogyan lehet összeegyeztetni a demokratikus értékekkel, a gyermekek védelmével.

5.1.3. Az Egyesült Királyság[273]

A kadét-erők története az 1850-es évekre nyúlik vissza, ami a ma meglévő szervezetek elődjeinek köszönhető.

A Cadet Corps, a „Kombinált Kadét Erők” előfutárjai elsősorban iskolákban jöttek létre, azért, hogy a fiatalok tömegeit előképezzék és ösztönözzék. A krími háborúban bekövetkezett súlyos veszteségeket követően a fiatalokra nagy szükség volt a haderő megerősítésében. Ezeknek a Cadet Corps-oknak a szerepét felismerve a haderő engedélyezte, hogy az önkéntes területi egységek „anya alakulatok” egyenruháját viseljék a fiatalok, majd később a szervezetek is a területi haderőhöz kapcsolódjanak. Ahogy a háború fenyegetése visszahúzódott, néhány Cadet Corps lövész klubbá alakult, míg az iskolákhoz nem kapcsolódó kadét zászlóaljak társadalmi (egyesületi) csoportokká váltak és így váltak elődjeivé a mai haderőnemi kadét ágaknak.

[271] KISS, Balázs (2025): Romló biztonsági helyzet: mozgósítás kezdődik Csehországban. 2025. 01. 13. https://infostart.hu/tudositoink/2025/01/13/romlo-biztonsagi-helyzet-mozgositas-kezdodik-csehorszagban
[272] KUBÁNIOVÁ, Eva (2019): Kötelező a honvédelmi oktatás a cseh általános iskolákban, a katonaság és a fegyverlobbi örömére. 2019. 01. 14. https://atlatszo.hu/vilagterkep/2019/01/14/kotelezo-a-honvedelmi-oktatas-a-cseh-altalanos-iskolakban-a-katonasag-es-a-fegyverlobbi-oromere/
[273] A fejezet anyaga a szerző tanulmányútján a Védelmi Minisztériumtól kapott információk és saját maga által szerzett tapasztalatokra építve, illetve nyílt információkból került összeállításra.

Az I. világháború után a közvélemény vonakodott a katonai jellegű szervezetek támogatásától, a nagy emberveszteségek miatt nem akartak militáns dolgokat támogatni, ezért a szervezet egy ideig nem kapott központi támogatást így teljesen önellátóvá, önfenntartóvá vált.

Ezután 1938-ban a királyi légierő egy nyugalmazott tisztje úgy látta, hogy szükség lenne már előre kiképzett pilóta utánpótlásra és elindította az Air Defence Cadet Corps-ot. Ez foglalta magában az egyes iskolákban létrehozott egységeket, amelyek részmunkaidős képzésben képezték ki a Királyi Légierőbe való belépést tervező fiatalokat. A modell nagyon sikeresnek bizonyult, ami a kormány figyelmét is felkeltette. 1942-től a légierő mellett a többi haderőnem kadét ágai is aktívabbak lettek és szép eredményeket mutattak, ami a kormányzati támogatásoknak köszönhetően tovább szélesedett, fejlődött.

Mára az Egyesült Királyságban a fiatalok nem formális oktatásában és készségfejlesztésében hagyományosan jelentős szerepet játszik a Kadét Erők (Cadet Force) rendszere. Ezek a szervezetek a Honvédelmi Minisztérium (Ministry of Defence – MOD) által finanszírozott, önkéntes alapon működő ifjúsági programokat működtetnek, amelyek – bár szoros kapcsolatban állnak a fegyveres erőkkel – szervezetileg nem részei azoknak. A Kadét Erők elsődleges célja a fiatalok személyiségének fejlesztése, közösségi és társadalmi szerepekre való felkészítése, valamint hasznos készségek átadása, kihívásokkal teli, de izgalmas, élvezetes tevékenységeken keresztül.

A brit Kadét Erők négy fő szervezetből tevődnek össze: az Army Cadet Force (ACF), az Air Cadet Force (RAFAC – a szövegben Air Cadet Force), a Sea Cadet Corps (SCC – a szövegben Sea Cadet), és a Combined Cadet Force (CCF). E fejezet fókuszában a CCF áll, melynek egyedisége az iskolákra alapozott működési modelljében rejlik, melyben szoros pedagógiai együttműködést alakítanak ki az oktatási intézményekkel.

A Combined Cadet Force iskolai kontingensei egy vagy több, a brit fegyveres erőkhöz kapcsolódó haderőnemi ágat (Szárazföldi Erők, Királyi Haditengerészet, Királyi Tengerészgyalogság, Királyi Légierő) foglalhatnak magukba. A kadétok kiválaszthatják, melyik szekcióhoz csatlakoznak, majd az adott haderőnemi szolgálati ág céljait és értékeit sajátítják el.

A CCF program alapvető célja, hogy katonai témájú, de kalandos tevékenységeken keresztül fejlessze a kadétok felelősségvállalását, vezetési ismereteit, önállóságát, találékonyságát, állóképességét és kitartását. Ezen készségek és személyes tulajdonságok megszerzése

hozzájárul a személyiségük formálásához és olyan tartós értékeket teremtenek, amik a kadétokat segítik a felnőtt életükben mind a katonai, mind a civil karrierjük során.

A CCF program gyakorlatorientált oktatásra épül, amely elsősorban a fegyveres erők hagyományaira, értékeire és normáira támaszkodik. A képzési programok sokrétűek, magukban foglalják a heti iskolai alaki gyakorlatokat, egész napos és hétvégi terepi tevékenységeket, nyári katonai táborokat, valamint különféle kalandos expedíciókat, túrákat.

A képzési terv egységtől és haderőnemtől függően eltérő lehet, de jellemzően tartalmazza az alaki kiképzést, lövészetet, térkép- és iránytűhasználatot, elsősegélynyújtást. A kalandos tréningek széles skálát ölelnek fel, a hegyi túrázástól a kerékpározáson át a vízi sportokig (pl. kenuzás, vitorlázás) de akár a sárkányrepülés is beletartozhat.

A CCF program egyik jelentős előnye, hogy lehetőséget biztosít államilag elismert képesítések megszerzésére is. Ennek kiemelkedő példája a BTEC (Business and Technology Education Council) képesítés, mely a továbbtanulásban és karriertervezésben is segítséget nyújt. Ezen túlmenően, a kadétok számos egyéb szakképesítést is szerezhetnek, különféle területekről. Az elért eredmények dokumentálására szolgál a „Teljesítési Nyilatkozat" (Record of Achievement – ROA), amely a kadétként szerzett kulcsfontosságú eredményeket és képesítéseket sorolja fel, és igen hasznos egy főiskolai/egyetemi felvételi vagy állásinterjú során, hiszen jól tükrözi a jelölt eddigi hivatalosan is elismert képzettségeit.

A CCF rendszer sikere a Honvédelmi Minisztérium és az iskolák közötti szoros oktatási együttműködésen alapul.

A védelmi tárca vállalja a program fő finanszírozását, ami magában foglalja az egyenruhák, fegyverek, lőszerek biztosítását, képzési tanácsadást, felszerelés kölcsönzését, katonai szállítókapacitást (buszok), valamint díjazást az iskolai kadét oktatóknak és tiszteknek. A MOD koordinálja a felnőtt önkéntesek képzését is, gyakran a Cadet Training Centre (CTC) keretében, amely a Kadét Erők képzésének nemzeti kiválósági központja.

A partnerség másik pillérét az iskolák adják. Az intézmény és a védelmi tárca megállapodása alapján az iskolának kell biztosítania a megfelelő létesítményekhez (pl. tornaterem, irodák, osztálytermek, tárolók) való hozzáférést, és lehetővé kell tenni a kadétok és önkéntesek számára, hogy részt vegyenek az iskolaidőben zajló tevékenységeken. Az iskoláknak ezen felül biztosítaniuk kell felnőtt önkénteseket is (gyakran tanárok, vagy szülők). A program akkor tud a leghatékonyabban működni, ha programterve integrálásra kerül az iskolai tantervbe és órarendbe is.

Rendszer szinten azt láthatjuk, hogy a működésnek elengedhetetlen feltétele a több mint 28 000 felnőtt önkéntes (2023/2024-es adatok szerint mintegy 25 000–30 000 között ingadozik a számuk), akik az oktatást, a programokat és rendezvényeket szervezik és vezetik. Az önkéntesek lehetnek iskolai tanárok, szülők, a helyi közösség tagjai vagy volt katonák. De nem szükséges az előzetes katonai tapasztalat, ugyanis széleskörű képzési lehetőségekből választhatnak, azaz a kötelező alapkurzus után speciális képzéseket (pl. lövészetvezetői, elsősegélynyújtás, vezetési ismeretek), amelyek révén államilag vagy NGB (National Governing Body) által elismert képesítéseket szerezhetnek az önkéntesek is.

Mint említettük, a CCF nem része a haderőnek, mégis nagyon szoros kapcsolatot ápol a katonai szervezetekkel. A regionális egységek operatív támogatást nyújtanak, támogatják az oktatók képzését, és az erre kijelölt tisztjeik segítik és felügyelik a kadét ügyeket.

A kadét programban való részvétel számos jelentős előnnyel jár a fiatalok számára, elsőként említendő, hogy jelentősen fejlődik a kadétok személyisége, önbizalma, rugalmassága, valamint a kommunikációs és kreatív problémamegoldó készsége. Elsajátítják a vezetői készségeket és a csapatmunka gyakorlatát. A hosszabb távú (öt éves) iskolai programban szerzett tapasztalatok lassan a személyiségük részévé válnak és így a valódi értékátadás miatt különösen tartósnak bizonyulnak.

A megszerezhető képesítések (pl. BTEC) országosan elismertek, segítve a továbbtanulást és a karriertervezést. A kutatások azt sugallják, hogy a kadétok eredményesebben tanulnak, tudatosabban készülnek fel a felnőtt életükre és kisebb valószínűséggel morzsolódnak le az iskolában. A programban szerzett készségeket a munkáltatók, főiskolák és egyetemek nagyra értékelik, hiszen értékes, használható és hivatalosan is elismert, főként gyakorlati készségek egész sorát szerzik meg a diákok az iskolai oktatással párhuzamosan.

A brit kormány felismerve a Kadét Erőkben rejlő potenciált, egy intenzív kiterjesztési programot indított elsősorban az állami iskolákra koncentrálva. A Cadet Expansion Programme (CEP) 2012-ben indult útjára azzal a céllal, hogy 2015 szeptemberéig 100 új kadét egységet hozzanak létre iskolákban. Ezt a célt sikerült is elérni, sőt, 2015 márciusára túlteljesíteni. Ezt követően további jelentős finanszírozást biztosított a kormány a program folytatására, 2020-ig 500 új egység létrehozását célozták meg. Ennek köszönhetően az Egyesült Királyságban a kadét egységekkel rendelkező állami iskolák száma csaknem megduplázódott.

A védelmi minisztérium az átláthatóság jegyében évente színvonalas kiadványt ad közre, melyben adatokat közöl a Védelmi Minisztérium által támogatott kadét erőkben szolgáló kadétok és felnőtt önkéntesek számáról, a létszámok alakulásáról.[274] Ez alapján 2024 tavaszán az alábbiakat láthatjuk:

A Védelmi Minisztérium öt kadét erőt támogat: Sea Cadet Corps (Tengerészeti Kadét Hadtestet), Volunteer Cadet Corps (Önkéntes Kadét Hadtest), Army Cadet Force (Szárazföldi Kadét Erők), és az Air Training Corps (Légierő Kiképző Hadtestet) ezek társadalmi alapon szervezett egységek, valamint az iskolákban működő Combined Cadet Force (Egyesített Kadét Erők).

Az összesítés alapján az Egyesült Királyságban több mint 139 000 fiatal és több mint 26 000 felnőtt önkéntes dolgozott, vett részt körülbelül 3500 kadét egység programjának szervezésében.

2024. április 1-jén 88 600 kadét vett részt a társadalmi kadét szervezetek tevékenységében, ebből 14 240 tengeri kadét, 420 önkéntes kadét hadtest, 39 860 szárazföldi kadét és 34 070 légi kadét. A kadétok száma 2020 és 2022 között a COVID-19 és a kijárási korlátozások hatására csökkent. 2022. április 1. óta a szárazföldi kadétok száma 6560-nal (20%-kal), a légi kadétok száma 8030-cal (31%-kal), a tengeri kadétok száma pedig 510-zel (4%-kal) nőtt.

A központi kormányzat által felfejlesztett Egyesített Kadét Erőkben (CCF) ugyanebben az időszakban 51 360 kadét szolgált, ebből 6460 kadét szolgált a Royal Navy és Royal Marines szakaszokban, 34 200 a szárazföldi haderőnem által támogatott szakaszokban és 10 700 az légierő szakaszaiban.

A kadétok jellemzően 12 és 18 év közöttiek, míg a felnőtt önkéntesek 18 és 65 év közöttiek. A középiskolás korosztály (kb. 3,9 millió fő) tekintetében a kadétok összlétszáma az érintett korosztály mintegy 3–4%-át teszi ki.

A program egyre szélesebb körben ér el fiatalokat, különösen a bővítésben érintett állami iskolákban, ezzel is növelve a társadalmi hatását és hozzájárulva a nemzeti ellenállóképesség alapjainak megerősítéséhez, ezt a Northamptoni Egyetem által végzett független kutatás[275] is igazolta. Ebben egyértelműen kimutatták, hogy a kadét tapasztalatokból származó értékes

[274] MOD: Accredited official statistics MOD sponsored cadet forces: 2024. 04. 01. https://www.gov.uk/government/statistics/mod-sponsored-cadet-forces-statistics-2024/mod-sponsored-cadet-forces-1-april-2024 (A letöltés időpontja: 2025. 08. 26.)

[275] DENNY, Simon – HAZENBERG, Richard – PATERSON-YOUNG, Claire (2025): The Impact and Value of School-Based Cadet Forces in the UK. University of Northampton, https://www.northampton.ac.uk/wp-content/uploads/2025/04/institute-for-social-innovation-and-impact-cadets-report-2025.pdf

életkészségek, beleértve az önfegyelmet, az önbizalmat és a rugalmasságot, javítják a foglalkoztathatóságot és a társadalmi mobilitást, de nézzük meg ettől részletesebben is a kutatás eredményeit.

A kutatás átfogóan vizsgálta az Egyesült Királyságban működő iskolai Combined Cadet Force (CCF) egységek hatását és az általa közvetített értékeket, mind az iskolák, mind a kadétok szempontjából, melynek legfontosabb következtetései és kimutatott eredményei az alábbiak voltak.

A CCF egységek számos területen gyakorolnak pozitív hatást az iskolákra mint szervezetekre. Egyrészt gazdagítják, színesítik az iskolai tevékenységek körét, hozzájárulnak a hiányzások csökkentéséhez és a fegyelem javulásához, pozitív kapcsolatokat teremtenek a diákok és a felnőttek között, valamint erősítik a diákok közösségi összetartozását és hazafias érzését. De hozzájárul a tanulmányi eredmények javulásához és az iskola által közvetítendő értékek megerősítéséhez is. A közösségi munka, a közösség érdekében végzett tevékenységek is növekedést mutatnak a kadét egységeknek köszönhetően. Bár a CCF jelentős idő- és erőforrás befektetést igényel az iskolák részéről is, ezt az intézmények „megtérülő" befektetésnek tekintik. Az iskolai kadét egységek jelentős társadalmi értéket képviselnek, de a szigorú financiális számítások is azt mutatták ki, hogy kiváló ár-érték arányt biztosítanak, ugyanis a hiányzások csökkenését és a különböző deviáns viselkedések elmaradását is ennek köszönhetik, ami pedig a szociális ellátó rendszer terheit csökkenti, így valójában a kadét erőkre fordított forrás hosszú távon pénzügyi megtakarítást hoz.

A tanulmány vizsgálta a kadétokra gyakorolt hatást is. Ebben pedig megállapították, hogy a CCF program progresszív tananyagot kínál, amely készségfejlesztést és fejlődési lehetőségeket egyaránt magába foglal. A kadétoknak fejlődött a magabiztosságuk és személyes hatékonyságuk, javult a mentális egészségük és jóllétük, valamint erősödött a személyes lelki ellenállóképességük. Láthattuk, hogy a program ösztönzi a tudatos karrier és életút tervezést is. A kadétok körében ezek közül különösen a csapatvezetés, a csapatmunka és a mentális és fizikai ellenállóképesség terén érzékeltek jelentős fejlődést. Ezek a tevékenységek nem csupán a katonai karrier során hasznosítható ismereteket adnak át, hanem lehetőséget teremtenek a diákok számára, hogy próbára tegyék magukat, fejlesszék fizikai és mentális állóképességüket, valamint olyan gyakorlati tudást szerezzenek, amelyet a mindennapi életben is hasznosíthatnak. A beszámolók szerint a kadétok élvezik ezeket a tevékenységeket, és értékelik program nyújtotta lehetőségeket.

Összegzésként megállapítható, hogy a Combined Cadet Force rendszere egyedülálló módon ötvözi az oktatási, nevelési és honvédelmi célokat, a katonai előképzés mellett egy komplex személyiségfejlesztő keret is. Ennek fényében a CCF modellje továbbra is releváns mintaként szolgálhat a modern honvédelmi nevelés fejlesztéséhez, mint ahogy azt már alkalmaztuk is a kadétprogram kapcsán.

5.1.4. Franciaország

Franciaország honvédelmi nevelési rendszere komplexen közelít a fiatalokhoz, ugyanis ezt egy átfogó, háromszintű rendszerben valósítják meg azt.

A sorkatonai szolgálat felfüggesztése miatt a nemzetvédelem és az európai védelem alapelveinek és szervezetének oktatása az 1997. október 28-i 97-1019. számú törvény óta kötelező jelleggel valósul meg Franciaországban, célja a fegyveres erők és a nemzet közötti kapcsolat megerősítése.[276]

Az első szinten a honvédelmi nevelés alapjait az általános és középiskolákban fektetik le, ahol a „Védelmi és Állampolgári Oktatás" (Enseignement de Défense et de Citoyenneté) része a tananyagnak. Ennek keretében a diákok a francia nemzetvédelmi stratégia, a hadsereg szerepe és a nemzeti biztonsági kihívások alapjaival ismerkednek meg behatóbban. Ebben a Védelmi és Állampolgársági Nap (La Journée Défense et Citoyenneté, JDC) kap szerepet, melyet a Fegyveres Erők Minisztériuma szervez meg és minden 16 és 18 év közötti francia állampolgárságú fiatalt érint. Főbb eleme a tájékoztatók mellett a lézeres lövészet és egy katonai „fejadag" elfogyasztása a katonákkal közösen.[277]

A második szintet az iskolák és a fegyveres erők közötti partnerségi megállapodások jelentik. A „honvédelmi és közoktatási együttműködés keretrendszere" („Cádre de Partenariat Défense-Éducation Nationale") program keretében katonatisztek látogatnak ki az iskolákba, de tanárok is támogatják a honvédelmi oktatást, így a diákok már mélyebben is megismerhetik a francia védelemi rendszer működését.[278]

Végül a harmadik, legmagasabb szintet a különböző kadétprogramok és a „Védkötelék" (Cordées de la Défense) képviseli, amelyek célja, hogy a tehetséges, a honvédelem iránt érdeklődő fiatalokat támogassák a továbbtanulásban, nyilvánvalóan a cél a minőségi katonai

[276] Nemzeti Szolgálati Kódex I. könyve. LOI no 97-1019. 1997.10. 28. Letölthető: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000368950/
[277] Journée défense et citoyenneté (JDC), https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F871
[278] Description mission/métier, https://www.education.gouv.fr/relais-defence-en-etablissement-451413

utánpótlás biztosítása. Ebben a szegmensben a tiszti kadétok mentorálását és tudományos, kulturális és sporttevékenységeket is használnak.

A rendszer 2021-ben jelentős átalakuláson ment keresztül Emmanuel Macron elnök kezdeményezésére, amikor is bevezették az „Univerzális Nemzeti Szolgálat” (Le service national universel - SNU) intézményét.[279] Ez a program a korábbi, egy napos „Honvédelmi és Állampolgári Útravaló” (Journée Défense et Citoyenneté) helyét vette át. Az SNU jelenleg 15–17 év közötti fiatalok számára önkéntes alapon működik, és két fő szakaszból áll:

Közös tábori összekovácsoló szakasz (Cohesion Stay): Ennek keretében a résztvevők több napos intenzív közösségi életet élnek, amely során állampolgári ismereteket, önvédelem alapjait, sport- és csapatépítő tevékenységeket, valamint önkéntes munkát végeznek.

Ezt követően kezdődik az önkéntes szolgálat (Mission d'intérêt général) időszaka: Ennek során a fiatalok több órás önkéntes közösségi szolgálatot teljesítenek olyan szervezeteknél, amelyek közjóléti, kulturális vagy védelmi célú tevékenységet folytatnak.[280]

Az Univerzális Nemzeti Szolgálat a bevezetése óta heves társadalmi viták tárgya lett. Míg a kritikusok szerint a program a kötelező katonai szolgálat „lágyított” változata, amelyet a kormányzat a nemzeti identitás és nemzeti összetartozás erősítésének eszközeként használ, addig mások az SNU-t kötelezővé tennék az összes fiatal számára, hogy tovább fokozzák a honvédelmi nevelés és társadalmi ellenállóképesség hatékonyságát.

Minden esetre ezen keresztül is látható, hogy Franciaország honvédelmi nevelési rendszere folyamatosan fejlődik, és egyre inkább a társadalmi reziliencia és az aktív állampolgárság eszméjét helyezi előtérbe. Az SNU bevezetése, valamint a Nemzeti Oktatási Minisztérium és a Fegyveres Erők Minisztériuma közötti együttműködés tovább erősíti ezt a folyamatot, és biztosítja a honvédelmi kultúra átadását a jövő generációi számára.

5.1.5. Izrael

A hölgyek számára is kötelező sorkatonai szolgálat jól mutatja Izraelben a honvédelmi nevelés szükségességét, azonban itt nem egyetlen iskolai tantárgy formájában történik a honvédelmi nevelés, hanem több lépcsőben és társadalmi szinten integráltan egy rendszerszintű és államilag támogatott folyamat részeként.

[279] Le service national universel (SNU), https://www.education.gouv.fr/le-service-national-universel-snu-5381
[280] https://www.snu.gouv.fr/

Az izraeli társadalom egyik legmeghatározóbb sajátossága, hogy a nemzeti ellenállóképesség – fizikai, mentális és társadalmi értelemben – szervesen épül be az oktatás és a közszolgálat rendszereibe. Az állam megalakulásától kezdve kiemelt jelentőséget tulajdonít annak, hogy a fiatalok felkészülten, mentálisan és fizikailag megerősödve lépjenek be az Izraeli Védelmi Erők (Israel Defense Forces – IDF) kötelező sorkatonai szolgálatába, amely a zsidó identitás, az állampolgári kötelességtudat és a társadalmi kohézió egyik szimbolikus részévé vált.[281]

Izraelben a honvédelmi nevelés nem elszigetelt tanórai modul, hanem többszintű, államilag koordinált programrendszer, amely már középiskolás kortól készíti fel a fiatalokat a katonai szolgálat kihívásaira. Ennek egyik legfontosabb eleme a középiskolai tanterv részét képező „Chinuch LeTzava" (katonai oktatás), amely a 11–12. évfolyam számára kötelező. A programban az izraeli haderő történetével, alapvető értékeivel, valamint a katonai és állampolgári kötelezettségek morális jelentőségével ismerkednek meg a tanulók.[282]

A katonai szolgálat közvetlen előkészítését „Gadna" (גדנ"ע – saját fordításban: „Ifjúsági Előkészítő Egység vagy Ifjúsági Zászlóaljak") program, amely paramilitáris jellegű képzési rendszer a középiskolás diákok számára, ennek során jellemzően 4–5 napos intenzív katonai jellegű feladatokban vesznek részt a tanulók egy katonai bázison. Ekkor alaki kiképzésen, fizikai próbákon és lövészeten bizonyítanak a fiatalok. Az évente közel 15 000 fő részvételével folyó program célja nem csupán fizikai felkészítés, hanem egyfajta mentális ráhangolás a kötelező katonai szolgálatra, a lojalitás és felelősségtudat fejlesztése, valamint a haderő belső világának, hangulatának megismertetése. [283]

Az iskolai programokon túl egyre népszerűbb az úgynevezett „Mechina" típusú előkészítő képzés (Katonai Előkészítő Vezetőképző Akadémia), ami egy katonai szolgálatra előkészítő program, amelyet a középiskola végén, vagy után, de a katonai szolgálat előtt választhatnak a diákok. A program célja, hogy a fiatalokat a vezetői szerepre készítse fel, amit majd a haderőben kamatoztathatnak, e mellett az önálló, morálisan megalapozott állampolgári gondolkodás elősegítése is célként van jelen a képzésen. Lényegében ezek a „mechinák" a

[281] BEN-ELIEZER, U. (1995): A Nation-In-Arms: State, Nation, and Militarism in Israel's First Years. Comparative Studies in Society and History, 37(2), 264–285. https://doi.org/10.1017/S0010417500019666

[282] BAR-TAL, D., – STAUB, E. (Szerk.) (1997): Patriotism: In the lives of individuals and nations. Nelson-Hall Publishers. ISBN 083041410X

[283] KASHTI, Or (2007): New IDF Gadna youth program criticized as overly militaristic. Haaretz, 2007. 01. 01. https://web.archive.org/web/20090717002324/http://www.haaretz.com/hasen/spages/807850.html

későbbi tiszti pályára és a haderőben, vagy azon kívüli felelős vezetői szerepre készít fel a fiatalokat.[284]

A tartalmukat tekintve a legtöbb mechina program a tanulás, az önkéntes munka és különböző tanulmányutak kombinációjából épül fel. Ezek során a hangsúly a jellemépítésen és a résztvevők Izrael földjéhez és az izraeli társadalomhoz fűződő kötődésének erősítésén van. Miközben a diákok megismerkednek az izraeli társadalom egészével, fizikai és mentális felkészítést kapnak a katonai szolgálatra.[285] Összeségében ezek a változatos programok jól fejlesztik a fiatalok önállóságát, alkalmazkodóképességét, ellenállóképességét, valamint vezetői képességüket. Amióta az első mechinát 1988-ban megalapították, a több mint 50 000 fiatal izraeli vett részt benne, akik 30%-a vállalt vezetői szerepet mind a magánszektorban, mind az állami szektorban.[286]

Azt találtam, hogy az izraeli nevelési megoldások és modellek fontos sajátossága, hogy a kötelező katonai szolgálatot nem kötelezettségként élik meg a fiatalok, hanem egy szimbolikus útként, amelynek során társadalmi jelentőséggel bíró feladatot végeznek el, miközben fejlőnek és hazafivá, felelős állampolgárrá válnak. A kötelező katonai szolgálat alatt a fiatalok nemcsak katonai készségeket sajátítanak el, hanem kapcsolatba kerülnek a nemzeti történelemmel, a közösségi felelősségvállalással és a társadalmi mobilitás lehetőségeivel is. Izraelben a katonai szolgálat teljesítése sok esetben előfeltétele a későbbi egyetemi ösztöndíjaknak, de a munkaerőpiaci érvényesülésnek, vagy politikai és gazdasági szerepvállalásnak is.[287]

A honvédelmi nevelés mégsem csupán katonai előkészítésként funkcionál, hanem a társadalmi reziliencia egyik strukturális pillére is. A fiatalok katonai szolgálatra történő felkészítése az izraeli állam számára egyszerre nemzetépítő, integráló és biztonságpolitikai eszköz, amely hosszú távon hozzájárul a társadalom adaptív, krízisálló működéséhez. A példa azt is mutatja, hogy a haderő Izraelben nemcsak egy fegyveres védelmi intézmény, hanem a társadalmi mobilitás, kohézió és identitás egyik fő eszköze is.

[284] Mechinot (Pre-Army Leadership Academies) Post-High School Service Learning https://www.jewishagency.org/mechinot/
[285] AMIT Pre-Army Mechina Program Teaches Resilience & Independence. 2024. ősz, https://amitchildren.org/amit-pre-army-mechina-program-teaches-resilience-independence/
[286] https://mechinot.org.il/en/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 11.)
[287] SASSON-LEVY, O. (2008): Individual bodies, collective state interests: The case of Israeli combat soldiers. Men and Masculinities, 10(3), 296–321. https://doi.org/10.1177/1097184X06287760

5.1.6. Lengyelország

Lengyelország függetlenségének visszanyerése után, 1923-ban szisztematikusan foglalkozni kezdtek a fiatalok védelmi nevelésével, amit főként a társadalom lehető legszélesebb rétegeinek katonai szolgálatra való általános felkészítéseként kezeltek. A fiatalok védelmi nevelésének gondolatát megvalósítva kísérleteket tettek a testnevelés és a katonai kiképzés összekapcsolására.

Az „Oktatás a katonasággal" program, már pár éve működik, az Oktatási Minisztérium és a Nemzetvédelmi Minisztérium közös kezdeményezéseként, ennek keretében katona oktatók látogatják az iskolákat, ahol tantermi és szabadtéri programokat szerveznek. A program során a válsághelyzetekre való felkészülésről, a dezinformáció és a kibertámadások elleni küzdelemről, a rosszindulatú online befolyás felismeréséről és ez elleni védekezésről, a vészhelyzeti csomag összeállításáról, a szirénák és riasztások megértéséről, valamint az evakuálási eljárásokról és elsősegélynyújtásból kapnak hasznosítható ismereteket a diákok.

A program célja a személyes és a nemzeti ellenállóképesség fokozása, a biztonsági és védelmi kérdések tudatosítása, valamint a személyes és az országuk biztonságáért érzett felelősségérzet kialakítása.[288]

Ezen felül katonai kadét osztályokban is folyik a haderő utánpótlásának kinevelése, de Donald Tusk miniszterelnök 2025-ben bejelentette, hogy dolgoznak azon is, hogy Lengyelországban minden férfi részt vegyen valamilyen katonai kiképzésen, ugyanis a sorkatonaságot 2009-ben felfüggesztették, és azóta a haderő hivatásos (önkéntes) alapon működik.[289]

5.1.7. Lettország

Lettország honvédelmi nevelési rendszere az elmúlt években tudatosan integrálódott a közoktatásba, ennek hátterében egyértelműen a biztonságpolitikai környezet romlására van. A rendszerük központi eleme az ún. „Államvédelmi oktatás" (Valsts aizsardzības mācība, VAM) tantárgy, amelyet a haderő és az oktatási kormányzat együttműködésben vezetett be. A program 2018-ban indult kísérleti jelleggel, majd fokozatosan kiterjesztették, és 2024-től

[288] Polskie Radio 24: Poland's military to deliver hands-on security and defence lessons in schools, minister says. 2025. 04. 29. https://www.polskieradio.pl/395/7789/artykul/3517067,poland%E2%80%99s-military-to-deliver-handson-security-and-defence-lessons-in-schools-minister-says

[289] EASTON, Adam (2025): Poland announces military training plan for all men. BBC, 2025. 03. 07. https://www.bbc.com/news/articles/cy83r93l208o

kötelező tantárggyá vált a középiskolákban. A képzés az egészség, biztonság és testmozgás oktatási területének egyik alaptantárgya lett, és két egymást követő tanéven keresztül havonta egy napon 8 tanórán keresztül, összesen 112 tanórából áll. Az iskolák két lehetőség közül választhatnak: tanítási napon kívül valósítják meg a honvédelmi nevelést, vagy 20 százalékkal csökkentik az egyéb tantárgyak óraszámát a honvédelmi ismeretek terhére.[290] [291] A tananyag része az elméleti oktatás mellett a gyakorlati kiképzés is (pl. terepgyakorlatok, alaki fogások és elsősegélynyújtási feladatok), amelyet gyakran a National Guard of Latvia (Zemessardze) bevonásával valósítanak meg.

A képzés három fő modulra épül: a nemzeti biztonsági szempontú állampolgári tudatosság és felelősség fejlesztésére, a válságokkal szembeni ellenállóképesség és vezetői készségek erősítésére, valamint a gyakorlati honvédelmi kompetenciák kialakítására. A program célja a hazafias attitűd, a társadalmi felelősségvállalás és az alapvető katonai készségek fejlesztése, hozzájárulva az átfogó nemzetvédelemhez.

A képzést a kidolgozott tanterv szerint, speciálisan képzett oktatók valósítják meg, amelyet a végén önkéntes tábori részvételi lehetőség egészít ki.

Összességében a lett modell egy iskolarendszerbe integrált, kötelező jellegű honvédelmi nevelési forma, amely kommunikált formában is a társadalmi reziliencia erősítését és a potenciális tartalékos bázis bővítését szolgálja.[292]

5.1.8. Németország

Németországban a kötelező katonai szolgálat kivezetéséig nem jelent meg a célirányos honvédelmi nevelés az iskolákban, ma is a honvédelemhez és a biztonságpolitikához kapcsolódó nevelés több szinten, de elsősorban állampolgári nevelésen és politikai oktatáson keresztül valósul meg. Ehhez kapcsolódóan, de csak meghívásra katonatisztek látogatnak az iskolákba, hogy tájékoztassák a fiatalokat arról, mit tesz a Bundeswehr[293] a biztonságukért. A

[290] KORMOS, Olga (2024): Ijesztő: az egész világ háborúra készíti fel a gyermekeket. Privátbankár, 2024. 09. 12. https://privatbankar.hu/cikkek/kozerdeku/ijeszto-az-egesz-vilag-haborura-kesziti-fel-a-gyermekeket.html
[291] National defence to be compulsory subject in Latvian schools. 2024. 04. 17. https://eng.lsm.lv/article/society/education/17.04.2024-national-defence-to-be-compulsory-subject-in-latvian-schools.a550733/
[292] Ministry of Defence Republic of Latvia: National Defence Education. 2024. 04. 16. https://www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/comprehensive-state-defence/public-awareness/national-defence-education
[293] Bundeswehr – Szövetségi Védelmi Erő, Németország hadereje

cél nem kifejezetten a katonai pályára nevelés, hanem a felelős, tájékozott állampolgári szemlélet kialakítása.

Ezen felül a Bundeswehr Németország különböző részein a nyári szünet idején szervezett katonai jellegű táborokkal (Heidecamp) is próbálta felhívni a katonai pályára a fiatalok figyelmét.[294]

5.1.9. Oroszország

Oroszországban az úttörőmozgalom és az Össz-Szövetségi Lenini Ifjúsági Kommunista Liga, vagyis a Komszomol történelmi elődszervezetek emlékei nem merültek a feledés homályába, sőt a Szovjetunió összeomlása után az orosz vezetés hosszú ideig kereste azt az ideológiai keretet, amely képes lehet helyettesíteni a korábbi társadalmi és eszmerendszert. Majd a 2010-es évektől a Kreml fokozatosan a militáns patriotizmus, az ortodox vallási konzervativizmus és a szovjet nosztalgia keverékére építette társadalomformáló ideológiáját. Ennek egyik legfontosabb eszköze a „Összorosz Katonai–hazafias Társadalmi Mozgalom" (Юнармия Всероссийское военно-патриотическое общественное движение, a továbbiakban „Junarmija") mozgalom, amelynek célja az ifjúság katonai és hazafias nevelése, valamint a fiatalok mozgósítása az állam védelmi és politikai céljainak támogatására. Nyilvánvalóan fontos szerepet játszott a szervezet megszületésben a 2014-es Krím-félsziget annektálása és a kelet ukrajnai régiók ügye is, de ugyanúgy üzenet értékű, hogy a Junarmija mozgalmat Szergej Sojgu védelmi miniszter kezdeményezésére, Vlagyimir Putyin elnök rendeletével alapították meg 2016-ban.[295]

A mozgalom a 8 és 18 év közötti fiatalokat célozza meg, és mára Oroszország minden régiójában elérhető, létrehozásában, majd működtetésében Oroszország Védelmi Minisztériuma és a DOSZAAF (Добровольное общество содействия армии, авиации и флоту России, „Honvédelmi és Katonai Támogató Önkéntes Társaság") kapta a fő szerepet.[296] Ennek kereti között az alábbi elsősorban technikai sportágak űzhetőek: repülőgép

[294] „Heidecamp 2019" – Die Bundeswehr zum Reinschnuppern. 2019. 08. 10. https://www.bundeswehr.de/de/organisation/personal/-heidecamp-2019-die-bundeswehr-zum-reinschnuppern-83414

[295] FINCH, Ray (2019): Young Army Movement Winning the Hearts and Minds of Russian Youth. MILITARY REVIEW 2019. September–October, 112–121. https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/September-October-2019/Finch-Young-Army/

[296] 2009 óta intenzív munka folyik a védelmi társadalom átalakításán. Ezt koronázta meg az Orosz Föderáció kormányának 2009. november 28-i 973. számú, „Az Oroszországi Föderáció hadseregének, repülésének és hadi-tengerészetének segítésére létrehozott önkéntes társaság" című határozata új szervezeti és jogi státuszt vezetett be és meghatározta a DOSAAF mint állami szervezetnek a további fejlesztésének stratégiai kilátásait, amely

modellezés, autóverseny, autó modellezés, biatlon, hőlégballon, helikopter sport, motorcsónak, ultrakönnyű repülőgép sport, komplex harcművészetek, tengeri „all-round" (ötféle sportágból álló sportág: lövészet, úszás, futás, vitorlázás és evezés), motorkerékpár sport, ejtőernyőzés, vitorlázórepülés, búvár sportok, sportlövészet, paintball, rádiós sportok (rókavadászat és hasonló sportágak), íjászat, kutyás sportok, hajómodellezés és még sorolhatnánk.[297]

A Junarmija feladatrendszere is nagyon komplex, amely egyrészt a történelmi és katonai ismeretek oktatásán, múzeumlátogatásokkal, és világháborús veterán katonákkal való találkozókon keresztül a hazafias nevelést erősíti, másrészt komoly katonai előképzést is nyújt a fegyverismeret, elsősegélynyújtás, térképészet és tájékozódás témakörökben. De az információvédelmi képzés, a kibervédelem, a drónvezetés és a „nyugati álhírek felismerése" is szerepel az oktatási tervekben. Ezen felül sok önkéntes tevékenységet is végeznek a résztvevők, amik keretében emlékműveket, hadisírokat gondoznak, vagy más társadalmi munkában vesznek részt. Végül, de nem utolsó sorban a fizikai felkészítés és a sport a szervezet tevékenységének a legfontosabb pillére, amely a fizikai erőnlét és a katonai szempontból releváns képességek fejlesztését célozza. A szervezet informális céljai között szerepel a politikai lojalitás biztosítása is, így a mozgalom segíti a Kreml narratíváinak terjesztését, de ezzel együtt a résztvevőknek komoly előnyt jelent az itt végzett tevékenység az egyetemi felvételinél vagy az állami szolgálatban való elhelyezkedésnél.

A Junarmija ideológiájának központi eleme, hogy a haza védelmére való felkészülés a fizikai felkészültségnél kezdődik. A sporttevékenységek így nem csupán rekreációs célokat szolgálnak, hanem egy szisztematikus, a katonai követelményekhez igazodó képességfejlesztési rendszert alkotnak.

A mozgalom sportprogramja a „katonai alkalmazott sportágakra" és a magas fizikai állóképességet, vagy ügyességet igénylő tevékenységekre, technikai sportokra is kiterjed.

- Katonai-alkalmazott sportok: Ide tartozik a sportlövészet (légpuska, légpisztoly), a gépkarabély szét- és összeszerelése, a gránáthajítás, a katonai akadálypályák (OCR) leküzdése és a tájékozódási futás. Ezek közvetlenül a katonai alapkiképzés elemeit modellezik.

alapján a fiatalok sorozás előtti képzésének minőségileg új rendszerét tervezik létrehozni, beleértve a katonai-hazafias nevelést, a tömeges katonai-alkalmazott, repülési és műszaki sportok fejlesztését.

[297] https://www.dosaaf.ru/sport/

- Küzdősportok: Kiemelt szerepet kap a haderő által is preferált kézitusa (Армейский рукопашный бой) és a szambó, amelyek a közelharc-képességeket és az önfegyelmet fejlesztik.
- Állóképességi sportok: A mezei futás, úszás és sífutás, melyek az általános fizikai kondíció és a kitartás alapjait teremtik meg.
- Technikai sportok: Ejtőernyőzés, modellezés és drónkezelés is szerepel a programban, felkészítve a fiatalokat a modern hadviselés technológiai kihívásaira.

A Junarmija egy többszintű versenyrendszert is működtet, amely folyamatos motivációt és lehetőséget biztosít a fiataloknak képességeik összemérésére.

A mozgalom legfontosabb és legrangosabb éves eseménye a „Győzelem" Katonai-Sport Játékok („Pobeda"). A több szakaszból (iskolai, regionális, országos) álló versenyen csapatok mérik össze tudásukat olyan komplex versenyszámokban, mint a „Határvonal" (akadálypálya, lövészet), a „Hírvivő" (tájékozódási futás) és további különböző erőnléti feladatokon.

A Junarmija más hazafias szervezettekkel együtt szervezi a Hajnalpír („Zarnitsa") programot, ez egy hagyományos, szovjet gyökerű katonai-taktikai játék, amely a felderítési, rejtőzködési és csapatkoordinációs képességeket teszteli játékosan, egy szimulált harci helyzetben, hatékonysága miatt ezzel lentebb részletesebben is foglalkozom.

Szakági versenyek: Rendszeresen szerveznek országos bajnokságokat lövészetből, küzdősportokból és más katonai sportágakból.

Ezen felül nagy számban változatos tematikájú nyári táborokat is kínálnak. A leginkább népszerűekre a bejutás sem egyszerű, hiszen egy többszintű, sport- és katonai jellegű kihívásokat tartalmazó kiválasztási folyamat nyertesei juthatnak csak a résztvevők közé.[298]

A Junarmija sportprogramjának hatása láthatóan túlmutat az egyéni fizikai fejlődésen; egyértelműen a nemzeti védelmi képességek és a társadalmi ellenállóképesség humán dimenziójának erősítését szolgálja. Egyrészt megfelelően előképzett és motivált utánpótlásbázist teremt, hiszen a programban részt vevő fiatalok a sorkatonai szolgálatukat már jelentős fizikai és katonai alapismeretek birtokában kezdhetik meg. Ismerik a fegyverkezelés alapjait, fegyelmezettek, és hozzászoktak a fizikai megterheléshez, ami jelentősen lerövidíti és hatékonyabbá teheti a kiképzésüket.

[298] https://yunarmy.ru/6smena.pdf (Nyári Junarmija Játékok) verseny (A letöltés időpontja: 2025. 08. 01.)

A sport és a különböző más versenyek során a fiatalok nemcsak fizikailag, hanem mentálisan is azonosulnak a „haza védelmezőjének” szerepével. A kitartás, a csapatszellem, a fájdalomtűrés és a győzelemre való törekvés olyan erények, amelyeket a program közvetlenül összekapcsol a hazafias kötelességgel.

Társadalmi reziliencia szempontjából pedig azt mondhatjuk el, hogy a Junarmija egy olyan generációt nevel, amely fizikailag fittebb, mentálisan edzettebb és alapvető válságkezelési (pl. elsősegélynyújtás, tájékozódás) ismeretekkel rendelkezik. Egy széles körű válsághelyzetben (legyen az természeti katasztrófa vagy akár fegyveres konfliktus) ez a tudás és attitűd a társadalom egészének ellenálló képességét növeli.

Összefoglalva, az orosz Junarmija mozgalom a hazafias nevelés és a sport szisztematikus összekapcsolásával egy olyan komplex rendszert hozott létre, amely hatékonyan szolgálja az állam biztonságpolitikai céljait. A sporttevékenységek és a versenyek nem öncélúak, hanem a jövő katonáinak és felelős állampolgárainak fizikai és erkölcsi-akarati tulajdonságait formálják, ezáltal közvetlenül járulnak hozzá Oroszország katonai potenciáljának és nemzeti ellenálló képességének növeléséhez.

Ugyanakkor míg Oroszországban a Junarmiját a hazafias nevelés mintájának tekintik, nyugati elemzők gyakran az „ifjúsági militarizálásról” beszélnek, és aggodalmaiknak adnak hangot amiatt, hogy a mozgalom a fiatalokat a háborús retorika felé tereli. Ugyanakkor a szervezet hangsúlyozza, hogy célja a fegyelmezettség és az egészséges életmód, nem pedig a közvetlen katonai toborzás.

Minden esetre tény, hogy az Ukrajna ellen indított katonai műveletekhez kapcsolódóan Oroszország fokozta erőfeszítéseit a „katonai-hazafias” nevelés előmozdítására is. A Junarmija honlapja szerint a tagsága 2017 elején körülbelül 70 000 volt, míg 2019-ben már félmillió tagja volt, 2021-re elérte az egy milliót, majd 2025-ben 1,85 millió iskoláskorú fiatalt számláltak soraikban.[299] [300] 2021-ben az orosz kormány célul tűzte ki, hogy 2030-ra több mint kétszeresére, 3,25 millióra növeli a szervezet tagságát. Ehhez persze források is szükségesek, így a Kreml 2025-ben megduplázta a Junarmija államilag támogatott finanszírozását.[301]

[299] https://yunarmy.ru/ (A Letöltés időpontja: 2025. 08. 19)
[300] Численность «Юнармии» превысила 1 млн человек, 2021. 12. 05. https://www.kommersant.ru/doc/5116296 (A letöltés időpontja: 2024. 12. 11.)
[301] The Moscow Times (2025): Russia Doubles Budget for State-Sponsored ‘Youth Army’, 2025. 04. 23. https://www.themoscowtimes.com/2025/04/23/russia-doubles-budget-for-state-sponsored-youth-army-a88832

Ezek mellett 2021-ben a védelmi minisztérium megnyitotta az Avangard Központot a Moszkva melletti Patriot Parkban, hogy kifejezetten a középiskolások élményszerű honvédelmi nevelését biztosítsa. A több hektáros központ évente több mint 80 000 diákot fogad.

A Patriot Park egy sokrétű komplexum, lenyűgöző méreteiben és sokszínűségében, amely magában foglalja a fegyveres erők minden haderőnemének, haditechnikai eszközeinek és felszerelésének bemutatását, beleértve a ritka, vagy kísérleti példányokat is, számos egyedi tematikus és interaktív kiállítást, taktikai játékokat, kötélpályát, akadálypályát, mini-tank vezetési pályát, taktikai lézeres lövészetet, vaktöltényes és légfegyveres lövészetet, multifunkciós tűzfegyveres lőtereket, különböző kiképzési szimulátorokat, lovaglást és még sok más programot kínál mintegy 55 hektáron.[302]

Majd 2023 júniusában a Védelmi Minisztérium bejelentette, hogy katonai-hazafias oktatási központokat épít minden 50 000 lakosnál nagyobb városban. A bejelentés idején ilyen központok már 104 városban működtek.[303] [304]

Zarnitsa 2.0

A magyarul „Hajnalfény”-nek fordítható („Зарница”) program, egy szovjet katonai-sport játék volt, amelyet az 1960-as években fejlesztettek ki a fiatalok hazafias és honvédelmi nevelésének elősegítésére. A modern változat, a „Зарница 2.0”, a hagyományokra építve, de tartalmát korszerűbb elemekkel gazdagítva, napjainkban robbant be és óriási népszerűségre tett szert Oroszországban. A többszintű katonai-taktikai játék célja a csapatszellem, a vezetői tulajdonságok, a stratégiai gondolkodás és a fizikai állóképesség fejlesztése. Továbbá a Zarnitsa 2.0 segít a fiatalok felelősségtudatának, kölcsönös segítségnyújtásának és hazafiasságának fejlesztésében, valamint játékhelyzeteken keresztül bemutatja az ország történelmét és hagyományait.

A résztvevők többek között elsajátítják a modern hadviselés alapjait, harctéri sebesültellátást, lövészetet, tájékozódást, a pilóta nélküli légi járművek irányítását, a pilóta nélküli földi járművek használatát, a hamisított hírek felismerését és létrehozását, a kibertámadások elhárítását, valamint tippeket adnak a fogságból való meneküléshez. A taktikai harcászat

[302] https://parkpatriot.ru/
[303] TASS (2023): МО РФ предложило создать центры „Авангард” в городах с населением свыше 50 тыс. человек 2023. 07. 09. https://tass.ru/armiya-i-opk/18147263
[304] FRIAS, Lauren (2024): Inside Russia's 'military Disneyland,' a Manhattan-sized theme park that puts the country's deadly weaponry on display. Business Insider, 2024. 09. 18. https://www.businessinsider.com/patriot-park-russian-theme-park-weapons-display-2024-9

alapjait lézerharc, vagy virtuális valóság játék forgatókönyvein keresztül gyakorolják, de komoly fizikai erőpróbák pl. terepfutás és az akadálypálya is a feladatok között szerepel.

A játék résztvevői 7 és 21 év közötti iskolás és főiskolai hallgatók, akik csapatokban egy mentor vezetésével vehetnek részt a játékban, miközben hét szerep közül választhatnak: rajparancsnok, haditudósító, mérnök, harctéri orvos, pilóta nélküli repülőgép-kezelő, politikai (oktató) tiszt vagy deszantos. A játék során a szerepkörnek megfelelő online és offline kihívásokban kell pontokat gyűjteni a versenyzőknek.[305] [306]

A játékos vetélkedés igen népszerű, 2024-ben 9000 iskola 800 000 résztvevője vett részt benne, de 2025-ben már 3 000 000 jelentkező regisztrált a többszintű versenyre. Ami nem egy egyszerű verseny, hiszen ennek keretében nemcsak alapvető katonai ismereteket és gyakorlatot szereznek, hanem teljes körű fizikai és pszichológiai képzésen is részt vesznek, amely már szinte előkészíti őket a haderőben rájuk váró valós harci küldetésekre.[307]

Pedagógiai oldalról elmondható, hogy a „Зарница 2.0” nem csupán egy játék, hanem egy összetett nevelési program, amely fizikai erőt, taktikai készségeket és csapatmunkát fejleszt. A résztvevők számának dinamikus növekedése azt mutatja, hogy az orosz társadalom továbbra is nagy jelentőséget tulajdonít a hazafias és honvédelmi nevelésnek.

Az intézményes oktatás oldaláról vizsgálva az oroszországi honvédelmi nevelés legmagasabb szintjén a kifejezetten a leendő katonák képzésére tervezett kadét- és kozák iskolai programok gyors növekedése látható. A kadétképzés a szokásos tantervet kiegészíti az alapvető katonai készségek, fegyelem és rutin szisztematikus oktatásával. Három fő típusú kadét intézmény létezik: a kadét testület (zárt rendszerű bentlakásos iskolák), az önálló kadétiskolák és a hagyományos állami iskolákon belüli kadét osztályok. Ezek az intézmények jellemzően a Védelmi Minisztériummal kötött megállapodások alapján működnek, és felkészítik a hallgatókat a katonai egyetemekre való felvételre. A fenti programok támogatására 2025-ben több mint 66 milliárd rubelt (684 millió dollár) terveztek biztosítani a központi költségvetésből.[308]

[305] KOROTKOVA, Anastasia (2025): Zarnitsa 2.0: A New Military-Patriotic Game for Russian Schoolchildren 2025. 03. 17. https://verstka.media/zarnitsa-2-0-a-new-military-patriotic-game-for-russian-schoolchildren
[306] KSZENYIA, Stetsenko (2025): «Зарница 2.0»: что это за игра и как принять в ней участие https://www.gazeta.ru/family/21144782/zarnica-2-0-chto-eto-za-igra-i-kak-prinyat-v-nej-uchastie.shtml?updated (Letöltve: 2025. 08. 19.)
[307] Almenda.org: Zarnitsa 2.0 Game: Military Training for Children in the TOT, 2025. 05. 06. https://almenda.org/en/gra-zarnicya-2-0-vijskovij-vishkil-ditej-na-tot/
[308] KHARITONOV, Konstantin (2025): Raising a Soldier: The Militarization of Russian Childhood. 2025. 06. 25. https://www.posle.media/article/raising-a-soldier-the-militarization-of-russian-childhood

A szabadidős programok mellett 2023. szeptember 1-jétől az orosz iskolák újra bevezették a kötelező alapfokú katonai kiképzést, melynek során a 10. és 11. osztályos tanulók a katonai ismereteket és a katonai szolgálat alapjait tanulják heti 2 tanórában.[309] A képzés részeként a gyerekeket megtanítják arra, hogyan viselkedjenek szélsőséges helyzetekben, például tűzeset, katonai akció, egészségügyi vészhelyzet, karantén vagy természeti katasztrófák során. De a tananyag részeként megismerik a fegyvereket és kezelésük szabályait, a lövészeti alapismereteket, a kézigránátok használatát, a katonai tiszteletadást, a személyi védőfelszerelést, a tájékozódás és az elsősegélynyújtás alapjait. A gyakorlati órákon pedig kirándulásokat szerveznek, katonai-taktikai és katonai-sportjátékokat gyakorolnak.[310]

Összegzésként megállapítható, hogy a Junarmija rendszere a kortárs orosz állami ifjúságpolitika és honvédelmi nevelés egyik meghatározó eleme. Bár működése és célrendszere szorosan illeszkedik az állami narratívákhoz, hatása túlmutat a szűken értelmezett katonai előképzésen, így modellje jól példázza, hogy a honvédelmi nevelés különböző politikai és kulturális környezetben eltérő hangsúlyokkal, de hasonló alapvető célok mentén és eszközökkel (sport) működik.

5.1.10. Szlovákia

A hazafias és honvédelmi nevelés megjelenik a köznevelésben, de nem tanítják önálló tantárgyként a középiskolákban. A honvédelmi ismeretek különböző tantárgyak (pl. történelem, földrajz, testnevelés) keretében kerülnek oktatásra.

A szlovák védelmi minisztérium középiskolások számára meghirdetett honvédelmi nevelési akciókkal (pl. irodalmi vagy rajzpályázat) népszerűsíti a katonai pályát.

A honvédelem iránt érdeklődő fiatalok körében a katonai pálya népszerűsítése elsősorban a kultúrán (vetélkedők) és a sporton (versenyek) keresztül történik az életkori sajátosságok figyelembevételével. Emellett a középfokú és a felsőoktatásban résztvevők, mint toborzási célcsoport számára kiemelten népszerűsítik az önkéntes tartalékos programot.

[309] СТРЕЛЬЦОВА, Анна (2026): Начальная военная подготовка в школе в 2026–2027., 2026. 04. 02. https://www.kp.ru/edu/shkola/nachalnaya-voennaya-podgotovka-v-shkole/
[310] РЫКОВА, Нина (2024): Уроки начальной военной подготовки в школах. Зачем в 2024 году российским детям курсы НВП? 2024. 03. 06. https://lenta.ru/articles/2024/03/06/nachalnaya-voennaya-podgotovka/

5.1.11. Szlovénia

Az országban nem működik átfogó hazafias és honvédelmi nevelési program. A honvédelmi ismeretek oktatása nem része a tantervnek, a közoktatás szintjén a honvédelmi tartalmak elsősorban állampolgári nevelés, biztonságpolitikai ismeretek és testnevelés keretében jelennek meg, nem pedig különálló, strukturált tantárgy formájában. A rendszer inkább az általános kompetenciák – például együttműködés, felelősségvállalás és fizikai alkalmasság – fejlesztésére épít.[311]

A védelmi minisztérium a honvédelem ügyének érdekében tevékenykedő társadalmi szervezetekkel együttműködve szervez különböző honvédelmi nevelési programokat és kampányokat az iskoláskorúak részére. A szlovén haderő nyílt napokon, iskolai bemutatókon és katonai táborokban népszerűsíti a honvédelem ügyét és a katonai hivatást. A felsőoktatásban tanuló hallgatók is részt vehetnek honvédelmi témájú táborokban, melyek keretében elméleti és gyakorlati ismereteket szerezhetnek (pl. túlélés, tájékozódás, felderítés), emellett megismerhetik a katonai műveletek alapjait, lövészeti foglalkozáson vehetnek részt, valamint alapfokú hegymászási ismereteket is szerezhetnek.

Szlovénia 2004-ben felfüggesztette a kötelező sorkatonai szolgálatot és ezzel egyidejűleg bevezetésre került a három hónapos önkéntes katonai szolgálat lehetősége.

5.2. Részösszegzés

Az ötödik fejezetben tizenegy választott ország honvédelmi nevelési rendszerének összehasonlító elemzésén keresztül mutattam be, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés milyen sokféle formában képes a társadalmi reziliencia építésének stratégiai eszközévé válni.

Az összehasonlítás egyik eredménye az a megfigyelés, hogy a honvédelmi nevelés kulturálisan és politikailag erősen meghatározott keretet kap. Ugyan tartalma, hangsúlyai és különösen intézményi keretei országonként jelentősen eltérnek, ugyanakkor mindegyikben megtalálható, azonosítható egy közös mag, amely a fizikai felkészítést, a közösségi felelősségvállalást és a nemzeti identitás megerősítését tartalmazza. A katonai jellegű sporttevékenységek hatékony eszköznek bizonyulnak a terhelhetőség, a fegyelem és az együttműködési képesség fejlesztésére, miközben erősítik a stresszel és a kihívásokkal

[311] TAŠTANOSKA, Tanja (Szerk.) (2019): The education system in the republic of Slovenia. Ministry of Education, Science and Sport of the Republic of Slovenia, 2019. 1–84. https://www.cmepius.si/wp-content/uploads/2021/03/Education-system-in-Slovenia_ENG_2019.pdf?utm_source=chatgpt.com

szembeni ellenállóképességet is. Ilyen tevékenységek alkalmazása tehát nem öncélú és nem csak katonai utánpótlás szempontjából értékesek, hanem a társadalom egészének érdekét szolgálják azzal, hogy fizikailag egészséges, mentálisan stabil és felelősen cselekvőképes fiatalokat nevel.

Az elemzés azt is megmutatta, hogy a centralizáltság és az ideológiai nevelés szempontjából széles skálán helyezkednek el a megoldások. Az egyik képzeletbeli végpontra az orosz Junarmija mozgalom és az izraeli többlépcsős előkészítő rendszert képzeljük el, melyek erősen militarista értékrendet közvetítenek, és amelyekben a sport a katonai felkészültség, a fizikai edzettség és a hazafias identitás szimultán fejlesztésének eszköze. Az orosz modell esetében ezen felül szembeötlő, hogy a 2014-es krími események után az ifjúsági szervezetek mennyire kiemelt stratégiai szerepet kaptak.

A képzelt skála másik végpontján pedig a német modellt találhatjuk, ahol a honvédelmi nevelés elsősorban az állampolgári nevelés és a kritikai gondolkodás keretébe illeszkedik, és ahol a katonai jelenlét az iskolákban meghívásos alapon, tájékoztató jelleggel valósul meg. A kettő között foglalnak helyet a vegyes megközelítések, melyekben az önkéntességre, személyiségfejlesztésre és sportkihívásokra épülő rendszerelemek vannak, melyek országonként eltérően vannak megszervezve, de mégis azonos irányba mutatnak a törekvések.

Így a fejezet összehasonlító elemzéséből három, az összes vizsgált rendszerben következetesen megjelenő jellemző is igazolható. Elsőként az, hogy a fizikai nevelés és a sport valamennyi modellben jelen van a honvédelmi nevelés egyik legstabilabb és legszélesebb körben elfogadott összetevőjeként – ez a megállapítás közvetlenül alátámasztja az értekezés azon alapállítását, miszerint a sport alkalmas eszköz a nemzeti ellenállóképesség fejlesztésére. A második közös tulajdonság, hogy a rendszerek hatékonysága szoros összefüggést mutat az iskolai oktatás, a civil szféra és a haderő közötti együttműködés szintjével, azaz ahol ez a három intézmény együttműködése, szimbiózisa megvalósul, ott tartósabb és szélesebb körű a tevékenység. Végül az a tétel is igazolást nyert az elemzésekből, hogy azok a modellek bizonyulnak a legtartósabbnak, amelyek, a proaktív rezilienciaépítés elvének megfelelőnek, a személyiség- és közösségfejlesztés természetes részeként kommunikálják és szervezik meg tevékenységüket és nem a felmerült biztonsági fenyegetésre reagálnak. (Ez a megállapítás kapcsolódik az értekezés médiaelemzési fejezetének hipotéziséhez, amely a kampányszerű megjelenés és a hosszútávú rezilienciaépítő kommunikációt vizsgálja.)

A fentiek alapján az látszik, hogy a nemzetközi viszonylatban a modern honvédelmi nevelés legfőbb célja nem szűkíthető le a katonai utánpótlás biztosítására, hiszen a 21. századi biztonsági kihívások a felkészült haderőn kívül olyan társadalmat igényelnek, amely fizikailag, mentálisan és erkölcsileg egyaránt ellenálló. A sport, a hazafias és a honvédelmi nevelés együttesen egy olyan társadalmi, ifjúsági stratégia szerves részei lehetnek, amely a reziliencia tudatos és folyamatos erősítését vállalja.

6. A SPORT, TESTNEVELÉS ÉS A TÁRSADALMI REZILIENCIA SZOCIOLÓGIAI, PEDAGÓGIAI ÉS BIZTONSÁGPOLITIKAI ÖSSZEFÜGGÉSEI

6.1. Egyéni, közösségi és társadalmi reziliencia

Az értekezés elején már bemutattam, hogy a reziliencia fogalma interdiszciplináris természetű, és ezeken a különböző tudományterületeken is eltérő hangsúlyokkal jelenik meg. Másrészt emiatt a reziliencia mára túlzottan tág fogalom is lett. Gondoljunk itt vissza arra, hogy az eredeti ökológiai értelmezés C. S. Holling nevéhez köthető, aki a rendszerek azon képességeként definiálta, hogy zavar után képesek visszatérni egyensúlyi állapotukba.[312] Ezt az ún. „mérnöki resiliencia" megközelítést később kiegészítette az „ökológiai reziliencia" fogalma, amely ebben az értelemben már nem a visszatérést, hanem inkább az alkalmazkodást és az átalakulást helyezte a középpontba.

A pszichológiai irodalomban a rezilienciát az egyén azon kapacitásaként kezdték értelmezni, amely lehetővé teszi a súlyos megterhelésekkel való megküzdést és a pozitív adaptációt. Ez a megközelítés az egyéni szintű reziliencia-kutatások alapját képezi.[313] Addig a szociológiai és társadalmi reziliencia szakirodalmában Norris és társai négy erőforrás-alapú adaptív jellegű kapacitást azonosítottak. Ezek a gazdasági fejlettség, társadalmi tőke, információs és kommunikációs rendszerek, valamint a közösségi kompetencia. Ez a modell jól használható a társadalmi reziliencia vizsgálatához.[314]

Könnyen beláthatjuk, hogy az egyéni szinttől a társadalmi reziliencia szintje bonyolultabb és szerteágazó értelemzést kíván, nem lesz elég a reziliencia ismertetett mérnöki értelemzése, hiszen az emberek és az emberekből álló csoportok esetében számolni kell azzal is, hogy az érintettek igényelnek és kapnak visszajelzést ellenállóképességük szintjéről, hogy ennek tudatában alakítsák azt a jövőben.

[312] HOLLING, C S. (1973): Resilience and Stability of Ecological Systems. Annual Review of Ecology and Systematics, (1973(4), 1–23. https://www.jstor.org/stable/2096802

[313] RUTTER, M. (1987): Psychosocial resilience and protective mechanisms. American Journal of Orthopsychiatry, 57(3), 316–331. https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x

[314] NORRIS, F. H. – STEVENS, S. P.– PFEFFERBAUM, B. – WYCHE, K.F. – PFEFFERBAUM, R.L. (2008): Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. Am J Community Psychol. 2008 Mar; 41(1–2):127–50. doi: 10.1007/s10464-007-9156-6. PMID: 18157631.

A társadalmi rendszerekre értelmezve a reziliencia elméletét egy közösségi rendszer, vagy annak egy részének azon képességére utalhatunk, amely képes elnyelni, majd helyreállni bizonyos zavaró események hatásai után.[315]

Látható, hogy társadalmi rendszereknél jóval árnyaltabb a kép, mint a mérnöki tudományok, vagy akár a pszichológia területén, így megszületett egy a reziliencia társadalmi rendszerekre vonatkozó meghatározása is, melyet a Resilience Alliance szerint így foglalhatunk össze: „a reziliencia egy rendszer képesége arra, hogy felfogja a zavaró behatásokat, változásokon menjen keresztül, ugyanakkor megtartsa a lényegi funkcióit, szerkezetét, identitását és visszacsatolási mechanizmusait".[316] [317]

Gyakorlati oldalról nézve a pandémia, árvíz, háborús fenyegetés vagy dezinformációs kampány esetén a társadalmi reziliencia mutathatja meg azt, hogy a lakosság képes-e fegyelmezetten reagálni, együttműködni és fenntartani a működőképességet.

Az eddigiekből úgy tűnhet, hogy az emberek a jelentkező kihívások, krízisek idején megosztják egymással az ötleteiket, elképzeléseiket a helyzetek gyors és hatékony megoldása érdekében és őszintén elmondják véleményüket, félelmeiket. Valójában ezt a viselkedés tanulni, gyakorolni kell. Ismerős lehet, hogy ilyenkor inkább hibákról, problémákról nehézségekről folyik a társalgás, amivel egyfajta negatív hangulatot is teremtődik, ebben a résztvevők is könnyen vesztesnek, legyőzöttnek érezhetik magukat, ezáltal a kreativitás lecsökken. Ilyenkor leginkább a bűnbakok keresése kerül előtérbe és ezzel az erőforrások felhasználása mellett egyre csak távolodunk a lehetséges megoldásoktól. A negatív hangulat egyfajta spirálba fordul át, hiszen ezzel megoldás helyett csak elmélyítjük a problémát és a realitásoknál sokkal rosszabbra vagyunk hajlamosak értékelni a helyzetet.

Tehát ha a változó környezettel és az újabb és újabb kihívásokkal lépést akarunk tartani, fejleszteni kell az emberi kapcsolatokat. Hiszen nem mindegy, hogy egy krízishelyzet során azt érezzük, hogy teljesen egyedül vagyunk, nem tudunk segítséget kérni, vagy azt, hogy pontosan tudjuk kihez fordulhatunk, merünk és tudunk is segítséget kérni. Megállapíthatjuk, hogy a társadalmi reziliencia egyik fontos összetevője a kommunikáció, amely ilyenformán elengedhetetlen építőköve a kapcsolati háló építésének.[318] Gondoljunk csak bele, hogy az

[315] TIMMERMAN, P. (1981): Vulnerability, Resilience and the Collapse of Society: A Review of Models and Possible Climatic Applications. Toronto: Institute for Environmental Studies, University of Toronto.
[316] https://www.resalliance.org/
[317] SZÉKELY, Iván (2015) Reziliencia: a rendszerelmélettől a társadalomtudományokig. REPLIKA (94). 7–23. ISSN 0865-8188
[318] BAEIJAERT, Liselotte – STELLMANNS, Anton (2019): Reziliens emberek, reziliens csapatok – Útmutató a változások hatékony kezeléséhez. Budapest, Solutionsurfers, 103. ISBN 9786158026857.

ember egész élete folyamán ad és fogad jelzéseket, azaz kommunikál. Ennélfogva a kommunikációt a társadalmi élet egyik alapjelenségének tekinthetjük, mely nélkül a társadalmi életről, kapcsolatokról nem is beszélhetünk.

Azok az egyének és közösségek, akik erős társadalmi kapcsolatokat építenek ki és ápolnak, ezekre támaszkodva nagyobb valószínűséggel lesznek képesek megbirkózni a nehézségekkel, hiszen ezek – az információforráson túl – egyfajta érzelmi támaszt is nyújtanak, így adott a lehetőség, hogy az információk megosztásával bizalmi légkörben együttesen találjunk megoldásokat a problémákra. A szociológiai kutatások igazolták, hogy a gazdag és szilárd szociális hálózatok, kapcsolatok pozitív hatással vannak a mentális egészségre, a fizikai állapotra is. Így a reziliencia oldaláról vizsgálva azt láthatjuk, hogy az a legelőnyösebb, ha tudatosan építünk és ápolunk olyan kapcsolatokat, amelyekre bármikor támaszkodhatunk.

A nemzeti ellenállóképesség pedig a legmagasabb szint, ahol a társadalmi reziliencia biztonságpolitikai és államelméleti szempontból kerül értelmezésre, továbbfejlesztésre. Ez a fogalom már nem csupán a társadalom alkalmazkodóképességét, hanem az állam, a társadalom és a kritikus infrastruktúrák összehangolt ellenálló képességét jelenti, amivel külön is majd foglalkozom.

Felmerülhet az a kérdés is, hogy milyen módon lehet védekezni a külső és belső hatások ellen? Mivel tudjuk biztosítani, hogy ezekre a kihívásokra megfelelő választ tudjon adni az adott közösség? Hogyan lehet ezt a védelmi képességet erősíteni? Elsőként azonosítani szükséges a védelmi képességek erősítéséhez, az ellenállóképesség fokozásához nélkülözhetetlen tényezőket.

Ebben több faktor mellett megkérdőjelezhetetlen a társadalom tagjainak felkészítése a várható kihívásokra. A pszichológia, a szociológia és a társadalomtudományok számos kutatása egybehangzóan mutat rá arra, hogy a reziliencia nem velünk született adottságunk, hanem olyan készség, amelyet tanulni, fejleszteni és erősíteni lehet. Ennek egyik hatékony eszköze az oktatás, a nevelés, a gyakorlás és a tapasztalatszerzés. De ezek mellett a társadalom tagjaiban a tudatosságot is fejleszteni szükséges, azaz a társadalom tagjai legyenek tisztában saját képességeikkel, továbbá azzal is, hogy milyen feladatok hárulhatnak rájuk és hogyan működnek a fegyveres erők, katasztrófavédelmi, polgárvédelmi rendszerek.

A közösség ellenállóképességének kiépítését egy hosszabb idősíkon megvalósítható interdiszciplináris, több szektor és intézmény átfogó erőfeszítéseként látom hatékonyan megvalósíthatónak. Érzékelve a körülöttünk lévő világban folyó folyamatokat, úgy vélem,

ennek szükségessége egyre inkább megmutatkozik, így a személyes, belbiztonsági és geopolitikai kihívások, például a terrorizmus, az energiaválság, a kibervédelem, vagy akár a katasztrófahelyzetek miatt a közösségek és szervezetek ellenállóképességének előmozdítása felértékelődő szerepet fog kapni, de mindezt nem a kormányzati szervek helyett, hanem azok magas szintű feladatellátása mellett kellene biztosítani.

Ennek a komplex megközelítésnek az egyik kiemelt, gyakorlati megvalósítási területeként értelmezhető a sport és a testnevelés, eszközeire építő honvédelmi nevelés, amelyek a fizikai, mentális és közösségi reziliencia fejlesztésében egyaránt meghatározó szerepet tölt be.

6.2. A sport és testnevelés mint alkalmazott reziliencianövelő társadalmi erőforrás

A sport egy komplex bio-pszicho-szociális jelenség, és mint ilyen kiemelt szerepet játszik a reziliencia fejlesztésében, mivel egyszerre jelent testi, mentális és szociális kihívásokkal teli környezetet – az egyénnek ebben folyamatosan újra meg kell találnia az érvényesülés útját. A következőkben ezt a folyamatot vizsgálom a reziliencia három szintjén: egyéni, közösségi és társadalmi szinten.

A sport és a rendszeres testedzés egyik legjelentősebb egyéni hatása a stressztoleranciára gyakorolt hatás, amelynek hátterében komplex neurobiológiai mechanizmusok állnak. A rendszeres fizikai terhelés javítja az egyén érzelmi szabályozási kapacitását, amely a reziliencia egyik kulcseleme. Folkman stressztranzakciós modellje alapján a sport olyan közeget teremt, amelyben az egyén ismételten megtapasztalja a kontrollált stresszhelyzeteket, majd azok sikeres kezelését, ami kognitív átértékelési készségeket fejleszt, amelyek nem sportspecifikusak, hanem átvihetők az élet más területeire, beleértve a válsághelyzeteket is.[319]

Deci és Ryan önmeghatározási elmélete szerint a sport három alapvető pszichológiai szükségletet elégít ki: az autonómia, a kompetencia és a kapcsolódás igényét. E szükségletek kielégítése belső motivációt és önszabályozási képességet fejleszt, amelyek a hosszú távú reziliencia alapjai. Honvédelmi nevelési szempontból ez azért különösen fontos, mert a belső motivációból fakadó elköteleződés tartósabb, mint a külső kényszeren alapuló.[320]

[319] [319] FOLKMAN, S. (2013). Stress: Appraisal and Coping. In: Gellman, M.D., Turner, J.R. (Szerk.) Encyclopedia of Behavioral Medicine. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1005-9_215

[320] M. RYAN, Richard ─ Edward L. DECI (2000): Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrin-sic Motivation, Social Development, and Well-Being. January 2000 American Psychologist, Vol. 55(1), 68─78 DOI: 10.1037110003-066X.55

De SELIGMAN féle PERMA-modell öt dimenziója egyenesen leképezhető, értelmezhető a sport és a honvédelmi nevelés hatásmechanizmusaira. A sportban megélt flow (E), a csapathoz tartozás érzése (R), a győzelem vagy a teljesített feladat öröme (P és A), valamint a haza védelméhez való hozzájárulás tudata (M) — mindezek egyszerre jelennek meg a honvédelmi sportprogramokban, tevékenységekben. A sport így nem csupán fizikai kondicionáló eszköz, hanem a Seligman által leírt pszichológiai virágzás szisztematikus fejlesztőközege.[321]

Dweck növekedési szemléletű elmélete alapján pedig a sport olyan közeg, amelyben a kudarcok természetes visszajelzésként értelmezhetők, nem pedig végső ítéletként. Ebben a szemléletben a nehézségekkel való megküzdés célja nem a korábbi állapot visszaállítása, hanem a magasabb szintű pszichológiai fejlődés biztosítása.[322] Honvédelmi oldalról nézve ez azért hangsúlyos, mert a modern hadviselés és válságkezelés komoly pszichológiai terhelést jelent az abban résztvevőkre, tehát azok az állampolgárok és egyenruhások, akik aktív sportolói pályafutásuk során már megtanulták feldolgozni a vereségeket, hatékonyabban kezelik majd a más életterületeken szerzett traumákat is.

A közösségi szinten a csapatsportok lesznek a társas kapcsolatok és a társadalmi tőke fejlesztésének egyik leghatékonyabb eszközei. A fiatalok esetében a közösségi nevelés egyik legerőteljesebb gyakorlati közege, művelése során kialakuló együttműködés, egymásra utaltság és kölcsönös felelősségvállalás olyan kapcsolatrendszert hoz létre, amely jóval túlmutat a sporttevékenységen. A közösen átélt siker és a kudarc egyaránt a bizalom és a szolidaritás természetes megtapasztalását biztosítja.[323]

Továbbá a csapatjátékok azon sajátossága, hogy a tanulók csak társaik együttműködésével lehetnek eredményesek, folyamatos döntéshozatalt, felelősségvállalást és a másokba vetett bizalmat igényel. A diákok értékes tapasztalatokat szerezhetnek abból, ha azt látják, hogy teljesítményük nemcsak egyéni teljesítményüktől, vagy adottságaiktól, hanem a közösségi együttműködés milyenségétől is nagyon függ. Norris és munkatársai kutatásai is azt bizonyították, hogy a krízishelyzetekre azok a közösségek képesek leghatékonyabban

[321] SELIGMAN, M. E. P. (2011): Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being. Free Press, ISBN 1-4391-9075-5
[322] DWECK, C. S. (2006): Mindset: The new psychology of success. New York, Random House,
[323] GALLI, N. – VEALEY, R. S. (2008): "Bouncing back" from adversity: Athletes' experiences of resilience. The Sport Psychologist, 22(3), 316–335. https://doi.org/10.1123/tsp.22.3.316

reagálni, amelyek erős együttműködési hálózatot alakítottak ki.[324] A testnevelés és sport rendszeres gyakorlása ennek természetes, pedagógiailag tervezett és ellenőrzött kerete és fejlesztési közege, melynek előnye, hogy fizikai és érzelmi síkon is rendszeresen ismétlődő közösen megélt tapasztalatokat biztosít. A bajtársiasság, azaz az egymásra támaszkodás képessége nem igazán tanulható tankönyvekből, hanem a közvetlen személyes tapasztalatok jelentik a tanulást, így ennek honvédelmi kapcsolódása különösen értékes. A különböző összetételű csapatok sporttevékenysége lehetőség arra is, hogy a sportban követendő példaként megjelenő tulajdonságok (pl. kitartás, fegyelem, önuralom, közösségért vállalt felelősség) felismerésre és átadásra kerüljenek. Mivel a hazafias attitűdök elsősorban nem tankönyvi tanulással, hanem példák és közösségi élmények révén alakíthatók hatékonyabban, így e kapcsolódás ismét nyilvánvaló és igazolt.

A (sport)közösséghez való tartozás jelentős szerepet játszik a fiatalok identitásfejlődésében. A társas identitáselmélet fő gondolata szerint az egyének önmeghatározásuk egy részét csoporttagságukból merítik – az iskolai csapatok, diáksport-közösségek és közös testnevelési foglalkozások az összetartozás élményén keresztül hatékonyan járulnak hozzá a közösségi identitás kialakulásához.[325] Nemzeti szinten a közösen megélt sportélmények, honvédelmi jellegű versenyek, győzelmek és kudarcok mind az „elképzelt közösség" érzését erősítik, amely a hazafias attitűdök egyik érzelmi alapja. A közös fizikai tevékenységek nem pusztán az erő és ügyesség fejlesztést jelentik, hanem a közösséghez tartozás átélésének pedagógiai eszközei is.

A vizsgált egyéni, közösségi, társadalmi szint nem egymástól független, hanem sokkal inkább egymást erősítő rendszert alkotnak. Az egyéni pszichológiai rezilienciából lehet közösségit fejleszteni, a közösségi pedig a stratégiai képesség építőeleme lesz. Ezáltal a testnevelésre úgy tekinthetünk, hogy az nem csupán egészségnevelési terület, hanem a honvédelmi nevelés egyik legfontosabb humán erőforrás-fejlesztő eszköze a társadalmi ellenállóképesség alapozásában.

A fenti összefüggések gyakorlati következménye, hogy a testnevelés és a honvédelmi nevelés integrált rendszere járulhat hozzá a fizikai állóképesség és terhelhetőség növeléséhez, a stresszkezelési és önszabályozási képességek fejlődéséhez, a közösségi kohézió és a

[324] NORRIS, F. H. – STEVENS, S. P.– PFEFFERBAUM, B. – WYCHE, K.F. – PFEFFERBAUM, R.L. (2008): Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. Am J Community Psychol. 2008 Mar; 41(1–2):127–50. doi: 10.1007/s10464-007-9156-6. PMID: 18157631.
[325] ANDERSON, B. (1999): Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London – New York, Verso, ISBN-1 0: 1-84467-086-4

bajtársiasság erősítéséhez, valamint a válsághelyzetekben szükséges alapvető kompetenciák kialakításához.

A UNICEF jelentése egyértelműen aláhúzza, hogy a gyermekekbe és fiatalokba történő befektetés nem szociálpolitikai költség, hanem stratégiai biztonsági beruházás, amelynek hiánya hosszú távon növeli az államok sebezhetőségét.[326] Magyarország esetében ez különösen indokolttá teszi a testnevelés, a sport és a hazafias–honvédelmi nevelés olyan rendszerének fenntartását és fejlesztését, amely nem kizárólag a haderő utánpótlását szolgálja, hanem a társadalom egészének ellenállóképességét növeli.

6.3. A sport rezilienciafejlesztő mechanizmusa

Az előzőekben bemutatottak alapján már több oldalról is bizonyítást nyert, hogy a sport és a testnevelés alkalmas eszközök a reziliencia fejlesztésére, azonban ez a hatás nem közvetlen és nem automatikus folyamat eredménye, hanem egy többszintű pedagógiai és szociális mechanizmuson keresztül érvényesülhet csak. Más kutatók rezilienciafejlesztési modelljeit, keretrendszereit szintetizálva és az értekezés témájához, sajátosságaira adaptálva egy négy szintből álló hatáslánc modellre támaszkodhatunk segítségül, amely a kompetenciák kialakulásától a társadalmi szintű hatásokig vezeti le a korábban érintett összefüggéseket, ezzel biztosítva az egyes szintek egymásra épülését és dinamikus kölcsönhatását.[327] [328]

Az első szinten a sport és a testnevelés elsődleges hatása az egyéni kompetenciák fejlesztésében érhető tetten. Ez elsősorban a fizikai kompetenciák (állóképesség, az erő és a koordináció), a mentális kompetenciák (a stressztűrés, a kitartás és az önkontroll), valamint a szociális kompetenciák (az együttműködés, a kommunikáció és a szabálykövetés) területén érzékelhető. Ezek fokozatos, ismétlődő tevékenységeken keresztül alakulhatnak ki. Ezzel lehet biztosítani azokat az alapképességeket, amelyekre a következő szintek majd épülnek.

De ezek a kompetenciák azonban önmagukban még nem garantálják a reziliens működést, így a következő szinten ezek értékké majd attitűddé válását kell elérni. Itt alakítható ki a küzdőképesség és a kihívásokhoz való pozitív viszonyulás, megerősödik az önbizalom és a

[326] UNICEF: The State of the World's Children 2025. https://www.unicef.org/media/176006/file/SOWC-2025-executive-summary-EN.pdf

[327] GODOR, B.P. (2025): Cultivating Resilience in Youth: Assessing the Psychological Benefits of Sport-Based Development Programs. Journal of Sport for Development. Volume 13, Issue 1 (2025. március.) 97–109.

[328] GUPTA, S. – MCCARTHY, PJ. (2022): The sporting resilience model: A systematic review of resilience in sport performers. Front Psychol. 2022 Dec 21;13:1003053. DOI: 10.3389/fpsyg.2022.1003053. PMID: 36619099; PMCID: PMC9811683.

hatékonyság érzése, valamint fejlődik a felelősségvállalás és a közösségi szerep. Ez a folyamat pedagógiailag is alapvető, mivel itt történik meg a sportban szerzett tapasztalatok belső értékké válása, tehát az egyén nemcsak elsajátítja a kompetenciát, hanem azonosul is azokkal, mint értékekkel és így lesz megteremthető a reziliens gondolkodás alapja.

A harmadik szinten az attitűdök stabilizálódását követően számíthatunk a reziliencia gyakorlati, viselkedés szintű alkalmazása. Gondoljunk itt a stresszhelyzetekben való adaptív reakciókra, a problémamegoldó és döntéshozatali képességre, kitartásra, és nem utolsó sorban egy esetleges krízishelyzetekben mutatott együttműködési készségre. Látható, hogy ez a szint már túlmutat a sport környezetén, itt már a megtörténik az átvitel és a mindennapi élet különböző területein jelenhet meg a reziliens viselkedés.

A legmagasabb negyedik szinten az egyéni viselkedések összeadódása adja a reziliencia társadalmi dimenzióját. Itt érhető el a közösségi összetartozás erősödése, növelhető az együttműködési hajlandóság, amivel fokozódik a válságkezelési képesség is, ezzel pedig aktívabbá válik az állampolgári közreműködés.

A modell négy szintjét nem lehet külön kezelni, vagy elválasztani egymástól. Vagyis a rezilienciaépítő programok akkor lesznek eredményesek, ha tervezetten és tudatosan végigvezetik az érintetteket mind a négy szinten, és a folyamat nem korlátozódik csak bizonyos kompetenciák kialakítására.

A fenti modell jelentősége a téma szempontjából azért fontos, mert a honvédelmi nevelés ebbe a vázolt hatásláncba illeszkedve strukturált keretet és célt adna a folyamatnak. Ezáltal a sport általános kompetenciafejlesztő szerepén túllépve a honvédelmi nevelés tudatosíthatja a kompetenciák védelmi jellegű értékét is, de közösségi és nemzeti keretbe helyezi azokat, ezáltal a sport által fejlesztett kompetenciákat és attitűdöket egy magasabb rendű, kollektív céllal ruházza fel.

Összegző megállapításként azt írhatjuk le, hogy a sportból nem „lesz” közvetlenül, vagy automatikusan reziliencia, hanem egy pedagógiailag értelmezhető, tervezhető folyamat eredményeként érhető el. Ennek során a kompetenciák kialakulásától az attitűdökön és a viselkedésen keresztül jutunk el a társadalmi szintű alkalmazkodóképesség megjelenéséig. Ennek alapján a testnevelés és a sport tudatos pedagógiai keretbe helyezése, különösen a honvédelmi neveléssel integrálva, kulcsszerepet játszhat a társadalmi reziliencia rendszerszintű, proaktív és fenntartható fejlesztésében.

6.4. A lakosság egészségi és mentális állapota mint nemzeti biztonsági tényező, erőforrás

A társadalmi reziliencia egyik legfontosabb, ugyanakkor még gyakran alulértékelt dimenziója a gyermekek és fiatalok fizikai, mentális és szociális állapota. A nemzetközi szakirodalom egyre következetesebben mutat rá arra, hogy a jövőbeli válságkezelési képesség, az állami működőképesség és a nemzeti ellenállóképesség alapjait már gyermekkorban el kellene kezdeni kialakítani. A téma átfogó elemzését az UNICEF 2025-ben megjelent The State of the World's Children[329] című jelentése adja. A dokumentum központi tézise szerint „a gyermekszegénység mérgezi a gyermekkort – és kollektív jövőnket", mivel aláássa az egészséget, a tanulási képességeket, a pszichés ellenállóképességet és hosszú távon gyengíti a társadalmak gazdasági és politikai kohézióját. A UNICEF tanulmányban közzétett adatai alapján világszerte mintegy 417 millió gyermek él súlyos nélkülözésben, ami még ennél is aggasztóbb, hogy közel 333 millió gyermek extrém szegénységben nevelkedik. Ilyen körülmények tartósan rontják a fiatalok tanulási képességeit, a fizikai terhelhetőséget, sőt a pszichés alkalmazkodóképességét is, ami hosszú távon egyértelműen negatívan befolyásolja a társadalmak ellenállóképességét. A jelentés hangsúlyozza, hogy a fegyveres konfliktusok, a klímaváltozás és a gazdasági bizonytalanság egymást erősítve növelik a gyermekek sebezhetőségét. 2024-ben a világ gyermekpopulációjának közel 19%-a élt konfliktuszónákban, ami történelmi szempontból kiemelkedően magas és egyben elkeserítő arány. Viszont a tanulmány azt is hangsúlyozza, hogy a gyermekek ellenálló képessége nem velük született tulajdonság, hanem nevelési, oktatáspolitikai és egészségügyi intézkedések eredménye. Ezek hiányában a társadalmak pedig egyre sérülékenyebbé válhatnak.

Bár Magyarország nem tartozik a globális értelemben vett leginkább veszélyeztetett térségek közé, a nemzetközi és hazai kutatások alapján több, a reziliencia szempontjából kockázatot hordozó tényező azonosítható a magyar ifjúság körében.

A Központi Statisztikai Hivatal és nemzetközi felmérések (HBSC, Eurostat) adatai alapján a magyar fiatalok körében az egészségi állapot, a fizikai aktivitás és a mentális jóllét tekintetében egyaránt jelentős kihívások figyelhetők meg.

A Health Behaviour in School-aged Children[330] kutatások szerint Magyarországon 11–17 éves korosztályban a rendszeres testmozgást végzők aránya tartósan az európai átlag alatt

[329] UNICEF: The State of the World's Children 2025. https://www.unicef.org/media/176006/file/SOWC-2025-executive-summary-EN.pdf

[330] WHO: Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study- https://www.who.int/europe/initiatives/health-behaviour-in-school-aged-children-(hbsc)-study

marad, miközben az elhízás és a mozgásszegény életmód előfordulása növekszik. Ez a jelenség nem kizárólag népegészségügyi kérdés, hanem közvetlen hatással van a fiatalok fizikai terhelhetőségére, stressztűrésére és az esetleges válsághelyzetekben mutatott teljesítőképességére.

A 2024-ben publikált Ifjúság'24 éves jelentés[331] egészséggel foglalkozó fejezete átfogó képet ad a magyarországi fiatalok testi és mentális egészségi állapotáról, életmódjáról. A fiatalok testi egészsége vegyes képet mutat. A diákok 22%-a él valamilyen krónikus betegséggel és a krónikus betegséggel élők mintegy fele rendszeresen szed gyógyszert. A fizikai aktivitás az életkorral csökken, míg a 11 évesek körében mintegy 30% mozog eleget naponta, addig a 17 évesek csupán 15%-a teszi ezt meg. Ugyanakkor a fiatalok 40%-a legalább heti négyszer végez intenzív testmozgást, ami kedvezőnek tűnő tendencia.

A túlsúly és elhízás aránya is jelentős: a fiúk 27%-a, míg a lányok17%-a számít enyhén vagy erősen túlsúlyosnak. Ez a tendencia amellett, hogy egészségügyi kockázatokat jelez, hatással van a fiatalok önértékelésére is, különösen a lányok körében. A mobiletelefonok és az állandó online jelenlét tükrében nem meglepő, hogy a tanulók rendszeres alváshiánnyal küzdenek, ami hosszú távon koncentrációs nehézségeket, fáradtságot és túlzott mentális terhelést okozhat. A jelentés is kiemeli, hogy a fiatalok mentális jólléte komoly kihívásokkal néz szembe. Minden ötödik fiatal életével kapcsolatos elégedettsége átlag alatti, ami a stressz, az önértékelési problémák, szociális média buborékjai és a társadalmi elvárások együttes következménye lehet.

A fiatalok körében megfigyelhető káros viselkedésminták (mint a dohányzás, alkoholfogyasztás és elektronikus cigaretta használat) tovább súlyosbítja a helyzetet. A 15 évesek egyharmada már kipróbálta a dohányzást vagy az elektromos cigarettát, és 16% rendszeresen dohányzik. Az alkoholfogyasztás is elterjedt: a megkérdezettek több mint 60%-a próbált már alkoholt, és 40%-uk volt már ittas, annak ellenére, hogy hivatalosan nem is juthatnának szeszes italhoz.

A 2026 elején közölt Hal Melinda klinikai szakpszichológussal készült interjú[332] rámutat arra, hogy a magyar 18 év alatti fiatalok mentális egészsége súlyos problémákkal terhelt, amelynek

[331] KISS-KOZMA, Georgina – KISS, Gergely (Szerk.) (2025): Ifjúság'24 – Jelentés az ifjúságügyről. Budapest, Ifjúságkutató Intézet, 1–58. https://ifjusagkutatointezet.hu/kiadvany/ifjusag24-jelentes-az-ifjusagugyrol
[332] BUDAI, Balázs (2026): Öt éven belül társadalmi összeomlás fenyegeti Magyarországot. https://index.hu/belfold/2026/01/14/hal-melinda-szulo-generacio-mentalis-zavar-pszichologia/?token=57451ede4e80725cbc1021df320b5aac

a következményei nem csupán egyéni, hanem társadalmi szinten is érvényesülnek. A klinikai szakpszichológus szerint „Magyarországon körülbelül 1,8 millió 18 év alatti fiatal van, ők a teljes lakosság 18–19 százalékát teszik ki. Minden negyedik-ötödik közülük mentális zavar tüneteit mutatja, minden hetedik pedig már diagnózissal rendelkezik.” Azaz a mentális zavarok elterjedése olyan mértékű, hogy nélkülözhetetlenné válik egy nemzeti szintű prevenciós mentális egészségstratégia kidolgozása és megvalósítása.

A szakértő értelmezésében a probléma gyökere nem elsősorban a digitális technológiák elterjedésében keresendő, hanem mélyebb, társadalmi és pszichológiai eredetű tényezőkben. Kiemeli az identitásfejlődés zavarait, az érzelmi szabályozás hiányosságait, valamint a megküzdési stratégiák fejletlenségét. Ezek a tényezők együttesen hozzájárulnak a fiatalok sérülékenységének növekedéséhez.

A cikk központi elképzelése az a „mentális védőpajzs”, amely alatt a pszichológiai ellenállóképesség komplex rendszerét értik. Ez magában foglalja az érzelmi stabilitást, a frusztrációtűrést, az önszabályozási képességeket és az empátiát. A szakértő hangsúlyozza, hogy ezen kompetenciák nem veleszületettek, hanem tanulási és szocializációs folyamatok során alakulnak ki. Hiányuk esetén a külső hatások – különösen a digitális környezet – fokozottan káros módon érvényesülhetnek.

A megoldási javaslatok a prevenció és a korai beavatkozás mellett érvelnek. A szakértő szerint szükséges egy átfogó, nemzeti szintű mentális egészségstratégia kidolgozása, amely a fiatalok mentális ellenállóképességének fejlesztésére fókuszál. Ennek részeként hangsúlyozza az alapvető életmódbeli tényezők – mint az alvás, a rendszeres mozgás, a megfelelő táplálkozás és a stabil érzelmi kötődések – fontosságát, valamint óvatosságra int a digitális eszközök túl korai és intenzív oktatási alkalmazásával kapcsolatban, ami kontrasztos az oktatáspolitikai törekvésekkel.

Összességében a cikk arra a következtetésre jut, hogy a fiatalok mentális egészségének romlása nem elszigetelt jelenség, hanem egy szélesebb társadalmi és nevelési krízis tünete, amely komplex, rendszerszintű beavatkozást igényel.

Azt gondolom, hogy a rendelkezésre álló hazai és nemzetközi adatok alapján megállapítható, hogy a fiatal generáció fizikai állapota, mentális terhelhetősége és pszichológiai ellenállóképessége a társadalmi reziliencia és a védelmi képességek egyik alapvető erőforrását jelentik. Azonban a romló egészségi mutatók, a növekvő mentális zavarok és a megküzdési készségek hiányosságai hosszú távon közvetlenül befolyásolják a társadalom

mobilizálhatóságát, terhelhetőségét és az esetleges válsághelyzeti teljesítőképességét. De általánosságban is elmondható, hogy az a generáció, amely mozgásszegényen, digitálisan túltelített, szociálisan elszigetelten nő fel, biológiai és pszichológiai szempontból kevésbé lesz képes megküzdeni a valódi kihívásokkal.

Mindezekre figyelemmel indokolt lenne egy komplex, ifjúsági program kialakítása, amely a fizikai felkészültség, a mentális ellenállóképesség és a szociális kohézió együttes fejlesztésén keresztül járul hozzá a nemzeti biztonság és a társadalmi stabilitás megerősítéséhez.

6.5. A reziliencia biztonságpolitikai relevanciája

Kateryna Riabets a nemzeti és társadalmi ellenállóképesség bonyolult kapcsolatát tárja fel 2024-es tanulmányában, amelyben elkülöníti a két fogalmat. Egyrészt a nemzeti ellenállóképességre úgy tekinthetünk, mint egy nemzet azon képességére, hogy ellenálljon, alkalmazkodjon a jelentős zavarokhoz, és felépüljön azokból, legyen szó természeti katasztrófáról, világjárványról, gazdasági válságról vagy geopolitikai fenyegetésről. Magában foglalja az alapvető funkciók fenntartásának, a kritikus infrastruktúra védelmének és a polgárok jólétének, illetve annak biztosításának képességét. A társadalmi reziliencia ezzel szemben az egyének, a közösségek és a társadalmak azon képessége, hogy megbirkózzanak a nehézségekkel, fellendüljenek a kihívásokból, és boldoguljanak a változásokkal szemben. Ez ennek értelmében magában foglalja a társadalmi kohéziót, az erős közösségi hálókat, az erőforrásokhoz való hozzáférést és a kollektív cselekvés képességét.[333]

A fenti fogalmi keretekből könnyen beláthatjuk, hogy összefüggéseik és nemzetvédelmi kapcsolódása miatt modern világunkban a társadalmi és a nemzeti reziliencia, rugalmasság különösen fontos kérdés. Leginkább azt kell leszögezni, hogy a nemzeti ellenállóképesség szorosan kapcsolódik a társadalmi ellenállóképességhez, ugyanis ez határozza meg alapvetően az adott a társadalom belső, vagy külső kihívásokkal, fenyegetésekkel szembeni ellenállóképességét. Másik oldalról vizsgálva pedig a kölcsönhatás fordítottja is kimutatható, ha arra gondolunk, hogy ha hiányzik, vagy gyenge a társadalom stabilitása és egységessége, akkor arra aligha lehet stratégiai nemzeti ellenállóképességet építeni.

Vitán felül áll, hogy egy esetleges fegyveres konfliktus esetében a nemzeti ellenállóképesség létfontosságúvá válik, mert ez tudja garantálni a nemzet fennmaradását, egységét és hozzá

[333] RIABETS, Kateryna. (2024): Theoretical Foundations of the Interconnection Between National and Social Resilience and State Policy Of National Security. Honor and Law. 2. 128–133. 10.33405/2078-7480/2024/2/89/309276.

kapcsolódó anyaország területének megtartását, a nemzeti értékek megvédését. Ugyanakkor az ellenállóképességet fegyveres konfliktusok idején nemcsak a külső fenyegetés, hanem a belső kihívások, társadalmi feszültségek, megosztottság és gyakran a gazdasági instabilitás, energiaválság, dezinformációs művelet, biológiai fenyegetettség és még számtalan tényező egyszerre, egymással párhuzamosan is fenyegetheti.

Meg kell említenünk azt is, hogy számos kutatás foglalkozik a reziliencia kormányzati és védelmi területével, különösen a nemzeti és a társadalmi ellenállóképesség elemzésével. Többen vizsgálták és elemezték a közigazgatási, állami reziliencia kialakulását és tényezőit, mások a természeti katasztrófákkal és a növekvő számú terrortámadással összefüggésben kutattak, de a kisebb közösségek modern kihívásokkel szembeni ellenállóképessége, a kritikai gondolkodás és a médiatudatosság reziliencia szempontú értékelése is górcső alá került már. Más kutatók pedig a nemzetgazdaság biztonsági és az államok katonai-gazdasági szempontú rezilienciáját helyezték fókuszba.[334] [335]

A magyar kormány 2020. április 21-én tette közé 163/2020. (IV. 21.) számú határozatát, mely Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról szóló Biztonságos Magyarország egy változékony világban alcímet viselő nemzeti biztonsági stratégiáját tartalmazza, melyben számtalan esetben említésre kerül az ellenállóképesség fogalma. E dokumentum váltotta fel a korábbi 2012. februárjában elfogadott és hivatalosan több mint nyolc évig hatályban lévő korábbi nemzeti biztonsági stratégiát.[336]

Általánosságban elmondható, hogy valamennyi kormánypolitika alapvető célja, hogy a nemzeti értékek védelmét és a nemzeti érdekek érvényesítését elősegítő belső és külső feltételrendszert alakítson ki. E politika hatékonysága szempontjából elengedhetetlen a mindenkori politikai vezetés részéről a nemzetközi környezet és az ország pozíciójának pontos ismerete. Továbbá, legalább ilyen szinten szükséges a reális célkitűzések, szövetségi viszonyok és potenciális kockázatok meghatározása, a biztonságot érintő vélt vagy valós fenyegetések tisztázása, és nyilvánvalóan az elhárításukhoz és a felmerülő kihívások kezeléséhez szükséges képességek felmérése is. A nemzeti stratégiai dokumentumok

[334] REZNIKOVA, O. (2018): Formuvannia stiikosti derzhavy: vysnovky dlia Ukrainy [Formation of State Stability: Conclusions for Ukraine]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia: filosofsko-politolohichni studii. Lviv: LNU, vol. 20, 193–199.
[335] BEAN, H. (2018): National resilience. Journal of Applied Communication Research, 46(1), 23–25. https://doi.org/10.1080/00909882.2018.1426709
[336] 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

hierarchiájában a Nemzeti Biztonsági Stratégia foglalja el az első helyet, mint a fenti alapvető kérdések és célok elsődleges, és hivatalos megfogalmazása.[337]

A stratégia egyik újdonsága, hogy megjelenik benne az a cél, hogy a változó biztonsági környezetben Magyarország mit és hogyan kíván elérni. Ezzel a túlmutat a szokásos biztonsági környezet elemzésen és már a célul kitűzött állapot megvalósításához szükséges eszközöket is megtalálhatjuk benne. Egészen konkrétan a IX. részben találunk (132–175. pontok) új elemeket – a NATO és európai stratégiai elvárásokkal összhangban, amiket később részletesebben is tárgyalok – az úgynevezett „ellenállóképesség" kiépítésnek és megerősítésének feladatai között.

A dokumentum a biztonsági helyzet romló tendenciájával, biztonsági környezetünk fokozatos romlásával számol és 17 kiemelt biztonsági kihívást említ, amikre válaszul a megelőzést, az ellenállóképesség fokozását, valamint a gyors és határozott válaszlépések képességét hangsúlyozza.

Kiemelten fontos területnek emeli ki a hibrid hadviselést, az ellene való védekezést, tehát az ellenállóképesség növelését. Ennek több oka is van: egyrészt ez a hadviselési módszer elmossa a béke és háború közötti határt, és egy nehezen kezelhető, de a háborús küszöb alatti úgynevezett „szürkezónás" állapotokat hoz létre. Másrészt, az ennek során alkalmazott hibrid eszközöket nemcsak államok, hanem a nem állami szereplők is előszeretettel alkalmazzák, gondolok itt elsősorban az információs műveletekre, amelyek terjedését a közösségi média rendkívüli mértékben felgyorsítja (pl. álhírek, dezinformációk terjesztése). Végül, de nem utolsó sorban, a technológia terjedése miatt egyre nagyobb szerepet kapnak a biztonságpolitikában a nehezen kontrollálható nem állami szereplők, mint a szervezett bűnözői körök, terrorszervezetek, kiberbűnözők vagy egyéb nemzetközi hálózatok, de akár egyes piaci szereplők is ide sorolhatóak adott esetben.

A fellépés egyik eszközeként a Stratégia (122. pont) hangsúlyozza, hogy „az oktatási rendszer kiemelkedően fontos feladata továbbá a nemzeti kultúránk, történelmünk és identitásunk ismeretére, tiszteletére és a haza szeretetére való nevelés, ami a társadalmi kohéziót is erősíti."

Továbbá a kutatási témámra vonatkozólag fontosnak tartom a 126. pont említését: „… Hazánk biztonságának szavatolása elképzelhetetlen a magyar állampolgárok hazafias elkötelezettségből és áldozatkészségből fakadó aktív részvétele nélkül. Az állampolgárok

[337] CSIKI VARGA, Tamás – TÁLAS, Péter (2020): Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. Nemzet és Biztonság, 2020(3), 89–112. DOI: 10.32576/nb.2020.3.7

hazaszeretetének, patrióta felelősségtudatának és biztonságtudatos gondolkodásmódjának formálása és fejlesztése ezért össztársadalmi érdek. Ennek érvényesítése során az állampolgárok általános ismeretszintjének növelésén túl kiemelt szerepet játszik a fiatalok katasztrófavédelmi felkészítése, a honvédelmi nevelés és az önkéntes tartalékosok kiképzése. Magyarország stratégiai célkitűzése, hogy 2030-ra kialakítsa azokat a nemzeti ellenálló, elrettentési, védelmi, válságkezelési és koordinációs képességeket, amelyek a változékony nemzetközi környezetben előfeltételei a nemzet fejlődéséhez szükséges stabilitásnak és biztonságnak. Magyarország nemzetközi összehasonlításban is magas szintű közbiztonsági helyzetét meg kell őrizni és tovább kell javítani.” [338]

A hibrid hadviselés társadalmi sebezhetőséget célzó jellegének megértéséhez érdemes felidézni az „ötödik hadtest" (fifth column) fogalmát, amely a spanyol polgárháború idejéből származik, és eredetileg azokra a társadalmon belül tevékenykedő, az ellenséggel összejátszó csoportokra utalt, amelyek a frontvonalon harcoló négy hadtestet belülről, a hátország felől támogatták, gyengítve az ellenálló fél kohézióját és harci szellemét.[339] A fogalom a hidegháború időszakában is széles körben használatos volt, majd napjainkban a hibrid és aszimmetrikus hadviseléshez kapcsolódóan találkozhatunk vele. Tehát manapság már nem feltétlenül szervezett, fegyveres csoportokat jelent, hanem azokat a társadalmi megosztottságot, bizalmatlanságot és kohéziós hiányt kihasználó folyamatokat – dezinformációt, célzott narratívákat, polarizációt –, amelyek külső szereplők által, de a társadalom belső gyengeségeit kihasználva fejtik ki hatásukat.

Látható, hogy a „támadó” fél nem feltétlenül a célország katonai vagy technikai képességeit rombolja, hanem a belső társadalmi szövetét – a bizalmat, az összetartozás-érzést, a közös értékrendet és az intézmények legitimitását – veszi célba. Ha gyengébb az adott társadalom belső kohéziója, nagyobb benne a polarizáció és a bizalmi deficit, annál nagyobb az a támadható felszín, amelyen az ilyen jellegű befolyásolás eredményesen érvényesülhet.

Bízom benne, hogy ezzel a megközelítéssel jól érthető, hogyan is kapcsolódik mindez az értekezés központi állításához: a társadalmi reziliencia – amelynek egyik fejlesztési eszköze a sport és a testnevelés által közvetített közösségi kompetenciák, bizalom és összetartozás-érzés – nem csupán a külső sokkokkal (háború, válság, katasztrófa) szembeni ellenállást szolgálja, hanem egyúttal azt a belső társadalmi „immunrendszert" is erősíti, amely a hibrid fenyegetések, így a belső megosztottságra épülő befolyásolási kísérletek hatékonyságát is

[338] 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
[339] Danny Bird: Where does the term ‘fifth column’ come from? HistoryExtra, 2024. https://www.historyextra.com/period/general-history/fifth-column-meaning/

csökkenti. Ily módon a honvédelmi nevelés és a sportalapú közösségfejlesztés nem csak a hagyományos értelemben vett védelmi képességekhez, hanem a társadalom dezinformációval és megosztó narratívákkal szembeni ellenállóképességéhez is hozzájárul.

Vitán felül áll, hogy egy országos szinten értelmezhető reziliencia megvalósítása – a fentieket leszámítva is – még soha nem volt olyan sokrétű és komplex feladat, mint napjainkban. Azonban abból kiindulva, hogy a közösségek általánosságban mindig egy nagyobb egésznek, megyéknek, tájegységeknek, államoknak, nemzeteknek, régióknak a részei, az alulról felfelé építkező közösségi reziliencia-megközelítés lehet eredményes ebben a helyzetben. Gondoljunk itt arra, hogyan lesznek a kisebb egységek egyben építőkövei a nagyobb rendszereknek is, mint azt már érintettük korábban.

6.6. Az EU és a NATO reziliencia koncepciói

Katonai oldalról indítva a vizsgálódást, ebben a fejezetben az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, (North Atlantic Treaty Organization, NATO) ezzel kapcsolatos megállapításait, elveit veszem górcső alá.

A Szövetség garantálta biztonsága fenntartása és fejlesztése céljából, a rugalmasság elvét az Észak-atlanti Szerződés 3. cikkében találjuk meg.[340] Ez lényegében azt foglalja magába, hogy a kollektív képességek részeként, a tagok fejlesztik a fegyveres támadásokkal szembeni ellenállóképességüket.

Ezen túlmenően, napjaink biztonsági környezetéhez illeszkedően is találkozhatunk az ellenállóképességgel, ugyanis a NATO Madridi Stratégiai Koncepciója az ellenállóképességet már a Szövetség három alapvető feladatának – az elrettentés és védelem, a válságmegelőzés és -kezelés, valamint az együttműködésen alapuló biztonság – alapvető elemének tekinti.

A 2016-os varsói NATO-csúcson[341] a Szövetség állam- és kormányfői egyetértettek abban, hogy „a polgári felkészültség a szövetségesek ellenállóképességének központi pillére és a szövetség kollektív védelmének kritikus eleme”. A polgári felkészültség javítása érdekében a szövetségesek hét NATO alapkövetelményben állapodtak meg a nemzeti ellenállóképességre vonatkozóan, amelyekhez képest a szövetségesek mérhetik felkészültségüket.

[340] The North Atlantic Treaty. Washington D.C. – 4 April 1949.
https://www.nato.int/cps/cn/natohq/official_texts_17120.htm
[341] Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

Majd 2021-ben a NATO állam- és kormányfői megállapodtak a megerősített ellenállóképességi kötelezettségvállalásról, megerősítve a nemzeti és kollektív ellenállóképesség jelentőségét az ellenfelek hagyományos, nem hagyományos és hibrid fenyegetéseivel és tevékenységeivel szemben, azonkívül további iránymutatást és útmutatást is adtak a rezilienciával kapcsolatos munkához a NATO 2030-as terveihez.[342] A következő lépcsőként a 2022. júniusi NATO-csúcson a szövetségesek megállapodtak abban, hogy meghatározzák a nemzeti reziliencia célokat és végrehajtási terveket.[343]

A fentiek értelmében a NATO-tagországoknak először ki kell alakítani majd fejleszteni, erősíteni kell az ellenállóképességüket a katonai és nem katonai jellegű fenyegetésekkel és kihívásokkal szemben egyaránt. Ilyen fenyegetésnek tekintik a Szövetség biztonságát veszélyeztető főbb eseményeket, elsősorban a természeti katasztrófákat, vagy a kritikus infrastruktúrák zavarait, de a hibrid vagy közvetlen fegyveres támadásokat is. Ezek a fenyegetések állami és nem állami szereplőktől is származhatnak, formáját illetőleg pedig kiber-, vagy terrortámadásokra, valamilyen hibrid fenyegetésre gondolhatunk, ami elmoshatja a határvonalakat a konfliktusok hagyományos és nem szokványos formái között.

Az ellenállóképesség értelmezése nem korlátozható csupán a társadalom képességére a sokkokkal szembeni ellenállásra és azokból való kilábalásra, ahogyan azt a NATO egyes dokumentumai[344] rögzítik.[345] Az orosz–ukrán háború sok minden mellett arra is felhívta a figyelmet, hogy a katonai reziliencia fedésben van a társadalmi, illetve nemzeti ellenállóképesség követelményeivel. Figyelemmel arra, hogy „Egészséges, erős hadsereg csak egészséges, egységes társadalomból fejlődhetik.”[346] Az elemzés alapján megállapítható, hogy a közvetlen védelmi értelmezéstől átfogóbb megközelítés alkalmazása felfedhetné azokat a kapcsolódási területeket, amelyek a nemzeti ellenállóképesség szociális és egyéni szintjeire vonatkoznak. Ezek azonosítása és célirányos fejlesztése egyaránt hasznosulhat a társadalom és a haderő számára is. De akár további új funkciót, iránycélokat is hozzá lehetne adni a NATO jelenlegi hét alapkövetelményéhez, például a pénzügyi és infrastrukturális

[342] Resilience in NATO, 2023. https://www.act.nato.int/article/resilience-in-nato/
[343] Madrid Summit Declaration, Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June. 2022
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm
[344] NATO: Resilience, civil preparedness and Article 3, 13 Nov. 2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm
[345] MOLNÁR, Ferenc (2021): A reziliencia kérdése és a NATO. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021(15), Budapest, NKE, ISSN 2786-2283
[346] Nagymegyeri vitéz RAICS, Károly ny. altábornagy (1928): A polgári társadalom és a haderő. Budapest, Szent István Társulat, 18.

üzemeltetési biztonság mellett akár a pszichológiai jellegű felkészülés is nagyobb hangsúlyt kaphatna.[347]

A NATO reziliencia fejlesztési törekvései egyre inkább ebbe az irányba kezdenek mutatni. Látható, hogy miközben a szilárd katonai erők elengedhetetlenek a Szövetség biztonságához, ezek egy ellenálló civil társadalomra támaszkodnak. A fegyveres erőknek szintén fontos szerepük van az együttműködésen alapuló, egész társadalomra kiterjedő megközelítés kialakításában azáltal, hogy részt vesznek a civil-katonai tervezésben, információt osztanak meg egymással, oktatást, képzést folytatnak és természetesen különböző gyakorlatokat is tartanak. Ez a közös polgári-katonai megközelítés és szinergikus együttműködés miközben erősíti az ellenállóképességet, bizalmat is épít és növeli a társadalmi tudatosságot is e téren.

Ez a képesség azt biztosítja, hogy a polgári lakosságot érő károk lehetőleg minimálisak legyenek, a társadalom továbbra is biztosítsa a katonai szükségleteket ugyanakkor a katonai erőforrásokat továbbra ne kelljen a társadalmi válságok megoldására fordítani. A NATO-n belül a fogalmat „polgári felkészültségnek" nevezik, míg a reziliencia a polgári felkészültség és a katonai képesség együttes képességét takarja.

Jellemzően a hibrid műveletek során a célpont ország intézményrendszereinek és a társadalmának belső gyengeségeit használják ki, igyekezve a maguk javára fordítani őket.[348] Ebből következőleg nem lehet minden fenyegetést katonai eszközökkel kezelni, szintén nem kivitelezhető a társadalom jelentős arányú militarizálása sem, így lakosság egy részének célzott felkészítése jelentheti a megoldást.

Összegezve a fentieket, komplex világunkban a nemzeti ellenállóképesség fogalmát a nemzeti biztonsági, a honvédelmi és a társadalmi komponensek összetett követelményei alapján úgy is definiálhatjuk, mint egy nemzet azon képességét, amely a társadalom minden elemét felhasználja az ellenállásra, a helyreállításra, súlyos sokkhatásokhoz – köztük a fegyveres támadásokhoz – történő alkalmazkodásra és az ezekből lehetséges tanulásra, azzal a céllal, hogy enyhítse a lakosságot érő károkat miközben támogatja a létfontosságú közszolgáltatások, köztük a biztonság és a honvédelmi feladatok folytonosságát. Mivel a társadalom alkotóelemei az egyének, közösségek, a társadalmi szervezetek, a vállalkozások és

[347] HUNTER, Edward Christie – BERZINA, Kristine (2022): NATO and Societal Resilience: All Hands on Deck in an Age of War, GMF, https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-07/NATO%20and%20Societal%20Resilience%20All%20Hands%20on%20Deck%20in%20an%20Age%20of%20War.pdf (A letöltés időpontja: 2024. 12. 21.)

[348] ETL, Alex (2020): A társadalmi ellenállóképesség szerepe a biztonság szavatolásában. Budapest, Zrínyi Kiadó, ISBN 978 615 81592 2 7

a közintézmények, így a technikai tényezőkön túl a társadalmi reziliencia olyan immateriális tényezőktől is függ, mint a formális és informális társadalmi kötelékek, a társadalmi bizalom mértéke, az egyének és a társadalom, illetve a magánszektor és a közszektor között, lehetővé téve ezzel a felülről lefelé és alulról felfelé irányuló válaszreakciók kombinációját.

A NATO mellett a rezilienciára való törekvés szándéka az Európai Unió politikájában is egyre gyakrabban és markánsabban jön elő, olyannyira, hogy az Európai Unió a rezilienciát az elmúlt időszakban politikai gondolkodásának és stratégiai tervezésének egyik központi elemévé emelte. Jól látható, hogy a fogalom és tartalmi elemeinek jelentősége különösen a 2020-as évektől kezdődően növekedett meg, amikor egymást követő rendszerszintű válságok – a COVID-19 világjárvány, az Ukrajna elleni katonai művelet, az energiabiztonsági zavarok, valamint az éghajlatváltozás gyorsuló hatásai – világítottak rá arra, hogy az EU-nak nemcsak hatékonyabb válságkezelési mechanizmusokra van szüksége, hanem ezekkel párhuzamosan a hosszú távú reziliencia megerősítésére is.[349] [350]

A reziliencia mint átfogó uniós cél túlmutat a krízisekkel szembeni védelmen, itt már olyan proaktív képességek kifejlesztésére kell törekedni, amelyek elősegítik akár a rendszerszintű változásokhoz való hosszabb idejű alkalmazkodást, vagy akár ezeknek a – nem kívánt – változásoknak befolyásolására is alkalmas. Az EU reziliencia-felfogása ennek megfelelően többdimenziós, és mint ilyen a gazdasági, környezeti, digitális, egészségügyi és biztonságpolitikai területekre egyaránt kiterjed.[351] A fentiek teljesebb megértéséhez ezek közül néhányat érdemesnek találtam alaposabban is megismerni.

A gazdasági reziliencia megerősítése az EU „nyitott stratégiai autonómiájának” egyik kulcseleme. A cél az, hogy csökkenjen az Uniónak a harmadik országoktól – különösen a geopolitikailag instabil régióktól – való függősége a kritikus nyersanyagok, technológiák és a hosszú és sérülékeny ellátási láncok tekintetében. Itt elegendő, ha csak a félvezetőkre, akkumulátorokra, ritkaföldfémekre, chipekre vagy gyógyszeralapanyagokra, kőolajra gondolunk és máris érthető, hogy miért szükséges stratégiai szinten kezelni a kérdést.

[349] SAPEA: Strategic crisis management in the European Union. ISBN 978-3-9823562-1-1, DOI 10.26356/crisismanagement, https://allea.org/wp-content/uploads/2022/11/crisis-management-report.pdf
[350] MOLNÁR, Ferenc (2024): Kitekintés – a nemzeti ellenálló képesség, a NATO és az Európai Unió viszonylatában. In: KÁDÁR, Pál (Szerk.) A védelmi és biztonsági szabályozás magyarországi reformja, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó 327–342.
[351] Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, Commission work programme 2025. Moving forward together: A Bolder, Simpler, Faster Union. Strasbourg, 11.2.2025. https://commission.europa.eu/document/download/f80922dd-932d-4c4a-a18c-d800837fbb23_en?filename=COM_2025_45_1_EN.pdf

Sajnos a gyors ütemű klímaváltozás megkívánja az ellene való fellépést, pontosabban az ahhoz való alkalmazkodást, ami az EU reziliencia-politikájának másik legfontosabb pillére. Az Európai Bizottság 2021-ben elfogadott alkalmazkodási stratégiája (EU Climate Adaptation Strategy) célul tűzte ki egy „klíma-rezilienciára épülő Európa" megteremtését 2050-re.[352]

A digitalizáció előretörése a rengeteg előnye ellenére új típusú sérülékenységeket is a felszínre hozott, ezek különösen a kritikus infrastruktúrák és az állampolgári adatok biztonsága terén jelentkeztek. Ezekre válaszul dolgozták ki az EU Kiberbiztonsági Stratégiáját (EU Cybersecurity Strategy) melynek célja egy ellenálló és biztonságos digitális tér megteremtése, amely védelmet nyújt a dezinformációs kampányokkal, kibertámadásokkal szemben, valamint annak biztosítása, hogy a polgárok és a vállalkozások megbízható és stabil digitális technológiákat használhassanak. Itt elsősorban a digitális pénzügyi rendszerek biztonsága, a mesterséges intelligencia, a felhőszolgáltatások és az adatmenedzsment terén kívánják ellenállóbbá tenni az uniót.[353]

A COVID-19 világjárvány drámaian rávilágított arra, hogy az EU-nak nincs elégséges egészségügyi kompetenciája és koordinációs kapacitása egy ilyen szintű globális járvány kezelésére. Erre válaszul az Európai Bizottság előterjesztette az Európai Egészségügyi Unió (European Health Union) koncepcióját, amely az uniós egészségpolitika strukturális megerősítését célozza, ennek értelmében a tagállamok közösen készülnek fel és reagálnak a határokon át terjedő jövőbeli egészségügyi veszélyekre.[354]

A kutatásom szempontjából az EU reziliencia politikájában a polgári-katonai együttműködés és társadalmi felkészültség területe mindenképp kiemelendő. Ez a reziliencia egyik kevésbé technikai, ám annál kritikusabb eleme a társadalom egészének bevonását célozza. Az EU új „Felkészültségi Unió" stratégiája a hibrid fenyegetésekre, a lakossági edukációra, valamint a dezinformáció elleni küzdelemre fókuszál, amivel a felmerülő fenyegetésekkel és válságokkal kapcsolatos megelőzés és reagálás új keretrendszerét kívánják megteremteni.[355]

[352] EU Adaptation Strategy. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/adaptation-climate-change/eu-adaptation-strategy_en
[353] EU Cybersecurity Strategy. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cybersecurity-strategy
[354] Európai egészségügyi unió. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/european-health-union_hu
[355] EU Sajtóközlemény: A felkészültségi unióról szóló stratégia: a felmerülő fenyegetésekkel és válságokkal kapcsolatos megelőzés és reagálás új kerete. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_25_856 (A letöltés időpontja: 2025. 09. 07)

Az Európai Unió ellenálló képességének növelését célzó stratégia több kulcsfontosságú területre összpontosít.[356] Első lépésként a jövőbeli kockázatok és fenyegetések proaktív kezelésére törekszik a korai előre jelző, modellező rendszerek és az elemzési képességek mesterséges intelligencia alapú fejlesztésével, annak érdekében, hogy az EU és a tagállamok mindig naprakész információk birtokában hozhassanak döntéseket.

A stratégia alapvető célja a társadalom zavartalan működésének biztosítása válsághelyzetben is. Ez a létfontosságú szolgáltatások – mint az egészségügy, közlekedés, ivóvízellátás vagy a digitális hálózatok – folyamatosságának garantálását jelenti. Ezt a célt szolgálja a lakosság és a helyi közösségek felkészültségének erősítése is, hogy mindenki aktívan hozzájárulhasson a védekezéshez és a helyzet normalizálódása után a helyzet rendezéshez, vagy a helyreállításhoz is. A hatékonyság növelése érdekében a terv a stratégiai partnerek magasabb szintű és szorosabb együttműködésére törekszik a köz- és a magánszféra között. Ennek elkerülhetetlen része a polgári és katonai védelmi képességek területe, ahol a hatékonyabb összehangolásra fognak törekedni a szereplők a jövőben. Látható, hogy a szerteágazó intézkedések egy hatékonyabb, közös uniós válságreagálási rendszer kiépítése felé mutatnak, ahol a döntéshozatal gyorsabb és megalapozottabb lehet. Végezetül, mivel a fenyegetések globálisak, a stratégia hangsúlyozza a nemzetközi partnerekkel való együttműködés fontosságát is a határokon átnyúló veszélyek közös kezelése érdekében.

A kutatásom érdekében a lakosság felkészültségének megerősítését célzó intézkedések és cselekvési tervek részletesebb vizsgálatát is elvégeztem, ez alapján az alábbiakat emelném ki:

Az EU a tagállamokkal együttműködve összpontosítani kívánja az erőfeszítéseit a lakosság felkészültségének fokozására, ebben kitüntetett szerepet szánnak a reziliencia kultúrájának előmozdítására mind nemzeti, mind helyi szinten. Ennek során elsősorban a kockázatokkal kapcsolatos tudatosság növelésére törekszenek, amit célzott tájékoztató kampányok, oktatási programok és hozzáférhető online források biztosításával terveznek elérni. A kijelölt cél, hogy a polgárok képesek legyenek proaktív módon felkészülni a válságokra, akár egy háztartási vészhelyzeti terv kidolgozásával, vagy a nagy visszhangot kapott felhívás alapján, az alapvető készletek otthoni felhalmozása révén.[357] Érdekesség, hogy ilyen jellegű tervek egyes

[356] Kérdések és válaszok az európai felkészültségi unióról szóló stratégiáról. 2025. 03. 26. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/qanda_25_857

[357] TIDEY, Alice (2025): A Bizottság arra kéri az uniós polgárokat, hogy állítsanak össze 72 órás vészcsomagot a válsághelyzetek kezelésére. EuroNews, 2025. 03. 26. https://hu.euronews.com/my-europe/2025/03/26/bizottsag-72-oras-veszcsomag-eu

tagországokban már régebb óta rendelkezésre állnak, némelyek pedig újra elővették azokat.[358] [359] A tervben szerepel még a felkészültségi ismeretek beépítése az iskolai tantervekbe, valamint egy nem részletezett „uniós felkészültségi nap” bevezetése. Ezen felül az EU elő kívánja segíteni a minden állampolgárt elérni képes hatékony lakossági figyelmeztető és válságkommunikációs rendszerek kiépítését is.

Azonban ez önmagában nem elegendő, hiszen az olyan modern, összetett fenyegetések hatékony kezeléséhez és leküzdéséhez, mint a hibrid hadviselés, a kibertámadások és az esetleges fegyveres agresszió, zökkenőmentes együttműködésre van szükség a lakosság, a polgári szervezetek és a haderő között. Ezen a téren az EU rendszeres uniós szintű felkészültségi gyakorlatok szervezését is tervezi a fegyveres erők, a rendőrség, a katasztrófavédelem, a biztonsági erők, az egészségügyi dolgozók és a tűzoltóság, polgári védelem bevonásával. Ezen túlmenően meg kell említeni a kettős felhasználású termékek és infrastruktúrák tervezésének és az ezekhez kapcsolódó beruházásoknak a megkönnyítését és természetesen a kulcsfontosságú infrastruktúra és eszközök azonosításának feladatait is.

Az Európai Bizottság 2025. évi stratégiai jelentése bevezeti a „Reziliencia 2.0” koncepciót, amely egy proaktív megközelítést takar az EU jövőbeli kihívásokra való felkészítésére. A jelentés célja, hogy a klímaváltozás, a biztonsági aggodalmak és a gazdasági verseny átalakulása reagálva alakítsa ki ellenállóképességét. A hangsúlyt a változó globális környezethez való gyors alkalmazkodásra, a gazdasági és társadalmi rendszerének ellenállóképességének megerősítésére és a jövő kihívásait kezelni tudó új technológiákra helyezik, az EU népességének jólléte érdekében.[360]

Már 2022 előtt is a NATO és az EU reziliencia-értelmezései egy átfogóbb szemlélet irányába kezdtek fejlődni, amelyet az orosz–ukrán háború felerősített. Ugyanakkor míg a NATO főként a védelmi, infrastrukturális és energetikai biztonságra koncentrál, a védelmi szövetség a lakosság ellenállóképességének csak másodlagos szerepet szán. Az EU ezzel szemben egyre inkább túllépni látszik a hagyományos krízismenedzsment keretein, és a rendszerszintű stabilitás, autonómia és fenntarthatóság erősítésére helyezi a hangsúlyt, előtérbe állítva ezzel a

[358] In case of crisis or war. The Swedish Civil Contingencies Agency, 2025. ISBN978-91-7927-529-7 https://www.msb.se/en/advice-for-individuals/the-brochure-in-case-of-crisis-or-war/download-and-order-the-brochure-in-case-of-crisis-or-war/

[359] MRÁV, Noémi (2025): Egyre több európai ország ad ki veszélyhelyzeti útmutatót– Túldramatizálás vagy bölcs előrelátás? 2025. 04. 02. https://wmn.hu/ugy/64578-veszelyhelyzeti-utmutato-europaban (A letöltés időpontja: 2025. 09. 02.)

[360] Communication From The Commission To The European Parliament And The Council 2025 Strategic Foresight Report Resilience 2.0: Empowering the EU to thrive amid turbulence and uncertainty, Document 52025DC0484 https://commission.europa.eu/publications/strategic-foresight-report-2025_en?prefLang=hu&etrans=hu#details (A letöltés időpontja: 2025. 09. 22.)

megelőzést, az alkalmazkodóképességet és a proaktív képességfejlesztést. Ugyanakkor az is tény, hogy az EU stratégiáiban eddig meglehetősen kevés konkrét intézkedés jelent meg a polgárok akár fizikai, akár mentális felkészítésére vonatkozólag, pedig ezek fontos építőkövek lehetnének, mint azt már bizonyítottam korábban.

Összességében azt láthattuk, hogy a kortárs biztonságpolitikai és társadalomtudományi gondolkodásban egyre hangsúlyosabban jelennek meg azok a fogalmak, amelyek a társadalmak alkalmazkodóképességét, stabilitását és válsághelyzetekre adott válaszait elemzik. E körben találkozhatunk a reziliencia, a társadalmi reziliencia, a nemzeti ellenállóképesség, valamint a nemzeti biztonság humán dimenziójának fogalmaival, amik gyakran egymás szinonimájaként jelennek meg azonban, valójában eltérő jelentéstartalommal bírnak, amelyek mégis szorosan összekapcsolódnak egymással.

Ebben a kapcsolatban a reziliencia tekinthető a legáltalánosabb alapfogalomnak. Lényegét az a képesség jelenti, amely lehetővé teszi, hogy az egyén, a közösség vagy akár egy teljes rendszer külső sokkhatások, krízisek vagy tartós megterhelések ellenére is működőképes maradjon, majd alkalmazkodjon a megváltozott körülményekhez, azaz nem pusztán a túlélés, hanem a fejlődési, megújulási lehetőség is.

Erre épül a társadalmi reziliencia fogalma, amely már nem az egyénre, hanem a közösségekre és a társadalom egészére értelmezi ezt. Így egy társadalom akkor tekinthető reziliensnek, ha tagjai között megfelelő szintű bizalom, együttműködés, szolidaritás és intézményi stabilitás áll fenn, amivel képesek közösen reagálni a válságokra. Gyakorlati oldalról ez látható a világjárványok, természeti katasztrófák vagy fegyveres konfliktusok idején, amikor nem csupán az állami szervek és intézkedések, hanem a lakosság fegyelme, közösségi felelősségvállalása és alkalmazkodóképessége is hozzájárul a válságkezelés sikeréhez.

A nemzeti ellenállóképesség ennél stratégiai szempontból célirányosabb biztonságpolitikai fogalmi értelmezés. A szakirodalomban és a NATO, illetve az Európai Unió dokumentumaiban ez alatt azt a képességet értik, amelynek révén egy állam és társadalma képes megelőzni, elviselni és kezelni a különböző fenyegetéseket, legyen szó katonai agresszióról, kibertámadásról, energiaválságról vagy dezinformációs műveletekről. A nemzeti ellenállóképesség tehát egyszerre támaszkodik az állami intézmények hatékonyságára, a kritikus infrastruktúrák működésére és a társadalom együttműködési készségére. Ebben az értelemben a társadalmi reziliencia a nemzeti ellenállóképesség egyik legfontosabb pillére.

A nemzeti biztonság humán dimenziója még tágabb és más irányú nézőpontot kínál: Arra irányítja a figyelmet, hogy a nemzet biztonsága végső soron az emberek állapotán, felkészültségén és cselekvőképességén múlik. Ide tartozik a lakosság fizikai és mentális egészsége, az oktatás színvonala, a társadalmi kohézió, az állampolgári felelősségtudat, a hazafias elkötelezettség, valamint azok a készségek és kompetenciák, amelyek válsághelyzetben mozgósíthatók. A modern hibrid fenyegetések korában különösen felértékelődik ez a dimenzió, hiszen a támadások sokszor nem közvetlenül a területi épséget vagy az infrastruktúrát, hanem a társadalom bizalmát, lelkiállapotát és belső egységét célozzák.

E négy fogalom tehát egymásra épülő rendszerként is értelmezhető. A reziliencia az egyéni alkalmazkodás alapelve, a társadalmi reziliencia ennek közösségi szintje, a nemzeti ellenállóképesség már stratégiai-állami keretben értelmezi ezt, míg az ezekhez tartozó humán dimenzió mindezek emberi feltételrendszerét foglalja össze és biztosíthatja. Ebből következően a nevelés, az oktatás, a testnevelés és a sport nem csupán egészségmegőrző vagy kulturális területként értelmezhető, hanem a biztonság és a társadalmi stabilitás egyik hosszú távú befektetéseként is. Könnyű belátni, hogy azok a társadalmak, amelyek tudatosan fejlesztik polgáraik fizikai, mentális és közösségi erőforrásait, ezzel együtt saját ellenállóképességüket és jövőbeli biztonságukat is erősítik.

6.7. Részösszegzés

Összességében azt lehet megállapítani, hogy a gyermek- és ifjúsághelyzet minősége alapvetően meghatározza egy társadalom jövőbeli válságkezelési képességét. Ennek részei az iskolai oktatási-nevelési rendszerek is, melyeknek fel kellene készíteni a diákokat az egyre kiszámíthatatlanabb jövőre. Az érvényesüléshez a következő generációnak nem több tudásra, hanem jobb önismeretre, erősebb személyiségre, rugalmasabb gondolkodásra, mélyebb közösségi kapcsolatokra és fizikai-pszichikai ellenállóképességre lesz szüksége. Ezek fejlesztéséhez a testnevelés, a sport és a honvédelmi nevelés – különösen integrált, célirányos formában – stratégiai eszköz, nem csupán iskolai tantárgy.

A fejezetben bemutatott elméleti és funkcionális megközelítések alapján megállapítható, hogy a reziliencia több szinten – egyéni, közösségi és társadalmi, illetve nemzeti dimenzióban –

értelmezhető jelenség[361], amelynek kialakításában és fenntartásában a fentiek igazolták, hogy a testnevelés és a sport mindegyikben kiemelt szerepet játszik. Rámutattam arra, hogy a fizikai aktivitás nem csupán az egyéni egészségi állapot javításán keresztül fejti ki hatását, hanem hozzájárul a mentális alkalmazkodóképesség, a stressztűrő képesség, valamint a közösségi kohézió erősítéséhez is. Ezek a tényezők együttesen képezik a társadalmi ellenállóképesség alapját.

A sport és testnevelés prevenciós és válságkezelő funkcióinak átfogó elemzése tovább erősítette azt a megállapítást, hogy ezen területek nemcsak békeidőben, hanem különböző krízishelyzetekben is fontos szerepet tölthetnek be. A fizikai és mentális felkészültség, valamint a közösségi együttműködés képessége olyan fontos erőforrások, amelyek közvetlenül hozzájárulnak a társadalom stabilitásához és működőképességéhez. Ezzel összefüggésben a lakosság egészségi és mentális állapota nem csupán szociális vagy egészségügyi kérdésként értelmezhető, hanem egyértelműen nemzeti biztonsági jelentőséggel bíró tényezőként is.

Mind az Európai Unió, mind a NATO reziliencia-koncepcióinak elemzése a biztonságpolitikai dimenzió oldaláról rámutatott arra, hogy a modern biztonságfelfogásban egyre inkább felértékelődik a társadalmi rendszerek ellenállóképessége. Ebben a keretben viszont a reziliencia már nem kizárólag katonai vagy infrastrukturális kérdésként bukkan fel, hanem komplex, több alrendszert átfogó tényezőként van jelen, ebben pedig a humán erőforrások, így a lakosság fizikai és mentális állapota is kulcsszerepet kap.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a sport és testnevelés nem csupán egyéni egészségfejlesztő eszköz, hanem a társadalmi reziliencia egyik alapvető, de jelenleg alulhasznosított strukturális erőforrása.

A fejezet egyik legfontosabb következtetése tehát, hogy a sport és testnevelés rendszerszintű bevonása a reziliencia építésbe nem csupán pedagógiai vagy egészségpolitikai szempontból indokolt, hanem a nemzeti biztonság és a társadalmi stabilitás szempontjából is stratégiai jelentőséggel bír. Ez egyúttal megalapozza annak szükségességét is, hogy a jövőben olyan integrált programok és fejlesztési modellek jöjjenek létre, amelyek a sportot, a testnevelést és a honvédelmi nevelést egységes keretben kezelik, és ezáltal hozzájárulnak egy ellenállóbb és adaptívabb társadalom kialakításához.

[361] MASTEN, Ann S. (2001): Ordinary magic. Resilience processes in development. American Psychologist, 56(1), 11–28.

7. A TÁRSADALMI ELLENÁLLÓKÉPESSÉG, HONVÉDELMI NEVELÉS, SPORT KAPCSOLATÁNAK ALAKULÁSA A MÉDIA TÜKRÉBEN (EMPIRIKUS KUTATÁS)

7.1. A médiakutatás alapvetései

Ebben a fejezetben közvetlenül, elsődleges forrásból, saját kutatási célra, a hipotézisben felvetett problémára vonatkozólag gyűjtött adatokra támaszkodva azt vizsgálom, hogy a társadalmi ellenállóképesség, illetve a honvédelmi nevelés, sport fogalomköre időben milyen mintázatot, törvényszerűséget mutat, azaz valóban reziliencia alapú társadalmi építkezésnek tekinthető, vagy valamilyen más hatások kampányszerűen alakítják. Kutatásomat azért terjesztettem ki ennek a kérdéskörnek a vizsgálatára, mert az előzőekben tárgyaltak alapján jól látható, hogy a honvédelmi nevelési rendszerek tartalma és dimenziója időről-időre komoly változásokat mutat és érdekelt ennek hátterében milyen tényező, tényezők állhatnak.

Nézetem szerint a társadalmi reziliencia elméleti keretrendszerében alapvető kérdés, hogy a honvédelmi nevelés és a kapcsolódó fogalomkör (testnevelés, sport, hazafias nevelés) jelenléte tudatos, hosszú távú társadalomépítési folyamat eredménye-e, vagy elsősorban reaktív, külső biztonságpolitikai ingerekre adott kampányszerű válaszként jelenik meg. Ha ezek időben strukturált, ciklikus és előre mutató mintázatot követnek, az a reziliencia építés intézményesültségére utal. Azonban, ha a megjelenési gyakoriság kimutathatóan leköveti a biztonsági fenyegetések eszkalációját – akár némi késéssel vagy azonnali reakcióval –, akkor a rendszer valójában nem egy proaktív társadalmi ellenállóképesség-fejlesztést, hanem reaktív, külső nyomás hatására beinduló mechanizmus szerint működik. E kettő megkülönböztetése jelentőséggel bír a honvédelmi nevelési rendszerek tudományos értékeléséhez és további fejlesztési irányainak megalapozásához.

Ennek a kérdéskörnek a feltárására a kutatásomban a médiát választottam vizsgálati terepként, mivel a média egyrészt a társadalmi közbeszéd egyik legfontosabb lenyomata, másrészt a közpolitikai prioritások és a társadalmi érzékelés alakulásának egyik fontos indikátora. A kutatás céljának ezért annak empirikus vizsgálatát választottam, hogy a testnevelés, sport, hazafias nevelés, honvédelmi nevelés, reziliencia és társadalmi ellenállóképesség fogalmak médiában való megjelenési gyakorisága milyen időbeli mintázatot mutat, és ezek a mintázatok milyen kapcsolatban állnak a biztonságpolitikai környezet változásaival.

A vizsgálat hozzájárulhat annak megértéséhez, hogy a sport és honvédelmi nevelés fogalomköre mennyiben tekinthető a társadalmi reziliencia tudatos fejlesztésének eszközének, illetve mennyiben reagál külső politikai vagy biztonsági hatásokra.

7.2. Kutatás módszere

A vizsgálat abból a feltételezésből indul ki, hogy a társadalmi párbeszéd egyik legfontosabb indikátora a média, amely egyrészt tükrözi, másrészt formálja a közpolitikai és társadalmi prioritásokat.

Kutatásom vizsgálati időszakát a 2000–2025. közötti időszakra terveztem, azért, hogy elegendően hosszú időszak legyen, amibe több jelentős esemény hatásainak vizsgálatára nyílna lehetőség, különösen érdekelt a NATO-bővítési hullám, a 2014-es ukrajnai válság, a migrációs hullám (2015), a COVID-19 világjárvány (2020) és az orosz–ukrán háború kitörése (2022) mint jól azonosítható biztonságpolitikai események. Azonban a rendelkezésre álló adatbázisok csak ettől szűkebb idősávokból tartalmaznak adatokat, így ezekhez a korlátokhoz kellett igazítani a vizsgált időszakot.

Az empirikus vizsgálat során alkalmazott kulcsszavas, kvantitatív médiatartalom-elemzés módszertana szükségszerűen hordoz bizonyos torzítási kockázatokat, amelyek elsősorban a beszélt nyelvek sokszínűségéből, a fogalmak nyelvi változatosságából, a tartalmi környezet jelentéstartalmából, valamint a média sajátos jellegéből adódnak. E hatások kezelése érdekében a kutatás során több módszertani megoldást is alkalmaztam.

Elsőként igyekeztem a kulcsszólistát különböző pilot jellegű lekérdezések alapján, olyan módon szűkíteni, finomítani, hogy a szinonimák és a rokonértelmű fogalmi variánsok közül a legjellemzőbbek kerüljenek lekérdezésre. Végeredményként a lekérdezéshez kiválasztott kulcsszavak a dolgozat három fő fogalmi pillérét (a honvédelmi nevelés, a sport/testnevelés és a reziliencia témakörébe tartozó kifejezéseket) fedik le, kiegészítve a biztonságpolitikai kontextus mérésére alkalmas háború és válság fogalmakkal.

A kiválasztott kulcsfogalmak napi előfordulási gyakoriságát a rendelkezésre álló híradatbázisokból gyűjtöttem ki, és az így létrejött idősoros adatállomány képezte a kutatás empirikus alapját. Az idősoros adatok lehetővé tették a vizsgált fogalmak médiabeli megjelenésének időbeli dinamikájának elemzését, a hosszabb távú trendek és rövidebb időszakokra jellemző mintázatok azonosítását, valamint az esetleges töréspontok feltárását.

Az idősoros adatállomány kinyerését követően a vizsgált kulcsszavak időbeli mintázatainak feltárására került sor. Az elemzés célja annak vizsgálata volt, hogy a kulcsszavak relatív médiabeli jelenlétének erősödése vagy gyengülése milyen időszakokhoz köthető, illetve ezek a változások összefüggésbe hozhatók-e a vizsgált időszak meghatározó biztonságpolitikai eseményeivel. A kutatás arra irányult, hogy feltárja, kimutatható-e kapcsolat a médiadiskurzus időbeli alakulása és a biztonságpolitikai környezet változásai között, ezáltal empirikus alapot biztosítva a kutatási hipotézisek vizsgálatához. A kvantitatív elemzések eredményeit ezért összevetettem a releváns biztonságpolitikai események időbeli alakulásával, amely lehetőséget teremtett az azonosított trendek és mintázatok kontextusba helyezésére, valamint azok megalapozottabb értelmezésére.

Tudatában voltam, hogy a kulcsszavas elemzés nem lesz képes a teljes jelentéstartomány elemzésére, de a fent tárgyaltak alapján, a vizsgálni kívánt jelenségek időbeli dinamikájának és mintázatainak feltárására azonban alkalmasnak mutatkozott, különösen mivel kellően nagy mennyiségű és megbízható, releváns adatokra alapult így a kutatási kérdések megválaszolását biztosító módszernek tekintettem.

A kutatásomhoz szükséges adatok kinyerésére végül a MediaCloud (https://www.mediacloud.org/) felületet választottam, ami egy nyílt forráskódú internetes médiakutatási projekt, amely lehetővé teszi a hírek és információk globális, vagy regionális tanulmányozását. A projekt felületét a Media Ecosystems Analysis Group, a Massachusetts Amherst Egyetem és a Northeastern Egyetem konzorciumi együttműködésében működtetik, de eredetileg a Harvard Egyetemen és a Massachusetts Institute of Technology kezdték fejleszteni 2011-ben. Gyűjteményük több mint 100 ország vezető médiaforrásait indexeli, archívuma jelenleg több mint 200 millió hírcikket tartalmaz. Ezen felül a MediaCloud nyelv szerinti keresést is lehetővé tesz, beleértve az angol, mellett a magyar nyelvet is. Hírarchívumában 2008-tól kereshetőek adatok.

A platform egyik legfontosabb előnye, hogy a kulcsszavas keresések eredményeit nemcsak abszolút cikkdarabszám formájában, hanem normalizált mutatók segítségével is képes megjeleníteni. A rendszer a kiválasztott időtartamra vonatkozóan megadja az adott kifejezést tartalmazó cikkek számát, az összes vizsgált médiatartalom mennyiségét, valamint ezek arányát. Ez a normalizált mutató különösen fontos a médiakutatásban, mivel ez szemlélteti legjobban a téma relatív súlyának vizsgálatát, ugyanakkor kiszűri az online médiatartalom általános növekedéséből adódó torzításokat is.

A MediaCloud melletti további érv volt, hogy riválisaihoz képest hosszabb időtávra visszamenőleg biztosít egységes szerkezetű adatokat, így alkalmasnak mutatkozott a médiatartalmak longitudinális vizsgálatára. A rendszer exportálható, strukturált adatformátumban (CSV) teszi elérhetővé az adatokat, ami biztosítja azok statisztikai és idősoros elemzését is. Ennek köszönhetően a platform jól alkalmazható a társadalomtudományi kutatásokban, különösen olyan vizsgálatok esetében, amelyek a médiában megjelenő fogalmak vagy narratívák időbeli változásait kívánják feltárni, ezzel pedig alapot adhat a társadalmi gondolkodás intenzitásának és változásának empirikus vizsgálatára is.

Ugyanakkor korlátot jelentett, hogy a MediaCloud adatbázisa elsősorban online hírmédiára épül, ezért a vizsgálat nem terjed, terjedhet ki a teljes médiára. A nyomtatott sajtó, televíziós és rádiós tartalmak, valamint a közösségi média platformjai csak részben szerepelnek az adatbázisban. Ennek következtében a kapott eredmények elsősorban az online hírmédiában megjelenő információkra vonatkoznak. Szintén a híradatbázis mellett szól az is, hogy a hírportálok, a szerkesztői felelősségük és intézményesült tényellenőrzési gyakorlatuk, szakmai normáik révén, a valóság hű tükrözésére törekszenek, míg a Facebook és más közösségi média felületek alapvető szerkezeti jellemzőik miatt nem képesek hitelesen reprezentálni a közgondolkodást. Nyilvánvalóan a hírportálok sem mentesek a torzításoktól, mégis a szerkesztői gyakorlatuk és a többszörös forrásellenőrzés miatt mégis sokkal közelebb állnak a közbeszéd hiteles reprezentációjához, mint a közösségi média felületek algoritmusok által torzított, sokszor érzelmi alapon megnyilvánuló információs környezete.

Ugyanakkor fontos megjegyezni azt is, hogy a hírmédiában megjelenő fogalmak gyakorisága nem feltétlenül tükrözi közvetlenül a társadalmi jelentőségüket vagy hatásukat. Azaz a megjelenések száma elsősorban a témával kapcsolatos párbeszéd intenzitását mutatja, vagyis azt, hogy egy adott téma milyen mértékben van jelen a nyilvános kommunikációban, ami nem feltétlenül jelenti a társadalmi jelenségek tényleges súlyát, így az eredmények is hordoznak magukban ebből adódó bizonytalanságot. A médiatartalmak mennyisége napjainkhoz közelítve jelentősen növekedett, ami nyilvánvaló torzítást okoz az abszolút előfordulási számokban, így ennek kiküszöbölésére a kulcsszó előfordulásának arányát vizsgáltam leginkább, amely a vizsgált kifejezés relatív súlyát mutatja az összes médiatartalomhoz viszonyítva. Ezáltal ez a már bizonyos formában normalizált mutató reálisabb alapot ad a különböző időszakok közötti összehasonlíthatóságra.

A MediaCloud adatbázis kulcsszavas lekérdezésének tervezésekor alapvető módszertani döntést kellett meghoznom a keresési nyelv meghatározása tekintetében. A két lehetséges stratégia között kellett választanom: a magyar nyelvű kulcsszavak alkalmazása, amely a hazai média tartalmak belső dinamikáját tárja fel, illetve az angol nyelvű keresési kifejezések használata, amely egy jóval nagyobb, világszintű összehasonlítási alapot biztosíthat.

A magyar nyelvű lekérdezés mellett szóló érv volt, hogy ez a téma hazai relevanciáját tükrözné, ezzel a honvédelmi nevelés, a kadétprogramok és a társadalmi reziliencia megjelenése a hazai térben lenne értelmezhető. Ugyanakkor e megközelítés döntő korlátja, hogy a magyar nyelvű médiatartalmak kizárólag a hazai sajtótérre korlátoznák a vizsgálatot, így a kapott eredmények nem lennének összevethetők sem a nemzetközi trendekkel, sem a biztonságpolitikai környezet globális szintű alakulásával, holott ez utóbbi összefüggés a kutatás egyik központi hipotézise.

Ezért a kutatáshoz az angol nyelvű kulcsszavak alkalmazása mellett döntöttem. E döntés tudományos megalapozottságát több tényező is alátámasztja. Egyrészt az angol a nemzetközi tudományos kommunikáció és a globális média elsődleges nyelve, a világon a legnépszerűbb nyelv, így az angol kifejezések előfordulási mintázatai a vizsgált fogalmak világszintű médiajelenlétét tükröznék. Másrészt a MediaCloud adatbázis indexelt forrásainak döntő hányada is angol nyelvű, ami biztosítja a megbízható elemzéshez szükséges adatmennyiséget, hosszú idősorok mellett. Harmadrészt a biztonságpolitikai események – amelyekkel a téma összefüggéseit kívántam vizsgálni – globális hatással bírnak, és következményeik az angol nyelvű médiában jelennek meg a legintenzívebben és a legnagyobb merítéssel. Ezzel a megoldással az angol nyelvű lekérdezés így nem hagyja figyelmen kívül a hazai kontextust sem, hanem azt egy tágabb, nemzetközi összehasonlítási keretbe helyezve teszi értelmezhetővé.

Összességében úgy értékeltem, hogy bár a MediaCloud adatbázis használata bizonyos módszertani korlátokkal jár, mégis a rendszer által biztosított nagy mennyiségű, strukturált és hosszú idősoros adat lehetővé teszi a témák kvantitatív vizsgálatát, így alkalmas a médiában megjelenő fogalmak időbeli változásának feltárására. Mindezek alapján hitelesnek és kutatási céljaimhoz alkalmasnak találtam a választott adatforrást. Előre bocsátom ugyanakkor, hogy az eredmények értékelésénél tartsuk szem előtt, hogy a médiaelemzés nem magát a társadalmi valóságot, hanem annak médiareprezentációját vizsgálta.

A fentiek alapján a vizsgálat célja annak feltárására irányult, hogy az értekezés témájához leginkább illeszkedő angol nyelvű fogalmak milyen gyakorisággal jelennek meg az online médiában globálisan, illetve hogyan változik ezek intenzitása az időben. Ennek érdekében a MediaCloud keresőfelületén kulcsszavas lekérdezést alkalmaztam, amely során az alábbi kiválasztott kulcsszavak, pontosabban angol megfelelőjük előfordulását vizsgáltam az online hírmédia adatbázisban:

- háború (war)
- hazafias nevelés (patriotic education)
- honvédelmi nevelés (national defence education)
- kadét (cadet)
- reziliencia (resilience)
- sport (sport)
- társadalmi ellenállóképesség (national resilience)
- testnevelés (physical education)
- válság (crisis)

A vizsgált időszakot a technikai korlátokon belül, de a lehető leghosszabb idősávra 2008. 02. 01. – 2025. 12. 31. között jelöltem ki. A fentiek szerint a kutatás empirikus alapját a MediaCloud médiamonitoring-platformból kinyert adatok képezik, amely így 6544 napi megfigyelést tartalmaz, 2008. februárjától – 2025. decemberéig, 9 egyedi kulcsszóra vonatkozóan.

A lekérdezés eredményeként a rendszer napi bontásban szolgáltatott adatokat az adott kifejezést tartalmazó cikkek számáról. A MediaCloud minden időegységre három alapvető mutatót biztosít: az adott kulcsszót tartalmazó cikkek számát („count”), az adott időszakban indexelt összes médiatartalom számát („total_count”), valamint ezek arányát („ratio”). A „ratio” mutató a kulcsszó előfordulásának relatív gyakoriságát fejezi ki az összes médiatartalomhoz viszonyítva, így lehetővé teszi a téma intenzitásának összehasonlítható mérését az időben napinkhoz közelítve rohamosan bővülő „médiatermés” mellett is.

Módszertanilag alkalmasabbnak mutatkozott a napi adatok helyett havi aggregált átlagok, valamint az abszolút előfordulási értékek helyett a kulcsszavak relatív előfordulási arányainak („ratio”) használata az elemzéshez. Ez a megközelítés statisztikai és módszertani szempontból

is stabilabb eredményeket biztosíthat, mivel csökkenti a napi médiakiugrások torzító hatását, ugyanakkor kisimítja az egyszeri eseményekből eredő esetleges zajt, továbbá mérsékli a szezonális és rövid távú ingadozásokat is, összességében így pedig jobban összehasonlíthatóvá teszi az eltérő időszakokat az online médiatermelés folyamatos növekedése mellett. Mivel a fegyveres konfliktusok jellemzően néhány napnál hosszabb időszakot fednek le, így ebből a szempontból is megfelelőnek mutatkozott ez a módszer.

A médiakutatás alapját végül a MediaCloud adatbázisból kinyert adatokból 30 napos gördülő ablakra normált kulcsszó-gyakoriságok képezték, amelyek 2008 februárjától 2025 decemberéig, havi bontásban rögzítik a kilenc tematikus kulcsszó relatív médiajelenlétét (N = 215 havi megfigyelés). Az így kinyert alapadatok az 1. mellékletben találhatóak.

7.3. Eredmények, következtetések

Első lépésben a média adatbázisból kinyert aggregált relatív adatok grafikai megjelenítését biztosító diagrammokat készítettem el, melyek szintén az értekezés mellékletében szerepelnek. Már ezek összeállításakor is szembetűnő volt, hogy a kilenc kulcsszó relatív gyakorisága között több nagyságrendnyi különbség van (a war átlagosan ~4,8%, míg a national defence education ~0,0003%), így inkább az áttekinthetőség és a torzításmentes ábrázolás érdekében három részre bontva ábrázoltam a kapott eredményeket:

a) magas relatív gyakoriságú kulcsszavak: war, crisis, sport,

b) közepes relatív gyakoriságú kulcsszavak: resilience, cadet, physical education,

c) alacsony relatív gyakoriságú kulcsszavak: patriotic education, national resilience, national defence education.

Mindhárom diagrammon a vízszintes tengely az idő (évenkénti beosztással), a függőleges a relatív előfordulás százalékban. Ezeken felül nyolc kiemelt biztonságpolitikai eseményt jelöltem szaggatott függőleges vonallal mindhárom panelen: grúziai háború (2008. 08.), globális pénzügyi válság (2008. 09.), Krím annektálása (2014. 03.), migrációs válság csúcspontja (2015. 09.), COVID–19 pandémia (2020. 03), Kabul eleste (2021. 08.), az orosz–ukrán háború eszkalációja (2022. 02) és az Izrael–Hamász háború (2023. 10.).

Az elsődleges vizsgálatok alapján az ábrákból látható, hogy a crisis (válság) kulcsszó két kiugró csúcsa rendszerszintű sokkeseményekhez kötődik. A kulcsszó médiagyakorisága 2008 októberében érte el a teljes időszak maximumát (8,99%), ami a globális pénzügyi válság

kirobbanásának időszaka volt, majd a COVID–19 pandémia alatt 2020. áprilisában ismét megközelítette ezt a szintet (8,0%), miközben a 2019-es alapszintje mindössze 1,7% volt. Mindkét csúcspontnál egy meredek felfutást, majd fokozatos, több hónapos időszakon keresztül elhúzódó lecsengést figyelhetünk meg.

A war (háború) kulcsszó, az orosz–ukrán háború eszkalációját követően, 2022 márciusában érte el lokális csúcsát (5,36%), azonban még igy is elmarad a 2008-as szinttől (9% fölött), majd az is megfigyelhető, hogy az emelkedés viszonylag gyorsan visszarendeződött a 4% körüli sávba. Ennek hátterében az a jelenség állhat, hogy egy elhúzódó fegyveres konfliktus hírértéke idővel csökken, még akkor is, ha a biztonsági fenyegetés objektíve fennáll.

A resilience (reziliencia) az egyetlen vizsgált kulcsszó, amelynél érdekes és tartós szintváltás figyelhető meg. Míg a 2008–2019-es átlag (0,12%) volt, ez a pandémia alatt megduplázódott (2020–2021: 0,21%), majd 2025-re 0,58%-ra nőtt. Ez a jelentős növekedés, azt mutatja, hogy a fogalom a válságkommunikáció alkalmi eleméből a közbeszéd állandó elemévé vált, ami közvetlenül alátámasztja a disszertáció kiindulópontját a reziliencia társadalmi jelentőségének felértékelődéséről.

Elmaradva ugyan, de az is látható a görbékből, hogy a national resilience (nemzeti ellenállóképesség) kifejezés 2008–2021 között gyakorlatilag hiányzott a médiából, a 2024–2025-ös átlagos előfordulása viszont többszöröse a korábbi időszakokban tapasztaltnak. Ez összefüggésbe hozható az orosz–ukrán háború hatásával és az erre reagáló NATO reziliencia-erősítési követelményrendszerének felértékelődésével, de jelentősége mégis inkább a téma nemzetstratégiai szintre emelkedésében keresendő.

Az alacsony előfordulású kulcsszavakból pedig az következtethető ki, hogy a „honvédelmi nevelés" és a „hazafias nevelés" a teljes időszakban marginális volt (átlagosan 0,0003%, illetve 0,001% körül), sőt a biztonsági környezet romlása ellenére sem mutattak érdemi emelkedést.

Az elsődleges, leíró jellegű áttekintésen túl az összefüggések mélyebb, tudományos módszerekre alapuló feltárásához már részletesebb matematikai-statisztikai vizsgálatok elvégzését tartottam indokoltnak. Tekintettel arra, hogy a kutatás során kinyert adatok számszerűsíthető, illetve megszámlálható változók formájában álltak rendelkezésre, adott volt a lehetőség a különböző matematikai-statisztikai eljárások alkalmazására. Az adatállomány jelentős mérete és összetettsége ugyanakkor olyan elemzési környezet alkalmazását kívánta meg, amely alkalmas nagy mennyiségű adat szisztematikus kezelésére, feldolgozására és

elemzésére. Így a részletesebb vizsgálatok elvégzéséhez az IBM SPSS Statistics (Statistical Package for the Social Sciences) széles körben alkalmazott statisztikai és adatelemző szoftvert használtam. A program segítségével lehetőség van az adatok rendszerezésére, vizuális megjelenítésére, valamint a komplex hipotézisvizsgálatok és prediktív modellek programozás nélküli, grafikus felületen történő futtatására.

A program a MediaCloud adatbázisból kinyert, 30 napos gördülő ablakra normált relatív kulcsszó-gyakoriságokhoz az alábbi leíró statisztikai adatokat adta vissza.

3. táblázat: Leíró statisztikai adatok (SPSS Descriptives)

Változó	N	Min	Max	Átlag	Szórás	Ferdeség	Csúcsosság
war	215	0,0265	0,0968	**0,0476**	0,0131	1,44	2,23
sport	215	0,0102	0,0252	**0,0168**	0,0028	0,25	-0,08
resilience	215	0,00064	0,00638	**0,00190**	0,00129	2,02	3,46
physical education	215	0,00009	0,00108	**0,00027**	0,00022	1,41	1,04
patriotic education	215	0,00000	0,00022	**0,000012**	0,000021	6,44	51,20
national resilience	215	0,00000	0,000054	**0,000007**	0,000009	2,84	9,02
national defence education	215	0,00000	0,000022	**0,000003**	0,000004	2,52	6,75
crisis	215	0,0134	0,0899	**0,0242**	0,0122	2,50	7,84
cadet	215	0,00016	0,00247	**0,00033**	0,00021	5,89	52,62

Forrás: SPSS Curve Estimation, saját számítás.

IBM SPSS alkalmazása lehetővé tette, hogy a leíró statisztikai áttekintésen túl a vizsgált változók közötti kapcsolatok irányát, erősségét és statisztikai értelmezhetőségét is elemezzem. A vizsgálatok során ezért több egymást kiegészítő statisztikai eljárást alkalmaztam. így ezek együttes alkalmazása lehetőséget biztosított arra, hogy a médiatartalmakban megjelenő kulcsszavak közötti kapcsolatokat több szempontból vizsgáljam. Az alkalmazott módszerek így egymást kiegészítve járultak hozzá a kutatás során azonosított mintázatok mélyebb értelmezéséhez és a kutatási hipotézisek empirikus vizsgálatához. Ugyanakkor hangsúlyozni szükséges, hogy az alkalmazott eljárások elsősorban feltáró jellegűek és a változók együttmozgását, időbeli trendjét és lehetséges strukturális kapcsolatait tárják fel.

Elsőre is szembetűnő volt, hogy a sport eloszlása alapvetően különbözik valamennyi többi vizsgált változótól. Ferdesége mindössze 0,25, csúcsossága pedig –0,08, tehát az eloszlása lényegesen kiegyensúlyozottabb és közelebb áll a normális eloszláshoz, mint a többi vizsgált fogalomé. Az eredmények arra utalnak, hogy a sport témája tartósan jelen van a médiában és ezt nem befolyásolják biztonságpolitikai események, ezzel együtt pedig széles körben beágyazott társadalmi kérdés. A kutatási témája szempontjából ennek azért van jelentősége, mert a vizsgált fogalmak közül ez az egyik legszélesebb és legstabilabb médiabeli jelenléttel rendelkező, ami akár kommunikációs, akár társadalmi elérési potenciál szempontjából fontos észrevétel.

A relatív adatok ferdeségének és csúcsosságának vizsgálata különösen fontos következtetések levonását teszi lehetővé a különböző médiatémák megjelenésének dinamikájáról, ritkaságáról és koncentrációjáról. A ferdeség érték azt mutatja, hogy az adott téma relatív arányának eloszlása milyen irányban tér el a szimmetrikus (normális) eloszlástól. Itt beszélhetünk pozitív ferdeségről (jobboldali aszimmetria), ami azt jelenti, hogy a téma legtöbbször az átlag alatti értéken van, de néhány esetben (ebben a kutatásban ez néhány hónapot jelent) viszont kiugróan magas súllyal jelenik meg. Ez a mintázat a ritkán, de szenzációszerűen vagy kampányszerűen felbukkanó témákra jellemző. Ezzel szemben a negatív ferdeség (baloldali aszimmetria) arra utaló érték, hogy a téma általában az átlag felett stabilan jelen van a médiában. Esetünkben a cadet (5,89) és a patriotic education (6,44) kulcsszavak mutatnak olyan értékeket, amelyekből azt láthatjuk, hogy ezeknek a témáknak relatív súlya a hónapok túlnyomó részében elenyésző, de néhány hónapban hirtelen és jelentősen megnő, ami kampányszerű, esemény vezérelt megjelenésre utal (pl. toborzási akciók, katonai események, nemzeti ünnepek stb.). A válság (2,50) és a reziliencia (2,02) kulcsszavak is hasonló, de kevésbé erős ferdesége pedig azt mutatja, hogy ezeknek a témáknak az aránya általában

alacsony, de válsághelyzetekben (gazdasági, természeti, politikai) hirtelen megugrik. Ez a sokkhatásos témák tipikus mintázati jellemzője. Míg a sport kulcsszó (0,25) relatív súlya a hónapok többségében általában hasonló szinten mozog, nincsenek nagyon kiugró értékek, ami a téma állandó médiajelenlétét mutatja.

A csúcsosság értékek azt mérik, hogy a téma megjelenése mennyire csúcsos, kiugró vagy lapos a normális eloszláshoz képest. Ennél egy magas pozitív érték azt jelzi, hogy az adatok erősen koncentrálódnak az átlag körül, ugyanakkor nagyon nagy kiugró értékek is előfordulnak, tehát a téma általában alacsony szinten van jelen, de néhány hónapban rendkívül magas relatív súlyt ér el. Ezt láthatjuk a cadet (52,62) és a patriotic education kulcsszavaknál (51,20) amelyek szinte kivétel nélkül alacsony relatív súllyal vannak jelen, majd egy-két esetben (hónapban) hatalmasat ugranak. Ezt a fajta mintázatot jellemzően valamilyen meghatározó esemény okozza, ilyenek lehetnek akár egy toborzási kampánycsúcsok, katonai parádék, vagy a nemzeti ünnepek. Ezzel szemben a sport kivételesen stabil, lapos eloszlású mintázata a folyamatos stabil jelenlétet mutatja.

A ferdeség és csúcsosság együttes vizsgálata árnyaltabb képet fest a témák megjelenésének dinamikájáról, és megvilágítják, hogy mennyire kiszámítható egy téma jelenléte, illetve milyen módon reagál eseményekre. Összegezve elmondható, hogy a vizsgált kulcsfogalmak média tartalmi szerkezete erősen aszimmetrikus képet mutat és néhány téma (háború, sport, válság) jelenléte markáns és kevésbé hektikus, míg a hazafias, honvédelmi nevelési és kadét témák szinte csak kampányszerűen bukkannak fel, médiajelenlétük időben egyenetlen és eseményérzékeny.

Az egyes kulcsszavak időbeli változásának elemzésére, melynek célja az időben egymást követő adatok mintázatainak, szezonális hatásainak és hosszú távú tendenciáinak feltárása, a matematikai-statisztikai szoftver különböző görbemodelleket illesztett. A legjobb illeszkedések alapján a következő eredmények születtek:

4. táblázat: Trendvizsgálat – görbeillesztéses regressziók eredményei (SPSS Curve Estimation)

Változó	Modell	R^2	F	df1	df2	p	Tendencia
war (háború)	S-görbe / hatványfüggvény	**0,635**	370,99	1	213	<0,001	↘ **csökkenő**
physical education (testnevelés)	S-görbe	**0,720**	548,56	1	213	<0,001	↘ **csökkenő**
resilience (reziliencia)	Exponenciális	**0,443**	169,64	1	213	<0,001	↗ **növekvő**
crisis (válság)	S-görbe	0,364	121,88	1	213	<0,001	↘ **csökkenő**
cadet (kadét)	S-görbe	**0,405**	145,01	1	213	<0,001	↘ **csökkenő**
national defence education (honvédelmi nevelés)	Lineáris	0,262	75,43	1	213	<0,001	↘ **csökkenő**
national resilience (nemzeti reziliencia)	Köbös (cubic)	0,287	85,93	1	213	<0,001	↗ **gyorsuló**
sport (sport)	S-görbe	0,076	17,47	1	213	<0,001	→ **stabil**
patriotic education (hazafias nevelés)	Lineáris	0,015	3,30	1	213	n.s. (0,071)	→ **nem szignifikáns**

Megjegyzés: Zöld háttér = felfelé ívelő trend (reziliencia); sárga háttér = nem szignifikáns modell (patriotic_rel). Az R^2 értékek kiemelve, ha $R^2 \geq 0{,}40$. A független változó minden modellben az YYYY_MM időindex. *N = 215 havi megfigyelés (2008. február – 2025. december). Forrás: SPSS Curve Estimation, saját számítás.*

Ezek az eredmények több szempontból is kiemelkedő értékkel bírnak, ezek közül elsőként a physical education S-görbéje mutatja a legerősebb párhuzamot (R^2 = 0,720, F = 548,56, p <0,001), ami azt jelenti, hogy a physical education mint médiatéma esetében a vizsgált időszakban tartós csökkenő trend figyelhető meg, ami matematikailag is modellezhető, strukturális háttérbe szorulást mutat.

A war kulcsszó szintén S-görbét / hatványfüggvényt követ (R^2 = 0,635), ami csökkenő trendet jelez, de egy magasabb alapszintről induló, és nem egyenletesen csökkenő jellegét a válságesemények körül lokális csúcsok produkálják.

A resilience kulcsszó exponenciális növekedési modellt követ (R^2 = 0,443, p <0,001). Ez azt jelenti, hogy a reziliencia fogalma a globális médiában nem lineárisan, hanem egyre gyorsuló ütemben terjed. A vizsgálatok alapján a kilenc kulcsszó közül ez az egyetlen változó, amely

így már matematikailag is igazoltan gyorsuló növekedési mintázatot mutatott, azaz a teljes médiatartalmon belüli relatív súlya jelentősen növekedett.

A national resilience kulcsszó köbös (cubic) modellt igényelt ($R^2 = 0{,}287$, $p < 0{,}001$), mert viselkedése nem írható le egyszerű monoton trenddel ugyanis egy olyan sajátos mintázatot mutat, amely 2023–2025 közötti időszakban a fogalom hirtelen felgyorsulását tükrözi, ez valószínűsíthetően összefügg a korábban is említett orosz–ukrán konfliktussal és a NATO válaszlépéseivel.

A sport szignifikáns, de nagyon alacsony R^2-et mutat (0,076), ami azt jelenti, hogy a sport médiajelenléte időben lényegében stabil, ami összhangban áll a korábbi elemzések eredményeivel.

A patriotic education kulcsszó egyetlen nem szignifikáns modellt produkált ($p = 0{,}071$), ami azt jelenti, hogy a hazafias nevelés médiajelenléte nem mutat trendet, inkább egy véletlenszerű ingadozásként viselkedik, miközben sem a biztonságpolitikai témákkal, sem a reziliencia témákkal nem mutat igazolható kapcsolatot.

A national defence education esetében a lineáris modell ($R^2 = 0{,}262$; $F = 75{,}431$; $p < 0{,}001$) eredményt adott, a regressziós együttható iránya pedig negatív, ami azt mutatja, hogy a national defence education kifejezés relatív médiabeli súlya a vizsgált időszakban szignifikáns csökkenő tendenciát mutatott. Ez a kutatás szempontjából azért is fontos, mivel a reziliencia térnyerésével párhuzamosan a hagyományos „honvédelmi nevelés” terminológia nem erősödött, hanem visszaszorult. Ez a jelenség egy lehetséges kommunikációs stratégiát is körvonalazhat, amiben a biztonsági felkészültséggel kapcsolatos üzenetek egy része a hagyományos, közvetlenül katonai és honvédelmi terminológiától a tágabb reziliencia fogalomköre felé tolódhat el.

Míg a regressziós modellek az egyes kulcsszavak időbeli változását írták le, addig a következő elemzés arra kereste a választ, hogy ezek a változások milyen kapcsolatban állnak egymással.

A kutatásban a kilenc kulcsszó közötti összefüggések feltárásához három, egymást kiegészítő korrelációs módszert is alkalmaztam: Pearson-féle lineáris korrelációt, Spearman-ρ és Kendall-τ rangkorrelációt. A háromféle módszer együttes alkalmazására az adatok statisztikai sajátosságai miatt volt szükség, ugyanis a vizsgált változók erősen jobbra ferdített, csúcsos eloszlást mutatnak, ami a Pearson-módszer önálló alkalmazását megbízhatatlanná teszi. A rangkorrelációs mutatók ezzel szemben nem feltételeznek normális eloszlást, így a három

módszer együttes eredménye csak akkor tekinthető megbízhatónak, ha mindhárom azonos irányú és szignifikáns összefüggést jelez. Az SPSS által számított korrelációs mátrix legjelentősebb, az értekezés témája szempontjából közvetlenül értékelhető eredménye, hogy a vizsgált változók két, egymástól elkülönülő halmazba rendezhetőek. Az első tömböt a háborús tematika jellemzi, ahol a war, physical education, crisis, cadet és a national defence education kulcsszavak szerepelnek, amelyek egymással erős, mindhárom módszerrel igazolt pozitív kapcsolatban állnak (pl. war ~ physical education: Pearson r = 0,808, Spearman ρ = 0,735; war ~ cadet: Pearson r = 0,593, Spearman ρ = 0,685; p <0,001 minden esetben). Ez az adatok alapján azt mutatja, hogy a honvédelmi neveléshez kötődő fogalmak a globális médiában nem önálló nevelési-fejlesztési témaként, hanem a katonai-válságkommunikációs tematika részeként jelennek meg.

A második tömböt a resilience és a national resilience kulcsszavak alkotják, amelyek egymással igen erős pozitív kapcsolatban állnak (Pearson r = 0,727, Spearman ρ = 0,622, p <0,001), ugyanakkor az első tömb valamennyi változójával következetesen negatív összefüggést mutatnak. A resilience ~ physical education (Pearson r = –0,261, Spearman ρ = –0,351), a resilience ~ national defence education (r = –0,157) és a national resilience ~ cadet (ρ = –0,452) párok szignifikáns negatív korrelációi azt tükrözik, hogy a reziliencia-diskurzus megerősödése és a hagyományos honvédelmi nevelési fogalmak visszaszorulása ellentétes irányú folyamat.

A H5 hipotézis szempontjából a legdöntőbb bizonyítékot a sport és a resilience tömb kapcsolata adja. A sport ~ resilience összefüggés (Pearson-szinten r = –0,056; p = 0,414), azaz statisztikailag nem szignifikáns; a sport ~ national resilience kapcsolat értéke (r = –0,001; p = 0,987), ami teljes fogalmi szétválást jelent. A rangkorrelációs mutatók a sport ~ resilience párban szignifikáns negatív kapcsolatot jeleznek (Kendall τ = –0,196, Spearman ρ = –0,307; p <0,001), ami azt mutatja, hogy a szétválás nem véletlenszerű, hanem strukturális és monoton jellegű: a két fogalom időbeli mozgása következetesen ellentétes irányú. A sport emellett mindkét fogalmi tömbhöz negatívan kötődik – a háborús-honvédelmi diskurzustól éppúgy elkülönül (sport ~ war: Pearson r = –0,210, sport ~ crisis: ρ = –0,495), mint a reziliencia-diskurzustól, ami azt is jelenti, hogy a sport a globális médiában önálló, zárt tematikai egységként működik, amelyből sem a honvédelmi vonal, sem a reziliencia témakör nem merít érdemben.

Összegzésként megállapítható, hogy a H5 hipotézis és a korrelációs elemzés összhangban áll, azaz a honvédelmi nevelés és a reziliencia fogalmai a vizsgált nemzetközi médiadiskurzusban

nem alkotnak egységes fogalmi rendszert, és közöttük nem mutatható ki tartós pozitív statisztikai kapcsolat. Ezt háromszintű statisztikai bizonyítékokkal is igazoltam. Egyrészt a lineáris korreláció hiányával, másrészt a rangkorrelációs negatív összefüggéssel és végül a két fogalmi tömb következetes elkülönülésével. Ez az eredmény egyúttal empirikusan alátámasztja a kutatás egyik legfontosabb következtetését is: a sport rezilienciaépítő funkciójaként azonosított potenciálja a jelenlegi médiadiskurzusban kihasználatlan. Hiszen miközben a sport, a fizikai felkészültség, a honvédelmi nevelés és a társadalmi reziliencia között elméleti és funkcionális kapcsolatok azonosíthatók, ezek a kapcsolatok a médiadiskurzusban nem szerveződnek és nem jelennek meg egységes fogalmi rendszerben.

A resilience exponenciális növekedési trendje, a national resilience köbös modellje által leírt 2022 utáni felgyorsulás, valamint az e két változó közötti szoros, szignifikáns pozitív kapcsolat együttesen igazolták, hogy a reziliencia az egyéni szintről a társadalmi-nemzeti dimenzió felé tágulva a nemzetközi média legdinamikusabban erősödő diskurzusává vált a biztonsági fenyegetések korában. Összegzésként megállapítható, hogy a H4 hipotézis – amely szerint a reziliencia fogalma a vizsgált időszakban egyre meghatározóbb értelmezési keretté vált a nemzetközi médiában az elemzések együttes eredményei alapján empirikusan igazolást nyert. A reziliencia a 21. századi válságok során alkalmi szakszóból a globális diskurzus elsődleges, domináns értelmezési keretévé vált, tehát a kapott eredmények abba az irányba mutatnak, hogy a biztonságpolitikai kihívások médiajelenlétében a reziliencia fokozatosan olyan értelmezési keretté fejlődik, amely túlmutat a hagyományos válságkezelési és katonai kereteken.

Összegezve a médiaelemzés eredményeit a vizsgált időszakra vonatkozólag úgy találtam, hogy a reziliencia fogalma önálló, jelentős növekedést mutató témává vált, miközben a honvédelmi nevelés relatív médiabeli jelenléte csökkent, és nem mutatott szignifikáns pozitív kapcsolatot a reziliencia témájával. Az eredmények arra utalnak, hogy a biztonságpolitikai felkészültség kommunikációja egyre inkább a reziliencia fogalmi keretében jelenik meg, míg a hagyományos honvédelmi terminológia háttérbe szorul. Az intézményi kommunikáció szerepe a haderő imázsának formálásában a fiatalok körében pedig kiemelt jelentőséggel bír, ahogy arra Battistelli is rámutat.[362] Ez a fogalmi átrendeződés indokolttá teszi a honvédelmi nevelés, illetve annak kommunikációjának újragondolását és olyan integrált, sportalapú

[362] BATTISTELLI, Fabrizio, (Szerk.) (1996): Giovani e Forze armate. Aspetti sociologici della condizione giovanile e della comunicazione istituzionale. Milano, Franco Angeli, 1996. ISBN 978-88-204-9409-4.

reziliencia-fejlesztő megközelítések kialakítását, amelyek összekapcsolják a fizikai felkészítést, a társadalmi ellenállóképességet és a biztonságtudatosság fejlesztését.

7.4. Részösszegzés

A médiaelemzés célja annak feltárása volt, hogy a vizsgált kulcsfogalmak relatív médiabeli jelenléte milyen időbeli változásokat mutat, valamint kimutatható-e közöttük olyan kapcsolat, amely az értekezés kutatási kérdéseinek és hipotéziseinek empirikus alátámasztását szolgálhatja. A MediaCloud adatbázisából kinyert, 2008 februárja és 2025 decembere közötti időszakot lefedő, havi aggregált relatív kulcsszó-gyakoriságok elemzésére leíró statisztikai, regressziós és többváltozós korrelációs módszereket alkalmaztam.

Az elsődleges leíró elemzések alapján arra jutottam, hogy a vizsgált kulcsszavak médiabeli jelenléte jelentősen eltér egymástól. A háború, válság és sport a teljes vizsgálati időszakban magas relatív gyakoriságot mutattak, míg a honvédelmi nevelés, hazafias nevelés és nemzeti reziliencia alacsony előfordulási aránnyal szerepeltek. A sport eloszlása ugyanakkor lényegesen kiegyensúlyozottabb volt a többi változóénál, ami arra utal, hogy ez a téma a vizsgált időszakban folyamatos és stabil médiabeli jelenléttel rendelkezett.

A regressziós vizsgálatok egyik legfontosabb eredménye, hogy a reziliencia volt az egyetlen vizsgált fogalom, amely matematikailag is igazolható, exponenciális növekedési trendet mutatott. Ezzel szemben a honvédelmi nevelés, a háború, a crisis, a physical education és a cadet kulcsszavak relatív médiabeli súlya csökkenő tendenciát mutatott, míg a sport hosszú távon lényegében stabil maradt.

A Pearson-, Spearman- és Kendall-féle korrelációs elemzések együttes alkalmazása lehetővé tette a kulcsszavak közötti kapcsolatrendszer mélyebb feltárását. Az eredmények alapján két, egymástól részben elkülönülő tematikus struktúra rajzolódott ki. Az egyik csoportot a háború, válság, testnevelés, kadét és honvédelmi nevelés kulcsszavak alkotják, amelyek között közepes vagy erős pozitív kapcsolat mutatható ki. A másik csoportot a reziliencia és a nemzeti reziliencia képezik, amelyek egymással szoros pozitív összefüggést mutatnak, ugyanakkor a hagyományos honvédelmi fogalomkör, azaz az előző kör változóival jellemzően gyenge vagy negatív kapcsolatban állnak.

Megítélésem szerint a kutatás egyik legfontosabb eredménye, hogy kimutatta a reziliencia fogalma a vizsgált időszakban önálló, növekvő intenzitású médiadiskurzussá vált. A reziliencia és a nemzeti reziliencia közötti erős pozitív kapcsolat arra utal, hogy a fogalom az

egyéni alkalmazkodóképesség értelmezésén túl fokozatosan társadalmi és nemzeti dimenzióval is bővült. Ezzel szemben a honvédelmi nevelés relatív médiabeli jelenléte csökkenő tendenciát mutatott, és nem alakult ki közöttük tartós pozitív kapcsolat.

A sporttal kapcsolatos eredmények szintén figyelemre méltók. Bár a sport a vizsgált időszak egyik legstabilabb és legszélesebb körben megjelenő médiatémája volt, nem mutatott szignifikáns pozitív kapcsolatot sem a rezilienciával, sem a honvédelmi neveléssel. Ez arra utal, hogy a szakirodalomban bemutatott sport–reziliencia–honvédelem kapcsolat a nemzetközi médiadiskurzusban jelenleg nem jelenik meg egységes fogalmi rendszerként. Ez az eredmény tehát nem a sport rezilienciafejlesztő szerepét kérdőjelezi meg, hanem arra világít rá, hogy ennek kommunikációs megjelenése egyelőre hiányos.

Összességében a médiaelemzés megerősítette a kutatás két központi hipotézisét. Egyrészt empirikusan igazolhatóvá vált, hogy a reziliencia fogalma a vizsgált időszakban egyre meghatározóbb értelmezési keretté vált a nemzetközi térben. Másrészt igazolást nyert az a feltételezés is, hogy a honvédelmi nevelés és a modern reziliencia nem alkot egységes kommunikációs rendszert.

A médiaelemzés eredményei arra utalnak, hogy a testneveléshez és a honvédelmi neveléshez kapcsolódó fogalmak relatív médiabeli jelenléte csökkenő tendenciát mutat, miközben a reziliencia és a nemzeti ellenállóképesség diskurzusa dinamikusan erősödik. Ez a divergens folyamat ugyanakkor egy komoly lehetőséget is hordoz: a hagyományos fizikai és katonai felkészítési programokat újra kell keretezni. A sport mint stabil és széles körben beágyazott társadalmi csatorna kiváló integrációs eszközként szolgálhat arra, hogy áthidalja a fenti szakadékot, és összekösse a fizikai felkészítést, a honvédelmi nevelést és a modern, proaktív társadalmi rezilienciát. Ennek lehetséges intézményi és programszerű formáit mutatja be a következő fejezet.

8. INNOVATÍV IRÁNYOK ÉS INTEGRÁLT FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK

8.1. Mérlegen a honvédelmi nevelés és a sorkatonai szolgálat

2023-től Európában egyre határozottabb tendenciaként figyelhető meg a kötelező katonai szolgálat különféle formáinak újbóli bevezetése vagy megerősítése. Jelenleg kilenc európai uniós tagállamban működik sorkötelezettségen alapuló rendszer, ugyanakkor több állam esetében is napirenden van annak visszaállítása, átalakítása vagy kiterjesztése. Ezzel párhuzamosan számos országban megfigyelhető a fiatalok honvédelmi rendszerbe történő korai bevonását célzó nevelési, képzési és felkészítési programok intenzív fejlesztése.

Ha azonosítani akarjuk ezeknek a folyamatoknak a közvetlen kiváltó forrását, akkor hamar megtalálhatjuk az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációjához, amely alapvetően megváltoztatta Európa biztonságpolitikai környezetét, és rávilágított a hagyományos katonai képességek, valamint a társadalmi cselekvőképesség fontosságára és hiányosságaira. A konfliktus hatására számos európai kormány kényszerült arra, hogy újragondolja biztonsági stratégiáját, beleértve a haderő létszámát, a tartalékos rendszer működését, annak arányát az aktív állományhoz képest, valamint általánosságban az állampolgárok védelmi jellegű felkészültségének kérdését. Mindez a társadalmi reziliencia szempontjából azt jelenti, hiszen egy ország ellenállóképessége nem kizárólag a haderő feltöltöttségén és a haditechnikai fejlettségén, hanem az állampolgárok mentális, fizikai és erkölcsi felkészültségén is jelenős mértékben múlik.

A közelmúlt intézkedései közül jellemző példaként említhető Lettország, amely 2023-ban újra bevezette a kötelező sorkatonai szolgálatot a 18 év feletti férfiak számára. Horvátországban a védelmi törvény módosítása nyomán 2025 októberétől lépett ismét életbe a sorkötelezettség, a hivatalos indoklás szerint azzal a céllal, hogy a fiatalok olyan alapvető készségeket és ismereteket sajátítsanak el, amelyek válsághelyzetekben hozzájárulnak a nemzeti biztonság fenntartásához. Szlovákiában 2025-től 11 hetes önkéntes katonai felkészítésre nyílik lehetőség,[363] míg Németországban élénk szakmai és politikai vita zajlik a 2011-ben felfüggesztett sorkatonai szolgálat esetleges visszaállításáról, elsősorban a Bundeswehr létszám- és képességhiányainak kezelése érdekében.[364] Szerbia pedig 2026-tól vezette be újra

[363] Május végéig jelentkezhetnek önkéntes katonai felkészítésre. https://www.bumm.sk/belfold/2024/05/25/majus-vegeig-jelentkezhetnek-onkentes-katonai-felkeszitesre (A letöltés időpontja: 2025. 11. 01.)
[364] Deutscher Bundestag: Neuer Wehrdienst. https://www.bundestag.de/resource/blob/1110040/neuer-wehrdienst.pdf (A letöltés időpontja: 2025. 11. 01.)

a kötelező sorkatonai szolgálatot, melynek keretében a férfiak 75 napos kötelező szolgálatot kell teljesíteni, míg a nők önként jelentkezhetnének kiképzésre.[365]

A különböző nemzeti megoldási modellek között kiemelt figyelmet kap a svéd rendszer, amely a sorkötelezettséget univerzális alapelvre helyezi, ugyanakkor szelektív módon alkalmazza: a 18 év feletti állampolgárok – nemi megkülönböztetés nélkül – kérdőíves és alkalmassági szűrésen esnek át, és csak a motivált, valamint a haderő igényeinek megfelelő személyek kerülnek behívásra. Hasonló elgondolások merültek fel Belgiumban, míg Olaszországban a 2005-ös megszüntetés után ismét a rendszer visszaállításának módjait vizsgálják. Dánia 2026-tól már nemcsak a szolgálati idő jelentős meghosszabbítását tervezi, hanem a sorkötelezettséget egyfajta sorsolásos rendszerben a női állampolgárokra történő kiterjesztésének lehetőségét is.[366] Lengyelország haderőfejlesztési programja, nyilvánvalóan az orosz–ukrán háború hatására, de igen nagymértékű létszámbővülést irányoz elő, amelynek megvalósítása egyes elemzések szerint nehezen képzelhető el a sorozás valamely formában történő bevezetése nélkül. Észtország pedig 2027-től 12 hónapra növeli a sorkatonai szolgálat időtartamát.[367]

Magyarországon a sorkatonai szolgálatot 1868-ban vezették be, majd a szolgálati idő folyamatos, több lépcsőben megvalósuló csökkentésen ment keresztül. Végül a kötelező sorkatonai szolgálat 2004-ben került felfüggesztésre, azonban semmiféle sport, vagy honvédelmi nevelési program nem került intézményes szinten bevezetésre, amely biztosította volna a társadalom védelmi jellegű felkészítésnek folytonosságát, vagy tudatosítását.

A történeti tapasztalatok ugyanakkor azt mutatják, hogy a haderőszervezeti formák jelentős átalakulása jellemzően nem pusztán politikai döntések következménye, hanem hosszabb ideje fennálló társadalmi, technológiai és ideológiai feszültségek eredménye, amelyeket gyakran egy külső, sokkszerű esemény – például háborús fenyegetés vagy geopolitikai átrendeződés – aktivál. Ez a tétel véleményem szerint igazolható a fejezet elején bemutatott folyamatokkal is.

A jelenlegi európai tendenciák arra utalnak, hogy a haderők megerősítése mellett egyre nagyobb hangsúly kerül a társadalom ellenállóképességének kérdésére is. A modern, hibrid

[365] Poslovni.hr: Obvezno služenje vojske uvest će se krajem 2026. ili početkom 2027., rekao je Vučić nakon sastanka s vojnim čelnicima. 2026. 01. 29. https://www.poslovni.hr/regija/vucic-najavljuje-povratak-obveznog-vojnog-roka-povecava-vojne-izdatke-na-265-bdp-a-4521925#google_vignette (A letöltés időpontja: 2025. 11. 01.)

[366] KLEIDERMAN, Alex (2025): Danish women to face conscription by lottery. BBC News 2025. 07. 01. https://www.bbc.com/news/articles/c1e0094n5d3o (A letöltés időpontja: 2025. 11. 01.)

[367] SIMON, Barbara Kincső (2025): Észtország is háborúra készül, meghosszabbítják a kötelező katonai szolgálatot. Index, 2025.12.13. https://index.hu/kulfold/2025/12/13/kotelezo-katonai-szolgalat-meghosszabbitas-esztorszag/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 01.)

hadviselési forma már nem csupán technikailag képzett katonákat igényel, hanem mentálisan stabil, fizikailag terhelhető, gyorsan alkalmazkodó és magas szintű digitális kompetenciákkal rendelkező állampolgárokat is. E követelmények teljesítése azonban nem biztosítható kizárólag a sorkatonai szolgálat keretein belül, különösen akkor, ha a bevonuló fiatalok fizikai állapota, egészségtudatossága és mozgáskultúrája a társadalmi és technológiai változások következtében elmarad a minimális katonai elvárásoktól.

A modern haderők szervezési logikája alapvetően két ideáltípus köré rendezhető: a sorozáson alapuló és az önkéntes, professzionális haderőre, amelyek a gyakorlatban gyakran vegyes, hibrid formában jelennek meg. E két modell között azonban – témánkba vágóan – egy közös strukturális jellemző biztosan beazonosítható. Mindkettő csak akkor működhet eredményesen, ha a bevonuló vagy önként jelentkező fiatalok fizikai, pszichológiai és értékalapú felkészültsége legalább egy minimális szintet elér. Ebből következik egy alapvető felismerés: a honvédelmi nevelés akár a sorozáson alapuló, akár a professzionális haderőről van szó, mindkét modell utánpótlásának strukturális előfeltétele – nem alternatívája, hanem nélkülözhetetlen alapja. Ahol a fiatalok felkészültsége elmarad a katonai elvárásoktól, ott egyik haderőszervezési modell sem lehet igazán hatékony. Ez a felismerés önmagában is elegendő érv a folyamatos, életkori sajátosságokhoz illeszkedő honvédelmi nevelési rendszer kiépítése mellett – függetlenül attól, hogy egy adott ország éppen a sorkötelezettség visszaállítása, fenntartása vagy az önkéntes rendszer fejlesztése mellett dönt.

Ebből a megközelítésből a honvédelmi nevelés és az ahhoz kapcsolódó testnevelési-sport programok nem a sorkatonai szolgálat alternatívájaként, hanem annak, illetve bármely haderőszervezési modell strukturális előfeltételeként értelmezhetők. A honvédelmi nevelés – különösen, ha az iskolai rendszerben, életkori sajátosságokhoz igazodva valósul meg – lehetőséget teremt arra, hogy a fiatalok fokozatosan sajátítsák el azokat a fizikai, pszichológiai és értékalapú kompetenciákat, amelyek a későbbi katonai szolgálat vagy válsághelyzetben történő állampolgári helytállás alapját képezhetik.

A fentiekhez kapcsolódik az a hazai közvéleménykutatás, mely szerint a magyarok mintegy 71%-a nem támogatná a kötelező sorkatonai szolgálat visszaállítását.[368] A társadalom mellett a modern hadviselés technológiai követelményei – így a drónok alkalmazása és a légvédelmi képességek – egyre hosszabb kiképzési időt igényelnek, ami szintén megkérdőjelezi a viszonylag rövid idejű, tömeges kiképzés korábbi kereteit mind hatékonysági, mind gazdasági

[368] Nézőpont Intézet: A magyarok nagy többsége ellenzi a sorkatonaságot. 2026. 01. 31. https://nezopont.hu/hu/tevekenysegeink/kozvelemeny-kutatasok/a-magyarok-nagy-tobbsege-ellenzi-a-sorkatonasagot (A letöltés időpontja: 2026. 02. 04.)

oldalon. Ezzel szemben a honvédelmi nevelés – különösen az iskolai, sport- és közösségi alapú formái – hosszabb távon, társadalmi szinten lehetnek képesek hozzájárulni a felkészültség, a felelősségtudat és az elkötelezett helytállás kialakításához, ami – adott esetben – kellő alapot biztosíthat a katonai szolgálatot vállalók hatékony kiképzéséhez.

A társadalmi reziliencia perspektívájából mindez azt is jelenti, hogy egy ország ellenállóképessége nem kizárólag a kötelező vagy önkéntes katonai szolgálat rendszerétől függ, hanem attól is, hogy mennyire képes az adott nemzet hosszú távon felkészíteni állampolgárait a bizonytalanságra, a terhelésre és az alkalmazkodásra. Azok a társadalmak, amelyek e nevelési dimenziót nem fejlesztik tudatosan, nemcsak védelmi értelemben, hanem általános értelemben is sérülékenyebbé válnak. Mindez igen összetett és érzékeny kérdés, amely jelentős szakmai és politikai vitákat eredményez, de kutatási témám szempontjából nem lehetett megkerülni. Mélyreható elemzés nélkül csak arra kívántam itt rávilágítani, hogy a társadalmi reziliencia fejlesztésének keretrendszere nem értelmezhető anélkül, hogy tisztáztuk volna, hogy a honvédelmi nevelés milyen szerepet tölthet be a különböző haderőszervezési modellekben, és miért nem helyettesítheti a katonai kiképzést. Bízom benne, hogy ez kellő alapot adott ahhoz, hogy erről az oldalról is megerősíthető legyen az értekezés azon következtetése, miszerint a sport- és testnevelés-alapú honvédelmi nevelési program hatékonyabb és tartósabb rezilienciaépítő eszköz, mint a kampányszerű, fenyegetés vezérelt megoldás. Joggal merül fel a kérdés, hogy milyen jellegű program felelhet meg ezeknek a követelményeknek, így a következőkben erre irányul a vizsgálódás.

8.2. Reziliencia fejlesztés nonformális oktatási programokon keresztül

Kutatásom során találkoztam egy olyan kiterjedt és sikeres programmal, amely integrált rendszerben, különböző az életkori sajátosságokhoz illeszkedő sportalapú kihívásokon keresztül fejleszti a fiatalok társadalmi szerepét. Ez a brit Duke of Edinburgh’s Award (a továbbiakban: DofE), amely 1956-os alapítása óta a világ egyik meghatározó nonformális oktatási programjává vált. Jelen fejezetben azt vizsgálom, miként járul hozzá egy komplex szabadtéri spotalapú program a fiatalok egyéni és közösségi rezilienciájához, valamint hogyan szolgálja a honvédelmi nevelés célkitűzéseit a fegyelem, az felelősség és a vezetéselmélet gyakorlati alkalmazásán keresztül.

8.3. Duke of Edinburgh Award története és eredményei

A The Duke of Edinburgh's Award (Az edinburghi herceg díja, rövidítve DofE) 1956-ban jött létre az Egyesült Királyságban, Prince Philip, Edinburgh hercegének (1921–2021) kezdeményezésére. A program pedagógiai alapját Kurt Hahn[369] tapasztalati nevelési elvei adták.

Hahn pedagógiai és társadalomkritikai gondolkodásának középpontjában a modern társadalmakban szocializálódó fiatal generációk rezilienciájának fokozatos gyengülése állt. Hahn megfigyelte, hogy a 20. század elején bekövetkezett gyors iparosodás, urbanizáció és technológiai fejlődés erodálta a jellemfejlődés hagyományos útjait, az aktív részvételt a passzív fogyasztás és kényelem váltotta fel.

Életműve során több olyan, egymással összefüggő jelenséget azonosított, amelyeket a „modern ifjúság hat hanyatlásaként" írt le, és amelyek nézetei szerint alapvetően aláásták a fiatalok testi, pszichés és morális ellenállóképességét.

Vegyük ezeket górcső alá. Legelsőként Hahn a fizikai állóképesség, fittség csökkenését emelte ki, amelyet a modern életmód mozgásszegény sajátosságaiból eredeztetett, viszont közvetlen módon gyengíti az egyén stressztűrő és terhelhetőségi kapacitását. Másodikként a kezdeményezőkészség és a vállalkozó szellem hanyatlását azonosította, amelyet gépesítés hatására a passzív szórakozási formák terjedésével – az általa „nézői betegségként" leírt jelenséggel – hozott összefüggésbe. Miszerint a „készen kapott" programok széles körű elterjedése csökkenti az önhatékonyság és a proaktív problémamegoldás képességét. Harmadik probléma forrásnak az emlékezet és a képzelet, fantázia gyengülését tartotta, amely a modern, gyors ütemű életvitel, feldarabolódott és folyamatos ingerekkel teli ritmusából fakad, mindezekkel párhuzamosan pedig romlik az adaptív tanulás és a kreatív megküzdés képessége. Hahn negyedikként a szakértelem és a gondosság visszaszorulását azonosította, amelyet a kézműves hagyományok háttérbe szorulásával indokolt és persze ezzel párhuzamosan csökken a kompetenciaélmény és a tartós figyelem képessége. Ötödikként az önfegyelem hanyatlását emelte ki, amely szerinte összefüggésben áll a stimulánsok, drogok és nyugtatók könnyű hozzáférhetőségével, mely anyagok az önszabályozás képességét is rombolják. Végül az együttérzés csökkenését a modern élet túlzott rohanásával és sablonos társadalmi kapcsolataival magyarázta, amely jelenséget William Temple nyomán „lelki

[369] Kurt Matthias Robert Martin Hahn (1886. június 5. – 1974. december 14.) német pedagógus, kit az élmény-pedagógia atyjának tekintenek.

halálként" értelmezett, és amely tézise szerint a szociális reziliencia alapjait gyengíti meg.[370] [371]

E jelenségekre válaszul Hahn négy olyan nevelési beavatkozási területet dolgozott ki, amelyek célja a reziliencia komplex – testi, pszichés és közösségi szintű– újraépítése volt. Ezek közül az első helyen a rendszeres fizikai felkészítést ajánlja, amely nem pusztán a testi állóképesség növelését szolgálja, hanem a testen keresztül az akarat, az önfegyelem és a kitartás fejlesztését, amelyek pedig az egyéni megküzdési képességet erősítik. Másodiknak az expedíciós jellegű tevékenységeket ajánlja, amelyek szabadtéri, hosszabb időtartamú, ellenőrzött mértékű kockázattal járó kihívásokon, feladatokon keresztül fejleszti az alkalmazkodóképességet, a bizonytalan helyzetekkel való megküzdés fontos képességét és a kollektív problémamegoldást. Harmadik elemként a projektalapú, manuális és kézügyességet igénylő tevékenységek jelentek meg, amelyek a kompetenciákon felül, a felelősségvállalás és az igényesség újratanulását tették lehetővé. Negyedik elemként az önkéntes közösségi és mentőszolgálati feladatok kaptak szerepet, amelyek a másokért végzett cselekvésen keresztül erősítették a szociális attitűdöket, a morális felelősségérzetet és ezáltal a közösségi rezilienciát.[372]

Ezekre az elvekre, elemekre építve a DofE eredeti célja a 14–24 éves fiatalok nem formális tanulási keretek között történő komplex fejlesztése lett, különös tekintettel az önkéntességre, a fizikai aktivitásra, a készségfejlesztésre és a természetben végzett különböző sport jellegű kihívásokra.[373]

A program szükségessége pedig onnan eredt, hogy a II. világháború utáni időszakban a királyi család is megoldást keresett a fiatal fiúknak arra, hogy miként tudják áthidalni a szakadékot a 15 éves korban befejezett oktatás és a 18 évesen megkezdendő kötelező katonai szolgálat között. A herceg szerette volna, ha ezen időszakban is fejlődne a fiúk önbizalma és céltudatosabbak lennének, amely kompetenciákra támaszkodni tudnak majd a jövőben a haderőben vagy akár a polgári karrierjükben is. Úgy vélte, hogy egy komplex ifjúsági program lenne képes megfelelően fejleszteni ezeket a készségeket, ezáltal a fiatalok

[370] MEDINA, J. C. (2024): Kurt Hahn's life and legacy in international education through the concept of International-mindedness. Inside/Outside: a nature-themed resource book for embedding emotional literacy: by Harkness, Joe, London and New York, Routledge, 150.
[371] MAY, John (é.n.): Kurt Hahn's „Six declines of Modern Youth" (and „Four Antidotes"). https://johnccmay.net/resources/kurt-hahns-six-declines-of-modern-youth/
[372] BIKICS, Gabriella (2019): Az élménypedagógia kialakulása és fejlődése Németországban és Nagy-Britanniában. Miskolc, Alkalmazott nyelvészeti közlemények, 16(1), 13–34.
[373] VEEVERS, Nicholas James (2006): Your Disability is Your Opportunity: A historical study of Kurt Hahn focusing on the early development of outdoor activities. University of Edinburgh Moray House School of Education. https://www.docs.hss.ed.ac.uk/education/outdoored/dissertation_veevers.pdf

felkészítőek lennének arra, hogy értékes tagjai legyenek közösségeiknek és a társadalomnak is.

Az elhatározás formát öltött és 1956-ban indult el a DoFE első még kísérleti programja, melynek bázisát az országos önkéntes ifjúsági szervezetek biztosították, de szerencsére a program hamarosan kibővült kormányzati szereplőkkel, iskolákkal és a haderő is becsatlakozott. Az első évben 7000 fiú vett részt ebben és 1000 fő kapta meg teljesítménye jutalmául a hercegi díjat.

Az 1960-as évektől a program fokozatosan fejlődött és nemzetközi szintre lépett, intézményesült kereteit a The Duke of Edinburgh's International Award Foundation égisze alatt alakították ki. Napjainkban a DofE már közel 140 országban működik, különböző kulturális és oktatási rendszerekhez adaptálódott, de közben megtartotta eredeti egységes alapstruktúráját és céljait. Mára a DofE programot nemcsak középiskolákban, főiskolákon, közösségi szervezetekben, hanem más szervezetek égisze alatt is megvalósíthatják.

Egyesült Királyságban több mint 342 000 fiatal indította el DofE programját 2025-ben. A résztvevők elképesztő mennyiségű, 5,2 millió órányi önkéntes munkát végeztek DofE tevékenységeik révén, amivel a szervezet most először érte el az 5 millió önkéntes órát, ami hatalmas, 10,6%-os ugrás a 2023/24-es évhez képest.

A számok összesítése azt mutatja, hogy 1956 óta több mint 6 millió ember vett részt a DofE programban (világszerte 8 millió).

A 2024/2025-ös időszakban a Duke of Edinburgh's International Award globális programja összesen 1 196 751 fiatal részvételével valósult meg, ami 45 739 fővel több résztvevőt jelez az előző év időszakához viszonyítva. A növekedés üteme globálisan 4%-os emelkedést mutat, ami a program nemzetközi kiterjedtségének erősödését jelzi. A DofE szervezet célja, hogy 2026-ban már 1,6 millió fiatalnak biztosítson lehetőséget arra, hogy részt vegyen a kihívásban.[374]A program jelenleg 137 országban érhető el, 22 639 partnerközponton keresztül, ahol 175 539 felnőtt önkéntes támogatja a végrehajtást. Az elmúlt időszakban összesen 272 038 fiatal teljesítette a kihívásokat és szerezte meg díjat, ami 15 871 fővel több sikeres teljesítést jelent az előző évhez viszonyítva. Eközben a résztvevők több mint 6,5 millió óra önkéntes szolgálatot teljesítettek világszerte, ami mintegy 500 000 órával haladja meg az előző évi értéket.

[374] https://www.dofe.org/about/what-we-do/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)

Az eredményeket bemutató beszámolóban alkalmazott társadalmi hatásbecslési modell alapján a 2024-ben díjat szerzők élettartamra vetített társadalmi értéke eléri a 3,7 milliárd fontot, amelyből 1 milliárd font az azonnali, míg 2,7 milliárd font a hosszú távon realizálódó társadalmi haszon.[375] Viszont mivel a díjazottak szokásai többnyire életük részévé is válnak, a jövőben várhatóan 2447 millió angol font (3712 millió USD) globális társadalmi értéket fognak generálni, ez jól mutatja, hogy a díj milyen jelentős hatással lehet a társadalomra évekkel azután is, hogy a résztvevő befejezte a próbákat, ami a reziliencia beépülését mutatja.[376]

És ha már itt tartunk, akkor a nem hagyható említés nélkül a készült tanulmány reziliencia szempontjából fontos hatásvizsgálati adatainak áttekintése sem. A kutatás szerint a résztvevők 79%-a számolt be magasabb önbizalomról, 84%-a tartotta értékesebbnek a közösségi hozzájárulást, 86%-a számolt be javulásról a problémamegoldó és együttműködési készségei tekintetében, 86%-a erősebb rezilienciáról és alkalmazkodóképességről tett tanúságot, 85%-a hatékonyabb célkitűzési és célmegvalósítási képességeket jelzett vissza.

Úgy értékelem, hogy ezek a mutatók önmagukért beszélnek és együttesen is igazolják, alátámasztják a program komplex – egyéni, közösségi és társadalmi – reziliencianövelő hatását, ami miatt mindenképp érdemes belső működését, módszereit alaposabban is kutatni.

8.4. A modell elméleti alapjai és célrendszere

A „Changing lives in the changing world" című tanulmány a Duke of Edinburgh's International Award (DofE) programot egy globális, nem formális nevelési és tanulási keretrendszerként jellemzi.[377]

Ahogy már utaltam rá, a program pedagógiai gyökerei Kurt Hahn holisztikus nevelési filozófiáján alapulnak, amely az egyén jellemfejlődését, társadalmi felelősségvállalását és fizikai–mentális állóképességét egységben kezeli.

A DofE alapvető pedagógiai kiindulópontja, hogy a gyorsan változó, bizonytalan és komplex társadalmi környezetben a kizárólag tantermi környezetben megszerezhető tudás már nem

[375] The Duke of Edinburgh's International Award Foundation :2024/25 Annual Report. 2025. https://intaward.org/wp-content/uploads/2026/01/Impact-Report-2024-25.pdf (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
[376] The Award's Social Value. The Duke of Edinburgh's International Award Foundation- https://intaward.org/impact-social-value/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
[377] The Duke of Edinburgh's International Award Foundation: Changing lives in the changing world. 2019. (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)

elegendő a fiatalok sikeres boldogulásához. A hivatkozott tanulmány empirikus felmérésekre alapozva azt állapítja meg, hogy mind a fiatalok, mind a felnőttek túlnyomó többsége szerint a „soft", illetve „core" készségek – így a reziliencia, az alkalmazkodóképesség, a problémamegoldás, a kommunikáció és az együttműködés – fejlesztése mára kulcsfontosságúvá vált.

A DofE program a 14–24 év közötti fiatalok számára kínál egyedülálló lehetőséget a fejlődésre, amiben időtartam függvényében Bronz, Ezüst és Arany szinten vállalkozhatnak a kihívások teljesítésére. A díjszintek közötti fő különbségek a program elvégzéséhez szükséges minimális időtartam, a kihívás mértéke és a bemeneti életkor. A tevékenységek jellegét tekintve a program négy fő részből áll: önkéntesség, fizikai munka, készségfejlesztés és expedíciós kaland; az Arany szinten ezeken felül egy „bentlakásos" részt is teljesíteni kell.

A DofE pedagógiai modellje a strukturáltság és az egyéni autonómia egyensúlyára épül. A fiatalok nem előre meghatározott tartalmakat sajátítanak el, hanem saját érdeklődésükre, képességeikre és céljaikra tekintettel alakíthatják ki egyéni programjukat a négy alappillér mentén. Az így kijelölt úton haladva a feladatok teljesítése segít nekik abban, hogy életre szóló hitet építsenek önmagukban, szembenézzenek saját kihívásaikkal, kövessék szenvedélyeiket, és felfedezzék magukban azokat a tehetségeket, amelyekről korábban nem is tudtak.

A pedagógiai hatás azonban nem pusztán a tevékenységek elvégzéséből fakad, hanem azok tudatos tervezéséből, végrehajtásából és reflexív feldolgozásából. Ezt a „plan–do–review" ciklus biztosítja, amely a tapasztalatok értelmezését és beépítését állítja a tanulási folyamat középpontjába. A feladatokon keresztül a program olyan tanulási élethelyzeteket teremt, amelyekben a résztvevők a „komfortzóna" és a „pánikzóna" közötti biztonságos, de tapasztalatszerzési szempontból optimális „fejlődési zónában" teljesítenek feladatokat – ez elősegíti az önhatékonyság, a kitartás és a kudarctűrés fejlődését, amelyek egybevágnak a pszichológiai reziliencia alapvető összetevőivel.[378] Látható, hogy az egész tanulási, fejlődési folyamat időalapú és teljesítményorientált, nem pedig vizsgaalapú. Ezáltal itt a hangsúly a kompetenciafejlődésen és a reflexív tanuláson van, ami hosszabb elköteleződést igényel, és ezáltal a kitartás és az önszabályozás fejlődését is támogatja.

Ezeknek a pedagógiai mechanizmusoknak a hatására a fiatalok fontos társadalmi értéket tapasztalnak meg a programon keresztül, miként a tevékenységek bizonyítottan fokozzák a

[378] BAREN, Eva – MEELEN, Marieke – MEIJS, Lucas (2015): Promoting Youth Development Worldwide: The Duke of Edinburgh's International Award. Journal of Youth Development. 2015(10), 106–118.

rendszeres készségfejlesztést, a testmozgást és az önkéntes munkát, ezáltal növelik az önbizalmat, a cselekvőképességet és a társadalmi befogadást, miközben csökkentik például a szorongást.

A DofE civil kezdeményezés, módszertana és célrendszere azonban szoros párhuzamot mutat a honvédelmi neveléssel. A modern haderőfejlesztés és a nemzeti biztonság ma már nemcsak fegyveres ismereteket, hanem számtalan „puha készséget” is megkövetel – ezt felismerve Nagy-Britanniában a korábban bemutatott kadét alakulatok tagjai és a cserkészek is nagy számban vesznek részt a díjért folyó kihívásokban. A program különösen hatékony a nemzeti ellenállóképesség építésében, mivel olyan állampolgárokat nevel, akik vészhelyzetben – legyen az természeti katasztrófa vagy biztonsági krízis – képesek az önszerveződésre, a fegyelmezett cselekvésre és az együttműködésre. A Duke of Edinburgh's Award ezért több mint szabadidős program: a társadalmi immunrendszer erősítésének eszköze, amely a honvédelmi nevelés szempontjából is alapvető, mert a fiatalokat nem közvetlen katonai képességekre, hanem olyan karakterré és kompetenciákra fejleszti, amelyek mind a honvédelmi, mind a polgári és közösségi erőfeszítés alapját képezik.

Kutatásom során a The Duke of Edinburgh's Award program mellett számos olyan, részben e pedagógiai hagyományra alapuló, abból kifejlődött, vagy azzal párhuzamosan kialakult sportalapú ifjúságfejlesztő rendszert találtam, amelyek elsődleges célja a fiatalok rezilienciájának, alkalmazkodóképességének és társadalmi felelősségvállalásának fejlesztése. Közös vonásuk, hogy ezen programok jelentős része szorosan kapcsolódik a honvédelmi nevelés, az állampolgári felkészítés vagy a vezetőképzés feladataihoz, amihez komplex pedagógiai megközelítéseket alkalmaznak. Ide sorolható többek között az Outward Bound expedíciós és élménypedagógiai rendszere, természetesen a nemzetközi szintű cserkészmozgalom, de a már bemutatott brit és nemzetközösségi kadétprogramok is (Army Cadet Force vagy az Air Training Corps). Mindezek közös jellemzője, hogy a sport és a fizikai aktivitás mindegyikben kulcskérdés, azonban azt nem célként kezelik, hanem olyan integrált fejlesztési környezet részeként, amely egyaránt fejleszti a fizikai állóképességet, a pszichológiai ellenállóképességet, a közösségi együttműködést, a vezetői készségeket és természetesen a problémamegoldó és döntéshozatali kompetenciákat is. A programok pedagógiai alapját a fokozatos kihívás elve, az élményalapú tanulás, a kontrollált, de komfortzónából kimozgató feladatok, kihívások támasztása, valamint az önállóság és felelősségvállalás fejlesztése képezi, amelyek együttesen a modern rezilienciafejlesztő és honvédelmi nevelési modellek meghatározó elemei.

8.5. A Duke of Edinburgh Award modell hazai adaptációs lehetőségei

Az empirikus kutatási adatok egyértelműen rávilágítottak arra, hogy a honvédelmi nevelés jelenlegi nemzetközi médiajelenléte kampány jellegű, míg egy stabil, társadalmi rezilienciát építő rendszer például az elemzett DofE, illetve annak négy pillére – a fizikai kihívás, a készségfejlesztés, az önkéntes közösségi szolgálat és az expedíciós modul – pontosan azokat a kompetenciákat fejleszti, amelyeket a kutatás a társadalmi reziliencia alapjaként azonosított. Ebből adódott a felismerés, hogy a Duke of Edinburgh's Award pedagógiai modellje különösen ígéretes lehetőséget kínálhat a magyar honvédelmi nevelés, társadalmi reziliencia fejlesztés számára is. Lehetséges elvi megoldásként felemerült a már világszinten meglévő Duke of Edinburgh's Award rendszerhez való közvetlen csatlakozás, ugyanakkor ez több szempontból sem tűnt ideális megoldásnak. Egyrészt a program eredeti formájában a brit kulturális és intézményi közegre épül, ami olyan pedagógiai hagyományokra épít, amelyek a magyar köznevelési és honvédelmi nevelési kultúrában még nem erősek. Egy ilyen közvetlen bevezetés ráadásul versenytársat teremtene a már működő, komoly infrastruktúrával és szervezeti hálóval rendelkező hazai programok mellé, ahelyett, hogy ezekre épülne. Az esetleges párhuzamos működés szétaprózná a rendelkezésre álló forrásokat és a szervezeti kapacitásokat, továbbá azzal a kockázattal is járna, hogy a DofE „idegen” brand-ként jelenne meg olyan közegben, ahol a korábban vizsgáltak szerint a hazafias és honvédelmi tartalmak szorosan kötődnek a nemzeti azonosságtudathoz. Figyelemmel a fentiekre végül elvetettem a közvetlen csatlakozás lehetőségeinek áttekintését és inkább az elvek és a módszertan átvételére alapozó, de egy önálló magyar program keretrendszerének kialakítását véltem célravezetőbbnek, amely a már létező hazai rendszerek folytatásaként pozícionálható és nem azok vetélytársaként jelenne meg.

A következőkben arra teszek kísérletet, hogy felvázoljak egy lehetséges megoldást, modellt, amely a DofE módszertanát, eszközeit ülteti át a magyar specifikumokra, kihasználva a már meglévő, kiterjedt infrastrukturális és szervezeti hálózatot. Tehát egy többnyire már adott intézményi háttér elemeit egymással koherensen kötné össze, amit jelenleg egyetlen program sem tesz meg. Azaz nem új struktúra létrehozását igényli, hanem egységes keretbe foglalja a már meglévő hazai rendszereket úgy, hogy újra definiálná a társadalmi együttműködés és az önkéntesség hazai mintáit. Mindezt abból a célból, hogy egy olyan honvédelmi fókuszú reziliencia építő keretrendszert alkosson, amely társadalmilag beágyazott és már életmódszerűen építi be a honvédelmi értékeket a fiatalok mindennapjaiba.

Szakmai Alapvetés: „A Hazáért Nemzeti Virtus Program” elvi modellje

A program főbb követelményei, hogy egy olyan országos ifjúságfejlesztési rendszert alkosson, amely erősíti a társadalmi rezilienciát és honvédelmi tudatosságot, fejleszti a fizikai, mentális és közösségi kompetenciákat, összekapcsolja az iskolai honvédelmi nevelést és a szabadidős programokat, egymásra épülő fejlődési utat biztosít a fiatalok számára. Egy ilyen rendszer pedagógiai alapját a kor követelményeihez igazodva egy a kihívásalapú fejlődési modell biztosíthatja, amelynek lényege, hogy a résztvevők áttekinthető, mérhető és egymásra épülő három szintű struktúrában haladnak előre, fejlődnek miközben minden szint az életkori sajátosságokhoz igazodó kihívásokkal és teljesítménnyel segíti a fejlődést.

5. táblázat: A Hazáért Nemzeti Virtus Program javasolt teljesítményszintjei[379]

Szint	Korosztály	Fókusz	Szakmai célkitűzés
Bronz	12–14 év	Alapkompetenciák	Önismeret, alapvető fizikai állóképesség és közösségi élmény.
Ezüst	15–17 év	Készségek és vezetés	Felelősségvállalás, csapatirányítás és technikai jártasság.
Arany	17–21 év	Reziliencia	Magas szintű mentális és fizikai ellenállóképesség, honvédelmi elköteleződés.

Ezek a fokozatosan nehezedő szintek figyelembe veszik az életkori sajátosságokat, miközben szorosan kapcsolódnak az iskolarendszerű honvédelmi neveléshez elsősorban a Honvéd Kadét Programhoz és a Honvédelem tantárgyhoz, így a program azok természetes, szabadidős és élményalapú kiegészítőjeként funkcionálnak.

Az eredeti logika alapján a program tartalmát itt is a négy fő fejlesztési területre lehetne építeni.

1. Fizikai és honvédelmi készségek modul

A modul infrastrukturális és funkcionális alapját a Honvédelmi Sportszövetség és tagszervezetei, valamint a Honvédelmi Sportközpontok hálózata adja. Ezek kapacitásai széles körű és változatos programokat biztosítanak: lövészetet, íjászatot, akadálypályát, túlélési

[379] A szerző saját szerkesztése.

alapismereteket, küzdősportokat és általános fizikai felkészítést. A kihívást a már meglévő versenyrendszer elemei képezhetik, mint az Országos Haditorna Verseny, a HS Légfegyveres Lövész Kupa vagy a Közelharc Kupa, de akár a diákolimpia megfelelő számai is, amelyek így nem párhuzamos programként, hanem a program mérési pontjaiként funkcionálnak. A Bronz szinten az alapkészségek elsajátítása a cél, az Ezüst szinten a teljesítményszintek emelkednek, az Arany szinten összetett, több sportágat tartalmazó honvédelmi kihívás teljesítése lehet a cél. Akár a Tekerj a Sereggel Balaton kerülő kerékpáros túra, vagy az Úszó Erődhöz történő csatlakozás, Running Warriors verseny teljesítése komoly kihívást támaszthat a legfelsőbb szinten. Szintén ide illeszthető be a gépjárművezetői engedély megszerzése és az ezekhez kapcsolódó kihívások rendszere, akár gépkocsi, akár motorkerékpár tekintetében, hiszen utóbbiak taktikai eszközként történő alkalmazása a modern hadviselésben felértékelődött.

2. Expedíció és természetismeret modul

A program expedíciós modulja a magyar természetjáró infrastruktúrára épülhet. Kulcseleme az Országos Kéktúra hálózata, amelynek karbantartott útvonalai és bélyegzőhelyei kész keretrendszert kínálnak a szintenként növekvő teljesítménytúrákhoz. A Bronz szinten egy–kétnapos, rövidebb túra – mintegy 20 km – jelenti a kihívást, az Ezüst szinten ez 50 km-re, az Arany szinten legalább 100 km-es, több napos gyalogos vagy kerékpáros teljesítmény lehet a követelmény. A nemzeti parkok, vagy a lakóhelyhez közel, illetve attól távolabb eső természeti helyszínek egyaránt beilleszthetők a modulba. Az expedíciós modul pedagógiai célja kettős: egyrészt fejleszti a terepi tájékozódás, a csapatmunka és a kitartás kompetenciáját, másrészt a szülőföld természeti és kulturális értékeinek személyes megtapasztalásán keresztül az érzelmi kötődést és a lokális identitást erősítheti.

3. Közösségi szolgálat és ellenállóképesség modul

A modul a fiatalok közösségi felelősségvállalását fejleszti szervezett önkéntes tevékenységeken keresztül. Megvalósítói lehetnek a Magyar Vöröskereszt önkéntes hálózata, a polgárőr- és önkéntes tűzoltóegységek, a katasztrófavédelmi szervezetek, valamint karitatív és szociális szervezetek. A tevékenységek köre széles: elsősegélynyújtási képzés, amely a gépjármű-vezető engedélyhez szükséges vizsgával záródna, katasztrófavédelmi gyakorlat (az EU reziliencia stratégiájával összhangban), hadisírgondozás, iskolai honvédelmi rendezvények és ünnepségek szervezése, valamint szociális, karitatív (pl. Magyar Máltai Szeretetszolgálat, a Katolikus Karitász, a Magyar Vöröskereszt, az Ökumenikus Segélyszervezet), kulturális és környezetvédelmi (pl. TeSzedd! – Önkéntesen a tiszta

Magyarországért hazánk legnagyobb önkéntes hulladékgyűjtő akciója) önkéntes feladatok. A program e modulja szervesen illeszkedik a köznevelési rendszerben egyébként is kötelező ötvenórás közösségi szolgálathoz, ezáltal a program keretei között végzett önkéntes tevékenység egyszerre teljesítheti a törvényi kötelezettséget és a program elvárásait, ami adminisztratív szempontból is vonzóvá teheti a csatlakozást az iskolák számára.

4. Honvédelmi élményprogramok modul

A negyedik modul a honvédelmi táborok és élményközpontok infrastruktúrájára épül. Ebben a Magyar Honvédség kiterjedt honvédelmi táboroztatási programja, a Honvédelmi Sportszövetség nyári táborprogramjai, az Erzsébet táborok, a Honvédelmi Sportközpontok tematikus programjai, valamint a Hadtörténeti Intézet és Múzeum múzeumpedagógiai foglalkozásai komplex kihívást támasztanak a fiatalok elé, miközben a katonai alapismeretek mellett a csapatépítés és a vezetői kompetenciák fejlesztésének is ideális terepét adják. A teljesítési feltételek között a Kincsem Honvédelmi Park programelemei kapnak szerepet, ezek az összetett, szabadtéri és interaktív katonai élményprogramok a korosztályos és kompetenciaszint elvárásaihoz jól illeszkednek. De Arany szinten az önkéntes katonai szolgálat vállalása is szóba jöhet a 18. életévet betöltött diákok esetében.

A program működési feltételei között nélkülözhetetlen elem a négy fejlesztési terület teljesítésének nyomon követése és annak megfelelő dokumentálása, ellenőrzésére, amire egy digitális teljesítménynaplózó applikáció jelenthet megoldást. A digitális rendszer viszonylag könnyen megvalósítható, és egyszerre teszi lehetővé az egyéni előrehaladás mérését, az intézményi teljesítmény összehasonlítását és az országos statisztikai adatgyűjtést, mindezek mellett a fiatalok eléréséhez is a legkézenfekvőbb megoldás. A program teljesítése pluszpontot érhetne a felsőoktatási felvételi eljárásban.

„A Hazáért Nemzeti Virtus Program” így nem egy új rendszer felépítését jelenti, hanem a meglévő programok, infrastruktúrák és szervezetek egységes pedagógiai egységbe foglalását – amelynek eredménye egy olyan folyamatos, életkori sajátosságokhoz illeszkedő és mérhetően hatékony rezilienciaépítő rendszer lehet, amely a kampányszerű mobilizáció helyett életmódszerűen fejleszti a honvédelmi értékeket és a közösségi elköteleződést a következő generációban.

Egy ilyen komplex program három stratégiai célt is szolgál, egyrészt a társadalmi reziliencia erősítését, hiszen felkészíti a fiatalokat a krízishelyzetekre, másrészt növeli a honvédelmi tudatosságot, ezáltal a honvédelem társadalmi beágyazottságának erősítését, végül pedig az

egészséges életmódon és sporton keresztül rendszeres fizikai aktivitással javítja a résztvevők egészségi állapotát, edzettségét, mentális állapotát.

Magyarországon az összes komponens létezik, de szigetszerűen, nincs egységes cél, keretrendszer, hiányzik a progresszív, szintezett elismerési és követő rendszer. A valódi innováció nem új intézmények létrehozása lenne, hanem ezek integrálása egy nemzeti ifjúsági teljesítményrendszerbe.

Hangsúlyozni szeretném, hogy nem volt célom a rendszer teljes részletességű kidolgozása, ami egyébként is meghaladta volna az értekezés kereteit, csupán szerettem volna kutatási eredményeim alapján felvázolni egy lehetséges stratégiai irányt, ami a jelenlegi rendszer egyik kecsegtető integrációs kerete lehetne.

A médiakutatás is rávilágított arra, hogy szükség van olyan folyamatosan működő társadalmi programokra, amelyek nemcsak krízis idején, hanem a hétköznapokban is fejlesztik a társadalmi ellenállóképességet. A fentebb vázolt javaslat ennek az intézményesített kereteit biztosíthatja oly módon, hogy a civil sportszervezetek, cserkészek, lőterek, természetjáró egyesületek és a többi szervezet is „beviheti” a tevékenységét a honvédelmi nevelés portfóliójába. Ezáltal a honvédelem nem egy különálló katonai feladatként, hanem integráló keretként lehetne jelen, mely a mindennapi élet szövetének részeként funkcionálhat biztosítva az állampolgári kötelezettségekre történő felkészülés kereteit. Ezzel pedig mind katonai, mind társadalmi ellenállóképesség oldaláról magasabb szintű védelmet biztosíthat a jövőben. Ráadásul amennyiben a honvédelmi nevelést ily módon személyiségfejlesztő keretrendszerként pozícionáljuk, akkor a kormányzati és társadalmi támogatottsága nem fog hanyatlani a békeévekben sem, így pedig valódi, hosszú távú társadalmi ellenállóképességet lesz képes építeni.

8.6. Részösszegzés

A nyolcadik fejezet három egymásra épülő kérdéskörön keresztül vizsgálta a honvédelmi nevelés és a társadalmi reziliencia fejlesztésének innovatív irányait és újszerű integrált lehetőségeit.

A sorkatonai szolgálat és a honvédelmi nevelés viszonyának elemzése megmutatta, hogy a 2022-es orosz–ukrán háború nyomán Európa-szerte felerősödő tendencia a sorkötelezettség visszaállítása vagy megerősítése, ami a biztonságpolitikai változások mellett sem pusztán politikai döntés. A fejezet alapvető következtetése, hogy a sorkatonai szolgálat és a

honvédelmi nevelés nem egymás alternatívái, hanem eltérő funkciójú, egymást kiegészítő eszközök, azaz a honvédelmi nevelés akár a sorkatonai, akár a professzionális haderő utánpótlásának strukturális előfeltétele. Ahol a fiatalok fizikai, pszichológiai felkészültsége és megfelelő erkölcsi, morális értékrendje nem éri el a katonai elvárásokat, ott egy sorkatonai rendszer sem lehet eredményes – ez a belátás önmagában is elegendő érv a folyamatos, életkori sajátosságokhoz illeszkedő honvédelmi nevelési rendszer kiépítése mellett, függetlenül a haderőmodelltől.

A Duke of Edinburgh Award bemutatása igazolta, hogy egy komplex, többpilléres nonformális nevelési program – amely a fizikai kihívást, az önkéntességet, a készségfejlesztést és az expedíciós tapasztalatot egységes keretbe foglalja – mérhető és tartós reziliencia hatást képes kiváltani. A program indulása óta több millió résztvevőjének összegzett tapasztalatai, valamint a hatásvizsgálati adatok arra engednek következtetni, hogy az integrált megközelítés hatékonyabb az egyes elemeket elkülönítve alkalmazó programoknál. A Kurt Hahn nevéhez fűződő pedagógiai alapvetés – amely a fizikai terhelést, a közösségi felelősségvállalást és a reflektív tapasztalati tanulást egységben kezeli – ma is érvényes választ ad azokra a kihívásokra, amelyeket a szerző „a modern ifjúság hat hanyatlásaként” azonosított, és amelyek a 21. század digitalizált, mozgásszegény és közösségi kötelékektől elszakadt életmódjában az eddigiektől is erőteljesebben törnek felszínre.

A Magyar Honvédelmi Ifjúsági Program adaptációs terve megmutatta, hogy a DofE elvei a meglévő hazai infrastruktúrára illeszthetők anélkül, hogy azok gyökeres átalakítása szükséges lenne. A javasolt háromfokozatú rendszer a 14–20 éves korosztályt életkori sajátosságaikhoz igazodva vezeti végig a fizikai felkészültség, a honvédelmi készségfejlesztés, az önkéntes közösségi szolgálat és az expedíciós modul egymásra épülő kihívásain. A fejezet legfontosabb megállapítása, hogy egy ilyen program nem kampányszerűen, hanem folyamatosan és életmódszerűen képes beépíteni a honvédelmi értékeket és a reziliencia fokozó kompetenciákat a fiatalok mindennapjaiba – pontosan azt az intézményes hiányt pótolva, amelyet az empirikus médiaelemzés azonosított.

Egy ilyen rendszer valódi alternatívát kínálhat, azaz nem pótolja az iskolát, hanem kitöltheti azt a teret, amelyet az iskola nem tud lefedni. A fizikai kihívás, az önkéntes szolgálat, a természettel való ismerkedés, a problémamegoldás vagy a közösségi felelősségvállalás kombinációja éppen azokat a kompetenciákat fejleszti, amelyeket sem a tankönyv, sem egy vizsga nem képes mérni – de amelyekre a 21. századi valóságban a legnagyobb szükség lesz.

A fejezet összességében a H6 hipotézis kapcsán azt a következtetést hozta, hogy a honvédelmi nevelést, a nemzeti identitást és a szülőföld megismerését egységes keretrendszerben ötvöző sportprogramok hatékonyabban fejlesztik a társadalmi ellenállóképességet, mint az e területeket elkülönítve kezelő megközelítések – és a DofE nemzetközi tapasztalatai, valamint a meglévő hazai infrastruktúra adottságai a modelljavalat alapján együttesen megteremtik egy hasonló hatékonyságú magyar program tudományos és gyakorlati alapjait.

BEFEJEZÉS

Összegzett következtetések

A 21. századi biztonságpolitikai környezet alapvetően átalakult: a modern, hibrid és aszimmetrikus fenyegetések korában a nemzeti biztonság már nem értelmezhető kizárólag katonai dimenzióban. Az a klasszikus paradigma, amely a védelmi képességet elsősorban a haderő potenciáljával azonosítja, ma már kiegészítésre szorul. A 21. századi komplex válságok rávilágítottak arra, hogy a modern államok sebezhetőségének kritikus pontja gyakran nem a haderő, hanem maga a társadalom. A kutatás arra a felismerésre épül, hogy a jelenlegi biztonságértelmezési keretrendszerek nem értékelik kellő súllyal a társadalmi ellenállóképesség humán faktorait, és hogy a sport és a honvédelmi nevelés által fejleszthető képességek – a fizikai és mentális állóképesség, a csapatszellem, a fegyelem, a proaktív állampolgári attitűd – egy új, holisztikus biztonsági paradigma alapját képezhetik, amelyben a társadalmi reziliencia fejlesztése a haderőfejlesztéssel egyenrangú stratégiai prioritássá válik.

A mai fiatalokra egy olyan összetettségű problémarengeteg leselkedik, amelyre nincs történelmi példa. A klímakatasztrófa, a digitális tér elmosódó határai, a mesterséges intelligencia forradalma és az életmód-betegségek együttesen egy olyan „rendszerszintű gyökéregyenletet” alkotnak, amely radikális adaptív rugalmasságot követel meg.

Molnár Ferenc metaforájával élve az emberiség gyakran ingadozik a „kaszárnya” (a merev militarizmus) és a „kupleráj” (a dekadens lazaság) között. A mai nevelés feladata, hogy megtalálja az egyensúlyt: olyan etikai tartással és pszichológiai ellenállóképességgel vértezze fel a jövő nemzedékét, amely képessé teszi őket embernek maradni a technológiai szingularitás és a globális instabilitás korában is.

A kutatás során igazolódott, hogy a testnevelés és a honvédelmi nevelés kapcsolata nem korszakhoz kötött ideológiai jelenség, hanem történelmileg beágyazott, pedagógiailag megalapozott összefüggés, amely a 21. századi kihívásokra is adekvát választ képes adni. A kutatás során nem találtam olyan történelmi korszakot, amelyben a testnevelés a katonai kiképzésnek és a honvédelmi előképzésnek ne lett volna alapvető tartozéka. Az ókortól napjainkig minden korszakban azok a mozgásformák és sportágak épültek be az ifjúság szervezett nevelésébe, amelyek az adott kor hadviselési követelményeihez a legjobban illeszkedtek.

Időről-időre, ahogyan a harcászat és a haditechnika fejlődött, úgy alakult át és differenciálódtak a katonai mozgásformák is. A harcászatból vett gyakorlatok lassan módosultak, olimpiai versenyszámokká nemesedtek, közvetlen katonai jelentőségük halványodott – de fizikai és mentális fejlesztő funkciójuk megmaradt. Clausewitz tételét parafrazálva: a háború természete örök és változatlan, csupán az arculata változik[380] – és ugyanez igaz a honvédelmi nevelés és a testnevelés kapcsolatára is.

A hidegháború időszakában a kötelező sorkatonai szolgálat és az arra felkészítő honvédelmi nevelés a tömegsport eszközeivel valósult meg, a társadalom szorosabban be volt vonva a polgárvédelmi feladatokba. A hidegháború utáni unipoláris világrendben a haderők létszáma csökkent, a honvédelmi nevelés és az ifjúság honvédelmi jellegű testnevelése háttérbe szorult, a társadalom és a haderő eltávolodott egymástól. Korunk biztonsági kihívásai azonban ismét a haderők fejlesztését, a tartalékos rendszerek megerősítését és ezzel együtt a hazafias és honvédelmi nevelés magasabb szintre emelését hozzák el. A hidegháború utáni dezintegrációt követően Európa-szerte azt figyelhetjük meg, hogy ismét erősödik a honvédelmi nevelés iránti intézményes igény, amit az orosz–ukrán háború nyomán kibontakozó, sorkatonai szolgálatot visszaállító vagy megerősítő tendenciák szintén alátámasztanak.

A testnevelés és az állam közötti legrégebbi és legszorosabb kapcsolat a katonai, honvédelmi funkcióhoz kötődik, viszont ennek intenzitása az időben ciklikus mintázatot mutat: azokban a korszakokban mélyül el, amikor a biztonságpolitikai helyzet romlik, és a nyugalmasabb időszakokban jellemzően veszít jelentőségéből.

A testnevelés és a sport nem csupán fizikai fejlesztő eszközök, hanem a korábbiak alapján túlzás nélkül megállapítható, hogy stratégiai jelentőségű társadalmi tényezők. Hozzájárulnak a fiatalok komplex felkészítéséhez, a közösségi identitás formálásához és a nemzeti ellenállóképesség erősítéséhez. A sport a modern társadalmak egyik meghatározó alrendszere, amely nemcsak az egészségmegőrzésben, hanem a közösségi kapcsolatok építésében, a nemzeti identitás erősítésében és a társadalmi reziliencia fokozásában is kiemelt szerepet játszik. A „mens sana in corpore sano”[381] elvének modern értelmezése szerint a testnevelés nem pusztán az egyéni fizikai fejlesztés eszköze, hanem a reziliens egyénen keresztül a

[380] CLAUSEWITZ, Carl von (1832): Vom Kriege. 18. https://www.clausewitz-gesellschaft.de/wp-content/uploads/2014/12/VomKriege-a4.pdf

[381] A Mens sana in corpore sano (Ép testben ép lélek) kifejezést leggyakrabban a testmozgás és a lelki béke egyensúlya kapcsán idézik. Az általános vélekedés szerint Juvenal azt állította: az egészséges test biztosítja az egészséges elmét. A római szerző azonban eredetileg arról gondolkodik, milyen javakat lenne érdemes az istenektől kérni. Válasza pedig így hangzik: „*Orandum est ut sit mens sana in corpore sano*” azaz „egészséges testben egészséges elméért kell imádkozni”.

reziliens társadalom alapja. Ebben a megközelítésben a honvédelem már nem kizárólag katonai tevékenységet jelent, hanem egy olyan komplex állampolgári kompetenciarendszert, amely képessé teszi az egyént a válsághelyzetek kezelésére és a közösség védelmében való aktív részvételre.

A vizsgálatok azt is megerősítették, hogy a sport és a honvédelmi nevelés közötti kapcsolat nem korlátozódik egyes kiemelt sportágakra. Bár bizonyos mozgásformák funkciójuk, vagy éppen történelmi örökségük miatt közvetlenebbül kapcsolódnak a katonai felkészítéshez, a legtöbb sportág hozzájárulhat az ellenállóképesség fejlesztéséhez a fizikai és mentális képességek erősítésével. Ez a széles alkalmazhatóság lehetővé teszi, hogy a reziliencia-fejlesztés ne szűk szakmai keretek között, hanem társadalmi szinten valósuljon meg.

Tehát a sport és a testnevelés szerepe ebben a rendszerben kettős. Egyrészt olyan alapkompetenciák fejlesztésére alkalmasak – fizikai állóképesség, mentális terhelhetőség, együttműködés, fegyelem –, amelyek közvetlenül hozzájárulnak az egyéni és közösségi ellenállóképességhez. Másrészt széles társadalmi elérésük révén képesek a reziliencia-fejlesztés tömeges, inkluzív megvalósítására. A kutatás egyik fontos megállapítása, hogy a testnevelés túlmutat az egyéni szintű egészségfejlesztésen: a fizikailag és mentálisan felkészült egyén a társadalmi reziliencia alapegységévé válik. Ez a „kettős felhasználású" jellege teszi a sportot a legalkalmasabb eszközzé a nemzeti ellenállóképesség fejlesztésére, függetlenül attól, hogy az egyén végül vállal-e katonai szolgálatot, vagy sem.

Az empirikus médiaelemzés rámutatott, hogy a reziliencia, a honvédelmi nevelés és a sport fogalmai a globális médiában nem alkotnak egységes témát, hanem egymástól elkülönülten jelennek meg. Ez különösen annak fényében figyelemre méltó, hogy e területek célrendszere és eszköztára valójában jelentős átfedést mutat.

A kutatás másik fontos eredménye, hogy a honvédelmi nevelés és a társadalmi reziliencia médiajelenléte a világban nem folyamatos, hanem erősen reagál a biztonságpolitikai környezet változásaira. A médiamegjelenések hullámzása azt igazolja, hogy e területek fókuszba kerülése jellemzően krízishelyzetekhez kötődik, de a cél a folyamatos, rendszerszintű felkészültség elérése lenne. Vagyis ez a reaktív működés hosszú távon nem biztosít kellően stabil alapot a társadalmi ellenállóképesség fejlesztéséhez, ami indokolttá teszi egy tudatosabb, rendszerszintű megközelítés kialakítását.

Összességében megállapítható, hogy új típusú fenyegetések jelentek meg (Például hibrid fenyegetések, energiaválság, kibertér, mesterséges intelligencia stb., amelyekre már nem

elegendő kizárólag katonai oldalról válaszokat adni. Egy sokkal szélesebb megközelítésre van szükség, amely a társadalom szélesebb rétegeit teszi ellenállóbbá és készíti fel reziliens gondolkodásra és cselekvésre. Ebben a megközelítésben a hazafias és honvédelmi nevelés is tágabb lehetőségeket biztosít, és mivel a sport szintén a társadalom széles rétegeiben népszerű, a kettő előnyös összekapcsolása lehet célravezető. Azonban ez nem jelenti az eddigi rendszerek gyökeres átalakítását, hanem egy új rendszerben jelenítheti meg a társadalmi reziliencia szintjének növelését segítő programokat.

A fizikai aktivitás által elért testi-lelki egyensúly az, ami az egyént képessé teszi a 21. századi komplex kihívásokkal való megküzdésre. A honvédelem ebben az értelemben már nem csupán fegyveres szolgálatot jelent, hanem azt a proaktív állampolgári képességet, amellyel az egyén hozzájárul a közösség biztonságához és társadalom válságkezelő potenciáljához. Ebben a modellben a honvédelmi funkció nem egy külső, kényszerű cél, hanem az önmagát kiteljesítő, felelős állampolgár jellemének természetes és integráns része. A testnevelés és a sport eszközeivel a honvédelmi nevelés a reziliens egyénen keresztül építi a reziliens nemzetet – és azáltal szolgálja leghatékonyabban a nemzet biztonságát, hogy önálló, felelős és kiegyensúlyozott polgárokat nevel.

Az értekezés központi kérdése – alkalmas-e a testnevelés és a sport a társadalmi reziliencia tudatos fejlesztésére – a kutatás valamennyi szintjén egyértelmű igenlő választ kapott. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy önmagában nem fedi le a társadalmi ellenállóképesség minden területét, így inkább a humán aspektus egyik legfontosabb, de nem egyedüli eszközének tekinthető.

Végezetül: a hazafias és honvédelmi nevelés megerősítése garancia lehet arra, hogy hazánk nemcsak reagál a változásokra, hanem aktívan és sikeresen formálja a jövőt. Az ép testben ép lélekkel rendelkező, felelős állampolgár lesz a legfőbb védvonal egy kiszámíthatatlan világban.

Új tudományos eredmények

Biztonsági környezetünk romlásával a hazafias és honvédelmi nevelésnek sokrétű és egyre hangsúlyosabb szerepet szánnak a társadalomban. A kutatás célja annak feltárása volt, hogy a sportalapú program és a hazafias, honvédelmi nevelés hogyan járulhat hozzá a társadalmi ellenállóképesség megerősítéséhez, és milyen dinamikák befolyásolják szakterület különböző

formai és tartalmi változásait. A munkámat a stratégiai reziliencia felfogásban jelenleg még alig szereplő humán dimenzióra koncentráltam.

A kutatás hat hipotézis vizsgálatán és a kutatási kérdések megválaszolásán keresztül az alábbi új tudományos szempontból értékelhető eredményeket hozta.

1) Igazoltam, hogy a testnevelés és a sport nem csupán egyéni egészségfejlesztő eszköz, hanem a társadalmi reziliencia egyik alapvető strukturális erőforrása. A sporttevékenységek által fejlesztett fizikai állóképesség, mentális terhelhetőség, fegyelem és csapatszellem olyan hasznosítható kompetenciák, amelyek egyéni, közösségi és társadalmi szinten egyaránt hozzájárulnak a kihívásokkal szembeni ellenállóképesség és alkalmazkodóképesség erősítéséhez. Ennek igazolásához a rezilienciaelmélet, a sportszociológia és a honvédelmi nevelés szakirodalmának szintetizáló elemzését végeztem el.

2) Alátámasztottam, hogy a hadviselés technológiai fejlődése minden történelmi korszakban szoros kölcsönhatásban állt a fiatalok fizikai felkészítésének céljaival és módszereivel: azok a mozgásformák és sportágak, amelyek az adott kor hadviselési követelményeihez fizikai, haditechnikai, mentális és ideológiai szempontból a leginkább illeszkedtek, rendszeresen beépültek az ifjúság szervezett testnevelésébe. Ennek igazolásához az egyes korszakok mozgásformáit a fizikai megfelelés, mentális felkészítés és az ideológiai kompatibilitás szempontjából értékeltem.

3) A tizenegy ország honvédelmi nevelési rendszerének összehasonlító elemzése alapján azonosítottam, hogy a fizikai nevelés és a sport minden vizsgált modellben jelen van a honvédelmi nevelés tartós és széles körben elfogadott összetevőjeként – a néha jelentősen eltérő politikai berendezkedéstől, kulturális hagyományoktól és intézményesítési szinttől függetlenül. Megállapítottam továbbá, hogy azok a rendszerek bizonyulnak a legtartósabbnak, amelyekben az iskola, a civil szféra és a haderő intézményes együttműködésével valósulnak meg, és amelyek a honvédelmi nevelést nem a biztonsági fenyegetés válaszaként, hanem a személyiség- és közösségfejlesztés természetes részeként szervezik meg.

4) A MediaCloud adatbázis 2008–2025 közötti idősorain végzett kvantitatív médiaelemzéssel igazoltam, hogy a reziliencia fogalma a vizsgált online hírmédiában önálló, statisztikailag kimutatható növekedési pályát bejáró témává vált. Kutatásom rámutatott arra, hogy a reziliencia fokozatosan a biztonságpolitikai események

értelmezésének meghatározó fogalmi keretévé vált, ami egy új kommunikációs paradigma kialakulását jelzi a nemzetközi médiában.

5) A MediaCloud adatbázis hosszú idősorain végzett kvantitatív elemzéssel igazoltam, hogy a nemzetközi online hírmédiában a hazafias és honvédelmi nevelés médiajelenléte nem folyamatos, hanem számottevően megnövekszik a biztonságpolitikai környezet romlásának időszakaiban, majd a fenyegetés csökkenésével visszaesik – ez reaktív, kampányszerű mintázatot tükröz, amely nem illeszkedik a proaktív rezilienciaépítés folyamatába. Ezzel párhuzamosan kimutattam, hogy a testnevelés, a sport és a honvédelmi nevelés média jelenléte nem kapcsolódik össze a reziliencia növekvő tematikájával. Ez a fogalmi szétválás egy kihasználatlan fejlesztési potenciálra mutat rá, amely lehetővé teheti a sport rezilienciaépítő funkciójára építő kommunikációt és programfejlesztést.

6) A Duke of Edinburgh Award több évtizedes, sok országra kiterjedő tapasztalatai és mérhető hatásvizsgálati adatai alapján rámutattam, hogy a honvédelmi nevelést, a nemzeti identitást és a szülőföld megismerését egységes keretrendszerben ötvöző sportalapú programok hatékonyabban fejlesztik a társadalmi ellenállóképességet, mint az e területeket elkülönítve alkalmazó megoldások. Kidolgoztam az adaptációs modell tudományosan alátámasztott elvi és szakmai kereteit, amely a Duke of Edinburgh-modell és a hazai rendszerek elemzéséből levezetett, szakmailag megalapozott feltételrendszerre épül. A program elveinek magyar infrastruktúrára illesztett adaptációs modelljavaslatát bemutattam, és mint ilyen tudományosan megalapozott alkalmazott javaslatnak tekinthető, hiszen széles körben nemzetközi szinten alkalmazott modellre épül, melyek alapján hazai környezetben is hatékony lenne. Ugyanakkor mivel jelenleg nincs ilyen működő hazai rendszer, így a gyakorlati összehasonlítás további kutatást igényel.

A kutatás eredményei véleményem szerint összességében azt igazolják, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés nem szűk értelemben vett biztonságpolitikai eszköz, hanem a társadalmi reziliencia egyik kulcsfontosságú, komplex fejlesztési területe.

Az új tudományos eredmények alapján megállapítható, hogy a hatékony rezilienciaépítés feltétele egy olyan koherens, több szektort összekapcsoló rendszer kialakítása, amely a honvédelmi nevelést a köznevelés, a sport, a civil szféra és a haderő együttműködésében, életkori sajátosságokhoz illeszkedően és folyamatosan valósítja meg. Ennek hiányában a

társadalom és ennek részeként a haderő alkalmazkodóképessége strukturálisan korlátozott marad. Bízom benne, hogy a kutatás így hozzájárulhat ahhoz az értelmezési kerethez, amelyben a honvédelmi nevelés nem eseti beavatkozásként, hanem a nemzeti ellenállóképesség tudatosan tervezett és fenntartható fejlesztési rendszerének alapvető pilléreként jelenik meg.

6. táblázat: Kohéziós táblázat

Kutatási kérdés	Hipotézis	Módszer	Kapcsolódó fejezetek	Új tudományos eredmény
Hogyan járul hozzá a testnevelés és a sport a társadalmi reziliencia fejlesztéséhez?	H1: A sport és a honvédelmi nevelés olyan kompetenciákat fejleszt, amelyek erősítik az egyéni és társadalmi rezilienciát.	Szakirodalmi szintézis, reziliencia-elméleti elemzés, sportszociológiai összehasonlító elemzés.	1., 2., 6. fejezet	A sport társadalmi rezilienciában betöltött strukturális szerepének igazolása.
Milyen kapcsolat áll fenn a hadviselés fejlődése és a testnevelés mozgásformái között?	H2: A hadviselés fejlődése történetileg formálta a testnevelés és a sport mozgásanyagát.	Történeti-komparatív elemzés, hadtörténeti és pedagógiai forráselemzés.	2., 3. fejezet	A hadviselési módok és a testnevelési rendszerek közötti funkcionális összefüggések feltárása.
Hogyan befolyásolják a nemzeti sajátosságok a honvédelmi nevelés és a sport kapcsolatát?	H3: A sport és a fizikai nevelés a különböző honvédelmi nevelési modellek közös eleme.	Nemzetközi összehasonlító elemzés, dokumentumelemzés, oktatáspolitikai vizsgálat.	3., 5. fejezet	A testnevelés és a sport, a honvédelmi nevelés nemzetközi univerzális kapcsolatának igazolása.
Kimutatható-e a reziliencia fogalmának médiabeli növekedése, és ez összefüggésbe hozható-e a biztonsági környezet változásával?	H4: Feltételezem, hogy a reziliencia és a társadalmi ellenállóképesség fogalmainak médiabeli jelenléte az utóbbi években növekedést mutat nemzetközi térben.	Kulcsszavas médiakutatás, matematikai-statisztikai elemzés.	7. fejezet	A kutatás empirikusan igazolja, hogy a reziliencia fogalma a vizsgált nemzetközi médiatérben önálló, növekvő intenzitású témává vált.
Milyen összefüggés tárható fel a biztonságpolitikai környezet romlása és a sport, testnevelés, a hazafias és honvédelmi nevelés, valamint a társadalmi reziliencia témája között a hírmédiában??	H5: A testnevelés, a hazafias és honvédelmi nevelés a médiában nem kapcsolódik szorosan össze a reziliencia témájával.	Kulcsszavas médiakutatás, idősorelemzés.	7. fejezet	A testnevelés, a sport és a honvédelmi nevelés médiajelenléte jelenleg csak gyengén kapcsolódik a rezilienciához.

Hogyan fejleszthető a társadalmi reziliencia integrált sport- és honvédelmi programokkal?	H6: Az integrált sport- és honvédelmi programok hatékonyabban fejlesztik a társadalmi rezilienciát.	Esettanulmány-elemzés, programösszehasonlítás, pedagógiai és reziliencia-elméleti szintézis.	4., 8. fejezet	Integrált sportalapú reziliencia-fejlesztő keretrendszer adaptációs modell.

A kutatási eredmények felhasználhatósága, ajánlások

A kutatás során feltárt összefüggések és törvényszerűségek több területen is felhasználhatóak. Megítélésem szerint az eredmények alkalmasak arra, hogy tudományos alapot nyújtsanak a reziliencia-központú gondolkodás hazai intézményesítéséhez, és hozzájáruljanak ahhoz, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés ne fenyegetés-vezérelt reflexként, hanem tartós és rendszerszintű társadalomépítő eszközként működjön.

Ajánlom a munkámat az elemzők, a kutatók és minden döntéshozó számára, akik foglalkoznak vagy foglalkozni szeretnének a hazafias és honvédelmi nevelés, valamint a társadalmi ellenállóképesség rendszerével. Bízom benne, hogy munkám kellő alapot biztosít a főbb összefüggések és törvényszerűségek megismeréséhez, és ezáltal segítséget nyújthat olyan döntések és tervek esetében, amelyek a hazai honvédelmi nevelés továbbfejlesztésében és a társadalmi ellenállóképesség növelésében szerepet játszanak.

A kutatás legfontosabb üzenete, hogy a testnevelés és a sport rezilienciaépítő funkcióját határozott módon szükséges megjeleníteni mind a Nemzeti alaptantervben, mind a Honvédelem tantárgy és a Honvéd Kadét Program célrendszerében. A jelenlegi szabályozás a hazafias, honvédelmi nevelést biztosítja, de annak társadalmi ellenállóképességet erősítő hatásmechanizmusát nem nevesíti.

A tudományos közösség számára az értekezés egy olyan multidiszciplináris elemzési keretet kínál, amely a hadtudományt, a neveléstudományt, a sportszociológiát és a médiatudományt integrálja. Ez a keret további empirikus kutatások kiindulópontjaként szolgálhat, különösen a honvédelmi nevelési programok mérhető reziliencia-hatásának vizsgálata, feltárása terén.

Összességében bízom abban, hogy e kutatás hozzájárul ahhoz a szemléletváltáshoz, amelynek eredményeként a honvédelmi nevelés és a sport kapcsolata nem esetleges vagy ideológiai eszközként, hanem tudományosan megalapozott, történelmileg beágyazott és korunk kihívásaira megfelelő választ adni képes rendszerré váljon.

További kutatást igénylő területek

Munkám célja egy több tudományterületet érintő kérdéskör – a sport, a testnevelés, a hazafias és honvédelmi nevelés, valamint a társadalmi reziliencia kapcsolatának – főbb összefüggéseinek és törvényszerűségeinek feltárása volt. A kutatás során arra törekedtem, hogy a történeti, pedagógiai, biztonságpolitikai és társadalomtudományi megközelítéseket egy integrált keretben vizsgáljam, és bemutassam azokat a tendenciákat, amelyek a sport és a testnevelés honvédelmi és társadalmi szerepének alakulását meghatározzák. Meggyőződésem, hogy a kitűzött célokat sikerült teljesítenem, ugyanakkor a kutatás során egyértelművé vált, hogy az érintett tudományterületek mindegyikén rendkívül gazdag és folyamatosan bővülő szakirodalom áll rendelkezésre. Ennek teljes körű és mélyreható feldolgozása azonban meghaladta volna jelen értekezés kereteit és kapacitásait.

A vizsgált téma komplexitásából adódóan a kutatás során feltárt eredmények számos további vizsgálati irányt jelölnek ki. Értekezésem ezért egyrészt egyfajta szintézisnek tekinthető, amely a különböző tudományterületek metszéspontjában álló jelenségeket vizsgálja, másrészt kiindulópontként is szolgálhat további, részletesebb kutatások számára. A feltárt összefüggések mind horizontális, mind vertikális irányban új kutatási lehetőségeket nyitnak meg.

Horizontális értelemben további vizsgálatot igényel a sport, a testnevelés és a honvédelmi nevelés kapcsolatának társadalmi és pedagógiai dimenziója. Különösen indokolt lenne a hazafias nevelés különböző nemzetközi modelljeinek mélyebb összehasonlító elemzése, valamint annak vizsgálata, hogy a különböző országok oktatási és biztonságpolitikai rendszereiben milyen szerepet töltenek be a testkulturális elemek a honvédelmi nevelésben. A jelen értekezésben bemutatott nemzetközi példák csupán egy átfogóbb komparatív kutatás alapjait képezhetik, amely a különböző rendszerek hatékonyságát és társadalmi elfogadottságát is elemezheti.

Vertikális értelemben további kutatási irányt jelenthet a honvédelmi nevelés pedagógiai hatásmechanizmusainak vizsgálata. Különösen fontos lenne empirikus kutatások segítségével feltárni, hogy a honvédelmi nevelés különböző formái – például a kadétprogram, a Honvédelem tantárgy, vagy a honvédelmi sportprogramok – milyen hatással vannak a fiatalok fizikai, mentális és közösségi kompetenciáira. Ezzel összefüggésben további kutatások tárgya

lehet annak mérése is, hogy a sport és a testnevelés milyen mértékben járul hozzá a fiatal generációk társadalmi ellenállóképességének és kríziskezelő képességének fejlesztéséhez.

Kiemelt jelentőségű kutatási irányt jelent a társadalmi reziliencia és a sport kapcsolatának további vizsgálata is. A biztonságpolitikai és társadalmi környezet gyors változásai – különösen a 21. század elejének válságai és fegyveres konfliktusai – egyre inkább ráirányítják a figyelmet arra, hogy a fizikai és mentális felkészültség, valamint a közösségi kohézió a társadalmi ellenállóképesség fontos tényezői. A sport és a testnevelés ebben a kontextusban nem csupán egészségmegőrző vagy rekreációs tevékenységként értelmezhető, hanem a társadalmi stabilitás és a nemzeti biztonság egyik potenciális erőforrásaként is. Így fontos lenne a reziliencia mérési rendszerének, a reziliencia-indexeknek a kidolgozása is, továbbá az egyes sportprogramok hatásvizsgálata.

Az értekezés empirikus részében alkalmazott kommunikációs tér elemzés szintén további kutatási lehetőségeket vet fel. A vizsgálat rámutatott arra, hogy a honvédelmi nevelés és a társadalmi reziliencia médiamegjelenése szorosan összefügg a biztonságpolitikai környezet alakulásával. A jövőben indokolt lehet ennek a kapcsolatnak mélyebb tudományos vizsgálata, például a kommunikációs mintázat és a társadalmi attitűdök közötti összefüggések feltárása, vagy a médiában megjelenő narratívák hatásának elemzése a fiatal generációk honvédelmi szemléletére, tudatosságára tekintettel. De a globális adatokon alapuló megállapítások hazai empirikus validálása is érdekes további irányt vetít előre.

További kutatási irányt jelenthet a nonformális és informális tanulási formák szerepének vizsgálata a honvédelmi és reziliencia-fejlesztési programokban. A tanulmányban bemutatott nemzetközi példák – különösen a Duke of Edinburgh Award program – arra utalnak, hogy a kihívásalapú, élményközpontú fejlesztési modellek jelentős szerepet játszhatnak a fiatalok kompetenciafejlesztésében. Ennek hazai adaptációja és hatásvizsgálata, eredményeinek empirikus validálása szintén fontos kutatási feladat lehet a jövőben.

Összességében megállapítható, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés területén napjainkban egyfajta expanzió figyelhető meg, amely szorosan összefügg a megváltozott biztonságpolitikai és társadalmi környezettel. Ez a folyamat nemcsak a gyakorlati programok számának növekedésében, hanem a tudományos érdeklődés erősödésében is megmutatkozik. A jelen értekezés egyfajta aktuális helyzetképet rögzít, amely bemutatja a hazafias és honvédelmi nevelés jelenlegi állapotát, kihívásait és fejlődési irányait.

Munkámra ezért úgy tekintek, mint egy olyan kutatási láncszemre, amely egyszerre tekint vissza a történeti gyökerekre, és mutat rá a jövőben kibontakozó tendenciákra. A feltárt összefüggések és kutatási eredmények reményeim szerint hozzájárulnak a téma további tudományos vizsgálatához, valamint alapot teremthetnek a hazai honvédelmi nevelési és reziliencia-fejlesztési programok további fejlesztéséhez is.

Hazánk jövőjének, önállóságának szempontjából kulcskérdés, miként neveljük a fiatalokat és milyen módon társadalmasítjuk azokat a feladatokat, amelyek a biztonságról szólnak.

Felhasznált irodalom

Jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye.
- 1022/1990. (II.14.) Minisztertanács határozata a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIIL 8.) Korm. határozat hatályon kívül helyezéséről.
- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról.
- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
- 130/1995. (X. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról.
- 1490/2020. (VIII. 11.) Korm. határozat a Honvédelmi Sportközpontok fejlesztéséhez szükséges további intézkedésekről.
- 164/1968. (M. K. 15.) Művelődési Miniszter utasítása a honvédelmi ismeretek oktatásáról.
- 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában.
- 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről.
- 1971. évi IV. törvény az ifjúságról.
- 2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről.
- 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról.
- 25.954/1900. és a 30.603/1900. számú VKM rendeletek.
- 253/2004. (VIII. 31.) Korm. rendelet a fegyverekről és lőszerekről. 2023. 12. 22. napján hatályba lépett módosítása.
- 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról.
- Általános utasítások a gimnázium és leánygimnázium tantervéhez. Kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1939. évi május hó 2-án kelt 133.848/1939 IX. ü.o. sz. rendeletével. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1939.

- T/12696. számú törvényjavaslat a Honvédelmi Sportszövetségről. http://www.parlament.hu/irom40/12696/12696.pdf (A letöltés időpontja: 2022. 01. 20.)
- Szabályzat a gimnáziumi rendkívüli tárgyak tanításáról. Kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 137.494/1939. IX. sz. rendeletével.

Internetes források

- 24.hu: Maga a szultán vadászott a magyar terminátorra. https://24.hu/tudomany/2019/04/02/parvidalal-magyar-torok-thury-gyorgy/ (A letöltés időpontja: 2021. 03. 02.)
- Almenda.org: Zarnitsa 2.0 Game: Military Training for Children in the TOT, 2025. 05. 06. https://almenda.org/en/gra-zarnicya-2-0-vijskovij-vishkil-ditej-na-tot/ (A letöltés időpontja: 2026. 02. 02.)
- Britannica: turnverein, German association of gymnasts. https://www.britannica.com/sports/turnverein (A letöltés időpontja: 2025. 09. 02.)
- DANNY Bird: Where does the term ‘fifth column’ come from? HistoryExtra, 2024. https://www.historyextra.com/period/general-history/fifth-column-meaning/ (A letöltés időpontja: 2025. 06. 04.)
- Encyclopædia Britannica: Johann Friedrich Herbart [online]. Elérhető: https://www.britannica.com/biography/Johann-Friedrich-Herbart (A letöltés időpontja: 2025. 06. 02.)
- FIE History: The first traces of fencing. https://fie.org/fie/history (A letöltés időpontja: 2025. 04. 22.)
- Harcművészet és küzdősport a világ hadseregeiben. Honvedelem.hu, 2016. 10. 29. https://honvedelem.hu/hirek/sport/harcmuveszet-es-kuzdosport-a-vilag-hadseregeiben.html (A letöltés időpontja: 2020. 09. 02.)
- https://dictzone.com/latin-magyar-szotar/resilio (A letöltés időpontja: 2025. 04. 26.)
- https://egypt-museum.com/wrestling/ (A letöltés időpontja: 2025. 04. 26.)
- https://kadetprogram.hu (A letöltés időpontja: 2025. 04. 26.)
- https://kadetprogram.hu/kadetoknak / (A letöltés időpontja: 2025. 01. 30.)

- https://mechinot.org.il/en/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 11.)
- https://honvedelmisport.hu/2024/03/01/sportszazad-ujratoltve/ (A letöltés időpontja: 2025. 05. 26.)
- https://parkpatriot.ru/ (A letöltés időpontja: 2025. 09. 26.)
- https://www.dofe.org/about/what-we-do/ (A letöltés időpontja: 2025. 04. 26.)
- https://www.dosaaf.ru/sport/ (A letöltés időpontja: 2025. 08. 26.)
- https://www.resalliance.org/ (A letöltés időpontja: 2025. 04. 26.)
- https://www.snu.gouv.fr/ (A letöltés időpontja: 2026. 02. 26.)
- https://www.sporty-cz.cz/historie/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- https://yunarmy.ru/ (A Letöltés időpontja: 2025. 08. 19)
- https://yunarmy.ru/6smena.pdf (Nyári Junarmija Játékok) verseny (A letöltés időpontja: 2025. 08. 01.)
- International Military Sports Council, https://www.milsport.one/cism/what-is-cism (A letöltés időpontja: 2025. 08. 26.)
- Jade Franklin (2026): Shaolin Temple. https://www.britannica.com/topic/Shaolin-Temple (A letöltés időpontja: 2025. 09. 22.)
- Journée défense et citoyenneté (JDC), https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F871 (A letöltés időpontja: 2025. 02. 26.)
- Május végéig jelentkezhetnek önkéntes katonai felkészítésre. https://www.bumm.sk/belfold/2024/05/25/majus-vegeig-jelentkezhetnek-onkentes-katonai-felkeszitesre (A letöltés időpontja: 2025. 11. 01.)
- National Holocaust Museum: The Hitler Youth. https://www.holocaust.org.uk/the-hitler-youth (A letöltés időpontja: 2026. 01. 26.)
- The Moscow Times (2025): Russia Doubles Budget for State-Sponsored ‘Youth Army’, 2025. 04. 23. https://www.themoscowtimes.com/2025/04/23/russia-doubles-budget-for-state-sponsored-youth-army-a88832 (A letöltés időpontja: 2025. 04. 26.)

- The Moscow Times: Putin Orders Russian Schools to Appoint 'Patriotic' Advisers. 2022. 06. 29. https://www.themoscowtimes.com/2022/06/29/putin-orders-russian-schools-to-appoint-patriotic-advisers-a78140 (A letöltés időpontja: 2025. 04. 26.)
- UIPM statement: Olympic Games sporting programme. https://www.uipmworld.org/news/uipm-statement-olympic-games-sporting-programme (A letöltés időpontja: 2025.12. 22.)
- Zrínyi Baranta HMHSE: A Baranta ma. http://baranta.gportal.hu/gindex.php?pg=1629219 (A letöltés időpontja: 2020. 09. 02.)

Szakirodalmi források

- A Levente intézmény alapelvei. Haditudósító, 2011(3) 25–28.
- A Magyar Úttörők Szövetsége szabályzatai. Budapest, Ságvári Endre Könyvszerkesztőség, 1980. 1–97.
- ALAJMO, Eduardo (1943): A vívás taktikája. Magyar Katonai Szemle, (13)2, 633–639.
- AMIT Pre-Army Mechina Program Teaches Resilience & Independence. 2024. ősz, https://amitchildren.org/amit-pre-army-mechina-program-teaches-resilience-independence/
- AMMIANUS, Marcellinus (1993): Róma Története. Budapest, Európa Könyvkiadó, ISBN:963-07-5551-3. 193.
- ANDERSON, B. (1999): Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism, London-New York, Verso, ISBN 978-1-84467-086-4
- ANTAL, Ferenc (2020): Híres magyar katonasportolók: Tersztyánszki Ödön. https://honvedelem.hu/hatter/multidezo/hires-magyar-katonasportolok-tersztyanszki-odon.html (A letöltés időpontja: 2021. 03. 11.)
- ARI, Lajos (1926): A levente kiképzése. Stádium Sajtóvállalat R. T., Budapest, 1–768.
- Army Field Physical Training of the Soldier. Washington, Government Printing Office, 1917.
- BATTISTELLI, Fabrizio, (Szerk.) (1996): Giovani e Forze armate. Aspetti sociologici della condizione giovanile e della comunicazione istituzionale. Milano, Franco Angeli, 1996. ISBN 978-88-204-9409-4
- BÁBOSIK, István (2004): Neveléselmélet. Budapest, Osiris Kiadó, 9–202.
- BÁBOSIK, István (1998): Nemzettudat – nemzeti szocializáció – hazafiság. Iskolakultúra 1998(4) 49.

- BACZONI, Tamás et al. (2006): Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai 1916–1918. Pedlo, Nagykovácsi, 1–188. ISBN: 9639673145
- BAEIJAERT, Liselotte – STELLMANNS, Anton (2019): Reziliens emberek, reziliens csapatok – Útmutató a változások hatékony kezeléséhez. Budapest, Solutionsurfers, 103. ISBN 9786158026857.
- BALLÓ, István (1935): A testnevelés nemzetvédelmi és nemzetnevelő jelentősége. Magyar Katonai Szemle, 1935(4), 230.
- BARÁT, Bence (2019): A sport mint honvédelem? A Nemzeti Sport háborús propagandája a második világháború idején. Jel-Kép, 2019(3) DOI:10.20520/JEL-KEP.2019.3.55.
- BARBER, Richard (2000): The Knight and Chivalry. Suffolk, Boydell Press. ISBN: 978-0851156637
- BAREN, Eva – MEELEN, Marieke – MEIJS, Lucas. (2015): Promoting Youth Development Worldwide: The Duke of Edinburgh's International Award. Journal of Youth Development. 2015(10), 106–118.
- BAR-TAL, D., – STAUB, E. (Szerk.) (1997): Patriotism: In the lives of individuals and nations. Nelson-Hall Publishers. ISBN 083041410X
- BÁTHORY, Zoltán – FALUS Iván (1997): Pedagógiai lexikon A–H, I. kötet. Budapest, Keraban Könyvkiadó, 649. ISBN 9638146443
- BAUER, Bence (2023): Az akarat útvesztője: Németország esete az európai főhatalommal. Magyar-Német Intézet 2023. február 9. https://magyarnemetintezet.hu/kutatas/az-akarat-utvesztoje-nemetorszag-esete-az-europai-fohatalommal
- BEAN, H. (2018): National resilience. Journal of Applied Communication Research, 46(1), 23–25. https://doi.org/10.1080/00909882.2018.1426709
- BÉKÉS, Vera (2016): A reziliencia-jelenség, avagy az ökologizálódó tudományok tanulságai egy ökologizált episztemológia számára. In: FORRAI G., MARGITAY T. (szerk): Tudomány és történet. Tanulmánykötet Fehér Márta tiszteletére. Budapest, Typotex, 215–228.
- BEN-ELIEZER, U. (1995). A Nation-In-Arms: State, Nation, and Militarism in Israel's First Years. Comparative Studies in Society and History, 37(2), 264–285. https://doi.org/10.1017/S0010417500019666
- BEREND, Róbert – MINGTANG, Xu (2005): A chi kung világa. Budapest, Bioenergetic Kft., 23. ISBN: 9789639569737
- BIHARI, Dániel (2016): A „legvadabb" magyar: senki nem nyert több párbajt életre-halálra. https://24.hu/elet-stilus/2016/12/12/a-legvadabb-magyar-senki-nem-nyert-tobb-parbajt-eletre-halalra/ (A letöltés időpontja: 2021. 03. 02.)

- BIKICS, Gabriella (2019): Az élménypedagógia kialakulása és fejlődése Németországban és Nagy-Britanniában. Miskolc, Alkalmazott nyelvészeti közlemények, 16(1), 13–34.
- BODÓ, László (Szerk.) (1971): Honvédelmi ismeretek. Budapest, Tankönyvkiadó. ISBN 2310021888005
- BOLCSÓ, Dániel (2018): Az ember, aki karddal és íjjal harcolt a második világháborúban. https://index.hu/tudomany/til/2018/03/02/az_ember_aki_karddal_es_ijjal_harcolt_a_masodik_vilaghaboruban/ (A letöltés időpontja: 2021. 03. 12.)
- BORBÉLY, Attila (2005): Keleti küzdősportok Magyarországon a sportpolitika és a sportgazdaság változásai tükrében. PhD értekezés. Budapest, Semmelweis Egyetem, 1–148.
- BÖTKÖS, Ferenc (1988): Múlt és jelen… Az MHSZ négy évtizedes története. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 9.
- BRENDICKE, Hans (1897): Bilder aus der Geschichte der Leibesübungen, Leipzig, 57.
- BUDAI, Balázs (2026): Öt éven belül társadalmi összeomlás fenyegeti Magyarországot. https://index.hu/belfold/2026/01/14/hal-melinda-szulo-generacio-mentalis-zavar-pszichologia/?token=57451ede4e80725cbc1021df320b5aac
- Budapesti Hírlap, 29(308), 12.
- Budapesti Hírlap, 34(145), 8.
- CAILLAT, Michel (1989): L'Ideologie du sport en France depuis 1880. Race, guerre et religion. Les Editions de la Passion, Paris.
- CAMARGO, Arturo (2016): „Take great pains in your knightly practices" – A brief review of Medieval and Renaissance training methodologies. https://hroarr.com/article/take-great-pains-in-your-knightly-practices-a-brief-review-of-medieval-and-renaissance-training-methodologies/
- CLAUSEWITZ, Carl von (1832): Vom Kriege. 18. https://www.clausewitz-gesellschaft.de/wp-content/uploads/2014/12/VomKriege-a4.pdf (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- CARRINGTON, B. (2010): Race, sport and politics: The sport-ing black diaspora. Race, Sport and Politics: The SportingBlack Diaspora, 1–201. https://doi.org/10.4135/-9781446269244.
- CARTLEDGE, Paul (2003): The Spartans: The World of the Warrior-Heroes of Ancient Greece. New York, Vintage Books, ISBN 1400078857
- Central Intelligence Agency: Activities of the SVAZARM in Czechoslovakia. 1953. https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80-00809A000700180394-4.pdf (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)

- COHAL, Dumitru. (2019): The History of Pentathlon Competitions. International conference Knowledge-Based Organization. 25. 234–239. 10.2478/kbo-2019-0087.
- Communication From The Commission To The European Parliament And The Council 2025 Strategic Foresight Report Resilience 2.0: Empowering the EU to thrive amid turbulence and uncertainty, Document 52025DC0484 https://commission.europa.eu/publications/strategic-foresight-report-2025_en?prefLang=hu&etrans=hu#details (A letöltés időpontja: 2025. 09. 22.)
- Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, Commission work programme 2025. Moving forward together: A Bolder, Simpler, Faster Union. Strasbourg, 11.2.2025. https://commission.europa.eu/document/download/f80922dd-932d-4c4a-a18c-d800837fbb23_en?filename=COM_2025_45_1_EN.pdf (A letöltés időpontja: 2026. 01. 11.)
- CXXI. § In: Ratio educationis, 1981. – Ratio Educationis. Az 1777-i és 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása. (Ford. Mészáros István.) Akadémiai kiadó, Budapest, 198.
- CSIKI VARGA, Tamás – TÁLAS, Péter (2020): Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. Nemzet és Biztonság 2020(3). 89–112. DOI: 10.32576/nb.2020.3.7
- D'AMBOLA, Samuel F. (1974): Fencing – A Sport for All Ages. Taylor and Francis Online, The Physician and Sportsmedicine, 1974/12, 49–51.
- DANN, Kevin (2022): The Turns of the Turnverein: Heinrich Hamann's Gymnastic Photographs (ca. 1902) https://publicdomainreview.org/collection/hamann-turner/ (A letöltés időpontja: 2026. 02. 19.)
- DÁVID, Sándor (1988): Arany évtizedek. A magyar vívás története. A Magyar Vívó Szövetség 75 éves jubileumára. Budapest, 11. ISBN:963-019328-8
- DEÁK, Gábor (1943): A nemzetnevelés pedagógiai és pszichológiai alapkérdései. Kolozsvár, Lyceum Nyomdai Műintézet, 90.
- DEÁK, Judit (2019): „Hitler gyermekei”: A Hitlerjugend kialakulásának és feloszlatásának története. https://ujkor.hu/content/hitlerjugend (A letöltés időpontja: 2026. 01. 11.)
- DENNY, Simon – HAZENBERG, Richard – PATERSON-YOUNG, Claire (2025): The Impact and Value of SchoolBased Cadet Forces in the UK. University of Northampton, https://www.northampton.ac.uk/wp-content/uploads/2025/04/institute-for-social-innovation-and-impact-cadets-report-2025.pdf (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- Description mission/métier, https://www.education.gouv.fr/relais-defence-en-etablissement-451413 (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- Deutscher Bundestag: Neuer Wehrdienst. https://www.bundestag.de/resource/blob/1110040/neuer-wehrdienst.pdf (A letöltés időpontja: 2025. 11. 01.)

- DÉVÉNYI, Anna (2020): Nemzetnevelés-parafrázisok. A nemzetépítéstől a hatalomkoncentrációig. Pécs, Kronosz Kiadó, 186. ISBN: 9786156048608
- DONADZE, Nino (2023): Building Patriotism in the United States of America through Education of History. June 2023. Journal in Humanities 12(1). DOI: 10.31578/hum.v12i1.516
- DONNELLY, P. (2011). From War without Weapons to Sport for Development and Peace: The Janus-face of Sport. The SAIS Review of International Affairs, 31(1), 65–76. https://www.jstor.org/stable/27000236
- DWECK, C. S. (2006): Mindset: The new psychology of success. New York, Random House, ISBN 100345472322
- EASTON, Adam (2025): Poland announces military training plan for all men. BBC, 2025. 03. 07. https://www.bbc.com/news/articles/cy83r93l208o (A letöltés időpontja: 2026. 01. 22.)
- ENDRŐDI, Lajos (Szerk.) (1961): A magyar sport évkönyve. Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó.
- ERDEY, Ferenc (1931): Néhány lap az ókori sport történetéből. Testnevelés, Az Országos Testnevelési Tanács hivatalos szakközlönye, 4(10), (1931. október), 558.
- ETL, Alex (2020): A társadalmi ellenállóképesség szerepe a biztonság szavatolásában. Budapest, Zrínyi Kiadó, ISBN 978 615 81592 2 7
- EU Adaptation Strategy. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/adaptation-climate-change/eu-adaptation-strategy_en (A letöltés időpontja: 2026. 01. 04.)
- EU Cybersecurity Strategy. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cybersecurity-strategy (A letöltés időpontja: 2026. 01. 04.)
- EU Sajtóközlemény: A felkészültségi unióról szóló stratégia: a felmerülő fenyegetésekkel és válságokkal kapcsolatos megelőzés és reagálás új kerete. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_25_856 (A letöltés időpontja: 2025. 09. 07)
- Európai egészségügyi unió. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/european-health-union_hu (A letöltés időpontja: 2026. 01. 05.)
- Európai Sport Charta és a Sport Etikai Kódex, (2001). 10. http://www.europatanacs.hu/pdf/CM_Rec(1992)13.pdf, (A letöltés időpontja: 2026. 01. 05.)
- FIGUS-ILLINYI, Rita (2024): A reziliencia elmélete. A reziliencia egyéni aspektusai a fizikában, pszichológiában és a klinikai gyakorlatban. In: NEMES, Márk – DONÁTH, Béla – MAJOR, Tünde Kármen – SIPOS-KOLUMBÁN, Adrienn – TEGZES, Nóra Valentina (Szerk.) Ütközéspontok X. A Doktoranduszok Országos Szövetsége

Filozófiatudományi Osztálya konferenciájának kötete, Budapest, Magyarország: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) 88–95.

- FINÁCZY, Ernő – KORNIS Gyula – KEMÉNY Ferenc (Szerk.) (1936): Pedagógiai Lexikon. Budapest, Révai Irodalmi Intézet.
- FINCH, Ray (2019): Young Army Movement Winning the Hearts and Minds of Russian Youth. MILITARY REVIEW (Sept–Oct) 2019, 112–121. https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/September-October-2019/Finch-Young-Army/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 15.)
- FODOR, Károly (1903): Emlékezzünk régiekről. Herkules, 20(20-21), 1903. november 15. 167–168.
- FOLKMAN, S. (2013). Stress: Appraisal and Coping. In: Gellman, M.D., Turner, J.R. (Szerk.) Encyclopedia of Behavioral Medicine. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1005-9_215
- FRIAS, Lauren (2024): Inside Russia's 'military Disneyland,' a Manhattan-sized theme park that puts the country's deadly weaponry on display. Business Insider, 2024. 09. 18. https://www.businessinsider.com/patriot-park-russian-theme-park-weapons-display-2024-9 (A letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- GALLI, N. – VEALEY, R. S. (2008): „Bouncing back" from adversity: Athletes' experiences of resilience. The Sport Psychologist, 22(3), 316–335. https://doi.org/10.1123/tsp.22.3.316
- GELEI, József (1942): A nemzetnevelés alapja. Kolozsvár, Szentgericei Jakab Jenő kiadása.
- GERENTSÉR, László (1958): A modern magyar kardvívás. Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 1–256.
- GERGELY, Ferenc – KISS, György (1976): Horthy leventéi. Budapest, Kossuth Kiadó, 248–274.
- GILLEAUME, Árpád (1905): A katonai kiképzés az iskolában és a lövészet terjesztése. In: De Sgardelli Caesar (szerk): Polgári czéllövészet. Budapest, Várnai F. Könyvnyomda, 7–47.
- GODOR, B.P. (2025): Cultivating Resilience in Youth: Assessing the Psychological Benefits of Sport-Based Development Programs. Journal of Sport for Development. 13(1), 97–109.
- GONDA, György (1977): Az egészségnevelés feladatai az V. ötéves terv időszakában. Egészségnevelés, 18(4), 147–150.
- GRAFF, David Andrew – HIGHAM, Robin (2002): A Military History of China. Westview Press. ISBN 0-8133-3990-1

- GUPTA, S. – MCCARTHY, P. J. (2022): The sporting resilience model: A systematic review of resilience in sport performers. Frontiers in Psychology, 13, 1003053. DOI: 10.3389/fpsyg.2022.1003053
- GYÁRFÁS, Endre – DARÁZS, Endre – HAZAI, Lajosné – ZÁHONYI, Ede – GÖRÖG, Júlia (1967): Két évtized Az úttörő mozgalom történetéből. Budapest, Móra Kiadó, ISBN 2310020992864
- GYARMATI, György – PÜSKI, Levente – BARTA, Róbert (2000): Magyarország a XX. században. Szekszárd, Babits Kiadó, ISBN 963-9272-13-2. https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/596.html#598
- GYŐR, Béla – KLÉSZ, László (2012): Katonaolimpikonok. Budapest, Zrínyi, ISBN 2310017842417
- GYŐRY, Hedvig (2026): Fáraók Földjén. http://ibisz.iif.hu/ozirisz/2016/10/15/ijaszat/ (A letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- HALÁSZ, Attila (2020): Szemere Miklós és a japán harcművészet magyarországi kezdetei 1. rész – Italo Santelli és Sasaki Kichisaburo. http://onedropzen.hu/karate/2020/05/06/szemere-miklos-es-a-keleti-harcmuveszet-magyarorszagi-kezdetei-1-resz/ (A letöltés időpontja: 2023. 08. 29.)
- HALFORD, Paul (2020): A brief history of trail running. Trailrunning, 2020. 11. 03. https://www.trailrunningmag.co.uk/articles/news/a-brief-history-of-trail-running/ (A letöltés időpontja: 2021. 07. 14.)
- HAMAR, Pál (2023): A honvédelmi nevelés és az iskolai testnevelés kovariációja. Hadtudományi Szemle, 16(2), 187–210. DOI: 10.32563/hsz.2023.2.14
- HAUTZINGER, Gyula (2002): Az átalakuló honvédelem koncepciójának aspektusai, különös tekintettel a Nemzetőrség megalakításának lehetőségeire. PhD értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- HEGEDŰS, Szilárd (2024): A reziliencia fogalmának többszintű értelmezése. In: FÖLDI, Péter – KOVÁCS, Csaba József – SZEBERÉNYI, András – VIKTOR, Patrik (Szerk.) Közgazdász Doktoranduszok és Kutatók X. Nemzetközi Téli Konferenciája: Tanulmánykötet. Budapest, DOSZ. 89–96.
- HENYEY, Jenő (1950): Ismerjük meg a vívósportot. Honvéd, 5(10), 110–112.
- HÉRODOTOSZ: A görög-perzsa háborúk (Szerk. és ford. Muraközy Gyula, 1986). Budapest, Osiris, 2007. ISBN: 9789633899540
- HOLLING, C. S. (1973): Resilience and Stability of Ecological Systems. Annual Review of Ecology and Systematics, 4, 1–23. https://www.jstor.org/stable/2096802
- Honvédelmi Minisztérium (2025): Szalay-Bobrovniczky Kristóf: szeptembertől már csaknem 400 középiskolában tanulják a Honvédelem tantárgyat. https://honvedelem.hu/hirek/szalay-bobrovniczky-kristof-szeptembertol-mar-csaknem-400-kozepiskolaban-tanuljak-a-honvedelem-tantargyat.html

- HORNYÁK, Beatrix (2016): A mentális állóképesség fejlesztése, mint lehetséges védelmi jellegű lélektani művelet. Hadtudományi Szemle, 9(1), 235–248.
- HUNTER, Edward Christie – BERZINA, Kristine (2022): NATO and Societal Resilience: All Hands on Deck in an Age of War. GMF. https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-07/NATO%20and%20Societal%20Resilience%20All%20Hands%20on%20Deck%20in%20an%20Age%20of%20War.pdf (A letöltés időpontja: 2024. 12. 21.)
- Ifj. LOMNICI, Zoltán (2021): A sport kiemelt szerepet játszik a nemzeti identitás kialakításában és formálásában. 2021. június 24. https://alaptorvenyblog.hu/a_sport_kiemelt_szerepet_jatszik_a_nemzeti_identitas_kialakitasaban_es_formalasaban.html (A letöltés időpontja: 2023. 01. 19.)
- IMRE, Sándor (1912): Nemzetnevelés, Jegyzetek a Magyar Művelődési Politikához. Budapest, Magyar Társadalomtudományi Egyesület.
- In case of crisis or war. The Swedish Civil Contingencies Agency, 2025. ISBN 978-91-7927-529-7. https://www.msb.se/en/advice-for-individuals/the-brochure-in-case-of-crisis-or-war/download-and-order-the-brochure-in-case-of-crisis-or-war/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- InsideFIFA.com: In numbers FIFA World Cup Qatar 2022. https://inside.fifa.com/tournament-organisation/world-cup-2022-in-numbers (A letöltés időpontja: 2026. 01. 23.)
- IVÁNCSÓ, Ádám (2021): Az első magyar vívóegyesület: a Pesti Nemzeti Vívó Intézet. https://sportmuzeum.hu/2021/02/18/az-elso-magyar-vivoegyesulet-a-pesti-nemzeti-vivo-intezet/ (A letöltés időpontja: 2021. 03. 22.)
- JAKAB, György (2020): A közvetlen állampolgári nevelés hazai hagyományairól. Történelemtanítás, Új folyam XI. 2020(1–2). http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2020/05/jakab-gyorgy-a-kozvetlen-allampolgari-neveles-hazaihagyomanyairol-11-01-07/ (A letöltés időpontja: 2023. 04. 19.)
- KASHTI, Or (2007): New IDF Gadna youth program criticized as overly militaristic. Haaretz, 2007. 01. 01. https://web.archive.org/web/20090717002324/http://www.haaretz.com/hasen/spages/807850.html (A letöltés időpontja: 2022. 04. 11.)
- KATER, Michael H. (2004): Hitler Youth. Harvard University Press. ISBN 9780674019911
- KELLY, J. (2020): A Critical Discourse Analysis of Military-Related Remembrance Rhetoric in UK Sport: Communicating Consent for British Militarism. Communication & Sport, 11(1), 192–212. DOI: 10.1177/2167479520971776
- KENNER, S. (2019): Germany: Politische Bildung. Citizenship Education in Germany from marginalization to new challenges. Journal of Social Science Education, 19(1). DOI: 10.4119/jsse-1618

- Képviselőházi irományok, 1872. XII. kötet 575. A tanügyi bizottság jelentése a tanuló ifjúság katonai és fegyvergyakorlatairól szóló törvényjavaslat tárgyában.
- Kérdések és válaszok az európai felkészültségi unióról szóló stratégiáról. 2025. 03. 26. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/qanda_25_857
- KERÉKGYÁRTÓ, Imre (1983): Honvédelem, honvédelmi nevelés. Módszertani közlemények, 23(4), 209–215. ISSN 1219-0039. https://acta.bibl.u-szeged.hu/27085/1/modszertani_023_004_209-215.pdf
- KERN, Ferenc (1940): A magyar szablya és kard. Magyar Katonai Szemle, 1940(1), 221–227.
- KEVEY (Richter), János (1940): A küzdősportok jelentősége a korszerű háborúk közelharcában. Magyar Katonai Szemle, 10(5), 527–534.
- KEVEY (Richter), János (1942): Évforduló a honvédelmi nevelés és az átszervezett testnevelés történetében. Magyar Katonai Szemle, 12(3), 187–198.
- Kézikönyv a honvédelmi és testnevelési ismeretek oktatására. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium, Pécs, 1940.
- KHARITONOV, Konstantin (2025): Raising a Soldier: The Militarization of Russian Childhood. https://www.posle.media/article/raising-a-soldier-the-militarization-of-russian-childhood (A letöltés időpontja: 2026. 01. 18.)
- KIRÁLY, Dezső (1941): Iskolai- és leventejátékok kézikönyve. Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.
- KIRÁLY, Dezső (1942): Iskolai és levente testnevelés kézikönyve. Budapest, Magánkiadás.
- KIS, Krisztián Bálint (2013): A leventeegyesületek megszervezésének időszaka (1922–1928). Haditudósító, 2013(1), 49.
- KISS, Balázs (2025): Romló biztonsági helyzet: mozgósítás kezdődik Csehországban. https://infostart.hu/tudositoink/2025/01/13/romlo-biztonsagi-helyzet-mozgositas-kezdodik-csehorszagban (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- KISS-KOZMA, Georgina – KISS, Gergely (Szerk.) (2025): Ifjúság'24 – Jelentés az ifjúságügyről. Budapest, Ifjúságkutató Intézet. https://ifjusagkutatointezet.hu/kiadvany/ifjusag24-jelentes-az-ifjusagugyrol (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- KISZ Központi Bizottsága 1979. október 9-i határozata.
- KLEIDERMAN, Alex (2025): Danish women to face conscription by lottery. BBC News 2025. 07. 01. https://www.bbc.com/news/articles/c1e0094n5d3o (A letöltés időpontja: 2025. 11. 01.)
- KLÉSZ, László (1983): Testnevelési és sportbalesetek. Honvédségi Szemle, 1983(8), 19.

- KOCH, H. W. (1975): The Hitler Youth: Origins and Development 1922–1945. Macdonald and Jane's. 147–149.
- KOPECSNI, Gábor (2012): A Baranta botharca. Felföldi Baranta Szövetség.
- KORMOS, Olga (2024): Ijesztő: az egész világ háborúra készíti fel a gyermekeket. Privátbankár, 2024. 09. 12. https://privatbankar.hu/cikkek/kozerdeku/ijeszto-az-egesz-vilag-haborura-keszi-ti-fel-a-gyermekeket.html (A letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- KOROTKOVA, Anastasia (2025): Zarnitsa 2.0: A New Military-Patriotic Game for Russian Schoolchildren. https://verstka.media/zarnitsa-2-0-a-new-military-patriotic-game-for-russian-schoolchildren
- KOVÁCS, Gyula (Szerk.) (1968): Iskola és honvédelem. Budapest, Tankönyvkiadó, 269–273.
- KÖHLER, Rahel (2025): Jugend für den Krieg. https://www.reservistenverband.de/magazin-loyal/russland-jugend-fuer-den-krieg/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- KRAJNC, Zoltán (Főszerk.) (2019): Hadtudományi Lexikon Új Kötet. Budapest, Dialóg Campus. ISBN 9789635311019
- KSZENYIA, Stetsenko (2025): «Зарница 2.0»: что это за игра и как принять в ней участие. https://www.gazeta.ru/family/21144782/zarnica-2-0-chto-eto-za-igra-i-kak-prinyat-v-nej-uchastie.shtml?updated (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- KUBÁNIOVÁ, Eva (2019): Kötelező a honvédelmi oktatás a cseh általános iskolákban, a katonaság és a fegyverlobbi örömére. https://atlatszo.hu/vilagterkep/2019/01/14/kotelezo-a-honvedelmi-oktatas-a-cseh-altalanos-iskolakban-a-katonasag-es-a-fegyverlobbi-oromere/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 28.)
- KUN SZABÓ, István (2018): Honvédelmi nevelés történeti távlatokban. Hadtudományi Szemle, 11(3), 250–261.
- KUN, László (1969): Egyetemes és magyar vívástörténet. Budapest, Tankönyvkiadó.
- KRISTOFÓRI, Balázs (2023): A sport szerepe a honvédelmi nevelésben. Hadtudományi Szemle 16(3), 151–160. DOI: 10.32563/hsz.2023.3.12
- KYLE, D. G. (2014): Sport and Spectacle in the Ancient World. 2. kiadás. Hoboken, Wiley-Blackwell. ISBN 9781405153157
- Le service national universel (SNU). https://www.education.gouv.fr/le-service-national-universel-snu-5381
- LECOMPTE, Mary Lou (2022): The History and Impact of Turnvereins in Texas. https://www.tshaonline.org/handbook/entries/turnverein-movement
- Legislative Council Secretariat Information Note: National identity education in the United States and Japan. IN18/2024.

https://app7.legco.gov.hk/rpdb/en/uploads/2024/IN/IN18_2024_20241017_en.pdf (A letöltés időpontja: 2025. 12. 19.)

- Levente testnevelési utasítás VII. Haditorna. Budapest, M. KIR. Honvédelmi Minisztérium, 1943.
- LEWIS, Brenda Ralph (2001): Hitlerjugend – A nácik ifjúsági szervezete békében és háborúban 1933–1945. Budapest, Hajja book kft. ISBN 9789639329157
- LORENZ, Konrad (1988): On Aggression. Methuen. ISBN 0-203-99426-4
- LUKIANOS: A görög sport. Lukianos műve a tornászatról. Ford.: Jakobinyi Péter. Budapest, Lampel R. Könyvkereskedése, 1907.
- M. RYAN, Richard – DECI, Edward L. (2000): Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. American Psychologist, 55(1), 68–78. DOI: 10.1037/0003-066X.55.1.68
- Madrid Summit Declaration, Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm
- Magyar Honvédség (1958): Tisztek kézikönyve. Budapest, Zrínyi Kiadó, 28–29.
- MAKSZIN, Imre (2014): A testnevelés elmélete és módszertana. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- MARTHY, Gábor (1977): Az edzett ifjúságért tömegsport-mozgalom szabályzata. Budapest, Országos Testnevelési és Sporthivatal.
- MARTINESCU, Fabiana (2015): Military Physical Education From Antiquity To Present Times. Revista Academiei Forţelor Terestre, 2015(80), 401–405. https://www.armyacademy.ro/reviste/rev4_2015/Martinescu.pdf
- MÁRTON, László (Ford.) (2020): A Nibelung-ének. Budapest, Kalligram. ISBN 9789634681533
- MASTEN, Ann S. (2001): Ordinary magic. Resilience processes in development. American Psychologist, 56(1), 11–28.
- MAY, John: Kurt Hahn's „Six declines of Modern Youth” (and „Four Antidotes”). https://johnccmay.net/resources/kurt-hahns-six-declines-of-modern-youth/ (A letöltés időpontja: 2026. 02. 19.)
- MCDERMOTT, Bridget (2004): Warfare in Ancient Egypt. Sutton Publishing. ISBN 0-7509-3291-0
- Mechinot (Pre-Army Leadership Academies) Post-High School Service Learning. https://www.jewishagency.org/mechinot/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 17.)
- MEDINA, J. C. (2024): Kurt Hahn's life and legacy in international education through the concept of International-mindedness. In: HARKNESS, Joe (Szerk.): Inside/Outside: a

nature-themed resource book for embedding emotional literacy. London – New York, Routledge.

- MÉSZÁROS, István (Szerk.) (1999): Az öttusa története. Budapest, Magyar Öttusa Szakszövetség. ISBN 0489004837032
- Methode Naturelle: History. https://methodenaturelle.de/history/ (A letöltés időpontja: 2021. 06. 13.)
- MIKLÓSY, Gyula (1998): Hazaszeretetre, honvédelemre nevelés a honvéd gimnáziumban. Iskolakultúra, 1998(4), 70–75.
- Ministre De L'education Nationale (2024): L'éducation à la défense. https://www.education.gouv.fr/l-education-la-defence-8276 (A letöltés időpontja: 2026. 01. 17.)
- Ministry of Defence Republic of Latvia (2024): National Defence Education. https://www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/comprehensive-state-defence/public-awareness/national-defence-education (A letöltés időpontja: 2025. 10. 19.)
- MISANGYI, Ottó (1935): A testnevelés jelentősége a közművelődésben. Budapest, Stephaneum Nyomda R. T.
- MOD: Accredited official statistics MOD sponsored cadet forces: 2024. https://www.gov.uk/government/statistics/mod-sponsored-cadet-forces-statistics-2024/mod-sponsored-cadet-forces-1-april-2024
- MOLNÁR, Ferenc (2021): A reziliencia kérdése és a NATO. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021(15), Budapest, NKE, ISSN 2786-2283
- MOLNÁR, Ferenc (2024): Kitekintés – a nemzeti ellenálló képesség, a NATO és az Európai Unió viszonylatában. In: KÁDÁR, Pál (Szerk.) A védelmi és biztonsági szabályozás magyarországi reformja, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 327–342.
- MONTAGUE, Zach – GREEN, Erica L. (2025): Trump Signs Order to Promote 'Patriotic Education' in the Classroom. New York Times, 2025. 01. 29. https://www.nytimes.com/2025/01/29/us/politics/trump-executive-orders-schools-antisemitism-race-gender.html (A letöltés időpontja: 2025. 10. 19.)
- MRÁV, Noémi (2025): Egyre több európai ország ad ki veszélyhelyzeti útmutatót – Túldramatizálás vagy bölcs előrelátás? https://wmn.hu/ugy/64578-veszelyhelyzeti-utmutato-europaban (A letöltés időpontja: 2025. 09. 02.)
- MTI (2013): Tartalék nélkül nincs haderő. https://2010-2014.kormany.hu/
- MUCSI, Viktor (2024): A felháborodások után törölték az olimpia megnyitójáról készült videókat a hivatalos oldalakról. Index, 2024. 07. 28. https://index.hu/sport/2024/parizs/2024/07/28/parizs-2024-olimpia-megnyito-unnepseg-franciaorszag-nob-video-torles/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)

- MULLINS, Nicole (2012): Obstacle course challenges: History, popularity, performance demands, effective training, and course design. Journal of Exercise Physiology Online, 15(2), 100–128.
- Múlt-kor (2020): Szándékos kegyetlenséggel neveltek engedelmes katonákat a spártai gyermekekből. https://m.mult-kor.hu/szandekos-kegyetlenseggel-neveltek-engedelmes-katonakat-a-spartai-gyermekekbol-20200910?pIdx=2 (A letöltés időpontja: 2026. 01. 08.)
- MUSPARDI, Ahmad Chaeroni et al. (2024): Sports as an instrument of nationalism and patriotism: a systematic literature review on the role of sports in shaping national identity in various countries. Retos, 61, 1038–1049. https://www.researchgate.net/publication/384945833
- NÁDHÁZI, L. – P. MIKLÓS, T. (Szerk.) (1999): A Magyar Úttörőmozgalom történeti kronológiája (1945–1998). Budapest, Magyar Úttörők Szövetsége. ISBN 963-7707-706-5
- NAGY, Lajos (1967): A honvédelmi nevelés néhány időszerű kérdése. Jászkunság, 13(1), 15–21.
- NAGY, László (2020): Magyar fegyverek 1630–1662. Temesvár, Nemzeti Örökség Kiadó. ISBN 5990000914979
- National defence to be compulsory subject in Latvian schools. 2024. 04. 17. https://eng.lsm.lv/article/society/education/17.04.2024-national-defence-to-be-compulsory-subject-in-latvian-schools.a550733/ (A letöltés időpontja: 2025. 01. 19.)
- NATO (2024): Resilience, civil preparedness and Article 3. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm (A letöltés időpontja: 2026. 01. 09.)
- NÉMETH, András – NAGY, Bianka (2019): A vívás szerepe a honvéd tisztjelöltek felkészítésében. Hadtudomány, 2019(4), 58–78. DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.E.58
- Nemzeti Sport 1943. május 14.
- Nemzeti Sport, 1939. március 24., július 9.; 1941. augusztus 3., augusztus 19.
- Nemzeti Szolgálati Kódex I. könyve. LOI no 97–1019. 1997. 10. 28. https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000368950/
- NEUENDORF, D. E. (1925): Leibesübungen in der Frühmittelalter. Dresden.
- Nézőpont Intézet (2026): A magyarok nagy többsége ellenzi a sorkatonaságot. https://nezopont.hu/hu/tevekenysegeink/kozvelemeny-kutatasok/a-magyarok-nagy-tobbsege-ellenzi-a-sorkatonasagot
- NOLTE, Claire E. (2002): The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation. New York, Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-333-68298-2
- NOLTE, Claire E. [é. n.]: The Sokol and its role in the Czech national movement. https://ernie.uva.nl/viewer.p/21/56/object/122-159283

- NORRIS, F. H. – STEVENS, S. P. – PFEFFERBAUM, B. – WYCHE, K. F. – PFEFFERBAUM, R. L. (2008): Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. American Journal of Community Psychology, 41(1–2), 127–150. DOI: 10.1007/s10464-007-9156-6
- OLASZ, Lajos (2022): Testgyakorlás, honvédelmi képzés, nemzetnevelés: A levente intézmény a Horthy-korszakban. In: KARLOVITZ, János Tibor (Szerk.): Szakmódszertani és más pedagógiai tanulmányok. Komárno, International Research Institute s.r.o., 111–117.
- ÓLMOSI, Zoltán (2016): Hetven éves úttörőmozgalom. Archivnet, 16(3). https://archivnet.hu/politika/hetven_eves_uttoromozgalom.html (A letöltés időpontja: 2025. 10. 02.)
- Olympic (2023): Paris 1924 Olympic Games and Pierre de Coubertin's enduring love for France. https://www.olympics.com/ioc/news/paris-1924-and-pierre-de-coubertin-s-enduring-love-for-france (A letöltés időpontja: 2024. 12. 19.)
- Olympics.com: Around 5 billion people – 84 per cent of the potential global audience – followed the Olympic Games Paris 2024. https://www.olympics.com/ioc/news/around-5-billion-people-84-per-cent-of-the-potential-global-audience-followed-the-olympic-games-paris-2024 (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- ORWELL, George (1945): The Sporting Spirit. Tribune, 1945. december 14.
- P. MIKLÓS, Tamás (1993): A Magyarországi gyermek- és ifjúsági mozgalmak, szervezetek, egyesületek történetének válogatott bibliográfiája (1945–1990). Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
- PÁLFY, György (Szerk.) (1932): Sport és Játék. Budapest, Enciklopédia Rt.
- PAPINEAU, David (2018): What the Olympics can teach us about a better kind of nationalism. Vox, 2018. 02. 19. https://www.vox.com/the-big-idea/2018/2/19/17025184/olympics-nationalism-cosmopolitanism-borders-international-peace-understanding (A letöltés időpontja: 2024. 02. 19.)
- Patriotic Education Law of the People's Republic of China. Adopted at the 6th Meeting of the Standing Committee of the Fourteenth National People's Congress on October 24, 2023.
- PEERS, C. J. (2006): Soldiers of the Dragon: Chinese Armies 1500 BC–1840 AD. Osprey Publishing. ISBN 1-84603-098-6
- PETRÓCZY, Levente (2025): A honvédelmi nevelés reneszánszát éli. https://honvedelem.hu/hirek/a-honvedelmi-neveles-reneszanszat-eli.html
- PETRÓCZY, Levente (2025): Élen a hazafias nevelésben. https://honvedelem.hu/hirek/elen-a-hazafias-nevelesben.html (A letöltés időpontja: 2025. 08. 26.)

- PFARRHOFER, Herbert (2025): Bundesheer prüft Verlängerung des Grundwehrdienstes. Die Presse, 2025. 03. 20. https://www.diepresse.com/19490744/bundesheer-prueft-verlaengerung-des-grundwehrdienstes (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- PFEIFER, Ferdinánd (1922): A Falkavadászatok és az Akadályverseny-Sport. Budapest, Pfeifer Ferdinánd Nemzetközi Könyvkereskedés.
- Polskie Radio 24 (2025): Poland's military to deliver hands-on security and defence lessons in schools, minister says. https://www.polskieradio.pl/395/7789/artykul/3517067 (A letöltés időpontja: 2026. 01. 22.)
- Poslovni.hr (2026): Obvezno služenje vojske uvest će se krajem 2026. ili početkom 2027. https://www.poslovni.hr/regija/vucic-najavljuje-povratak-obveznog-vojnog-roka-povecava-vojne-izdatke-na-265-bdp-a-4521925 (A letöltés időpontja: 2026. 03. 10.)
- RAICS, Károly (1928): A polgári társadalom és a haderő. Budapest, Szent István Társulat.
- REMPEL, Gerhard (1990): Hitler's Children, The Hitler Youth and the SS. The University of North Carolina Press. ISBN 9780807842997
- Resilience in NATO, 2023. https://www.act.nato.int/article/resilience-in-nato/ (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- RÉVAI Nagy Lexikona, (1911) 3. kötet, Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság.
- RÉVÉSZNÉ MARKOVICS, Zita [é. n.]: KatonaSuli: országos verseny szakadó esőben. https://honvedelem.hu/hirek/honvedelmi-miniszter/katonasuli-orszagos-verseny-szakado-esoben.html (A letöltés időpontja: 2021. 06. 17.)
- REZNIKOVA, O. (2018): Formuvannia stiikosti derzhavy: vysnovky dlia Ukrainy. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia: filosofsko-politolohichni studii, 20, 193–199.
- RIABETS, Kateryna (2024): Theoretical Foundations of the Interconnection Between National and Social Resilience and State Policy of National Security. Honor and Law, 2(89), 128–133. DOI: 10.33405/2078-7480/2024/2/89/309276
- RIDDLE, Jonathan Wayne (2003): Ancient Egyptian Stick Fighting. https://ejmas.com/jcs/2007jcs/jcsart_riddle_0807.html (A letöltés időpontja: 2021. 03. 01.)
- RIORDAN, James – JONES, Robin (Szerk.) (1999): Physical Education in China. London, E & FN Spon. ISBN 0-203-47699-9
- ROACH, N. – VENKADESAN, M. – RAINBOW, M. (2013): Elastic energy storage in the shoulder and the evolution of high-speed throwing in Homo. Nature, (498) 483–486. https://doi.org/10.1038/nature12267
- RUTTER, M. (1987): Psychosocial resilience and protective mechanisms. American Journal of Orthopsychiatry, 57(3), 316–331. DOI: 10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x

- RYAN, Donald P. (2012): Ókori Egyiptom napi öt debenből. Ford.: Jutai Péter. Budapest, Scolar. ISBN 978-963-244-355-3
- SAÁD, Ferenc (1943): Honvédelmi nevelés. Budapest, Országos Közoktatási Tanács, 1–179.
- SANINA, A. G. (2016): Patriotism and patriotic education in modern Russia. Sociological Research, 55(5), 44–53.
- SAPEA (2022): Strategic crisis management in the European Union. ISBN 978-3-9823562-1-1. DOI: 10.26356/crisismanagement. https://allea.org/wp-content/uploads/2022/11/crisis-management-report.pdf
- SÁRKÖZY, Tamás (2017): A sport mint nemzetstratégiai ágazat. Polgári Szemle, 13(4–6), 143–159. DOI: 10.24307/psz.2017.1212
- SASSON-LEVY, O. (2008): Individual bodies, collective state interests: The case of Israeli combat soldiers. Men and Masculinities, 10(3), 296–321. DOI: 10.1177/1097184X06287760
- SCHMIDT, Gyula (1933): A vívás művészete. Magyar Katonai Szemle, 3(3), 251–258.
- SELIGMAN, M. E. P. (2011): Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being. Free Press, ISBN 1-4391-9075-5
- SIKLÓSSY, László (1927): A Magyar Sport Ezeréve. I. Budapest, Országos Testnevelési Tanács, 1–446.
- SIMICSKÓ, István – SZABÓ, Zoltán (2022): A sportlövészet jelentősége és szerepe a hazafias és honvédelmi nevelésben. Honvédségi Szemle, 150(1), 106–117.
- SIMON, Barbara Kincső (2025): Észtország is háborúra készül, meghosszabbítják a kötelező katonai szolgálatot. Index, 2025. 12. 13. https://index.hu/kulfold/2025/12/13/kotelezo-katonai-szolgalat-meghosszabbitas-esztorszag/
- SIN, Bettina (2026): Bővül a honvédelem tantárgyat tanító iskolák és katonaoktatók köre. https://honvedelem.hu/hirek/bovul-a-honvedelem-tantargyat-tanito-iskolak-es-katonaoktatok-kore.html (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- SOMOGYI, Iván (1951): Akadálypályák építése és leküzdése az MHK-ban. Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó Vállalat. 1–69.
- SPALINGER, Anthony J. (2005): War in Ancient Egypt: The New Kingdom. Malden, Blackwell Publishing. ISBN 9781405113717
- SPIVAK, M. (2001): Colonel François Amoros y Ondeano (1770–1848) manuel d'éducation physique, gymnastique et morale. In: VIGARELLO, G. (Szerk.): Anthologie commentée des textes historiques de l'éducation physique et du sport. Paris. 13–17.

- SZABÓ, Béla (1984): A német testgyakorlati oktatók szerepe az iskolai testnevelés tanítás kialakulásában és fejlődésében a XVIII. század végén és a XIX. századelején. Az Egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 1984(17), 608.
- SZABÓ, János (1998): Parlamenti beszéd. https://www.parlament.hu/naplo98/058/n058_002.htm
- SZABÓ, Lajos – SZIKORA, Katalin (2004): A Magyar Ifjúság Testi Nevelésének Története. Budapest, TFSE Birkózó Szakosztálya – Magyar Sportmúzeum.
- SZABÓ, Zoltán – UJHÁZY, László (2023): The Possible Role of Sports in Keeping Volunteer Reservists „Forged Together" Between Two Call-Ups: The Case of Hungary. Land Forces Academy Review, 28(3), 171–178.
- SZABÓ, Zoltán (2021): A hazárdőr hazafi: Szemere Miklós. In: BARÁTH, Noémi Emőke – KOVÁCS, Petra – NOVÁK-VARRÓ, Virág – URBANOVICS, Anna (Szerk.): A Haza szolgálatában: Konferenciakötet 2020. Budapest, DOSZ. 144–152.
- SZABÓ, Zoltán (2018): Aktuális-e a honvédelmi nevelés, jó-e az iránytűnk? Honvédségi Szemle, 146(6), 45–57.
- SZABOLCS, Zsuzsanna (2020): Aikido pszichológiai és sportélettani szemmel. PhD értekezés. Budapest, ELTE.
- SZATMÁRI, Zoltán (Szerk.) (2009): Sport, életmód, egészség. Budapest, Akadémiai kiadó. ISBN 9789630586535
- SZEGŐ, György (ford.) – HALÁCSY, Katalin (Szerk.) (1994): Beowulf. Budapest, ELTE.
- SZÉKÁCS, Laura (2024): Minden eddiginél több diák vett részt 2023-ban a Honvéd Kadét Programban. https://eduline.hu/kozoktatas/20240522_honvedelmi-ismeretek-tantargy-erettsegi-Hintalovon-Alapitvany (A letöltés időpontja: 2025. 04. 26.)
- SZÉKELY, Iván (2015): Reziliencia: a rendszerelmélettől a társadalomtudományokig. Replika, (94), 7–23. ISSN 0865-8188
- SZÉKELY, Zoltán – UJHÁZY, László (2020): Strengthening the resilience of the Hungarian society using volunteer reserves. Vojenské Reflexie, 15(2), 7–28.
- SZURMAY, Tibor (1940): Honpolgári és Honvédelmi ismeretek. Budapest, Magyar Cserkészszövetség.
- T. HORVÁTH, Ágnes [é. n.]: A római testi nevelés. https://romaikor.hu/a_romaiak_mindennapi_elete/a_romai_sport/romai_testkultura/cikk/a_romai_testi_neveles
- TACITUS, Publius Cornelius: Tacitus összes művei. Ford.: Borzsák István. Szeged, Szukits Kiadó, 2001. ISBN 963-9393-72-x

- TAJFEL, H. – TURNER, J. C. (1979): An integrative theory of intergroup conflict. In: Austin, W. G. – Worchel, S. (Szerk.): The social psychology of intergroup relations. Monterey, Brooks/Cole. 33–47.
- TAKÁCS, F. (1972): A testkultúra fogalma és néhány tudományelméleti problémája. TF. Tudományos Közlemények, I. 97–98.
- TANGL, Balázs (2021): „Oda kell fejleszteni a nemzetet, hogy a lövés nemzeti passiója, sportja legyen!" Qubit, 2021. február 27. https://qubit.hu/2021/02/27/oda-kell-fejleszteni-a-nemzetet-hogy-a-loves-nemzeti-passioja-sportja-legyen (A letöltés időpontja: 2025. 04. 12.)
- TARNAVÁRY, Árpád (1934): A sportlövészet célja, eredete és fejlődése. Magyar Katonai Szemle, 4(7), 82–97.
- TASS (2023): МО РФ предложило создать центры „Авангард" в городах с населением свыше 50 тыс. человек. https://tass.ru/armiya-i-opk/18147263
- TAŠTANOSKA, Tanja (Szerk.) (2019): The education system in the republic of Slovenia. Ljubljana, Ministry of Education, Science and Sport of the Republic of Slovenia. https://www.cmepius.si/wp-content/uploads/2021/03/Education-system-in-Slovenia_ENG_2019.pdf (A letöltés időpontja: 2025. 01. 19.)
- TÁTRAI, Annamária – NÉMETH, Renáta – DÓCZI, Tamás (2024): Sportol-e a sportnemzet? A sportolás és a fizikai aktivitás gyakorisága, trendjei, egyenlőtlenségeinek meghatározói Magyarországon 2024-ben. In: TÓTH, István György – GÁBOS, András – MEDGYESI, Márton (Szerk.): Társadalmi Riport 2024. Budapest, TÁRKI, 437.
- Testvérszervezetink: Az NDK honvédelmi szervezete. Budapest, MHSZ Országos Központ Agitációs és Propaganda Osztály, 1980.
- Testvérszervezetink: DOSZAAF. Budapest, MHSZ Országos Központ Agitációs és Propaganda Osztály, 1978.
- Testvérszervezetink: OVTPN a Lakosság Honvédelmi-technikai Felkészítésnek Szervezete. Budapest, MHSZ Országos Központ Agitációs és Propaganda Osztály, 1982.
- Testvérszervezetink: SVAZARM a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Honvédelmi Szervezete. Budapest, MHSZ Országos Központ Agitációs és Propaganda Osztály, 1980.
- TESZLER, Vendel (2024): Honvéd Kadét Program – folytatódó sikertörténet. https://honvedelem.hu/hirek/honved-kadet-program-folytatodo-sikertortenet.html (A letöltés időpontja: 2024. 11. 02.)
- The Award's Social Value. The Duke of Edinburgh's International Award Foundation. https://intaward.org/impact-social-value/ (A letöltés időpontja: 2026. 02. 16.)
- The Duke of Edinburgh's International Award Foundation (2019): Changing lives in the changing world.

- The Duke of Edinburgh's International Award Foundation (2025): 2024/25 Annual Report. https://intaward.org/wp-content/uploads/2026/01/Impact-Report-2024-25.pdf (A letöltés időpontja: 2026. 02. 19.)
- The North Atlantic Treaty. Washington D.C., 1949. április 4. https://www.nato.int/cps/cn/natohq/official_texts_17120.htm (A letöltés időpontja: 2024. 10. 19.)
- TIDEY, Alice (2025): A Bizottság arra kéri az uniós polgárokat, hogy állítsanak össze 72 órás vészcsomagot a válsághelyzetek kezelésére. EuroNews, 2025. 03. 26. https://hu.euronews.com/my-europe/2025/03/26/bizottsag-72-oras-veszcsomag-eu (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- TIMMERMAN, P. (1981): Vulnerability, Resilience and the Collapse of Society: A Review of Models and Possible Climatic Applications. Toronto, Institute for Environmental Studies, University of Toronto.
- Tolnamegyei Ujság, 10. évfolyam, 1928. október 13.
- TOMANÓCZY, Gusztáv (1933): M. Kir. „Toldi Miklós" Honvéd Sporttanár és Vívómesterképző Intézet ismertetése. Magyar Katonai Szemle, 3(3), 258–265.
- TRASSARD, Francois – ANTERION, Dominique – THOMAZO, Renaud (2009): Hétköznapi élet a fáraók korában. Ford.: Aczél Ferenc. Budapest, Corvina. ISBN 978 963 13 5868 1
- TRENCSÉNYI-WALDAPFEL, Imre (1956): A magyar úttörőmozgalom hőskoráról. Úttörővezető, (jan–feb) 1956.
- UNICEF (2025): The State of the World's Children 2025. https://www.unicef.org/media/176006/file/SOWC-2025-executive-summary-EN.pdf (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- Union Internationale de Pentathlon Moderne – UIPM (2022): Modern Pentathlon 2028: Obstacle Discipline FAQ. https://www.uipmworld.org (A letöltés időpontja: 2024. 08. 19.)
- United Nations A/RES/67/269. https://docs.un.org/en/A/RES/67/296
- URBÁN, Nóra – KOVÁCS, László (2016): A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer. Honvédorvos, 2016. (68) 3–4. szám, 43.
- V. CHERKASOVA, – KOPALOVA, O. – ABRAMOVA S. (2019): Patriotic Education of Youth in Contemporary Conditions. Atlantis Press. DOI: 10.2991/ISCFEC-18.2019.109
- VÁMOS, Gabriella (2021): Az edzett ifjúságért a Kádár-korszakban. In: DEÁKY, Zita – BALI, János (Szerk.): Gyermekélet egykor és ma. Budapest, ELTE BTK Néprajzi Intézet. 231–248.
- VAN DE VEN, Hans J. (2000): Warfare in Chinese History. Brill Academic Publishers. ISBN 90-04-11774-1

- VÁRDAI, Levente (2019): A levente – egy emblematikus ifjúságnevelő szervezet a Horthy-korszakból. https://ujkor.hu/content/levente (A letöltés időpontja: 2024. 01. 12.)
- VEEVERS, Nicholas James (2006): Your Disability is Your Opportunity: A historical study of Kurt Hahn focusing on the early development of outdoor activities. PhD értekezés. Edinburgh, University of Edinburgh. https://www.docs.hss.ed.ac.uk/education/outdoored/dissertation_veevers.pdf (A letöltés időpontja: 2026. 01. 02.)
- VEGETIUS: Epitoma Rei Militaris. I. 8–9.
- Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- WESTHEIMER, Joel – KAHNE, Joseph (2004): What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy. American Educational Research Journal, 41(2), 237–269. DOI: 10.3102/00028312041002237
- WHO: Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study. https://www.who.int/europe/initiatives/health-behaviour-in-school-aged-children-(hbsc)-study (A letöltés időpontja: 2026. 01. 19.)
- WILLIAMSON, Morgan (2012): Fell Running: A Quick Guide. IRunFar, 2012. 03. 29. https://www.irunfar.com/fell-running-a-quick-guide-part-1 (A letöltés időpontja: 2021. 07. 11.)
- XENOPHÓN: Cyropaedia The Education Of Cyrus. https://www.gutenberg.org/files/2085/2085-h/2085-h.htm
- ZÖLLEI, Zoltán (2003): A katonai közelharc- és kézitusa-kiképzés az első világháborútól napjainkig, valamint ezek hatása a Magyar Honvédség kiképzési rendszerére. PhD értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- ZUBER, Ferenc (1925): A Magyar Athletikai Club története 1875–1925. Budapest, Magyar Athletikai Club.
- ZSINSZKY, László (2002): Neveléselmélet. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, Tankönyvi szám: MK 1320101.
- Джолиев, Ислам et al. (2024): Methods of activating patriotic education through sports and physical activities: Case study on the example of educational institutions. Management of Education, 14, 169–177.
- РЫКОВА, Нина (2024): Уроки начальной военной подготовки в школах. Зачем в 2024 году российским детям курсы НВП? https://lenta.ru/articles/2024/03/06/nachalnaya-voennaya-podgotovka/
- СТРЕЛЬЦОВА, Анна (2026): Начальная военная подготовка в школе в 2026–2027. https://www.kp.ru/edu/shkola/nachalnaya-voennaya-podgotovka-v-shkole/

- Численность «Юнармии» превысила 1 млн человек. 2021. 12. 05. https://www.kommersant.ru/doc/5116296 (A letöltés időpontja: 2024. 12. 11.)

1. melléklet: MediaCloud kulcsszavas keresések relatív előfordulásai havi bontásban (saját adatgyűjtés)

YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
200802	0,0608375	0,01125652	0,00159628	0,00039907	2,7522E-05	0	0	0,02223782	0,00089447
200803	0,09213732	0,01347095	0,00263476	0,00055469	0,00021791	1,981E-05	0	0,03688663	0,00075279
200804	0,09684639	0,01498223	0,00237461	0,00075167	0,00015375	0	0	0,04352877	0,00056376
200805	0,08167972	0,02149732	0,0013186	0,0010751	2,7567E-05	9,1889E-06	9,1889E-06	0,02947784	0,00076727
200806	0,08165555	0,01955162	0,00160679	0,00078954	4,8481E-05	0	0	0,03002348	0,00106658
200807	0,07731572	0,01881821	0,00125758	0,00069992	3,9833E-05	5,6904E-06	1,1381E-05	0,03149647	0,00073406
200808	0,09090443	0,02251709	0,00116945	0,00075399	3,0775E-05	0	2,0517E-05	0,03495022	0,00093351
200809	0,08350343	0,01485232	0,0021709	0,00106007	2,2555E-05	2,2555E-05	1,1277E-05	0,07503411	0,00099241
200810	0,08093913	0,01410283	0,00136266	0,00056888	2,2049E-05	0	8,8198E-06	0,08991326	0,00046745
200811	0,08857855	0,01249893	0,00143905	0,00059734	2,7152E-05	0	1,3576E-05	0,06743627	0,00050231
200812	0,06978479	0,01670924	0,00129013	0,00049988	3,6756E-06	0	7,3512E-06	0,052436	0,00069469
200901	0,06701161	0,01222994	0,00128909	0,00050908	2,9771E-06	0	5,9542E-06	0,04504655	0,00247397
200902	0,07009259	0,01305681	0,00158015	0,0007417	2,5082E-05	7,1662E-06	7,1662E-06	0,06271499	0,00050163
200903	0,07778415	0,01283717	0,00152224	0,00073246	1,2738E-05	0	1,2738E-05	0,06273049	0,00039171
200904	0,06908994	0,01182971	0,00142642	0,00050259	8,7154E-06	5,8103E-06	5,8103E-06	0,04458802	0,00052002
200905	0,07732782	0,01346539	0,00174391	0,00085864	1,3312E-05	3,3281E-06	0	0,03988698	0,0005458
200906	0,07535839	0,0140966	0,0015627	0,00067803	1,2915E-05	0	3,2287E-06	0,04233824	0,00057794
200907	0,07400203	0,01537106	0,0014063	0,00060319	6,7774E-06	0	1,6943E-05	0,04097255	0,00048119
200908	0,07531731	0,01410985	0,0014633	0,00068923	1,4138E-05	0	0	0,03599566	0,00042414

YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
200909	0,06255314	0,01202717	0,00091699	0,00051411	1,7302E-05	2,4717E-06	2,4717E-06	0,03266812	0,00028919
200910	0,07246405	0,01215566	0,00127184	0,00060497	2,251E-05	0	5,6276E-06	0,03693407	0,00046146
200911	0,08084921	0,01439274	0,00134778	0,00060527	0	0	1,0557E-05	0,03639358	0,00049266
200912	0,08041605	0,01496073	0,00143769	0,00055685	3,3749E-06	0	3,3749E-06	0,03770726	0,00058048
201001	0,05745234	0,01136909	0,00167	0,0004759	1,3098E-05	8,732E-06	4,366E-06	0,03506126	0,00031217
201002	0,06044823	0,01966512	0,001356	0,00071237	0	6,2488E-06	1,5622E-05	0,03653076	0,00045929
201003	0,05527978	0,01551445	0,00120437	0,00083477	4,2482E-06	1,0621E-05	8,4964E-06	0,02918092	0,00039933
201004	0,05281337	0,01416262	0,00106512	0,000818	3,8314E-06	0	5,747E-06	0,03183859	0,00031609
201005	0,05925142	0,0190577	0,00102946	0,0007561	1,9387E-06	7,7549E-06	3,8775E-06	0,0373244	0,00036836
201006	0,05876292	0,01629611	0,00131673	0,00064666	5,4038E-06	1,8013E-06	1,8013E-06	0,03677118	0,00040529
201007	0,06042686	0,01757691	0,00110894	0,00048276	1,7491E-05	1,7491E-06	1,7491E-06	0,02701341	0,00044428
201008	0,05852123	0,01296946	0,00139348	0,00049527	1,1752E-05	1,6789E-06	1,511E-05	0,02455551	0,00040126
201009	0,05707516	0,01258296	0,00133585	0,00046829	3,2862E-06	1,6431E-06	8,2156E-06	0,02601212	0,00035984
201010	0,0555467	0,01168675	0,00131623	0,00049705	0	0	5,1957E-06	0,02550372	0,00029442
201011	0,05662005	0,01090141	0,00126264	0,00043957	0	1,5158E-06	1,9705E-05	0,02576353	0,00026374
201012	0,05962258	0,01186052	0,0014367	0,00053243	1,2353E-06	7,4121E-06	3,706E-06	0,02490204	0,0003286
201101	0,04210426	0,01015297	0,00103568	0,00054378	1,8527E-06	9,2637E-07	2,2233E-05	0,02482661	0,00029644
201102	0,05454957	0,01419576	0,00136838	0,00059928	1,2306E-06	1,2306E-06	8,6139E-06	0,03360787	0,00027688
201103	0,06016354	0,01277067	0,00159904	0,00051855	1,033E-06	4,1319E-06	6,1978E-06	0,04438485	0,00032745
201104	0,0576358	0,01305847	0,00138236	0,00061388	1,8055E-05	2,2569E-06	4,5138E-06	0,03579231	0,00089374
201105	0,06482491	0,01403986	0,00145887	0,00055333	1,5555E-05	4,4444E-06	1,3333E-05	0,03035192	0,00036666
201106	0,05887	0,01526	0,00134	0,00061	4,7244E	5,9056	2,3622E	0,03152	0,00052

YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
	251	232	292	536	-06	E-06	-06	505	678
201107	0,05495178	0,01637338	0,00161272	0,00040133	1,2311E-05	6,1554E-06	0	0,04176444	0,00045058
201108	0,04780497	0,01327357	0,00137139	0,00049434	1,84E-05	0	6,1332E-06	0,03721899	0,0004097
201109	0,05161451	0,01256895	0,00173291	0,00048704	9,418E-06	1,2109E-05	4,0363E-06	0,02898044	0,00036192
201110	0,05501425	0,01311577	0,00146873	0,0005728	1,175E-05	1,0281E-05	1,3219E-05	0,03265282	0,00030843
201111	0,05448228	0,01368072	0,00157773	0,00046153	1,6366E-05	3,2733E-06	1,3093E-05	0,03592927	0,00037479
201112	0,05697081	0,01711087	0,0016972	0,00045148	4,5299E-06	1,51E-06	4,5299E-06	0,03240677	0,00043789
201201	0,04655711	0,01049259	0,00131173	0,00044257	6,1468E-06	1,2294E-06	7,3762E-06	0,02491914	0,00025079
201202	0,05415408	0,01606833	0,00158289	0,00060905	8,035E-06	0	1,4463E-05	0,0284229	0,00029729
201203	0,05527094	0,01362033	0,001654	0,00050195	1,4383E-05	4,3148E-06	1,4383E-06	0,02667687	0,00037682
201204	0,05412563	0,01375033	0,00139899	0,00054617	1,5256E-06	0	6,1024E-06	0,02738625	0,00035242
201205	0,05638913	0,01503213	0,00155187	0,00062689	4,3838E-06	1,4613E-06	7,3064E-06	0,03392642	0,00044861
201206	0,051106	0,01459048	0,00150728	0,00049938	3,4204E-06	0	5,7007E-06	0,03580977	0,00050395
201207	0,04668256	0,01751141	0,00149522	0,00051694	2,5547E-05	1,9536E-05	0	0,02924929	0,00035314
201208	0,04727113	0,01801901	0,00130323	0,00048174	4,0567E-06	2,0284E-06	8,1135E-06	0,02611525	0,0003286
201209	0,04650243	0,01252311	0,00124487	0,00052807	2,7702E-05	4,3285E-06	4,3285E-06	0,03106539	0,00027616
201210	0,0485153	0,01425032	0,00145304	0,00042134	7,5917E-06	2,2775E-06	1,5183E-06	0,0284771	0,00057317
201211	0,04918884	0,01213565	0,00160078	0,00048944	8,3731E-06	2,2836E-06	2,2836E-06	0,02756344	0,00049858
201212	0,04751102	0,01246126	0,00144735	0,00038467	3,4361E-05	8,3807E-06	8,3807E-07	0,02885307	0,00054558
201301	0,04450041	0,01342021	0,00147376	0,00051459	4,7585E-06	6,118E-06	5,4382E-06	0,02697501	0,00029842
201302	0,04982491	0,01467411	0,00126612	0,00055735	3,1712E-06	2,3784E-06	3,1712E-06	0,02633079	0,00040988
201303	0,05477867	0,01870904	0,00098115	0,00028582	6,3327E-06	2,5331E-06	7,1771E-06	0,02390316	0,00035083

YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
201304	0,06013508	0,02338685	0,000969	0,00021256	2,7181E-06	2,7181E-06	1,9027E-06	0,02133006	0,00037646
201305	0,04323234	0,01748809	0,00079757	0,00018227	7,3153E-06	2,2352E-06	2,032E-06	0,0155855	0,00033021
201306	0,04191357	0,01754676	0,00072374	0,00012747	8,2115E-06	1,1198E-06	1,1198E-06	0,01494743	0,00025698
201307	0,04244622	0,01826188	0,00063914	0,00013552	3,0393E-06	3,9332E-06	5,3634E-06	0,01457328	0,00024618
201308	0,05125614	0,02106048	0,00068162	0,00018158	2,5756E-06	2,5756E-06	3,6795E-06	0,01787444	0,00022941
201309	0,05072046	0,02251883	0,00072755	0,00014511	2,7679E-06	2,1747E-06	1,5816E-06	0,02181323	0,00023349
201310	0,04668811	0,02092223	0,00074712	0,00018178	3,6882E-06	1,9319E-06	2,2832E-06	0,02189591	0,00026432
201311	0,04835431	0,02130398	0,00090586	0,00018878	7,0732E-06	2,439E-06	1,7073E-06	0,01648445	0,00032171
201312	0,04703022	0,01907937	0,00117168	0,00016269	5,1322E-06	5,1322E-07	3,0793E-06	0,01985689	0,00028227
201401	0,05142223	0,02307966	0,00078838	0,00016439	3,005E-06	3,1818E-06	3,5354E-07	0,0186207	0,00030139
201402	0,04805475	0,0252394	0,00089972	0,00014789	8,5061E-06	8,1195E-06	1,3532E-06	0,01820174	0,00026736
201403	0,04801575	0,02007866	0,00092502	0,00015452	4,0805E-06	8,6931E-06	8,8705E-07	0,02306946	0,00029681
201404	0,04450882	0,02177709	0,00095272	0,00014043	3,3226E-06	8,5689E-06	1,5739E-06	0,01809648	0,00022926
201405	0,04537207	0,01954028	0,00085514	0,00016609	2,471E-06	5,1185E-06	1,412E-06	0,01792707	0,00024728
201406	0,04497067	0,02122806	0,00081588	0,00018599	1,2103E-05	3,5597E-06	2,1358E-06	0,01800051	0,00022444
201407	0,0515198	0,02146622	0,00079867	0,00012137	6,2153E-06	3,453E-06	1,3812E-06	0,01985938	0,00021616
201408	0,04970909	0,02057752	0,000748	0,00013908	2,1618E-06	2,1618E-06	9,0077E-07	0,01919213	0,00024231
201409	0,04604668	0,02107259	0,00093256	0,00014451	1,2406E-05	1,0484E-06	1,7474E-06	0,01895811	0,00027521
201410	0,04350017	0,02124159	0,00085918	0,00013177	1,6666E-05	2,9513E-06	3,4722E-07	0,01852046	0,00029513
201411	0,04612783	0,022644	0,00091671	0,00012907	4,1507E-06	1,7789E-06	5,9296E-07	0,01573132	0,00034826
201412	0,04580664	0,01939787	0,00089994	0,00011495	5,6983E-06	1,179E-06	1,9649E-07	0,01670335	0,00025937
201501	0,04578	0,02130	0,00087	0,00012	3,2269E	1,4342	7,1708E	0,01556	0,00027

YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
	414	902	986	872	-06	E-06	-07	913	912
201502	0,04413439	0,02194798	0,00082529	0,00015036	8,4759E-06	3,5009E-06	3,6852E-07	0,01681656	0,00027362
201503	0,04468712	0,02109683	0,000967	0,00014279	9,2898E-06	1,2042E-06	1,0322E-06	0,01631481	0,00030519
201504	0,04340118	0,02082247	0,00102354	0,00014586	1,0598E-05	5,3889E-07	1,6167E-06	0,01595644	0,00025993
201505	0,04351896	0,02135866	0,00088791	0,00015294	3,5361E-06	4,9505E-06	2,1217E-06	0,01651741	0,00027387
201506	0,04276652	0,02164175	0,00097536	0,00014491	3,1771E-06	7,4131E-06	1,059E-06	0,01774491	0,00029882
201507	0,04415289	0,02072538	0,00090152	0,00011095	7,8378E-06	7,1411E-06	8,7087E-07	0,01878004	0,00027781
201508	0,04432398	0,02005506	0,00097475	0,00012492	9,7765E-06	1,2673E-06	7,2419E-07	0,01722657	0,00028569
201509	0,0443308	0,02071286	0,0010155	0,00015022	1,1121E-05	2,8218E-06	1,3279E-06	0,02435326	0,00023271
201510	0,04158987	0,01868574	0,00101261	0,00015092	3,7849E-06	6,6235E-06	9,4622E-07	0,01829432	0,00023892
201511	0,04629077	0,02027581	0,00118382	0,00012556	2,8976E-06	3,8634E-06	1,7707E-06	0,01814609	0,00032936
201512	0,04282369	0,01715471	0,00123302	0,00014278	1,9946E-06	7,3137E-06	1,496E-06	0,01811679	0,00031233
201601	0,04037955	0,01667088	0,00104138	0,00014291	2,7542E-06	2,4481E-06	0	0,01982699	0,00025047
201602	0,04113481	0,01712004	0,00106413	0,00017625	3,5435E-06	1,8488E-06	3,0813E-07	0,02027838	0,00033016
201603	0,04175362	0,01782875	0,00101879	0,00014554	3,1765E-06	4,1872E-06	1,0107E-06	0,01922323	0,0002547
201604	0,0409214	0,01625045	0,00114673	0,00016203	2,9282E-06	2,2775E-06	1,1388E-06	0,01915967	0,00025443
201605	0,04272674	0,01642629	0,00113185	0,00016637	2,5041E-06	2,6606E-06	3,1301E-07	0,01767553	0,00029204
201606	0,04143133	0,01742924	0,00113988	0,00016472	1,8834E-06	3,0424E-06	1,159E-06	0,01731783	0,00028439
201607	0,04387604	0,01876324	0,00111067	0,00012102	3,3176E-06	4,183E-06	1,4424E-06	0,0160108	0,0002468
201608	0,04206237	0,02293855	0,00099905	0,00018485	4,886E-06	2,8501E-06	2,443E-06	0,01524301	0,00025719
201609	0,04517941	0,01802236	0,0013153	0,00018944	3,6824E-06	2,3186E-06	1,2275E-06	0,01873184	0,00028996
201610	0,04547809	0,0172343	0,00122809	0,0001325	6,7868E-06	1,4543E-06	3,2318E-07	0,01809202	0,00026404

YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
201611	0,04483048	0,01692325	0,00135052	0,00010685	6,0222E-06	2,9251E-06	1,7206E-06	0,01672004	0,00030627
201612	0,04493686	0,01676402	0,00122334	0,0001233	5,079E-06	2,1017E-06	5,2541E-07	0,0158258	0,00024134
201701	0,04317552	0,01717879	0,00114342	0,00013387	7,4304E-06	2,1053E-06	1,1146E-06	0,01677321	0,00026688
201702	0,04195985	0,01675502	0,00106236	0,00015126	7,072E-06	1,8335E-06	7,8577E-07	0,01660245	0,00023809
201703	0,04020172	0,01628566	0,00115855	0,00015057	1,3906E-05	3,4196E-06	5,6993E-07	0,01572588	0,00024176
201704	0,05194293	0,01745961	0,00122838	0,00016826	3,7108E-06	1,5075E-06	6,9577E-07	0,01602714	0,00025952
201705	0,05153896	0,01749213	0,00112481	0,00017823	3,403E-06	4,4665E-06	1,4888E-06	0,01608614	0,00030096
201706	0,04883539	0,01791592	0,00133662	0,00013627	6,9998E-06	3,1612E-06	9,032E-07	0,01735854	0,00033678
201707	0,05195626	0,01749453	0,00111999	0,00016871	1,9098E-05	1,8552E-06	1,2004E-06	0,01736193	0,00035598
201708	0,05441002	0,01746273	0,00107265	0,00017373	4,112E-06	1,1422E-06	9,1377E-07	0,01699831	0,00051685
201709	0,05141857	0,01658634	0,00141639	0,00016865	4,7972E-06	5,247E-06	1,1993E-06	0,0186622	0,00030552
201710	0,04905417	0,01598855	0,00134547	0,00012021	3,4864E-05	3,4864E-06	2,066E-06	0,01820303	0,00027529
201711	0,04655156	0,01713297	0,00116668	0,00014362	3,6124E-06	3,065E-06	6,5679E-07	0,01689543	0,00033672
201712	0,0423972	0,0170044	0,00108237	0,00014429	1,3407E-06	2,5138E-06	3,3518E-06	0,01338037	0,00025968
201801	0,04323487	0,0174988	0,00092987	0,00016219	1,4233E-06	2,7755E-06	4,1277E-06	0,01429071	0,00027585
201802	0,04400672	0,0220607	0,00100041	0,00018786	2,2577E-06	1,7906E-06	3,8926E-07	0,01452392	0,00040849
201803	0,04677748	0,01758729	0,00106356	0,00017071	1,2651E-06	2,7534E-06	6,6975E-07	0,01456287	0,000274
201804	0,04967502	0,01735383	0,0010911	0,00014232	6,7978E-06	2,4817E-06	7,5531E-07	0,01406908	0,00026695
201805	0,04397726	0,01682593	0,00108851	0,00018018	6,6818E-06	3,0301E-06	3,1078E-07	0,01422951	0,00026673
201806	0,0468462	0,01864701	0,00109182	0,00015515	4,1144E-06	1,4962E-06	4,4885E-07	0,01657394	0,00030619
201807	0,04629624	0,01855247	0,00100125	0,00014026	2,5407E-06	1,9429E-06	4,4835E-07	0,01352606	0,00027028
201808	0,04704	0,01712	0,00114	0,00016	3,1833E	2,6398	6,9877E	0,01621	0,00028

YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
	91	205	256	118	-06	E-06	-07	001	052
201809	0,04782313	0,01728006	0,00130326	0,00016398	9,6673E-06	3,1008E-06	9,1201E-07	0,01815869	0,00025263
201810	0,04368037	0,01654374	0,00135794	0,00016415	3,6562E-06	6,0936E-06	5,6249E-07	0,01703067	0,00022762
201811	0,05364243	0,01679838	0,00129616	0,00019033	1,3781E-05	4,4202E-06	5,2003E-07	0,01660883	0,00026833
201812	0,04788115	0,01536254	0,00122311	0,00016113	1,7861E-06	1,6921E-06	6,5804E-07	0,018128	0,00027431
201901	0,04238887	0,01643475	0,0011224	0,0001525	1,3816E-06	2,7632E-06	7,7716E-07	0,02011228	0,00030655
201902	0,04391207	0,016290 9	0,00126425	0,00019377	1,6966E-06	2,0538E-06	2,6789E-06	0,02068764	0,00031905
201903	0,0411744	0,01678874	0,00119694	0,00016835	4,6724E-06	4,0049E-06	5,9332E-07	0,01697319	0,00028005
201904	0,04091382	0,01623846	0,0010848	0,00012966	4,6162E-06	2,9869E-06	7,4674E-07	0,01503146	0,00029462
201905	0,04344246	0,01585655	0,00129078	0,00017445	4,2395E-06	2,8263E-06	1,4132E-06	0,01602196	0,0003263
201906	0,04324991	0,016198 3	0,00151671	0,00020082	1,5071E-05	1,53E-06	7,6501E-07	0,01720177	0,00040324
201907	0,04116352	0,01520674	0,00136692	0,00014723	3,3829E-06	3,6771E-06	1,6915E-06	0,01607188	0,00022195
201908	0,04493571	0,01529433	0,00147706	0,00019155	2,2284E-05	2,5623E-06	8,5411E-07	0,01766098	0,00027471
201909	0,04386975	0,01545321	0,00133309	0,00016116	1,0068E-05	3,9526E-06	3,2814E-06	0,01828472	0,00028914
201910	0,04102355	0,01426496	0,00126987	0,00012162	1,0484E-05	2,6918E-06	8,5003E-07	0,0175054	0,00026613
201911	0,03994719	0,01453072	0,00135318	0,00012919	1,4643E-05	3,6976E-06	6,6557E-07	0,01644615	0,00029692
201912	0,0390334	0,01474316	0,00139437	0,00013193	5,976E-06	4,3118E-06	9,0774E-07	0,01628533	0,00029017
202001	0,04336427	0,01535795	0,00145352	0,00017316	6,0916E-06	3,1999E-05	5,1814E-06	0,01955718	0,00024794
202002	0,03882402	0,01581625	0,00148023	0,00018534	4,9584E-06	3,4558E-06	6,0102E-07	0,0200045	0,00026182
202003	0,03523213	0,01723928	0,00199717	0,00017713	2,4212E-06	9,7485E-06	8,2831E-07	0,06334783	0,00020446
202004	0,03355301	0,01621383	0,00249284	0,00017631	2,7346E-06	1,3468E-05	1,6407E-06	0,07993239	0,00017932
202005	0,03406649	0,01774922	0,00258936	0,00016737	1,0369E-05	5,4979E-06	1,1831E-06	0,05972673	0,00020774

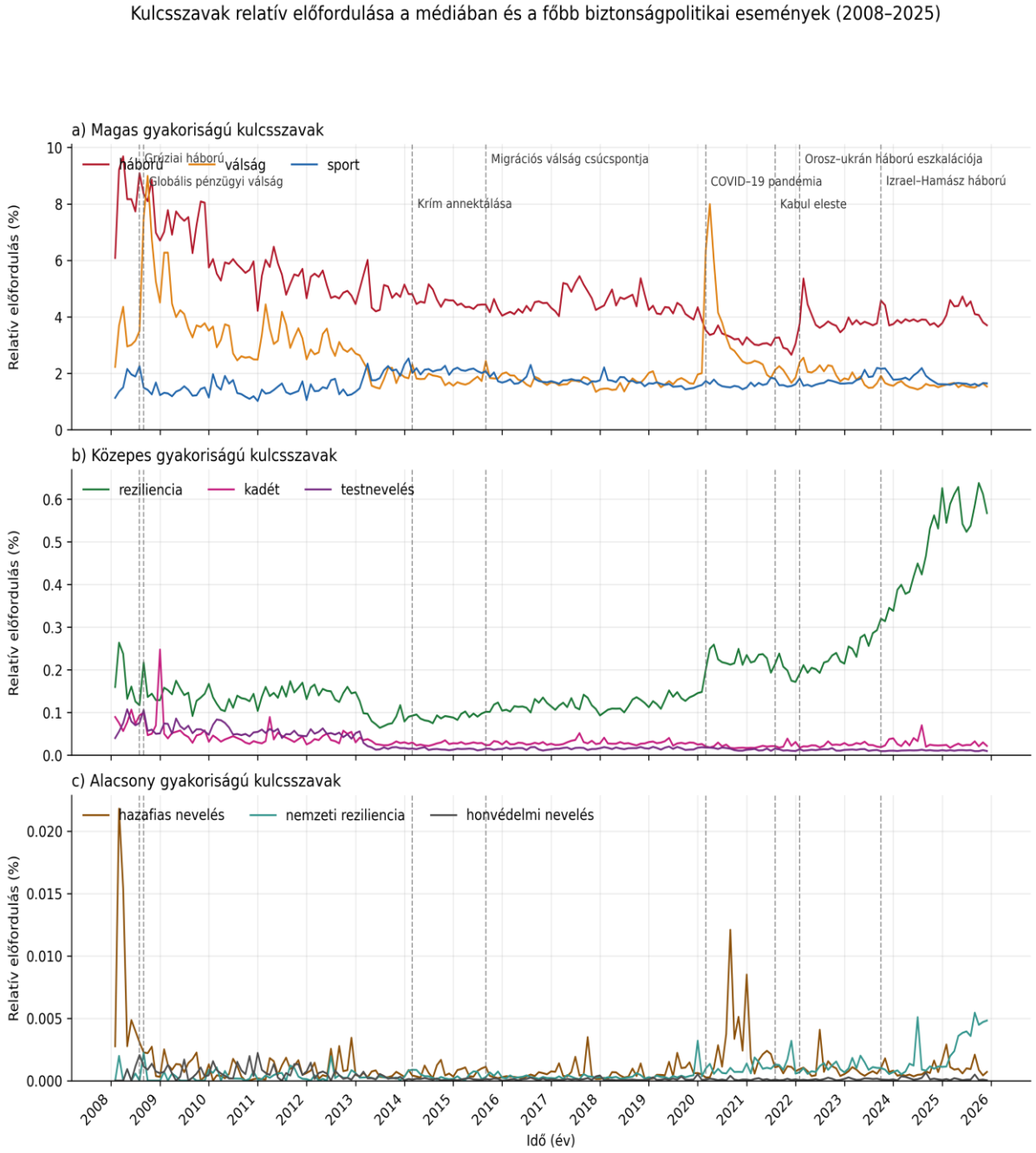
YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
202006	0,03695074	0,01615841	0,00224556	0,00014496	2,8356E-05	9,4749E-06	4,1496E-07	0,04144656	0,00029545
202007	0,03407131	0,01539413	0,00217764	0,00017773	1,12E-05	6,2225E-06	9,3337E-07	0,03795166	0,00020666
202008	0,03351574	0,01513809	0,00215405	0,00016607	3,7412E-05	5,7681E-06	3,2045E-07	0,03290785	0,00024634
202009	0,0328997	0,01496858	0,00212103	0,00015114	0,00012087	1,0272E-05	3,9034E-06	0,02888673	0,00016826
202010	0,03200328	0,01549507	0,0021543	0,00011735	3,3491E-05	6,9384E-06	8,673E-07	0,02791424	0,00016052
202011	0,03217286	0,01522249	0,00249	0,00010354	5,1099E-05	7,0385E-06	2,8154E-07	0,02597662	0,00017019
202012	0,03005567	0,01430578	0,002116	0,00010376	2,4059E-05	6,8941E-06	9,1453E-07	0,02415818	0,0001739
202101	0,0327439	0,01494059	0,00234653	0,00012678	8,5006E-05	1,3777E-05	8,7937E-07	0,02347921	0,00016627
202102	0,03129441	0,01669264	0,00217069	0,00013341	1,784E-05	5,8173E-06	3,8782E-07	0,02369266	0,00017196
202103	0,03013786	0,01535905	0,00219957	0,00014583	5,5954E-06	1,8605E-05	1,3989E-06	0,02438421	0,00016842
202104	0,02993082	0,01656459	0,00235291	0,00010787	1,6521E-05	1,486E-05	2,0105E-06	0,02392647	0,00019275
202105	0,03048645	0,01582465	0,002368	0,00011268	2,111E-05	9,4854E-06	7,1319E-07	0,02309361	0,00021966
202106	0,03063463	0,01620516	0,0022704	0,00015405	2,3932E-05	1,0325E-05	1,2308E-06	0,01944939	0,00019905
202107	0,02984593	0,0183936	0,00193086	9,9883E-05	2,125E-05	9,5522E-06	2,7688E-07	0,01835636	0,00021063
202108	0,03252649	0,01804011	0,00213139	0,00015291	1,06E-05	1,2974E-05	8,7018E-07	0,02116976	0,00021153
202109	0,03266044	0,01575131	0,00238054	0,0001359	1,1751E-05	1,2511E-05	3,4562E-07	0,02249514	0,00017675
202110	0,02902928	0,01578047	0,00207323	0,0001064	5,8124E-06	8,6843E-06	5,4704E-07	0,02112872	0,00019659
202111	0,02853266	0,01524859	0,00198512	0,00011402	1,1513E-05	1,7048E-05	1,5498E-06	0,01886305	0,0003884
202112	0,0264934	0,01544758	0,00174465	0,00010174	1,0975E-05	3,1915E-05	5,7765E-07	0,01656757	0,00021712
202201	0,03044973	0,01610156	0,00171556	9,6574E-05	7,4922E-06	5,6191E-06	1,0489E-06	0,0184562	0,00030883
202202	0,03761859	0,01816887	0,00190649	0,00013891	9,2663E-06	6,7312E-06	4,3709E-07	0,02388642	0,00017492
202203	0,05355	0,01554	0,00210	0,00010	1,0409E	9,9532	7,5979E	0,02547	0,00020

YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
	742	852	909	424	-05	E-06	-07	788	583
202204	0,04439212	0,01591118	0,00192898	0,00011309	7,5789E-06	5,4135E-06	3,9371E-07	0,02049504	0,00020237
202205	0,04079419	0,01531224	0,00204722	0,000126	3,6141E-06	7,5567E-06	7,3925E-07	0,02024029	0,00023064
202206	0,03711682	0,01593791	0,00201471	0,00011692	4,3355E-06	6,8941E-06	1,2082E-06	0,02114508	0,00022544
202207	0,03608613	0,0163526	0,00192607	0,00013222	4,0784E-05	1,1621E-05	5,1163E-07	0,02279667	0,00018039
202208	0,03703965	0,01656455	0,00216856	0,00013869	7,0582E-06	1,4044E-05	1,237E-06	0,02066743	0,00022004
202209	0,03836511	0,01754505	0,00220215	0,00013453	1,5561E-05	8,6533E-06	2,3996E-06	0,02280253	0,00032373
202210	0,03741631	0,01726119	0,00233438	0,00016442	1,1592E-05	1,2303E-05	1,5646E-06	0,02249142	0,00023839
202211	0,03680868	0,01681309	0,00239544	0,00010447	9,7986E-06	1,5368E-05	2,8197E-07	0,01924307	0,00024821
202212	0,03447965	0,01632234	0,00220009	0,00010392	3,7141E-06	9,1423E-06	5,714E-07	0,01712922	0,00023791
202301	0,03593767	0,01632388	0,00214407	0,00012274	5,2674E-06	6,6384E-06	1,4431E-06	0,01817427	0,00028278
202302	0,03976629	0,01647748	0,0025461	0,00012697	7,5061E-06	9,742E-06	2,6351E-06	0,01773819	0,00023061
202303	0,03725438	0,01645991	0,002491	0,0001319	1,0839E-05	1,8236E-05	1,538E-06	0,02031739	0,0002392
202304	0,03881897	0,01753731	0,0023032	0,0001229	8,8013E-06	9,851E-06	6,4597E-07	0,01772674	0,0002831
202305	0,037314	0,01807042	0,00275461	0,00013918	5,7591E-06	2,0009E-05	8,1218E-07	0,01882567	0,00026027
202306	0,03822429	0,02120321	0,00282199	0,00014195	3,8714E-06	1,4726E-05	1,8977E-06	0,01586916	0,00031517
202307	0,03767968	0,01863884	0,00255914	0,00010035	5,8982E-06	8,6145E-06	1,785E-06	0,01479799	0,00023818
202308	0,03698381	0,01885893	0,00285897	0,00011393	7,5491E-06	1,0862E-05	1,3866E-06	0,01491781	0,00023556
202309	0,0376665	0,02186574	0,00292662	0,00012085	5,6086E-06	1,0218E-05	1,6134E-06	0,0164184	0,00019991
202310	0,04571959	0,02157969	0,00319502	9,3324E-05	1,0078E-05	1,0078E-05	9,3154E-07	0,01906232	0,00018605
202311	0,04408274	0,02170267	0,00313833	9,3245E-05	1,7893E-05	8,7923E-06	7,7126E-07	0,0165148	0,00022829
202312	0,0369365	0,01981033	0,00345095	0,00010327	6,9518E-06	5,2767E-06	6,7005E-07	0,01588548	0,0003749

YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
202401	0,03740392	0,01766999	0,00338004	0,00010446	7,964E-06	6,8626E-06	1,0167E-06	0,01553649	0,00039405
202402	0,03882901	0,01777722	0,00387475	9,7119E-05	3,9361E-06	8,2145E-06	2,567E-07	0,01663096	0,00025876
202403	0,03776406	0,01792599	0,00399 33	0,00010725	4,8231E-06	5,0684E-06	3,4334E-06	0,01718258	0,00021124
202404	0,03913342	0,01843271	0,00377913	0,00010919	3,8877E-06	7,279E-06	2,9778E-06	0,01581326	0,00033095
202405	0,03842545	0,01758457	0,00382942	0,00011274	4,8717E-06	1,355E-05	1,9791E-06	0,01504434	0,00022715
202406	0,03907672	0,01923613	0,00418285	0,00010945	3,3827E-06	1,2081E-05	8,054E-07	0,01470132	0,00040117
202407	0,03828858	0,02026177	0,00449133	0,00011259	4,6616E-06	5,0883E-05	1,1852E-06	0,01424412	0,00032734
202408	0,03903548	0,02182977	0,00423333	0,00012672	4,9628E-06	8,8503E-06	2,2333E-06	0,01482829	0,00069992
202409	0,03891104	0,0190863	0,00466714	0,00010769	7,374E-06	8,0222E-06	6,4016E-06	0,01620495	0,00019594
202410	0,03709669	0,017891	0,00531049	0,00011639	6,1138E-06	1,1463E-05	1,0699E-06	0,01565528	0,00024386
202411	0,03775003	0,0169888	0,00561837	0,00010554	1,6112E-05	9,521E-06	1,6275E-06	0,01567807	0,00023013
202412	0,0364234	0,01609855	0,00530886	0,00010323	6,8474E-06	1,1354E-05	1,0401E-06	0,01502144	0,00022536
202501	0,03776134	0,01608963	0,00625645	0,00011536	1,648E-05	1,1042E-05	6,5922E-07	0,0155237	0,00023031
202502	0,04056797	0,01604431	0,00544298	0,00010426	2,8952E-05	1,1279E-05	1,2433E-06	0,01593455	0,00023898
202503	0,04589447	0,01589762	0,00588446	0,00011554	1,0843E-05	1,9699E-05	4,1384E-07	0,0162507	0,0001734
202504	0,04370886	0,01637176	0,00611694	0,0001028	8,8385E-06	2,3684E-05	1,9736E-06	0,01655042	0,00022757
202505	0,04385004	0,01652746	0,00628278	0,00011583	9,4774E-06	3,5813E-05	1,2581E-06	0,01501493	0,00026965
202506	0,04719286	0,01635295	0,00541585	0,00011691	5,7511E-06	3,8278E-05	3,7712E-07	0,01591031	0,00022146
202507	0,0437028	0,01627997	0,00523238	0,00011069	9,8473E-06	3,948E-05	8,2061E-07	0,01532432	0,00023953
202508	0,04545871	0,01575306	0,00537515	0,00011633	9,2446E-06	3,5726E-05	8,6668E-07	0,01504605	0,00023728
202509	0,04095412	0,01621848	0,00585254	9,3545E-05	2,0819E-05	5,4428E-05	4,8546E-06	0,01492257	0,00032349
202510	0,04061	0,01550	0,00637	9,3791E	8,6265E	4,4693	5,5063E	0,01578	0,00020

YYYY_MM	war	sport	resilience	phys. education	patriotic education	nat. resilience	nat_defense education	crisis	cadet
	083	866	592	-05	-06	E-05	-07	067	658
202511	0,03804082	0,01649575	0,00611913	0,00011687	4,1635E-06	4,696E-05	8,7142E-07	0,01635139	0,00029958
202512	0,03697898	0,01639017	0,0056706	9,5559E-05	7,0381E-06	4,8176E-05	2,9738E-07	0,01526923	0,00021491

2. melléklet: Kulcsszavak relatív előfordulási gyakorisága az online médiában (saját szerkesztés)

3. melléklet: Az értekezésben használt rövidítések jegyzéke

- BTEC – Üzleti és Műszaki Oktatási Tanács (Business and Technology Education Council – Egyesült Királyság)
- CBRN – Vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris védelem (Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear)
- CCF – Egyesült Kadét Erők (Combined Cadet Force – Egyesült Királyság)
- DofE / DoFE – Nemzetközi Ifjúsági Díj (The Duke of Edinburgh's Award)
- DOSZAAF –Hadsereget, Repülőcsapatokat és Flottát Segítő Önkéntes Társaság (ДОСААФ – Добровольное общество содействия армии, авиации и флоту – Oroszország/Szovjetunió)
- ENSZ – Egyesült Nemzetek Szervezete
- EU – Európai Unió
- GST – Sport- és Technológiai Egyesület, egyike volt a keletnémet tömegszervezeteknek (Gesellschaft für Sport und Technik)
- HKP – Honvéd Kadét Program
- HM – Honvédelmi Minisztérium
- HS – Honvédelmi Sportszövetség
- HSK – Honvédelmi Sportközpont
- Junarmija – Ifjúsági Hadsereg (Oroszország össz-szövetségi katonai-hazafias mozgalma)
- KISZ – Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség
- MH – Magyar Honvédség
- MHK – Munkára, Harcra Kész mozgalom
- MHS – Magyar Honvédelmi Sportszövetség
- MHSZ – Magyar Honvédelmi Szövetség
- MRSZ – Magyar Repülő Szövetség

- NAT – Nemzeti Alaptanterv
- NATO – Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization)
- OMRE – Országos Magyar Repülő Egyesület
- POKOS – Állampolgári felkészítés a haza védelmére program (Příprava občanů k obraně státu – Csehország)
- SNU – Egyetemes Nemzeti Szolgálat (Service National Universel – Franciaország)
- UNICEF – Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) gyermekeket segítő szervezete (United Nations Children's Fund)
- USA – Amerikai Egyesült Államok

A szerzőnek a témában eddig megjelent publikációi

- SZABÓ, Zoltán – UJHÁZY, László (2025): Evolution of military obstacle courses and obstacle running in enhancing resilience.

  Scientific Journal of The Military University of Land Forces 57(1), 103–115. DOI:10.5604/01.3001.0055.0128

- NÉBALD, György – SZABÓ, Zoltán (2024): A sport szerepe a kadétok felkészítésében.

  In: Nagy József – VITKOVICS Mercédesz – BEKE Krisztina, (Szerk.) A technikai sportok szerepe a honvédelmi nevelésben, Honvédelmi Sportszövetség és a Magyar Technikai és Tömegsportklubok Országos Szabadidősport Szövetségének országos konferenciája 2024., Santos Könyvkiadói és Nyomdaipari Kft. 29–37.

- SIMICSKÓ, István – SZABÓ, Zoltán (2023): The Hungarian Defence Sports Association.

  Hadtudományi Szemle, 16(4), 251–260.

- SZABÓ, Zoltán – UJHÁZY, László (2023): The Possible Role of Sports in Keeping Volunteer Reservists “Forged Together” Between Two Call-Ups: The Case of Hungary.

  Revista Academiei Fortelor Terestre / Land Forces Academy Review, 28(3), 171–178. DOI: 10.2478/raft-2023-0021

- SIMICSKÓ, István – SZABÓ, Zoltán (2022): A sportlövészet jelentősége és szerepe a hazafias és honvédelmi nevelésben. (2.)

  Honvédségi Szemle, 150(2), 68–80.

- SIMICSKÓ, István – SZABÓ, Zoltán (2022): A sportlövészet jelentősége és szerepe a hazafias és honvédelmi nevelésben. (1.)

  Honvédségi Szemle, 150(1), 106–117.

- SZABÓ, Zoltán (2022): A fiatalok és a hírszerzés.

In: KISS, Rebeka– URBANOVICS, Anna (Szerk.) A haza szolgálatában: Konferenciakötet 2021. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) 32–42.

- SZABÓ, Zoltán (2022): Akadály mint lehetőség: Az akadálypályák és az akadályfutás fejlődése, pedagógiája és társadalmi jelentősége.

  In: SZELEI, Ildikó (Szerk.) A hadtudomány és a 21. század 2022. Budapest, Magyarország: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), Colorcom Media Kft. 306–321.

- SIMICSKÓ, István – SZABÓ, Zoltán (2021): Önvédelem – honvédelem: a harcművészetek jelentősége és szerepe a honvédelmi nevelésben.

  Honvédségi Szemle, 149(5), 101–113.

- SZABÓ, Zoltán (2021): A magyar ifjúság generációs sajátosságai és a biztonsághoz való viszonyulása.

  Honvédségi Szemle, 149(3), 80–91.

- SZABÓ, Zoltán (2021): A hazárdőr hazafi: Szemere Miklós.

  In: BARÁTH, Noémi Emőke – KOVÁCS, Petra – NOVÁK-VARRÓ, Virág – URBANOVICS, Anna (Szerk.) A Haza szolgálatában: Konferenciakötet 2020. Budapest, Magyarország, Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) 144–152.

- SZABÓ, Zoltán (2018): Aktuális-e a honvédelmi nevelés, jó-e az iránytűnk?

  Hadtudományi Szemle, 146(6), 45–57.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet szeretnék mondani a doktori képzésen megismert pályatársaimnak, tanáraimnak, témavezetőimnek és minden korábbi tanáromnak, akik életem során hozzájárultak tanulmányaimhoz, felnyitották a szememet, megtanítottak a kritikus gondolkodásra, a tények és a tudomány értékeire. De ugyanúgy köszönettel tartozom korábbi és jelenlegi kollégáimnak, vezetőimnek, akik ismereteikkel, tudásukkal segítettek az értekezés elkészítését munkájukkal építik és fejlesztik a hazafias és honvédelmi nevelés rendszerét.

Köszönöm fiatal tanítványaimnak, akik vidámságából, életszeretetéből és honvédelmi iránti érdeklődéséből motivációt nyerhettem.

Végül, de semmiképp nem utolsó sorban köszönöm fiamnak, családom többi tagjának, hogy elviselték hiányomat és a kutatással töltött idő alatt türelemmel várták, hogy majd bepótoljuk elmaradt élményeinket.